Фазлиддин Муҳаммадиев

ҲИЁБОНИ НОДИР

Равшанфикр
Огоҳӣ Озодӣ Ободӣ
www.ravshanfikr.tj

ХИЁБОНИ НОДИР

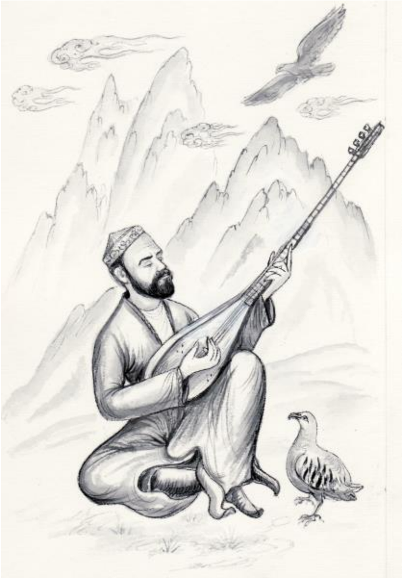

Душанбе,
«Адиб»,
2010

ББК 84 Тоҷик 7 – 4
М-95

Мураттиб *Абдулҳамиди Самад*
Муҳаррир *Гурез Сафар*

М-95 **Фазлиддин Муҳаммадиев.**
Хиёбони Нодир (қисса ва ҳикояҳо).
– Душанбе, «Адиб», 2010, 240 саҳ.

Нависандаи халқии Тоҷикистон, дорандаи Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ Фазлиддин Муҳаммадиев поягузори таҳқиқи равонии қаҳрамони армонӣ дар насри муосири мо мебошанд. Маҳз эшон ба ҳунару заҳмати хеш дар баланд бардоштани сатҳи маърифати насри муосири тоҷик, махсусан жанри ҳикоя хидмати бемисл кардаанд.

Қиссаи «Варта» ва чанд ҳикояе, ки дар ин маҷмӯа гирд омадаанд, гувоҳи инанд.

ISBN 978-99947-64-61-7

© Фазлиддин Муҳаммадиев, 2010

Абдулҳамид САМАД

БОҒБОНИ ХОСАКОРИ НАСР

Ҳар шахсияти адабӣ шарофату хосияте дорад ва дар ҳамин замина дар ёди ҳамқаламону шогирдон ва ҷомеа мемонад. Масалан: ҳамин ки қадами Боқӣ Раҳимзода ба Иттифоқи нависандагон мерасид, дар як лаҳза деги ҳазлу шӯхӣ ба ҷӯш меомад. Бо муаллим Мирсаид Миршакар рӯ ба рӯ меомадед, ҳатман мепурсид: «Ягон асари нав навишта истодаӣ ё не?».

– Ҳо, кам-кам ҷумбуҷӯл дорем, – посух медодем.

– Асари нағз бо ҷумбуҷӯли кам-кам рӯи коғаз намеояд, – бо шакарханд мегуфт муаллим.

– Темаат чист? Дар бораи имрӯз навис. Гузаштаро устод Айниву Ҷалолхон хуб тагурӯ карданд… Баъд дастхатро биёр, ки ман хонам…

Аммо устод Фазлиддин Муҳаммадиев тамоман як олами дигаре доштанд. Инсони хушсурат, аз чеҳраашон нур мерехт, нигоҳашон гарми меҳрбор, ботамкину камгап, вале ширингуфтор. Ба шиносҳо, – хоҳ адиб бошад, хоҳ аҳли касби дигар, – аз рӯи мушоҳида ягон сухани ба хӯву хислати эшон шинамро ёфта чунон бамаврид мепартофтанд, ки ба лаби каси, фаразан, хаставу аз ноомади кор асабӣ ҳам, ханда медавиду ба дили торикаш рӯшноӣ роҳ меёфт.

Устод аксар вақт ҷузъгири бузурге дар даст, андешмандона нарм-нарм қадамзанон ба Иттифоқ меомаданд. Вақеан мутолиа ва муҳокимаи дастхатҳо як бахши кори шӯроҳо ва нашрияҳои Иттифоқ ба шумор мерафт. Силсилаи шеъру ҳикоя, мақолаҳои алоҳидаро муҳокима мекарданд. Роману қиссаҳоро мешуд, ки ду-се бор гаштаву баргашта хонда, дар кӯраи андешаҳо пазонда, аз парвезани танқид гузаронда, ҷоеро бурида, ҷоеро дӯхта, сипас ба чоп иҷозат медоданд. Маҷмӯаҳои нахустини адибони навқалам низ бо ҳамин дастур аз имтиҳон гузашта, барои нашр роҳхат мегирифтанд. Ва мурод аз ин сахтгириҳо, ки дарси маҳорати адабӣ низ ба шумор мерафтанд, он буд, ки эҷодкор аз қадами аввал масъулияти сухан ва суханвариро эҳсос бикунад, аз ҷониби дигар, муҳити адабӣ ба навиштаҳои ӯ шинос шавад, баҳо бидиҳад. Устод Фазлиддин чун раиси Шӯрои насри Иттифоқ ба мутолиа ва муҳокимаи асарҳои нависандагон ниҳоят ҷиддӣ ва

ғамхорона муносибат мекарданд. Худашон, ки инсони дақиқкору дақиқназар буданд, аз дигарон низ устувории аҳду паймонро чашмдор мешуданд. Ва инро як ҷузъи ахлоқи инсони бофарҳангу эҷодкор мешумориданд.

Боре мутолиаи дастхати адиберо аз устод хоҳиш кардам. Ман, ки ходими шӯъбаи насри маҷаллаи «Садои Шарқ» будам, ба устодон супурдани дастхатҳо ва оростани муҳокимаро ба ӯҳда доштам. Муаллим розӣ шуданд. Лек рӯзи ваъда ман аз рӯи зарурат беруни шаҳр рафта, дастхатро расонда натавонистам. Ва фардояш рӯи миз чашмам ба ин номаи кӯтоҳ ва бо ҳарфҳои зебову хоно бархӯрду зери хиҷолат мондам: «Мулло Абдулҳамид, гуфта будед, ки романро барои хондан рӯзи душанбе медиҳед. Ф. М.»

Устод ба ҳама хайрхоҳ буданд. Кӯҳзодро дӯст медоштанд; ба Муҳиддин Хоҷазод ва Саттору Сорбон бамеҳр муносибат мекарданд; Кароматуллоро эҳтиром, ба Бурҳон Ғаниву Маҳкам Пӯлод чун ошно деги сӯҳбат ба ҷӯш меоварданд. Ба Гулназар, Саидалӣ, Камолу Ҷонибек муносибати бародарона доштанд. Аммо ҳангоми муҳокимаи асарҳои ин адибон ҳеҷ гоҳ хотир намедиданд ва аз сари манфиати адабиёту талаби замон як сари мӯй дур намерафтанд. Аҷиб ин буд, ки баробари муаллиф, шояд баъзан аз муаллиф бештар барои пухтаву хоно баромадани асар масъулият ҳис мекарданд. Аз ин рӯ бештари вазни баҳо додан ба асарҳо ба дӯши эшон меафтод. Тасаввур кунед: ҳолатҳое рух медод, ки он кас як романи калонҳаҷми пуробро се маротиба ҷафида маслиҳат медоданд, лек муаллиф меранҷид ва мешуд, ки бо қаҳру алам талху пичинг ва суханҳои заҳрогин низ мегуфт. Дар ин ҳолат табассуме гирди лабони муаллим медавид ва нигоҳи гарми чашмони шаффофи зебояшон ба махзани роз табдил меёфт: яъне фаҳмиши нависанда ҳамин бошад, вой бар ҳоли мову хонанда…

Муаллим Фазлиддин Муҳаммадиев фикру андешаҳояшонро дурушт баён ё ба сари касе бор намекарданд. Дағаливу беназокатиро ҳам дар адабиёт ва ҳам дар муносибат хуш надоштанд. Нарм, маслиҳатомез ва дӯстона сӯҳбат меоростанд. Вале барои андешаҳои касеро шунидану гаштаю баргашта асареро таҳрир кардан низ нерӯи мардона, рӯҳи қавӣ, дили бузург ва назари фарроху меҳр лозим аст. Заҳмати эҷодӣ осон нест, қувваи бузурги рӯҳиро металабад. Ва чӣ афсӯс, ки ин неъмат чун истеъдоду дарки маънӣ ба ҳамаи эҷодкорон баробар насиб нагаштааст.

Ҷонкоҳонии беҳисоб ва як андоза ройгон рафтани соатҳои умри азизи устод Фазлиддин Муҳаммадиев дар мутолиа ва муҳокимаи асарҳои суст ё камарзиш аз ҳамин боис буд. Устод сидқан мехостанд, ки асари хоме пухта шавад, номи муаллиф аз нашри асари аз ҷиҳати бадеӣ суст доғдор нагардад, вақти хонанда низ дар мутолиаи асари хому хатала ройгон нагузарад.

Шахсан, камина ифтихор дорам, ки устод аз рӯи хоҳишам ҳар чизи иншокардаамро мехонданд ва дар ҳошия ё поварақ бо ҳарфҳои калон-калони зебо менавиштанд. «Нағз... Бад не, мулло... Кашол ёфтааст... Нашуд! Такрори маҳз, аз баҳри дурӯғаш гузаред».

Имрӯз он дастхатҳоеро, ки аз ҳусни хати муаллим ганҷу арзише доранд, варақ мезанаму чун дарс аз онҳо баҳра мебардорам.

Инак, мухтасари ёддошти устод Фазлиддинро дар ҳошияи варақҳои «Паррончакҳо» ба шумо пешниҳод мекунам, то аз он чӣ андоза ҳассосу дақиқназар ва дилсӯзу хушзарофат будани эшонро пай бубаред.

«Қисса ҳаст. Бо шавқ хонда мешавад. Қиссаи такомули ҷавонон. Дар заминааш умуман масъалаҳои тарбияи ҷавонон, проблемаҳои ахлоқи ҷамъият, мавқеи мактаби олӣ дар ин кори муҳим.

Маҳорати муаллиф дар афзоиш, такомул. Дар ҳар бозёфташ дили кас хурсанд мешавад, ки нависанда аст муаллиф, то рафт устувортар шуда истодааст ҳамчун нависанда.

Ва боиси хурсандии махсус ин ки маҳз табиатан нависанда аст...

Абдулҳамид намесозад, аз дилаш, аз шууроаш ҳамин қисса бармеояд.

Норасоиҳо ҳастанд, 10-12 саҳ. аввал бори казоӣ надоранд... Ихтисор бояд кард. Манзара, гуфтугӯи даромадгоҳи институт такрор, шинос ва нозарур менамояд...

Адоват бар бародар. Батафсил тасвир шудааст. Мегӯед, ки сабаб марги кабк. Лекин кина ба андозаи сад рама гӯсфанд... Ба назарам қайла аз мазза гузаштааст андаке...

«Овоз баровард» ба ҷои «гуфт» дар 30-35 ҷой омадааст...

Ҷоҳои нағз аз сусташ мӯлтар...

Оид ба маҳалпарастон порчаи бисёр баҷо ва пухта.

Пеш ба миллатҳо, ба маҳалҳо, ба кофиру мусулмон ҷудо кардан одат буд, табиӣ менамуд, ҳатто савоб буд мисли ҷудо кардан

ба ҳалолу ҳаром. Ҳоло ин кор, то ба дараҷаи ҷиноят паст аст, доимо такрор бояд кард, ки дар шуури мардум таҳшин шавад. Хусусан ки матбуоти сиёсиамон хомӯш аст. Ф.М.» с.81

Ин фишурда аз шаш саҳифа мусаввадаи устод Фазлиддин Муҳаммадиев аст. Ба ростӣ дастхатхонӣ ва муҳокимаи асарҳо як қисми бузурги фаъолияти муаллим Фазлиддин Муҳамадиев ба шумор мерафт. Соатҳои бешумори умри азизи муаллим дар ин роҳ танҳо ба хотири баланд бардоштани сатҳи адабиёт, хоса бахши наср, ташаккули маҳорати нависандагони ҷавон сарф шудааст. Ва зикри заҳматҳои бедареғи устод имрӯз қарзи ҳар як шогирд аст.

Алҳол дастхати «Парроначакҳо»-ро варақ мезанаму дигар ишораҳои ҷолиби муаллимро пайдо мекунам. Масалан дар саҳ. 46 навиштаанд: «Ба гуфти фалон, қавли фалонӣ гуфта, пас аз ин суханеро мегӯянд, ки хосияти хосе дошта бошад. Ба хари касе бор набошад. Дар баёни гапи оддӣ дар истинод ба касе эҳтиёҷ нест… Ф.М.»

Ин шарҳ ба ибораи «Ба гуфти Раҳматшоҳ аст».

Дар саҳифаи 60 ман ибораи «мисли шахси оталахӯрда»-ро истифода бурдам ва муаллим андешаашонро ин тавр баён кардаанд:

«Мулло Абдулҳамид!

Аввал ин, ки атола ва шумо, ки адибед, ҳамин варианти адабиашро бояд нависед. Сониян, оё лабу лунҷ пок кардани аталахӯр аз лабпоккунии мошобахӯр фарқ дорад?»

Зери ибораи «аз камари Алибой набошам» касе аз устодон хат кашида, дар ҳошия «ҷудо кашол» навиштааст. Ду ҷумла поён устод ба зери нимҷумлаи «… дар шаҳр коҳи сабилмонда ёфт намешавад» хат кашида навиштаанд: «Нағз, ин ҷоҳо нағз, кашол-пашол не».

Дар саҳифаи 80 муаллим ба ҷумлаи «Вай хандон-хандон сӯи хонаашон тохт» ишора гузошта, навиштаанд: «Мулло, хандон-хандон тохтан мушкил аст. Хандон-хандон рафтан табиист. Як дам мулоҳиза кунед, розӣ мешавед, иншоаллоҳ. Ф.М.»

Баъди муколамаи қаҳрамон дар саҳ. 100 аз номи муаллиф порае меояд, то ки гуфтаҳои болоро қувват бахшад. Муаллим дар шафати ин пора навиштаанд: «Ана ҳамин нукта баён шуд: ба василаи андешаҳои пирамард, яъне чунон ки бояду шояд, яъне чунон ки санъат тақозо дорад.

Дигар ҳоҷат ба такрори хушкаш нест. Ф.М.»

Ба тасвири «… аз мӯи ба пешонӣ овезонаш оби тирафоми борон таровида…», ки дар саҳ. 111 омадааст, муаллим эродашонро ин тавр баён кардаанд: «Ин гап дуруст нест. Хоҳед, қасам хӯрам?»

Дар аксар маврид эродҳои устодро ҳаҷв ва зарофатҳои намакин оро медиҳанд. Бубинед, дар саҳ. 120 навиштаанд: «Бесабаб абзас мондан убол аст, агарчи фоидае дорад…» Ин ишораи истеҳзоомез ба он аст, ки баъзеҳо ба хотири бештар ситонидани ҳаққи қалам ба таври сунъӣ мисраъҳоро мешикастанд ё ҷумлаҳоро дароз ва ҳаҷми асарашонро бузург мекарданд.

Дар ҷое аз рӯи беэҳтиётӣ калимаи «киса» бо ду «с» чоп шуда будаст. Муаллим навиштаанд: «Кисаи Абдулҳамид калону пур аз пул аст, чунки ду ҳарфи «с» дорад. Ф.М.»

Дар боби XIV чунин ҷумла буд: «Акнун мисли нимтанаҳо (маъюбони ҷанг бо чигас роҳ мегарданд). Муаллим эътирози худро ба ин ташбеҳ ин зайл ифода кардаанд. «Акнун чӣ тавр роҳ гаштанашон маълум. Гапа такрор накунед, нахоед, мулло.

Сонӣ дузда ба инвалиди ҶБВ шабоҳат надиҳед. Ба шумо чӣ шуд?»

Устод калима, ибора ва ҷумлаҳои ночаспон ё ба назарашон зиёдатиро ҷо-ҷо бо қалам ҷудо карда, бо думи дарози морпеч баровардаанд. Ин корашон ҳадаф дорад. Ва ба хотири он аст, ки ҳамин ишора ба дили банда, яъне нависандаи ҷавон сахт нарасад, дар пушти саҳ. 126 навиштаанд:

«Мулло Абдулҳамид, дар чанд ҷой калима ё ибораи барзиёдро ишораи партофтан гузоштам. Агар думчаи ишора дароз бошад, ба ин маънист, ки зиёд будани он калима ба ҳамин дараҷа аён ва ошкор асту шумо эътибор надодаед.

Ҳамин ишораҳо дар ёдатон монанд, дар навишти чизи оянда шояд ба хотир расанд гуфта думдароз кардам.

Ҳангоми ба хаткӯркунак кӯр карданатон андак азият мекашед ва ба таҳшин шудан дар хотира кӯмак мекунад.

Дигар ғаразе нест. Ф.М.»

Фазлиддин Муҳаммадиев боғбони хосакори насри тоҷик буданд. Ва ҳадафи часпу талошҳои зиёдашон дар мутолиаи дастхату муҳокимаи асарҳо сарҷамъ овардани адибон, аз ибтидо рост ва табъи дил сабзидани навниҳолони боғи адабиёт буд. Ташвишу муроди боғбони асил чист? Ниҳолаке каҷ насабзаду ба муҳит осеб нарасонад, нахле дар гармои сӯзон аз беобӣ нахушкад, шохе аз боду тӯфон нашиканад. Ва аз ҳама муҳимаш дастниҳолони ӯ

меваҳои хушранг, ширину болаззат диҳанд. Муаллим аз ҳар адиби навқалам, чун аз навниҳоли боғ, ҳамин таманноро доштанд.

Оре, устод Фазлиддин Муҳаммадиев чун шахсияти нотакрори бузурги адабӣ бо асарҳои аҷибу муносибати наҷибашон ба мо ва ҳамагон маданияти олии инсониро талқин мекарданд. Сад дареғ, ки қурбонии оғози ҷаҳолату пастфитратӣ гаштанд ва ҷояшон ҳамеша дар байни аҳли адаб холист.

Дар ин нигошта аз вижагиҳои осори пурмӯҳтавои устод Фазлиддин Муҳаммадиев ба он хотир ёд накардем, ки пажуҳишгарони маъруфи тоҷик С. Табаров, М. Шакурӣ, А. Сайфуллоев, Ҷ. Бақозода, А. Набавӣ, бисёр адибони номварамон аз паҳлуҳои мухталиф ва арзишҳои эҷодиёти устод китобу мақолаҳо офаридаанд. Ва шоистаи таъкид аст, ки устод Фазлиддин Муҳаммадиев – нависандаи бузурги тоҷик, поягузори таҳқиқи равонии қаҳрамони армонӣ дар насри мо мебошанд. Маҳз эшон бо ҳунару заҳмати хеш дар баланд бардоштани сатҳи маърифати насри муосири мо, махсусан жанри ҳикоя хидмати бемисл карда тавонистанд. Ҳар асари хурду бузурги офаридаи устод дар муҳити адабии тоҷик чун падидаи адабӣ пазируфта мешуд. Ва имрӯз низ қимати осори устод побарҷост ва шахсияти адабияшон ҷилои хоса дорад.

Аз баракати қаламу ҳунари устод ситораи ҳунари устод сол ба сол дурахшонтар гашта, чеҳраҳои басо шукӯҳманди дар наср офарида, забони равону пурлатофати осорашон чун рӯи пурнуру чашмони нозанинашон ба дилҳо зиё хоҳад бахшид. Бале, устод марди озода, нексиришту боғперой буданд. Ва боғи сарсабзу сафобахше аз эҷодиёт, боғе аз шогирдон, боғе аз накӯкориву хушномӣ то ҷовидон ба ёдгор гузоштанд, ки ҷояшон ҷаннат бод!

ВАРТА

Қисса

Мӯзаи Саидбек ба чизе андармон шуду пайкараш аз фурӯ лағжидан бозистод. Шақарросу тақарроси гӯшхароши сангу сангрезаҳо қатъ гардид. Аммо абри ғализи чанги нафасгир дар гирди сараш ҳанӯз мепечид ва димоғашро хориш медод.

Дилаш ба шиддат метапид ва дар гӯшҳо, дар мағзи сараш ғулғулаи баланде афтода буд, ки ин гуна садои ношиноси пуршӯрро дар умраш нашунидааст. Гуп-гуп... гуп-гуп... гупгуп... – табл мезад дил. Гуё вай дигар мушт барин дилаки майдаяки нарму гармаки худаш набуд, дили итоаткору латбардори пешинаи худаш набуд, балки тояки масте буд, ки баногоҳ аз шабаҳе рамида ба ҷастухез афтодааст ва гурсгурси изтиробангези сумҳояш путку сандони гарони корхонаҳои азим барин базарба садо медиҳад.

«Дар ин дунё зистан мушкил, мурдан осон» – гуфтааст касе. Чӣ гуна одам бошад ҳамон кас? Фарз кардем, зистан саҳл нест, зиндагонӣ силсилаи ноҳамвори талошҳост. Лекин чаро мурдан осон будааст? Гап аст ҳамаи ин, гапи одамони бедард. Ҷон ширин аст, зиндагӣ азиз. Барои ҳама ба як сон азизу нотакрор.

Саидбек нафас ба дарун бурд то сангрезаҳои атрофаш дубора ба ҷунбиш наоянд ва бо эҳтиёти зиёде гардан тофта, бо гӯшаи чашм ба боло нигарист. Ба ҳамон ҷое, ки санги пой мондааш ҷунбид, баъд лағжид ва ӯ барои ҷаҳидан ба санги дигар ҳанӯз фурсат наёфта, вазни пайкараш ба чап моил гардид ва ӯ мувозинатро гум карда, ночор ба тӯдаи сангреза пой гузошт ва крояш то ба сурин фурӯ рафт ва тӯдаи сангпораҳо низ фурӯ нишасту ба ҳаракат даромад ва сангпар оғоз ёфта ва ӯ то ба ҳоли ҳозирааш расид.

Аз боло то ба ин ҷо ғелиданаш мӯл бошад, сӣ ё чил сония тӯл кашидааст. Аммо ба хаёли вай муддати дарозе, гӯё як соати тамом мепариду меафтоду бармехост ва боз меафтоду мелағжид, метапиду меғелид. Ба буттаҳо, ба решаҳои урёни сари роҳаш, ба қирраи сангҳои ба хаёлаш устувору ноҷунбон бо умеде чанг мезад. Дар ин муддат ва дар ҳамин

ҳолат он қадар манзараҳо, симоҳо пеши назараш омаданд, он қадар воқеаҳоро ба ёд оварду он қадар андешаҳо аз дилаш гузаштанд, ки вақти дигар мешуду онҳоро дунболи ҳамдигар мечид, як дафтар пур мешуд. «Тамом. Мурдам. Тамом шуд ҳамаи умр, ҳамаи гузашта ва ояндаҳо, ҳамаи корҳо, нақшаву ниятҳо, орзӯҳо... Тамом.. Афсӯс ки банохост ба ройгон ҳалок шудам...» Ин буд аввалин фикре, ки ба сараш омад. Барқосо омаду ҳамин сон гузашту рафт. Сипас ба ёдаш расид, ки занаш, Нигораш ба деҳа, ба назди бародараш рафтааст ва баргашта хабари фоҷиаро бишнавад, ҳоли ӯ чӣ хоҳад шуд. Духтараки чаҳорсолаашонро пагоҳӣ худаш ба боғча бурда буд. Имрӯз касе ба суроғаш нахоҳад рафт... Пагоҳ ӯ, Саидбек мебоист ба Сочак мерафт ва пасфардо маросими ёдбуди бобояшро сардорӣ мекард...

Лаҳзае буд, ки ӯ гунбади осмонро аз чӣ сабабе бошад, хеле аз наздик бидид, ки вожгуна меафтод ва ин нуктаро ҳанӯз дарк накарда, боз олам дар назараш торик шуд.

Аз ин баландӣ, ки аз сад метр кам нест, баъд гуфт дар дилаш, эҳтимол рост бар сари яке аз харсангҳои канори наҳр биафтад, бар сари ҳамон сангҳои тираи босалобат, ки ҷонварҳои ғароибшамоили афсонавӣ барин дар оғози тирамоҳ аз зери об берун меоянд ва айёми баҳорон – мавсими обхез боз ба таги об мераванд ва ҳамаи тобистони дарози ҷануб корашон ин аст, ки мавҷҳои хурӯшонро дарҳам бишкананд ва рӯи наҳрро аз кафки ширгуни дамон сап-сафед бидоранд.

Не, худ ба худ эътироз кард Саидбек. Ба рӯи об биафтад ҳам, оқибат ҳамон хоҳад буд, чунки то расидан ба он ҷо пайкари ӯ ба чандин теғаву паҳлӯҳои барҷастаи соҳили рост бархӯрда реш-решу афгор хоҳад шуд. Вай он теғаҳои мазбутро аз он соҳил борҳо дидааст, боз чун роҳгузар ё тамошобин ҳам не, балки чун касе ки бо ин дара, бо дарёю соҳил, бо пуштаю ёнаю сангҳои бари он сарукор дорад, бо чашми тадқиқ дидааст.

Ногоҳ ба хотираш расид, ки калиди сандуқи пӯлодини бригада дар кисаи ӯст ва он ягона калид аст ва дар ин афтударафт ҳатман гум хоҳад шуд, балки кайҳо гум шудааст ва барои рафиқонаш ба даст овардани ҳуҷҷатҳо, хусусан лоиҳаи овезаи охирин бидуни ташвиш муяссар намешавад...

Чӣ рӯзи аҷибе, чӣ рӯзи хуше буд ҳатто ҳамин рӯзи вопасин, бо ҳасрату алам аз фикр гузаронид Саидбек ва бар хилофи мантиқи муқаррарӣ, воқеоти имрӯза не, балки рӯзи тӯйи арӯсиву домодиаш, саҳеҳтараш, шаби нахусти баъди тӯй пеши назараш омад. Нигор, арӯси маҳбубааш, духтаре, ки худ ӯро писандида дил баста буд ва чандон зоҳир накунад ҳам, рӯзи тӯйро як сол инҷониб баробари ӯ нигарон буд, дар ин хусус хаёлоти ширин мепарварид, арӯсе, ки дар боздидҳои сершумори байни шиносоӣ, хостгорӣ ва тӯй ба навозишҳои вай ҳалимона ва бо назокати ҳаёомези хоси духтарони боиффат посух медод, он шаб намегузошт, ки ӯ дар паҳлӯяш ба бистар дарояд. «Пагоҳ, аз ту илтимос, Саидҷон, азизам, имрӯз не, пагоҳ, рӯзи дигар...» мегуфт бо чеҳраи аз изтироб ва ҳаё арғувонӣ ба ӯ нигоҳи илтиҷоомезе дӯхта...

Сонӣ боз ҳамон фикри аввала такрор шуд, ки тамом, акнун мурдам, вале афсӯс, ки ба ройгон мемирам. Пас, як ҳафта қабл аз ман фавтидани Бузург маъние низ доштааст. Агар ӯ зинда мебуду огоҳ мешуд, ки ман ба ин тарзи нангин, бар беҳуда, бар абас, мисли як пора чӯби ковок, ба монанди як наъли кӯҳна, мисли як дона сабчаи харбуза талаф мешавам, ба ҳоли ман чӣ мегуфт ва ҳоли худаш чӣ мешуд?

Саидбек шунида буд, ки ҳамин қадар андеша, воқеа ва манзара ҳамагӣ дар бадали чанд сония ва он ҳам лаҳзаи пуртаҳлукаи пурхатар аз дилу дидаи кас метавонад бигзарад. Вале чунин ҳоли ғарибро ҳозир аввалин бор дар умраш худ аз сар гузаронида буд ва ҳоло намедонист, ки бо мулоҳизаи вазъи афтодааш машғул бишавад ё ба андешаи аҷобати ин бозии ғалатии шуури одамӣ.

Хайр, ҳар чӣ шуд – шуд. Як қадами нобаҳангом ба соҳили ҳалокат овард. Акнун илоҷе бояд кард. Аввал дар ин ҷо баэътимодтар андармон шуда, пас роҳи халосиро бояд ҷуст. Аммо оё роҳи халосӣ вуҷуд дорад? Андаке пой ҷунбонӣ, ҳамин ки пошнаи мӯза сари мӯе билағжид, рост ба коми нестӣ меравӣ. Фақат кӯмаке аз поён, ё аз боло метавонад Саидбекро аз ин варта наҷот бидиҳад. Вале дигарон аз ҳоли ӯ, ё ақаллан аз ғайб задани ӯ кай огоҳ мешаванд, кай ба имдодаш мерасанд?

Ҳар ду даст аз каф то бозу сахт дард мекунад. Хусусан сӯзиши кафҳо, панҷаҳо тоқатфарсост. Саидбек дасти чапашро аз оринҷ поён оҳиста-оҳиста, зарра – зарра ҷунбонида, тадриҷан боло бардошт. Ба ҷои холишуда шиқирросзанон фурӯ рехтани сангрезаҳоро баръало шунид. Ба дасташ нигарист. Як мушт барги сабзи бо баргҳои нимзардшуда омехтаро ҳамчунон дар каф мефишорид. Баргакони майдамайдаю дандонадори дӯлонае, ки ҳо дар болотар рӯидааст ва ӯ ҳангоми лағзиш беихтиёр даст ба навдаи овезони вай бурдааст. Навда нашикастааст ё канда нашудааст ва қариб ҳамаи барги он дар мушти Саидбек ҷамъ омадааст. Лекин пардаи байни нарангушт ва ангушти ишорат дарида, баргҳо, дасту панҷаҳо хунолуд шудаанд. Банди соат ҳам шояд дар ҳамин асно канда шуда бошад.

Саидбек ба ҳамон тариқа дасти росташро низ боло карда нигарист, ки аз ҷароҳати банди он ҳанӯз хун метаровад. Инашро яқин қирраи тези санге харошидааст. Мехост боиси дарди зонуро низ бифаҳмад, вале аз ин ният баргашт. Чӣ ҷои таҳқиқу тадқиқ? Ба санг бархӯрдааст. Аз муайян карданӣ ҷои ҷароҳат ё ҳаҷми он чӣ мурод ҳосил? Аз ду сар дармоне нест. Ба ҷуз тоқат кардан, ба ғайр аз наҷунбидан, ҳаракате содир накарда, ҳамеша зираку ҳушёр буда, соати халосиро нигарон шудан дигар чорае нест. Ҳа, маҳз зираку ҳушёр хобида. Андаке биҷунбӣ, пошнаи мӯза аз лаби санг бархезад, кор тамом. Воқеан, кӯшиш бояд кард, то сулфа накунад, ё атса назанад.

Аснои ғелидан эҳтимол чандин маротиба чаппаву роста шудааст, ки ба гӯшу даҳону биниаш хок даромадааст. Ба кунҷи чашмонаш ангушт расонида дид, аз он ҷо лойи маҳине таровида, ҳоло хушк шудааст. Зери дандонҳояш регу сангреза ғиҷиррос мезанад. Аввал ҳамин чиркҳоро бояд тоза кард. Ҳоло ҳозир аз ин бештар ҳаракат карда намешавад.

Умри Саидбек дар кӯҳсор, миёни сангу сангзор гузаштааст. Ба чунин вазъ ҳеҷ гоҳ наафтода бошад ҳам, санги ба пояш такягоҳ гардида, санги наҷотбахшро аз паси пошнаи мӯза нағз ҳис мекунад. Модом ки пайкари бошаст лағжандаи ӯро боздошта тавонист, маълум мешавад, аз сангҳои ғелон нест, ё поя, ё қароргоҳи устуворе дорад.

Шукронаи ин тасодуфро гуфта, барои худ бояд ҷой тоза кард. Дигар ҷои шак нест, шаб ин ҷо мемонад.

Ҳм, «шаб ин ҷо мемонам» гуфтанаш ба паймони меҳмоне монанд аст, ки ба хотири навозишкориҳои мизбони кушодарӯи саховатманде ба мондан розӣ шудааст. Гӯё дар хонаи гарм, дар бистари нарм, бо шиками сер ва хотири ҷамъ мемонад.

Дилаш сигор кашидан хост, аммо дарҳол аз фикраш гузашт, ки ба гумон аст, ки ин кор ба ӯ муяссар шавад. Модом ки сарулибосаш ба ин дараҷа хароб гаштааст, ҳатто банди маҳками соат гусаста барафтодааст, сигору гӯгирд дар ғилофакҳои нозуки коғазин бутун мемонад? Оҳиста даст ба кисаи сарисинагии комбинезонаш бурда, аз боло палмосид, пас ангуштонашро ба киса даровард. Аз гӯгирд нишоне набуд, сигору халтачааш баробар ҷиғда-ҷиғда шуда, ба як каф талқони қаҳваранг табдил ёфта буд. Саидбек аз он талқон як пучак гирифта, ба таки забонаш партофт. Ку, аз ин таҷриба чӣ натиҷа хоҳад баромад? Одамон тамокуро ба бинӣ кашида, атса мезананд ва хуморашонро ба ҳамин тариқа мешикананд. Тоифае нос мекашанд.

Тамоку даҳонашро сӯзонид, қариб буд, ки оби тунди он ба гулӯяш равад. Саидбек дарҳол тамокуро туф карда, худро сарзаниш намуд, ки ҳамин қадар сол ибрат ва андарзҳои бобояш Сангинбекро дар ёд дошта, дар табиати худ сабру бардошт мепарварид ва акнун, ки маҳз мавриди тоқату шикебоист, ин тавр сабукборӣ кард. Ин дам бобояш, риши паҳни сап-сафеди ӯ, чеҳраи ба табассум моил, чашмони нигоҳашон ҳам меҳрбор, ҳам андаке гилаомези ӯ пеши назараш омад. «Тоқат бояд кард», – бори дигар ба худ таъкид намуд Саидбек.

Акнун ба ёдаш расид, ки кӯлбораш ҳам гум шудааст. Ё дар ҳамон ҷо, дар боло аз китф афтода, дар миёни сангу буттаҳо андармон гаштааст ё баъдтар ҳангоми чандин маротиба ғел задан аз пушташ ҷудо шуда, аз пайкари худаш тезтару пештар ғелида ба партгоҳ рафтааст. Хайр, дар кӯлбор ба ғайр аз пармаи дастӣ, болға ва як лӯнда таноби дурушти кӯҳнавардон дигар чизе набуд. Лекин дар кисаяки беруниаш як каф ириси «Калидаки заррин» мехобид, ки

Райҳон барои дадаҷонаш андохтааст.

Саидбек аввалҳо аз вуҷуди қанди ширину бомазаи какавдор дар кӯлбор хабаре надошт. Худи Райҳон рӯзе пурсид, ки чаро дадаҷонаш канфети вай додаро намехӯрад?

– Кадом конфет, духтарам?

– «Калидаки заррин» чӣ? Ба кисаи кӯлборатон мондамку!

– Ҳа, ҳа, мехӯрам, духтарам. Ба хаёлам, як-дутаашро хӯрдам. Боракалло, Райҳонакам, – шояд ба раъйи фарзанд рафта, аз дилаш бофта гуфт падар.

– Не, нахӯрдаед. Бистта буд, дина шумурдам, ҳозир ҳам биста.

– Ту канфета мешуморӣ, духтарам? Барои чӣ?

– Барои ки очам мегӯд. Аз панҷта мӯл нагир, мегӯд. Мӯл хӯрӣ, дандонат лиққонак мешавад, сонӣ вая муш мебарад...

– Ҳм, пас ту аз ҳаққи худат, аз ҳамон панҷтагӣ ирис ба ман чудо мекардӣ?

– Ҳа-а-а! Аз ҳаққи худам! Ҳар рӯз яктагӣ! Э шумо чӣ хел, дадаҷон, нафаҳмидед-а? – мад кашида, бо оҳанги дилтангона ва шодиву таънаомезе гуфт Райҳон, ки чунин оҳанг дар гуфтори кас баъди ғалабаи душворе дар кори мушкил, масалан, пас аз фаҳмонидани як ҳақиқати оддӣ ба шахси кундзеҳн пайдо мешавад. – Ҳо-о рӯзи ба сирк рафтанамон сета канфет мондам, боз нафаҳмидед.

– Э офарин, ҷони ширини дадош, офарин Райҳонаки ман, булбулаки ман.

– Шумо ириса хӯред, ман боз мемонам. Сонӣ боз мемонам. Хай, дадаҷон, хай?

Овози гӯшнавози кӯдак гӯё аз ҳамин қарибӣ садо дод ва банохост Саидбекро хун ба сару рӯй заду мисли он ки ҷисмаш ба миёнаҷои гулхани азиме афтода, дар як они воҳид дудаш ба фазо печида бошад, аз нӯки пой то ба фарқи сар сахт тасфида рафт.

– Райҳон... Райҳонакам! – нолишомез ва бо дард ба кадом як нуқтаи осмони кушод чашм дӯхта, пичиррос зад Саидбек. – Қариб монда буд, ки ятимча шавӣ.

Аз ин маҳлака ҷон ба саломат барам, ба касе чизе намегӯям, шикоят намекунам, ривоят намекунам, рост ба

идора мераваму аз сари мизаш ба мобайни кабинет кашида баровардa, муддаои табъ мекӯбам, пас аз дақиқае дар дилаш аҳд кард Саидбек. Афсӯс, ки ҳоҷат ба кӯфтан ҳам нест, ҷони казоӣ надорад. Не, аз кабинеташ кашолакунон ба зинаи фарохи даромадгоҳ баровардан лозим. Дар ҳамон ҷо чӣ махлуқе будани ӯро дар пеши мардум ошкоро гуфтан даркор. Ана баъди ин агар тавба накунад, ба таки манаҳаш мефарорад, ки ба фарши зина нақш бандад. Ба ҳамон фарши бетонии оина барин ялтосӣ. Не, беҳтараш, озод мебардораду аз болои зина ба замин меандозад, бар оби чиркини ҷӯи чиркине, ки партови нафтолуди чоҳи мошиншӯяки гараж ҷорӣ шуда, ба тарафи ҳавзи равғанполо меравад...

Агар ҷон ба саломат барам...

Рӯз ба анҷомаш мерасид. Баландтарин қуллаи кӯҳи Арча ҳанӯз аз партави офтоб заррин метофт. Саидбек муддате ба рангҳои мухталифи он – аз зарди норинҷитоб то кабуди нофармон – нигоҳ дӯхта, пай бурд, ки офтоб домани худро аз он ҷой низ ноаён мекашад.

Панҷаи хунолудашро бо азияте ёзонид, пиёла барин санги ба ронаш халида хобидаро бардошт ва то ба чое ки даст мерасид, ҳар чи дуртар бурда, болои сангреза гузошт. Аз болояш андаке фишор оварда, сангро устувортар ҷойгир намуд. Сипас муште аз сангчаҳои наздики ронашро гирифта, дар паҳлӯи он санг бирехт ва онҳоро бо эҳтиёт чунбонида-ҷунбонида, хубтар ҷойгир кунонид. Ба таври худ, шибба намуд. Вай дигар дардро фаромӯш карда, ҳамин корашро идома медод. Ҷои тозае ки санг мекӯчонид, агар аз миён поён ё баробари миён бошад, бо кафи даст аз боло фишор оварда, онҳоро ба ҳам ҷафстар ҷойгир менамуд, аз миён боло бошад, ин корро бо пушти даст анҷом медод.

Дигар дар баландтарини қуллаҳо низ нури офтоб намонда буд. Саидбек мехост ҳанӯз торикӣ нафаромада, такягоҳи пояшро ақаллан як назар бинад, то ба қадри ҳол муайян карда тавонад, то ки чӣ андоза ба вай умеди наҷот ё мадад метавон баст, то чи андоза такя метавон кард. Нимхез шуда, нигоҳ карданро албатта ҳатто ба гӯшаи хаёл ҳам намеорад: ҳамин ки сар аз ҷогаҳи сангин бардошт, анбӯҳи сангрезаи ба сару китфаш танбазада ба ҷунбиш хоҳад омад ва он гоҳ

маълум нахоҳад буд, ки ин сангрез то чанд муддат идома хоҳад ёфт ва то ба чӣ натиҷае хоҳад расонид.

Саидбек акнун аз болои сар ва китфҳояш сангпора мегирифт ва ҳарчи дуртар бурда ҳамвор мекард, бо кафи даст, бо панҷаҳо палмосида, месанҷид, ки оё он сангпораҳо устувор ҷой гирифтаанд ё не. Ва ҳамин ки хотираш биосуд, боз як мушти дигар санг мегирифт ва ба ҷои нав мекӯчонид. Деворҳои сангини бо маҳорати аҷибе дар атрофи боғҳо, полизҳо бардоштаи мардумони Дарвозу Бадахшон ва саргаҳи Зарафшон пеши назараш омаданд. Онҳо бидуни лой (маҳлули оҳак ё семент он сӯ истад) санг ба рӯи санг чида, баробари қади одам деворҳои ғалатие мебардоранд, ки солиёни зиёд пойдор мемонанд. Сангҳоро ба сатҳи ноҳамвори якдигар – ба чуқураку дандонаку ҳавзаку ғурмакони ҳамдигар чунон муносиб ва мутаносиб чида, ба тарзе паҳлӯи ҳам ва болои ҳам мечинанд, ки онҳо гӯё қулфу калид мешаванд. Баъди рост шудани девор онро қасдан такон диҳед ҳам, аз ҷой намеҷунбад. Вагарна боду боронҳои шадиде, ки дар ин ҷоҳо мешавад, он ҷо низ ҳаст, балки аз ин ҷо гоҳҳо пуршиддаттар мешавад. Зилзилаи аёну ноаёни қариб ҳарҳафтаинаи замин дар ҳамон ҷо ҳам ҳаст.

Деворҳои ғалатии кӯҳистонаш ба ёд расиду дилаш андаке қувват гирифт ва муддате дарди ҷароҳатҳои хуншорро фаромӯш карда, ҳамаи санги болои сараш тӯдашударо ба тарафи чап кӯчонид.

Акнун метавонад ба паҳлӯи чап гардад, сар ба рӯи сина хам карда, ба нӯки пояш бингарад. Агар барои рафъи бим, барои эмин будани дил боз ягон такягоҳи дигаре мешуд, албатта, нуран алонур буд. Аммо дастгир ё пуштибони дигаре нест. Агар ана он шохи дӯлона, ки аз боло овезон шудааст, ба даст мерасид, қисме аз вазни ӯро бар дӯши худ метавонист бигирад. Афсӯс ки вай дастнорас аст, барои доштани он чӯби чангакдоре ё ақаллан боз як навдаи дигар лозим аст, ки андармон сохта, нӯкашро ба поён бихамонӣ.

Ӯ нахустин бор дар ҳамаи муддати ба ин варта афтоданаш, ки аслан бештар аз як соат набуд, вале ба хаёлаш рӯзҳои дарозе барин беҳадду бекарон менамуд, ба нӯки пояш нигарист. Як қисми санги оддии хоро буд он санг, ки

пошнаи мӯзааш андармон шудааст ва нӯки ғӯлаи нимсӯхтаеро мемонад ва рангаш низ ангиштпораи рӯяш гардгирифта барин тира буд. Саидбек аломате надид, ки ба сари санги бузурги нопойдор будани вай далолат кунад, ё бигӯяд, ки яке аз дандонаҳои харсанги мазбути ноҷунбонест он.

Хайр, гуфт Саидбек ба худ, дидан мехостам, дидам. Ба ҳар ҳол ягона такягоҳ ҳамин санг аст. Ҳоло бояд кор кард.

Чанд лаҳза ба девораи нишеби кӯҳпораи он сӯи наҳр нигоҳ дӯхта хобид, ки ҳанӯз баъди пешин ба он ҷо ба осонӣ баромада, корашро анҷом дода фаромада буд. Пас ба шуввоси якнавохти оби наҳр гӯш андохт. Аз дил гузаронид, ки аз роҳи мошингарди он соҳили наҳр автомобилҳо мегузаранд, вале пайкари ӯ дар ҷое воқеъ гаштааст, ки фаразан роҳгузарон махсус аз роҳ бозистода, ба ин сӯ назар кунанд, ҳатто бо дурбин нигаранд ҳам, нишоне аз ӯ нахоҳанд дид. Оре, маҷрои ин сангрезгоҳ ба хокандози азиме монанд аст ва новаи он аз madди назари роҳгузарони он сӯи наҳр хеле баланд, чашмнорас воқеъ шудааст. Касе ба гӯшаи хаёл нахоҳад овард, ки дар он нова, дар миёни садҳо, балки ҳазорон мукаабметр сангу сангпора як зарра ҷони одамӣ низ дар таҳлука афтодаасту муштоқи садои одамист, дида ба сӯи дасти мададгори одамист.

Бале, он роҳ роҳи калони мошингард аст, аммо аҷиб, ки алҳол боре садои мотор ба гӯши Саидбек нарасидааст. Ё ғурриши мотор дар пеши садоҳои табиии дарёю дара ҳеҷ аст ва дар ҳамон ҷо, дар поён, дар хурӯши мавҷҳои наҳр ғарқ ва нопадид гардида, то ба ин баландӣ намерасида бошад?

Рӯмолчаро ба оби даҳонаш нам карда, хуни шахшудаи банди дасташро пок ва ба озод кардани паҳлӯи росташ аз сангу сангреза шурӯъ намуд. Азияти ҷароҳатҳо, хусусан дарди зирқ-зирқ нолишкунандаи зонуи чап пайваста озор медод. Гуруснагӣ ва хумори тамоку сарборӣ буд.

Бо хиҷолат аз дил гузаронид, ки талаби бисёркаратаи бобояш Сангинбек ва ваъдаҳои худро дар хусуси тарки тамоку ба адо нарасонид.

... Дар телеграмма касе аз забони бобо навишта буд: «Писарам, гапи зарур дорам. Биё. Бобои ту». Саидбек аввал ба

идорааш, сонӣ ба занаш сим заду ҳамаи корҳоро ба Новиков супорида, ба аэропорт шитобид.

Мӯйсафед дар пешгоҳи хонаи калони ёздаҳболораш ба рӯи кӯрпача ба болинҳо такя карда менишаст. Саидбекро дида, ҳаракате кард то аз ҷой бархезад, вале Саидбек чобукона ба наздаш расида, зону зад ва пайкари боборо оғӯш намуд. Пас мӯйсафед дастони набераашро кушода, худаш ӯро нарм оғӯш намуд, сари кифт вз тахтаи пушти ӯро нарм-нарм молид. Дергоҳе Саидбекро аз оғӯшаш раҳо намекард ва, ба назараш, сару синаи ӯ, дасту бозувони ӯро бӯй мекашид.

– Хуш омадӣ, писарам, – гуфт ниҳоят бобо ва ба пирамарди ҳамсояаш, ки дар рӯ ба рӯ, дар зеҳи девор менишаст, нигоҳи маънидоре афканд. Пири рамузфаҳм дарҳол чойникро бо лаби дастархон пӯшонида, берун рафт.

– Ҳеҷ ҷо намеравам, – гуфт ҳамсоя дар сари остона лаҳзае таваққуф карда. – Ман дар ҳамин ҷо, дар рӯи ҳавлӣ.

Бобо ба аломати ризо сар ҷунбонид.

– Ин ҷо нишин, – фармуд ӯ. – Ҳанӯз тамоку мекашӣ?

Саидбек сар хам кард.

– Хайр, Бек, ихтиёрат. Хуш омадӣ, Бек, – такрор намуд Сангинбек ва нохост пурсид: – Нигор наомад?

– Не, Бузург. Ҷеғ занам?

– Э албатта. Ту ғалатӣ, Бек. Ҷеғ зан, Бек, ҷеғ зан. Биёяд Нигораки бобош, Нигораки хушрӯи ман.

Муддате ба тиреза чашм дӯхта нишаст. Пас гуфт:

– Бирав, писарам, тилгиром зан. Пӯшта дур не. – Саидбек чолокона аз ҷояш барҷаст. – Не, Бек, сабр кун. Хоб зер мекунад мана. Ҳа, як-ду ҳафта мешавад, ки банохост хобам мебарад. Гап дорам ба ту, – боз дақиқае хомӯш монда, риши пахни ғуллиашро бо панҷаҳо молиш дод. – Хайр, ин корҳои дунё ба худат маълум. Ҳамааш аз дастат меояд. Шукр, йигити калон шудай, Бек, дада шудай. Ман дигар чиза гуфтаниам.

– Гӯшам ба шумо, Бузург.

– Ҳм, – хаёле табассум кард бобо. Саидбек ҳанӯз дар айёми наврасиаш аз унвонҳои дар ғайби бобо гуфтаи падар ибораи «Падари бузургвор»-ро писандида, аз он барои бобо

номи шӯхиомезе сохта буд. Рафта-рафта он ибора ихтисор шуд ва як калимаи «Бузург» боқӣ монд. Зоҳиран ҳамаи ин муддат ин хитоба ба гӯши мӯйсафед ё ғалатӣ, ё бегонаю ғайритабиӣ мерасид ва ҳар дафъа дар чеҳрааш осори тааҷҷуб ё ҳеҷ набошад, нишонаи ҳайрати яклаҳзаинаи даргузаре ҳувайдо мешуд ва ӯ, хусусан солҳои аввал, ба андоми набера дергоҳе озмоишкорона назар медӯхт, баъд, аз афти кор, дар дилаш «бигузор гуфтан гирад» мегуфту дигар эътиборе намедод.

– Ҳм, «Бузург», – боз лабхандомез зери лаб ғур-ғур кард бобо. – Ту ғалатӣ, Бек. Хайр, ман... Гӯш кун, писарам, ба рӯям нигоҳ кун. Ман аз ту яки ба ҳазор розӣ. Барои ту дуо мекунам, шукрона мегӯям. Лекин талаб ҳам дорам. Падарат, Пӯлодбек, худо раҳмат кунад, марди нағз буд. Марди асил буд гӯем, ҳаққамон намеравад. Ба хаёли мани пир ҳамту. Худат ҳам, чашм нарасад, йигити баҷо. Талаби ман, муродам якта: ҳама вақт мард бош, Бек. Ғалаёни нафс ҳаст. Чизи зӯр, бисёр зӯр. Ба хаёли мани пир ҳамту. Лекин муллоҳо васвасаи шайтон мегӯянд. Мегӯянд-дия, шайтони бечорая ҳуда-беҳуда гунаҳгор мекунанд. Лаҷоми нафс бояд, ки дар дасти худи одам бошад. Хӯш... – бобо ба хаёл рафт, ришашро қабза намуда молид, баъд аз так, аз тарафи сина панҷа зада боз парешон намуд ва дар ин муддат риштаи гусастаи андешаҳояшро пайванд дода, илова намуд: – Мушкилиҳо дар зиндагонӣ бисёранд, лекин мард будан лозим. Зарур, Бек. Ба хаёли мани пир ана ҳамту.

Саидбек гарчи мувофиқи фармоиши бобо рост ба рӯи ӯ менигарист, сараш банди хаёлот буд. Бобо ин қабил суханҳоро ба дигар тариқа пештар ҳам мегуфт, аммо ҳоло насиҳаташ як навъ оҳанги ошкорои васият дошт. Сангинбек ба чеҳраи вай нигоҳ карда, боз табассум карду «акнун ба пӯшта бирав» гуфт. Чун дид, ки Саидбек дарҳол аз ҷой наҷунбид, боз ба гуфтораш давом кард.

– Чӣ? – гуфт ӯ. – «Ҳамаи гапи бобоям ҳамин будааст?» гуфта ҳайрон шудӣ? Ҳа, Бек, ҳамааш ҳамин. Ҳамаи дигар гапҳо аз ҳамин гап мебарояд. Ба хаёли мани пир ана ҳамту. – Нохост ӯ бетоқатона ба даромадгоҳи хона нигоҳ афканду таъкид кард: – Хез, бачем, ба пӯшта бирав. Лекин зудтар

биё. Вақтҳои охир хоболуд шудаам.

Саидбек велосипеди кадоме аз писараммаҳояшро савор шуда, ба почтаи Сочак равон шуд. Роҳравон фикр мекард, ки як-ду маротиба аз ин пеш ҳам бобо ба оҳанги васият сӯҳбат карда буд. Аз пир шуданаш ҳазломез сухан сар мекарду гӯё дар бораи ташкили ҳашар барои андоваи бому девор ё токгӯркунӣ гап мерафта бошад, зимнан таъкид мекард, ки соҳиби мурдаю зиндаи бобо Саидбек аст. Фаромӯш накун, мегуфт табассуми фарохе карда, ёру ошнои бобоят, шукр, бисёр. Одам мӯл меояд. Ба дилат нагир, баъзе таъиноти майда-чуйда ҳам дорам. Барои оши худоӣ биринҷи нағз мехарӣ. Мо мардуми Чину Мочина иззат мекунем, аммо биринҷашон ба девзираи мо расида наметавонад. Ба фикри мани пир ҳамту. Аз бозор мехарӣ, аз нархи магазин қиматтар бошад ҳам, майлаш. Пул ҳаст. Равғани зағир ҳаст. Ду чоба. Мегӯӣ, ки камтар равғани дунба омезанд. Худоия, Бек, тӯй барин карда мегузаронӣ.

Саидбек ночор гӯш дода менишаст. Барои мӯйсафедон ин гуна сӯҳбатҳо одатист. Ҳамин ки аломатҳои пирӣ пайдо шуданд, ғами гӯру кафанашонро мехӯранд, то ки ташвиши ворисон ҳарчи камтар шавад. Агар фаразан касе лаб кушояд, ки монед ҳамин гапҳоя, сиҳат-саломат гаштаед, мана ҳозир ҳам хушу хурсандона чақ-чак карда нишастаем, чи лозим муҳокимаи масъалае, ки ба кадоме аз солҳои дури оянда дахл дорад ва кас намехоҳад аз ин хусус ёдовар шавад?.. Агар касе ба ҳамин мазмун эътироз кунад, ҳатман боз як силсилаи дарози панду андарз хоҳад шунид. Оид ба ин ки ба дунё омадан ҳасту рафтан ҳаст. Омадан фарз бошад, рафтан қарз аст. Дар ин нукта ҳаргиз ҷои гуфтугузор нест. Ҳеҷ кас то ҳоло ба дунё сутун нашудааст. Ба ҳақиқат бо дидаи боз ва дили бебок бояд нигарист ва ҳоказо.

Дафъаи охирин, ки оғози зимистон ба зиёраташ омада буданд, ба Нигор низ чанд сухан гуфта буд, ки аз он бӯи васият меомад. Ҳамон дафъа пеш аз намози хуфтанаш, баъди он ки хешу табори дуру наздик ба хонаҳошон рафтанд, ӯ набераарӯсашро дар рӯ ба рӯи худ нишонида ва аз рӯи одати худ ба чеҳраю чашмони ӯ аз наздик бо диққат нигоҳ карда пурсид:

– Ин писар, – ӯ ба сӯи Саидбек сар афшонид, – туя озор намедиҳад-а?

– Не, бобоҷон, озор намедиҳанд. Худатон медонед, чиба мепурсед, бобоҷон?

– Боз як бор, ба ҳар эҳтимол, пурсидан даркор буд, духтарам, нозанинам.

– Ин хел гапҳоя нагӯед, бобоҷон. Ман медонам барои чӣ мегӯед. Нагӯед, бобоҷонам, илтимос, нагӯед.

– Хайр, Нигори бобо, намегӯям. Лекин аз ту ҳам якта хоҳиш дорам. Бигӯям?

– Марҳамат, бобоҷон, бигӯед.

– Аввал ин ки аҳл бошед. То охир. Хайр?

– Хуб, бобоҷон.

– Сонӣ, ба писараки ман, – ӯ боз ба тарафи Саидбек ишора кард, – якта... писар зоида те... Хайр?

Нигор сар хам карда, рухсори арғувонӣ гаштаашро аз назарҳо пинҳон кард.

– Хайр? – исрор мекард бобо.

Нигор дастони censorship сероҷинги боборо гирифта навозиш кард, ба рӯяш, ба пешониаш молид.

– Ҳа, бале, офарин, нозанини бобо, марҳами ҷони бобо, – гуфт Сангинбек ва осудаҳолона нафаси тӯлоние кашиду ба рӯи болинҳо ёзид...

Саидбек ба Нигор телеграмма фиристод. Ба омаду рафти ӯ ақаллан ним соат сарф нашуда буд. Дар бозгашт ҳанӯз ба нимаи роҳ нарасида, фарёди фиғономези аммаашро шунид, ки аз даргузашти падар ба аҳли қишлоқ хабар медод. Саидбек дид, ки мувозинатро гум мекунад, дар зини велосипед дигар худро рост дошта наметавонад. Фаромада онро то масофае етаккунон тохт. Баъд дар таки девори кадоме аз ҳамқишлоқиёни бобо партофта, пиёда давид.

Пирамарди ҳамсоя манаҳи боборо баста буд. Аммо дар рӯи ҷилди сафеди болин, дар заминаи риш ва аракчини сафеди Бузург суфи ҳамранги манаҳбанд ноаён буд. Дар чеҳраи Бузург ҳамон лабханди сабуки ӯ нақш баста буд. Гӯё ҳамон суханони чанд дақиқа қабл аз ин гуфтаашро ба забони ҳол такрор менамуд, ки мардумон дар талош бо нафси худ оҷиз меоянду ҳамаи айбро ба гардани шайтону васвасаи

вай ҳавола мекунанд...

* * *

Ҳаво торик шуда буд. Дар осмон ситораҳо медурахшиданд. Имшаб Саидбек онҳоро дуру дароз, ба фурсат тамошо хоҳад кард. Аммо кор аз ёд наравад, ба худ таъкид кард Саидбек ва аз паҳлӯи рост мушт – мушт сангреза гирифта, даст ёзонида, дуртар аз пайкараш мерехту ба ҳамон тарзе ки дар паҳлӯи чап карда буд, шибба менамуд. Акнун вай дар ин кор, гарчи бори аввал ҳам бошад, малакае ҳосил карда буд. Пеш аз кӯчонидани сангпораҳо мавқеи ояндаи онро бо дастонаш палмосида, муайян мекард, ки ҷои муносибтарин дар куҷост ва мувофиқи ҳамон, муносиби масоҳати ҳавзак, ё нишебӣ, ё ҷӯяки пайдокардааш аз паҳлӯи худ санг мебардошт ва бехато ба он ҷои нав мерехту бо ангуштонаш ҳар як сангпора ва сангрезаро маҳз дар ҷои худаш устувор месохт. Ба таври худ ба деворсозони кӯҳистони кишвараш тақлид менамуд.

Ногоҳ чашмаш ба чароғаки сурхи лип-лип хомӯш ва фурӯзоншавандаи ҳавопаймо афтод, ки дар қаъри осмони сиёҳи дара ба самти ҷануб мерафт. Чанд дақиқа мегузараду ҳавопаймо дар фазои водӣ кам-кам ба рост тоб хӯрда, тадриҷан поён меравад ва аз наздикиҳои Деҳнав ба фуруд омода мешавад. Агар ҳавопаймои шабонаро аз паҳлӯ бингарӣ, чароғҳои маҳфилашро мебинӣ ва аз рӯи миқдори он пай мебарӣ, ки он чи гуна тайёраест. Саидбек кӯшиш намуд, ки садои моторҳои онро шунида, муайян кунад, ки кадом хели мусофиркашон аст. Вале шарфаи об дигар садоҳоро пахш карда буд. Фақат аз куҷое, зоҳиран аз ҳамин қарибиҳо «Ҳақ! Ҳақ» гуфта фиғон кашидани чуғзе шунида мешуд. Садои мурғе, ки мардум бехосият ва наҳс мехонанд, ба дилаш лаҳзае ҳузн овард. Ва худи ҳамон дам ривояти ҳалқӣ ба ёдаш расид, ки ин мурғ замоне дар биҳишт маъво доштааст ва рӯзе дар асари фиребгарӣ ба ғазаби парвардигор гирифтор шуда, аз ҷаннат ронда шудааст ва мурод аз «ҳақ!» – гӯён фарёду фиғон кашиданаш ва дар ҷойҳои ноободу дар кӯҳсори дури беодам манзил гузиданаш ҳам маҳз омурзиш талабидан будааст. Ин тавр бошад, ҳарчанд ҷонвари гу-

наҳгор мешуморанд, дар роҳи тавба ва ислоҳ будааст, аз фикраш гузаронид Саидбек ва дилаш боз андак равшан шуд, ки гарчи дар ин шаби торик ва ин партгоҳи пурхатар ба ӯ ҳанӯз эҳтимоли марг таҳдид мекунад, бо вуҷуди ин мана вай мурғи нолони ноаён барои гуноҳи ҳазорон сол қабл аз ин содиркардаи аҷдоди аҷдодонаш аз мавҷудоти олам афв металабад. Бо вуҷуди он дастае аз ҳамдиёронаш аз оғӯши осмони тира гузашта сиҳат-саломат ба хонаҳои равшани худ рафтанд.

Аммо ҳоли Райҳони ӯ чӣ шуд?

Нигор духтарчаро ҳамроҳаш ба деҳа бурдан мехост, Саидбек розӣ нашуд. Аз машғулиятҳои боғча намонад, гуфт, ғайр аз ин маълум нест, ки сафарат аз ҷиҳати нақлиёт бароҳат хоҳад буд ё не, гуфт. Чаро ин тавр кард? Магар хуб набуд, ки Райҳонак ҳам аз ҳавои беғубори деҳот ақаллан рӯзе баҳраманд шуда меомад?

Акнун ӯро аз боғча кӣ мегирад? Касе гирифта бошад, ё не? Кӣ медонад, ки духтарчаи майдаяке баногоҳ бепарастор мондааст?

Саидбек чанд бор аҳд карда буд, ки ба мураббия аз рӯи эҳтиёт телефони хонаи додарарӯси хурдиаш Султонро навишта бидиҳад. Яъне агар рӯзе зарурат афтод, ба ҳамин хона сим зада гуфтан мумкин. Боз ҳар дафъа истиҳола мекард, ки ба эҳтимоли рӯйдоди нохуше чораи эҳтиёт дидан гарчи кори ақлона аст, аммо дилнокаш аст. Нияти нек ними давлат. Кӣ медонад, нияти нохуш чӣ оқибате дорад...

Аз равшание, ки аз чароғаки ҳавопаймо ба дилаш афтода буд, осоре намонд.

Чӣ мехоҳад аз ӯ Давид? Аз кори ӯ, аз умри ӯ, аз тақдири ӯ чӣ мехоҳад?

Сардори участкаи сохтмони хатти баландшиддати электр аслан Довуд ном дорад. Аммо ҳанӯз солҳое, ки дар донишгоҳи политехникӣ таҳсил мекарданд, аз ҷӯраҳо, ҳамкурсон илтиҷо мекард, ки ӯро Довуд не, Давид биноманд. Медонист, ки Довуд шакли тоҷикии номи ҳамон чӯпонписари паҳлавон аз қиссаҳои Тавроту Инҷил, ҳамон Давиди машҳурест, ки аз ривоятҳои динии бостонӣ баромада, то ба ин замона расидааст. Аммо Довуди асл ба гӯшаш намефо-

рид. Ҳоло сесад нафар зердастонаш Давид Салимич гуфта муроҷиат кунанд, ба рӯи чашмонаш аз ҳисси қаноатмандӣ гӯё пардаи равғанин медавад, нигоҳаш гарму нарм ва навозишкор мегардад.

Гӯё аз пайи нест кардани Саидбек афтодааст ӯ. Аввалҳо рашк мебурд. Ҳасад мебурд, ки ҳамсабақаш гарчи ҳамагӣ сардори як дастаи хурд аст, дар мартабаи як коргари оддист, дар доираи саноати онон шӯҳрати аз ӯ баландтаре дорад. Рафта-рафта рашкаш ба кина бадал шуд. Адовати тарафайн, душманини ду нафар зодаи инсон ба якдигар, фарз кардем, ки ҳодисаи маълум аст. Лекин сабабҳои кинаи якҷонибаро кӣ маънидод мекунад? Кӣ таъбиру тафсир мекунад, ки дар зиндагонӣ ин навъи адоват ҳам мешавад ва ана дар чунин ҳолату дар чунон шароит ба арсаи вуҷуд омада, реша медавонад ва ба чунону чунин натиҷа метавонад бирасонад?

Як сабаби рашки сардорро Саидбек ҳис мекунад, онро ҳам тақрибан, гумономез ҳис мекунад. Идораи ҳамаи онҳо аслан яктост, мухтасар Тоҷикэнерго ном дорад. Аммо ба қитъаи тобеи Давид ӯро дигарҳо оварданд. Сардори корвони мошину механизмҳо Саидбекро аз Норак даъват кунонида овporониду ба Давид Салимов фармуд, ки ӯро ба яке аз бригадаҳои созандаи хатти электр қад-қади Кашолдара сардор таъин кунад. Ин фармоиши сарвари идора рафиқ Люлька, таъкид кард ӯ.

Ана ҳамин нукта ба дили Давид сахт расидааст, бешубҳа. Як тоифа зотҳоро чунон сохтаанд, ки мантиқи андешаву амалашон гӯё подарҳавост. Онҳо назар ба хайрхоҳонашон, назар ба валинеъматони худ бештар ба касоне дилбастагӣ доранд, ки худашон валинеъмати онҳоянд. Масалан, Аҳмад сарпарасти Раҳмат аст, Раҳмат пуштибони Неъмат. Раҳмат ба ҷои он ки пеш аз ҳама сипосгузори Аҳмад бошад, бештар ба Неъмат меҳрубонӣ дорад, агарчи ҳоло маълум нест, ки дар ивазаш аз ӯ некӣ хоҳад дид ё не.

Ин муаммо ҳам, аз афти кор, аз асрори бекарони дили одамист ва чаро ин тавр аст ва сабаб дар чист, гуфта ба хаёл рафтан дарди сар меораду бас.

Инак, Саидбек ҳарчанд сардори яке аз шаш бригада аст,

дар вазифа хеле ва хеле поён аст, фаромӯш накардаанд, ки аз «боло» омадааст. Дар назари сардори қитъа ба мисли ашёи гаронбаҳои шахси мӯътабарест, ки дар хонаи вай амонат гузоштаанд. Гаронбаҳо буданаш, амонат ва, аз ин ҷиҳат, дастнорас буданаш дили ӯро хиҷил мекунад, дидаашро дуди талх барин кофта мехӯрад.

Саидбек сардори калони идораашон Люлькаро аз наздик ҳатто ягон маротиба надидааст. Ҳар сол дар охири декабр иди умумииттифоқии энергетикҳо мешавад. Ӯро дар ҳайати раёсати маҷлиси пешқадамон мебинад. Мисли бобояш Сангинбек марди таҳамтани баҳодуршакл. Аз ҳамсафонаш як сару гардан боло, овозаш ҳам муносиби тану тӯшаш ғафси ширадор, дар толорҳо бидуни микрофону тақвияти садо ғулғула меандозад. Рафиқи ҳамкораш Алексей Люлькаро хуб мешиносад, ба хонаи вай равуо дорад. Пайваста тавсиф мекунад. Аз рӯи ҳикоятҳои Алёша вай ба Тоҷикистон ба сифати аскари сурхи савора омада, дар муҳорибаҳои чанги гражданӣ чандин маротиба захмдор шудааст. Ба таъбире, аз захми тири босмачиҳо «мурда, мурда, аз лабҳои гӯр гашта омадааст». Сонӣ дар сохтмони аввалин иншоотҳои обёрӣ чун заминкан, бетонрез кор кардааст. Дар мактабҳо, курсҳо хонда ба мартабаи усто, техник, прораб, инженер расида, охир ба мақоми баланди ҳозирааш омадааст.

Ҳар гоҳ ки Саидбек аз гузаштаи сардор ривоятҳо мешунид, хаёлаш ҳамаро монда, ба ду нукта банд мегардид: аввал ин ки дар айёми аскари савора буданаш ин мард чӣ гуна асперо савор мешуд? Дигар ин ки чунин шахси салобатноки ҷиддӣ, ки дар бунёди пояҳои рӯзгори тозакишвари ӯ ширкат доштааст, чаро ин хел номи сабукбори хандаовар дорад? Гаҳвора. Боз ба худ мегуфт, ки мардуми украин шӯху ҳазлкашанд, дар байни онон ҳатто Лаблабу ё Шалғам барин номҳо низ ҳастанд. Хайр, дар миёни мардуми худамон ҳам Табару Теша, Партову Сафолу Ҷорӯбу Хошокҳо кам нестанд... ё шояд, мегуфт Саидбек, гаҳвора ном гирифтани сардор аз ширинкориҳои тақдир будааст? Замони ба кор сар кардани Люлька саноати электри диёри вай дар синни кӯдакӣ буд ва ба гаҳвора ниёз дошт.

Хуллас, ҳамин мард шунидааст, ки Саидбек дар бунёди

хатти электр ихтирое таклиф кардааст, худи ҳамон рӯз моҳияти он навиро фаҳмида ва дар машварати мутахассисон маъқул ёфта, фармон додааст, ки ӯро ба ҷое бигзаронанд, ки барои амалӣ кардани нақшаҳои худ шароити мусоид дошта бошад.

– Медонӣ, Саид, ман чӣ қадар шодам! – бо ваҷду сурур мегуфт Давид Салимич дар кабинеташ. Бо ваҷду суруре, ки бо ҳамаи оҳангу тобишҳояш самимона менамуд. Вай аз курсии худ бархоста, ба сари мизи кӯндаланг омад, ки он ҷо одатан арздорон ё даъватшудагон менишинанд ва аз рӯ ба рӯи Саидбек ҷой гирифта, аз чойник чойи гарм рехта дод. – Худам дар ҳамин андеша будам, чӣ кор карданамро намедонистам, то ки туро ба хатти Кашолдара оварам... Охир ҷавониамон якҷоя гузашт. Ҳамин қадар солҳо ҳаммактабу ҳамхона будем. Эҳ ҷавонӣ, ҷавонӣ... Хуш омадӣ, дӯстам, дӯсти азизам.

Давид Салимич аз пешомадҳои электриконии республика ва ҳатто мамлакат сухан мегуфт. Саросар аз электр таъмин кардани муассисаҳои давлат ва хонаҳои мардум аз қувваи электр ба анҷом расидааст, мегуфт ӯ. Вале дар ин кор марҳилаи тозае оғоз шудааст. Истеҳсол ва нақли кувваи электр принсипан интиҳо надорад. Ёд дорӣ, – мегуфт ӯ ба дасти рӯи миз гузоштаи Саидбек нӯги ангушташро расонида, – вақте ки мо мактабхон будем, автобусҳои шаҳрамон чӣ гуна буданд? Базӯр сӣ кас меғунҷид. Ҳозир чӣ? Ҳозир Икаруси чордараи қӯшасалон якбора то дусад касро савор мекунад. Боз шому саҳар истгоҳҳо пурпури одам. Ин барои мисол. Кори мо ҳам ба ҳамин равиш аст, дӯстам. Аввалин гэсҳои Тоҷикистон чӣ қадар кувват доштанд? Ҳамаашро якҷоя кунӣ, ба нисфи Норак намерасид. Зӯртарин хатҳои нақли электр фақат 35 киловолт иқтидор доштанд. Ҳоло дар Шимоли мамлакат ба кашидани хатҳои миллионволтӣ омодаанд. Мо ҳам ба сохтани хатҳои панҷсадҳазорӣ сар мекунем...

Саидбек аввал тааҷҷуб кард, ки чаро ошнояш ин чизҳои барои ӯ кайҳо маълумро мегӯяд. Баъд тахмин кард, ки эҳтимол барои кафшери сӯҳбат мегӯяд, чунки аз хатми институт ба ҳар ҳол ду сол гузаштааст, кайҳо боз ин тавр наздик ва

бафурсат нишаста сӯҳбат накардаанд. Сонитар ба оҳанги сухани сардор дурусттар эътибор дода, як-ду маротиба ба чинҳои пешониаш, ба чашмони андаке барҷастаи ӯ нигоҳ карда, дарёфт, ки Давид Салимич худ гап мезанаду дар айни замон фикраш банди муаммоест, ки бо гуфтаҳояш робитае надорад.

Бори дигар ба пешонии собиқ ҳамсабақаш нигоҳ карда, кори дар курси саввум кардаи Давид ба ёдаш расид ва пай бурд, ки лабаш ғайриихтиёр ба ханда моил мешавад. Дарҳол даст ба рӯй бурда, масҳ кашид ва осори табассумро аз қиёфааш дур намуд.

... Аз он курс ҳама ба таълими таҷрибавии думоҳа рафтанд. Давид, ки як лаёқати модарзоди дидадарой дошт, бо муаллимону роҳбарон ҳамеша ба зудӣ ва осонӣ унс мегирифт ва ана мана нагуфта, ба мағзи пӯсту гӯшти онон ҷойгир шуда метавонист, ҳамон тобистон ба Ленинград роҳхат гирифт. Дигарон ба Норак, Қайроққум, ё дур рафта бошанд, то ба Тохтогули Қирғизистону Чирчиқи Ӯзбекистон рафтанд. Давид – ба Ленинград. Аз он ҷо бо қиёфае баргашт, ки рафиқонаш дида, дақиқаи аввал ҳайрон мешуданд. Давид ҳамон Давиди пешина буд, аммо чизе дар андомаш ба назар аҷиб менамуд. Дурусттар муоина ва муқоиса карда, пай мебурданд, ки дигаргунӣ дар пешониаш пайдо шудааст. Дар кадом як муассисаи орою пардози чеҳрасоз як тасма мӯйсари пешониро тарошонида ва пӯсти зери онро ҷарроҳӣ кунонида, ҷабини аслан тангу пасти худро фароху баланд созонидааст. Азбаски аз ҷарроҳӣ ҳанӯз фурсати бисёр нагузашта буд, осори он амал мана ман гуфта, худнамой мекард. Ба театр бираведу чои нишастатон аз қаторҳои пеш бошад, ғайриихтиёр мебинед, ки актёре аз рӯи мазмуни пйеса ва фармоиши таҳиягар ба сараш латта кашида, мӯйсари тозатарошидаро вонамуд мекунад ё, баръакс, аз таги ришу фаши ориятиаш ҳамон латта намудор аст ва ҳол он ки пардозгарону чеҳрасозони театр басе кӯшишҳо ба кор бурдаанд, то латта ҳамранги пӯсти зиндаи актёр бошад. Аммо хосияти театр чунон аст, ки тамошобинро ба сохта будани риш ё коғазӣ будани барги дарахтони саҳна коре нест.

Қариб як соли дароз, то даме ки ду тасмаи ҳаррангаи

пӯсти пешонии Давид аз нури офтобу таъсири бод ва равғану дорувори ҳар шаб пеш аз хоб молидаи ӯ якранг нашуд, кирдори каснодидаи вай мавзӯи мутоибаи ҷавонон буд. Бачаҳои теззабон гоҳо дар ғайбаш, гоҳе ба худаш шунавонида, пичингҳои обдор мегуфтанд.

– Ҷӯраи мо Довуд набудааст, як лӯнда офат будааст, – мегуфт яке. – Тақдира тадбир кард-е, шаҳбоз!

– Хӯш? – гап мекофт дигаре.

– Нафаҳмидӣ? Пешонии васеъ – нишонаи хирад, мегӯянд. Ақл, ки деҳқонӣ шуд, корд болои равған, гуфтан гир.

– Як савол дорам, бачаҳо, – бо ваҷоҳати шахси гӯлу гумроҳ ба гап медаромад саввумӣ. – Мегӯянд, ки рӯҳи гузаштагонро безобита кунед, устухонҳояшон дар қабр ба ҷунбиш омада, шақаррос мезадааст.

– Рост мегӯянд. Аммо ту чӣ гуфтанӣ?

– Донистаниам, ки ҳамин хосияти рӯҳ чанд сол пойдор мемонад?

– Ту ба масҷид бирав, ошно, ба ин саволат аз ҳамон ҷо ҷавоб мегирӣ.

– Не, мон, гап занад вай. Чӣ гуфтан мехоҳад?

– Мегӯм, ки Суқрот, Ибни Сино, Аҳмади Дониш ҷабини базеби фарохе доштаанд. Аз кори ҷӯраи мо арвоҳи онон пай барад, чӣ мешуда бошад?

– Лекин савол беҷо не, – бо ваҷоҳати олимонае ба оташи мунозира равған мерехт боз яки дигаре. – Хайр, ба фавти Суқрот дуним ҳазору ба Сино ҳазор сол рафтааст. Аммо Алломаи Аҳмад ба ҳамин қарибӣ дафн шудаанд. Боз оромгоҳашон ҳам чандон дур не, дар ҳамин атроф – дар Бухорои худамон...

Давид ҳанӯз ҳамон вақтҳо ба Садаф ном духтараки ҳамкурсашон хушомад зада мегашт. Бачаҳои тундзабони камшафқат ба Садаф ҳам гӯшрас мекарданд:

– Ба акаи Давиди мо расидагӣ зана пешониш ҳафт ваҷаб.

– Садаф, ба Давид бирасӣ, гавҳар мешӣ...

Як нимишабӣ Давид ба хобгоҳ маст шуда омад. Чароғи хонаро наафрӯхта, калавида-калавида ва ҳар дам ба мизу курсиҳои мобайни хона ва кати ҳамхонаҳо бархӯрда, либосашро бароварду ба бистараш даромад. Даромаду фиқ-

фиқ ба гиря сар кард, пас аз дақикае бо овози баланд мегирист, ниҳоят гиряаш ба навҳаи баланди ҳой-ҳой гузашт. Саидбек бархоста, чароғи хонаро даргиронид, дигарон низ тани бараҳна ба сари каташ омаданд. «Барои чӣ маро бад мебинед? – гиряомез фарёд мекашид Давид. – Ман дар ҳаққи шумо чӣ бадӣ кардам? Хайр, ду ҳарфи номама дигар кардам. Номи худам-ку, ба шумо чӣ? Мӯйсарама тарошидам. Мӯи худам-ку! Ба шумо чӣ?!».

Бачаҳо ба ташвиш афтоданд. Яке аз суроҳӣ об рехта медод, ки бигир, бинӯш, ором шав. Ҳеҷ воқеа нашудааст. Ана бирав, дигар касе аз пешонии ту даҳон намекушояд. Дуввумӣ сачокро тар карда, ба сараш мебаст, то шиддати мастиаш пасттар шавад. Саввумӣ ба роҳрав баромада, сокинони хонаҳои ҳамшафатро ба сабру тоқат даъват менамуд, ки аз ғалоғулаи бемаҳал ба танг омада, бо мушту лагаду пошнаи ботинкаҳошон девори хонаи онҳоро аз ду тараф башиддат мекӯфтанд.

Оташи алами Давид дергоҳе паст намешуд.

– Аз пахта омадем, ҳамаат дар чойхона палав пухта хӯрдед, – ҳамчунон менолид вай. – Як ҷонзот ба ман хабар надод, ки ҳарифона мехӯрем...

Саидбек ана ҳамон рӯзҳоро ба ёд овада, ба лексияи Давид Салимич гӯш дода менишаст, қи аз имрӯз эътиборан сардори ӯ буд ва шояд аз ҳамин сабаб ба ӯ такрор гуфтани нуктаҳои маълумро ба худ эб медид.

Ниҳоят, Давид Салимич ба таърифу тавсифи Саидбек гузашт.

– Не, ба виҷдонам, каллаи ту баҳо надорад, Саид! – мегуфт ӯ ва Саидбек беқаророна дар рӯи курсӣ меҷунбид, баҳонае меҷуст, то сӯҳбат зудтар ба анҷомаш бирасад. – Ҳамин қадар солҳо боз хатти электр мекашем, ҳам дар водиҳо, ҳам дар кӯҳсорон. Ина бин, ки ба сари инженерҳои овозадор ҳамин хаёл наомадааст, «ки дар тангноҳо симро ба худи кӯҳпора, ба танаи харсангҳо овехтан мумкин. Медонӣ, кори мо чӣ қадар осон мешавад? Ман он ҳалқаи дар дараи Болооб ба гӯши харсангҳои ду соҳили наҳр бастаатро бо чашми худам дидам. Қоил, дӯстам, қоил, ҷӯраи чони ман, сад ҳазор бор қоил! Ман, Давид Салимич, фахр мекунам, ки

ҳамроҳи ту дар як курс, дар як факултет хондаам. Мана акнун ҳамроҳ кор мекунем. Ту, худат намедонӣ, ки ман чӣ қадарҳо хурсанд? О магар ин гапи ҳазл аст? Аз ҳисоби сарфаи пояҳо чӣ қадар пӯлод, ҳазор-ҳазор тонна бетон ба фоида мемонад! Маблағи маош, харҷи нақлиёт, аз ҳама муҳиммаш вақти гаронбаҳоя намегӯӣ! Э агар ин ихтирои ту ба дигар республикаҳои кӯҳсор паҳн шавад, медонӣ, дар миқёси мамлакат чӣ қадар фоида мерасад? Не, ту худат тасаввур карда наметавонӣ. Охир ҳамаи Кавказ кӯҳистон, Қирғизистони ҳамсоя худамон барин саросар кӯҳистон, нисфи Ӯзбекистону Қазоқистон ҳам кӯҳсор. Кӯҳҳои Карпат, Сибири ғарбӣ чӣ?!

Охир Саидбек бидуни рухсати соҳиби кабинет аз ҷой бархост. Сардор ӯро то ба сари зина мегуселониду ҳамчунон бо ҳарорат ба тавсифаш идома мекард, ваъдаҳо медод, ки дар бораи ихтирои дӯсташ ба рӯзномаю маҷаллаҳои соҳавӣ ва марказии мамлакат ҳатман ва шахсан мақола хоҳад навишт. Бигузор мардум бидонанд, ки дар байни энергетикҳои тоҷик чӣ хел мутахассисони равшанфикр ҳастанд.

Аммо Давид Салимич мақола нанавишт. Ин нукта дигар ҳатто ба ёдаш нарасидааст.

* * *

Саидбек «бистари» худро аз сангҳои халалгор озод ва ҳамвор карда буд. Акнун дигар кори карданӣ ҳам надошт. Зиёда аз ин санг гирифта, ба чои дигар кӯчонидан лозим ҳам нест, хуб ҳам нест, балки метавонад қайларо аз маза бигзаронад.

Агар илоҷе ёфт мешуду вазни пайкарро ба ягон муттакои дигар ақаллан қисман вогузоштан имконпазир мегардид, ӯ то ба миён бархоста, бо эҳтиёт ба пеш хам шуда, таги пояшро низ аз сангрезаҳо андаке озод мекард, то як ҳавзаки пургунҷоиштаре муҳайё шаваду фақат пошнаи мӯзаро не, балки ҳамаи кафи пояш, ё агар мумкин бошад, кафи ҳар ду пояшро ба сари он санги наҷотгар андармон кунад.

Афсӯс, ҳоло ин хел шароит нест. Таваккал гуфта, ягон тадбире пеш гирифтан ва ҷони бе ин ҳам ларзонро ба хатар андохтан маънӣ надорад. Санги наҷотгар қисми болои ша-

хе ё харсанги бузурге бошад, ба ҷунбиши ӯ, ба ҷомаи амал пӯшидани нақшаҳои таваккалии ӯ тоб меорад, аммо рафту худ фақат як сангпораи на чандон калоне бошад, ки базӯракӣ дармондаасту муваққатан устувор аст... Он гоҳ, чӣ мешавад? Беҳтараш тоқат бояд кард. Беҳтараш ҳамин фарзияро қабул бояд кард, ки ӯро тасодуф аз вартаи ҳалокат нигоҳ доштааст, ба тарзи китобӣ гӯем, ҷони ӯро дар ин партгоҳ мусоидати тасодуфии мусалласоти[1] сангҳо, ба паҳлӯву тагу рӯю дунболи ҳамдигар расида, дар мувофиқати нопойдор даме қарор гирифтани онон зинда медорад.

Аз чӣ пайдо мешаванд ин парахасангҳо? Заминшиносон, кӯҳшиносон, албатта медонанд. Ана вай шахе, ки Саидбек барои ҳалқаи даҳпудии пӯлодӣ овехтан интихоб кардааст, санги мазбути яклухтест. Пайкари тирагунаш таҳамтани африкоӣ барин бо виқор сар ба осмон кашидааст. Шаххо ва харсангҳои ин соҳил низ аксаран ҳамин гуна матину мустаҳкаманд. Саидбек борҳо рӯзона омада, соатҳои дароз тадқиқу таҳқиқ кардааст. Дар партави офтоб ҷило медиҳанд. Гӯё аз ғурури ҷавонӣ, нерумандӣ, маҳкамӣ ва устуворӣ ҷило медиҳанд.

Лекин ана он шахи болои сараш пир шудааст. Бармаҳал пир шудааст. Эҳтимол, аслан каммадор, камшира будааст. Дар байни одамизод ҳам чунин зотҳо ҳастанд: аз кӯдакӣ заифу наҳиф, ҳамаи умр гирифтори ину он ранҷ ё нуқсон. Хулоса, умр не, як силсилаи бепоёни азияту заҳмат. Ҳатто хишт ё бетонтахтаҳои ба дасти одам сохташуда ҳам ҳар хел мешаванд. Масалан, сад дона тахтасанги бетонӣ оварда, барои пайраҳаи нав ё роҳи мошин фарш мекунанд. Аз ин сад адад чандтоаш ба таъсири обу офтоб, гармову сармо тоб оварда натавониста, ба ҳолаш футур меравад, лекин якбора не, аввал рӯяш доғи нағзак хӯрдагӣ барин чӯтур мешавад, сонӣ ҷо-ҷо чуқураку ҳавзак пайдо мекунад. Баъдтар симҳои қафасаш, «қабурғаҳои» танаш намоён шуда, гӯшти боқимондаи баданаш аз ҳам мерезад. Раҳгузарон шабона пешпо хӯрда меафтанд. Хусусан ҷавонон ва духтарони дил-

---

[1] Тригонометрия

дода, ки дар ин айём парвои замину осмонро надоранд. Ҳа, аҷиб аст қорҳои дунё: устои бетонрезе дар заводи масолеҳи бинокорӣ рӯзе аз рӯзҳо аз кори дастгоҳи бетономез фақат лаҳзае бехабар мемонад ва пас аз ду соли дигар ошиқе дар шаби баҳорон ба сими урёншудаи бетонтахтаи он усто пешпо хӯрда меафтаду дар пеши дилбараш ғарқи хиҷолат мешавад...

Аммо шираи он шахи афсурда куҷо рафтааст? Инро заминшиносон медонанд. Дар назари онҳо ҳамаи ин кӯҳу дарёву даман ҳарфи оддӣ, китоби алифбо барин чизи равшан. Хурдтарин ченаки вақт барои эшон миллион сол... Кӯҳҳои Тоҷикистонро назар ба дигар кӯҳҳо кӯдак мегӯянд ва касе намехандад. Ҷое, ки Саидбек хобидааст, дар дидаи онҳо рӯзномаи кӯҳнаи зарду фитшуда барин манзараи муқаррарист.

Саидбек оид ба сангҳо, доир ба пайдоиши онҳо, умри онҳо, оғозу анҷом, навъҳо, хелҳои онон ягон китоби махсус нахондааст. Ва ҳол он ки аз соҳаҳои гуногуни илм бисёр набошад ҳам, ба қадре ки ҳамкасбон ва ҳатто муалимонаш кофӣ мешуморанд, воқиф буд. Аз баъзе бобҳои дониш, аз чи сабабе бошад, аз ҳадди лозима зиёдтар китобҳои илмӣ ва оммавӣ хондааст. Чунончи, оид ба ҳавопаймоӣ ва ҳавопаймоён ва дар хусуси ҷуворимакка. Аз таълимоти институт аз боби муқовимати моддаҳо (сопромат) оид ба табиати санг ҳамин қадар дар ёд дорад, ки мазбутии он ба микдори кварси дар таркибаш омехта вобаста аст ва сангҳо асосан ду хел мешаванд: хоро ва лоӣ. Ва ҳамин нуқта ҳам аз он сабаб дар хотираш таҳшин шудааст, ки марҳум муаллими сопромат то ба онҳо фаҳмонидани ҳамин боб ва ба хусус мафҳуми кларки аносири химиёвӣ хуни ҷигар шуда буд. Кларки аносир, яъне унсурҳои химиёвӣ...

Одамон пешомадашонро медонистанд, бисёр корҳо мекарданд. Ҳазлкаше гуфтааст, ки агар медонистам падарам мемурад ва муфт зери хок мешавад, ақаллан ба як коса сабӯс иваз мекардамаш...

Моҳ баромад. Ҳанӯз қурси худаш намоён нашудааст, фақат партаваш ҳо он қуллаи барфинро равшантар кард. Фосилаи байни фиғонҳои чуғз ҳам тӯлонитар шуд. Вай аз

равшаноӣ ҳазар мекунад, мегӯянд. Дар талаби омурзиши мардумон дарбадар бошӣ, аз равшанӣ канор гирифтанат чӣ маънӣ дорад?

Ранги осмон ҳам тадриҷан тағйир меёбад, аз тираи тор ба нилгуни сиёҳтоб табдил меёбад. Лекин дар домани кӯҳҳо ҳанӯз дигаргуние нест. Аҷаб, одамон аз табиат сол то сол бештар дур мераванд. Пештар аз касе пурсед, ки моҳ чандрӯза шудааст, фикр накарда, ҷавоб медод. Ҳоло аз мардуми шаҳр ба сад кас савол диҳед, ки моҳ чандрӯза шудааст, эҳтимол фақат як-дутоаш посух дода тавонад. Касеро ба ҷуз мунаҷҷимон ба ҳаракати моҳ коре нест. Вай мусофири ба деҳаи ношинос афтода барин худ ба сари худ тулӯъ мекунад, ғуруб мекунад, нав мешавад, кӯҳна мешавад.

Оё сабаби ба чунин аҳвол афтодани Саидбек низ аз ҳамин қабил нест? Амиқтар фикр кунад, маҳз аз ҳамин ришта аст. Пештар ҳар касе қадам ба пайроҳаҳои душворгузари кӯҳистон мениҳод, пайваста дар ёд дошт: «Аё сайёҳ, дар сари мижгон чу ашк истодаӣ, ҳушёр бош!». Акнун кӯҳсори саркашро фармонбардори худ кардаем, гуфта бепарво шудаанд. Аз дили кӯҳ роҳҳои васеъ кушодаанд, нақбҳои тӯлонӣ кандаанд, хатҳои нақли электр аз оғӯши абрҳо, ҳатто аз болои абрҳо гузашта, водиҳо, ноҳияҳоро ба ҳам пайваст мекунанд. Мавзее нест, ки барои автомобил ва ҳавопаймо дастнорас бошад. Агар ин гуна макон ёфт шавад, ба он ҷо вертолёт ҳозир мешавад.

Ана ҳамин нашъаи ғалаба бар кӯҳсори саркаш ҳамаро сармаст кардааст. Саидбекро низ.

Боз як ҳавопаймо аз фазои дара гузашта, ба ҷануб рафт. Инаш, эҳтимол, аз кадоме аз курортҳо меояд, аз дил гузаронид Саидбек. Ҳавопаймоҳои байни шаҳрҳою курортҳо, аз чӣ сабабе бошад, аксаран шабу ними шаб парвоз мекунанд. Саидбек кӯшише кард, ки садои моторро бишнавад. Аммо чизе нашнавид. Пас ба шарфаи наҳр гӯш доду боз садое нашнавид. Чӣ шуд? Оё аз қабати поёни дара шамоли тунде вазида, шуввоси обро ба сӯи водӣ мебарад? Бале, дар кӯҳистон гоҳо ҳамин гуна ҳавои чандқабата муддате ҳукмрон мешавад, ки дар наздикии замин бод сайр мекунаду дар баландии қуллаҳо – сукунат ё баръакс. Аммо боде, ки дар

поён гӯё мевазад, наход ҳамин қадар тезу тавоно бошаду ақаллан доманаш ба ин ҷо, ба гӯшаи новаи Саидбек хобида нарасад? Панҷ-шаш дақиқа пештар вай садои наҳрро баръало мешунид. Лаҳзаи аввал он ба гӯшаш якмарому якнавохт мерасид. Лекин бадиққаттар гӯш дода, пай мебурд, ки он садо якнаво нест, балки ба мисли он ки дар китобҳо менависанд, дарвоқеъ ҳам дарё бо соҳилҳои маҷрояш, бо сангҳои сари роҳаш гӯё сӯҳбате дорад. Гоҳ-гоҳе одами зинда барин оҳи гароне мекашад ва пас бо ҷӯшу хурӯш аз саргузаштҳояш ривоят мекунад.

Ҳоло шарфаи об куҷо рафт? Чӣ шуд?

Тавба, гӯши худаш маҳкам шуда будаасту....

Саидбек оҳиста ҳаво ба дарун кашид. Ҳангоми фуруди ҳавопаймо тазъиқи фазо пардаи гӯшро мебандад. Ҳаво ба дарун кашед, пардаи гӯш боз мешавад. Барои осон шудани гап «пардаи гӯш» мегӯянд. Аслан ҳеҷ гуна парда-марда нест, гап дар ҳаракати хунест, ки рагҳои сомеаро озуқ медиҳад, гуфт Саидбек дар дилаш гуё худ ба худ баҳс мекарда бошад.

Шарфаи обро аз нав шунида, андаке биосуд. Аммо худи ҳамон лаҳза диққаташро овози барои ин ҷойҳо ғайримунтазирае ҷалб намуд. Гӯё нолиши ҷонвари захмин барин, ҳатто ба фарёди шикваомези касе мемонад. Не, одам чӣ кор мекунад дар ин поси шаб? Рост, ки дар он сӯи наҳр, дар канори роҳ кулбае ҳаст. Касе тахмин даҳ-дувоздаҳ сол қабл аз ин санг чида, девор бардошта, хонае сохтааст. Аз афташ, як-ду тобистон он ҷо иқомат доштааст, баъд тарк карда рафтааст. Дар шаҳри калон ҳаводорони табиат зиёданд, дар чоҳои хушманзари соҳили дарё ҳафтаҳо хайма зада истироҳат мекунанд. Ана аз ҳамин қабил одамон яке манзили нисбатан муқимтаре сохтааст, сонӣ ё аз сангрези дара, ё аз сел тарсида, ё худ танҳоӣ ба дилаш зада, онро тарк гуфтааст. Қадқади Кашолдара гардед, ин хел кулбаҳо, ҳатто хонаҳои калон-калони бесоҳибмондаро бисёр мебинед.

Ба кулбаи он сӯи соҳил кайҳост, ки касе сар нахалонидааст. Саидбек худи ҳамин рӯз, не, акнун дирӯз гӯяд дуруст аст, дирӯз бегоҳӣ аз пайроҳа фаромада, аз дари шалақу ба як часпак овезони вай ба дарунаш нигоҳ карда буд. Коғазпораҳои кӯҳна ва консервқуттиҳои пачақу зангзадае, ки дар

фарши хона парешон мехобиданд, манзараи ҳузнангезе доштанд.

Боз кӣ метавонад бошад дар ин қарибиҳо? Вагонаки тахтагини бригадаи Саидбек чаҳор километр поёнтар аз ин ҷо истодааст. Аммо вай ақаллан посбоне надорад, чунки эҳтиёҷе нест ба посбон.

Овози фосиладори ҳавлангез дигар шунида нашуд. Ба гӯшам расидааст, қарор дод Саидбек. Осори танҳоӣ ва ноҳатӣ. Ҳа, ин кори хаёл аст. Ба назари ташнаҳо дар биёбон наҳри пуроб ва бӯстонҳои хуррам, ба дидаи сармозадагон деги шӯрбо ва гулханҳои гарм падидор мешаванд. Саидбек, ки муштоқи садои инсон аст, ба гӯшаш ҳамин гуна овоз даромадааст.

Дарди ҷароҳати зону ва кафи досташ андак-андак хурӯҷ мекард. Шояд аз он сабаб, ки ҳаво торафт хунуктар мешуд. Дар ин қитъаи Кашолдара зимистону тобистон ҳарорат назар ба водиҳо, ҳатто назар ба он ҷоҳо, ки фақат даҳдувоздаҳ километр ҷанубтар воқеъ гаштаанд, хеле фарқ мекунад. Охир, мана барф, дар ҳамин қарибиҳо. Боз каме болотар биравӣ, ба домани пиряххои ҳазорсола мерасӣ. Бод ҳам аксаран аз ҳамон самт мевазад ва ҳавои сармоолуд меорад.

Ба замми ин шикам гурусна.

Аҷиб, қади умраш чанд маротиба побанди воқеае ё зарурате шуда, дур аз назари мардумон афтода бошад, ҳар дафъа чунон шудааст, ки як чизи ноаёне, гӯё дасти ҳарифи бадғаразе раҳнамуни вай аст ва он рӯз вай ҳатман ё бе ношто мондааст, ё ҳӯроки чошт нахӯрдааст.

Э бас, худ ба худ амр дод Саидбек, шиква ҳам эбаш-катӣ.

Ва ӯ дӯстони худро ба ёд овард. Дӯстонаш чандон ангуштшумор нестанд, шукр, бисёранд, аммо ӯ маҳз касонеро ба хотир овард, ки симои онон ҳамеша дар соатҳои мушкилтарини ҳаёташ ғайриихтиёр пеши назар мерасиданд. Яке аз онон бобои худаш, Бузург аст. Дигаре як олими қутбшинос, як одами тамом ношинос, аз миллати дигар, аз кишвари дигар, ҳатто метавон гуфт аз он сӯи дунё, аз нимаи дуввуми кураи арз аст. Саидбек ӯро ҳеҷ гоҳ надидааст, овозашро нашунида аст. Фақат ҳикояти воқеиро дар бораи вай аз куҷое

(агар саҳв нашавад, аз маҷаллаи «Огонёк») хондааст. Олим яке аз минтақаҳои Антарктидаро ҳамроҳи шариконаш тадқиқ мекардааст. Баъд аз ҳамкорон ҷудо шуда, ба қутби ҷануб наздиктар рафтааст. Дар яхистони бекасу нопайдоканор хаймаяки худро рост карда, ба кораш идома медодааст. Аз қазо дарди кӯррӯдааш мегирад, хурӯҷи саввум, ҳамлаи охирин ва феълан марговари ин ранҷ мегирад. Ва ӯ дар ҳолате ки аз таби баланд месӯзаду гоҳ-гоҳе беёд мешавад, худашро худаш ҷарроҳӣ мекунад. Бо кӯмаки оиначаи майдаяк, кордаки тез, як ҷуръа спирт ва сӯзану ресмони оддӣ шиками худро чок карда, кӯррӯдаро бурида мепартояд ва ҷароҳатро медӯзад.

Саидбек ҳатто сурати он олимро надидааст. Дигар чизе дар хусуси вай нашунидааст. Аммо шефтаи мардӣ ва мардонагиаш шудааст. Рост, зиндагониро барои ту як бор ато кардаанд. Барои он ҳар қадар талош кунӣ, меарзад. Дар ин талош бурдборӣ, ҷасорат ва матонат нишон диҳӣ, мезебад.

Дӯсти қаринтаринаш, албатта, Бузург аст. Қиссаҳои бобо аз ҳикоятҳои падар, нақлҳои модар, ҳамдеҳагони куҳансоли бобо дар бадали бисёр солҳо ба ҳам омадаанд. Падар як бор аз ҷавонии падараш нақл кунад, дафъаи дигар воқеаеро аз гузаштаи наздиктар мегуфт. Модар низ ривоятҳо мегуфт. Вале аз нақлҳои вай бештар рӯзгордории бобо, хислатҳояш, хусусан дасти кушоди ӯ, тӯйи арӯсии модар ва падари Саидбекро ба чи тариқа гузаронидани ӯ ва ба ҳамин монанд рӯйдодҳои «даруни хонагӣ» равшан мешуд.

Он чи ки бо чашми хеш дидааст, ба синни панҷсолагиаш дахл дошт.

Пайкари азими Бузург, ки бар иловаи бузургиаш боз сахт варам карда буд, рӯи хонаи ёздаҳболор ва кошинкории бобо ва модаркалон, дар адл мобайни он хона, дар рӯи бистари баланде мехобид, ки онро гуё аз чил қабат кӯрпаи нарм сохта ва саргаҳашро аз лӯлаву болинҳои зиёде баланд бардоштаанд ва аз паҳлуи чапаш низ ба ҳамин тариқа такя сохтаанд.

Бобо аксаран беҳушу беёд мехобид ва модаркалони сафедчеҳраи сафедмӯй ба даҳони ӯ бо чумчаяк гоҳ атолаи башир ё ҳалилоба мерехт, гоҳе маҳлуле аз кадом як гиёҳи

давой. Варами сандуқи синаи бараҳнаи бобо махсусан баланд ва ваҳмангез буд. Аз қаъри синааш хишшаси гӯшхароше берун омада ва аз даҳлезу айвон гузашта, ба рӯи ҳавлӣ ва ҳатто боғ паҳн мешуд. Ҳама нӯг-нӯги пой роҳ мегаштанд ва бо нимовоз ба ҳам гуфтугӯ мекарданд.

Падари Саидбек сахт ошуфта буд, ки мӯйсафед ба духтурхона бурданашро манъ кардааст. Шахсе ки ҳанӯз чиҳил сол қабл аз ин маҳз аз дасти духтурҳо умри дубора ёфта, пой аз лаби қабр канда буд, чаро ҳоло намегузорад, ки ба табобатхона барандаш? Вай ба ин нуқта сарфаҳм намерафт ва дар айни замон чуръат карда наметавонист, ки бар хилофи раъйи мӯйсафед ӯро аз хона берун баранд. «Ин кори табибон, – гуфтааст мӯйсафед дар кадоме аз лаҳзаҳои ба ёд омадааш. – Шумо хабар диҳед, худашон меоянд. Табибҳо ҳам бисёр давоҳо доранд... »

Ба хонаи бобо дунболи ҳам гоҳ духтурон меомаданд, гоҳ табибон. Дар соатҳое, ки падар набуд, модаркалон муллоҳои азоимхон, фолбинҳои машҳури музофотро чеғ мезад. Бо фармоиши онон гӯсфанди сиёҳи шохдор, мурғи чипори парпо мекуштанд. Ба гӯшаҳои дуру наздик, ба мазорҳо, таги пулҳои сари ҷӯйборон нӯкчаву чароғҳо меафрӯхтанд. Вале ҳамин ки соати баргаштани падар наздик мерасид, модаркалон аз бими таънаю сарзаниши ӯ дарҳол осори хуни ҷонварони қурбоншударо аз рухсор ва пешонии ҳамсараш пок мекард.

Саидбекро шавқи бозиҳои аҷоиб ба рӯи боғ, ба кӯча, ба пеши ҷӯраҳояш мекашид. Вале ҳатто дар ҳамон айёми беғамӣ ҳам дилбастагии ӯ ба бобои меҳрубон гӯё аз садоқати калонсолона ранг мегирифт ва ӯ баъзан дар айни авҷи чормағзбозӣ нотобии боборо ба ёд оварда, чормағзҳои ғундоштааш ё дар бозии ҳалол аз ҷӯраҳо бурдаашро ногоҳ ба замин рехта, сӯи хона медавид. Ба хона мерасиду аз паҳлударии даҳлез ба нафаскашии ноорому пуршиканҷаи бобо гӯш дода меистод. Сипас ба хона ворид мешуд, аз пайгаҳи бистари ӯ чаҳорзону зада менишаст. Калонсолон ӯро намеронданд, ба омада нишастанаш монеъ намешуданд, фақат ҳангоми иваз кардани рӯйҷои мӯйсафед ӯро бо баҳонае аз хона мебароварданд.

Рӯздармиён раиси колхоз меомад. Ва ҳар дафъа як сабадча анорро ба қоши зини аспаш монда меовард ва таъйин мекард, ки шарбати онро фишурда, ба ҷои об ба бемор бидиҳанд. Раис ба хона даромада, дақиқае чанд дар паҳлӯи бистари баланди Сангинбек менишаст. Пас ҳангоми баргаштан ба модар ва модаркалони Саидбек мегуфт, ки аз корномаи Сангинбек ҳоло ҳамаи калоншавандаҳои район ва вилоят огоҳанд. Колхоз ӯро ба мукофоти бисёр калони ҳукуматӣ пешниҳод кардааст.

Миллитсионери деҳа низ зуд-зуд меомад ва мепурсид, ки оё тағои Сангинбек андак қувват гирифтанд, оё тобу тавоне доранд, ки ба чанд саволи вай ҷавоб бидиҳанд. Аммо ҳанӯз бемадор ва аксаран беҳуш будани муйсафедро фаҳмида, афсӯсхӯрон ва чуқур-чуқур оҳ кашида, ба роҳи омадааш бармегашт.

Пас аз чандин сол Саидбек яқин дарёфт, ки бобояш на аз тасодуфи фалокатосор ё аз бепарвоии худ ба зери чархи мошини боркаш монда будааст, балки дуздон, як дастаи калони мавиздуздон нимишабӣ барои муқобилат нишон доданаш, ба сӯи онҳо аз милтиқ оташ кушода, таҳдид карданаш бар болои ӯ мошин рондаанд ва ҳамроҳи козаи хасини посбони мавизҷо пахш ва маҷак карда гурехтаанд.

Ниҳоят, рӯзе аз рӯзҳо модаркалон Саидбекро аз ҷогаҳаш хезонида, дастурӯ шӯёнид ва куртаву эзори тоза пӯшонида, ба назди бобо даровард. Бузург бо чашмони пӯшида мехобид. Хаш-хаши нафаскашиаш акнун хеле фурӯ нишаста буд.

– Бобош! – бо овози нарм гуфт модаркалон ва баъд баландтар такрор намуд: – Бобош!

Сангинбек чашм кушода, ба ҳар дуи онҳо нигарист, лабҳои парсинбастаашро хаёле ҷунбонид, гӯё табассум намуд ва бо имои чашм ба дасти росташ ишора намуд. Онҳо баробар ба дасти пирамард чашм дӯхтанд. Бобо ангуштонашро беқаророна мечунбонид. Модаркалон фармуд, ки Саидбек сарашро ба рӯи дасти бобо бимонад. Саидбек пешониашро ба пушти дасти бобо ниҳод. Мӯйсафед бо нӯги ангуштон мӯйсари набераро молид ва чизе, гуфт. Модаркалон гӯш ба сари шавҳар наздиктар бурд.

– Саидҷон, бобоят мегӯянд, ки пага-фардо мехезанд. Ту

катӣ ба сари кӯча, ба магазини Сочак, сонӣ ба бозор мера-ванд, – модаркалон боз лаҳзае ба рӯи ҳамсараш чашм дӯхта нишасту баъд оби дидагонашро бо нӯги қарсаш пок карда, гуфт: – Биё, бачаам, наздиктар шин, худат гӯш кун.

– Бек, ту писари майдаяки бобош, – гуфт пирамард ва чуқур нафас кашида, муддате хомӯш монд ва боз гуфт: – Ту ҷонаки бобош, Бек...

Саидбек дар кӯча мавридаш ояд, бо сари баланд, бо ифтихори ошкоро ба писарбачаҳои Сочак эълон мекард:

– Бобои ман аз ҳама зӯр!

Ҳамсинҳояш ба рӯи ӯ нигоҳ мекарданду чизе намегуфтанд, баҳсу талоши пурҳароратe ки одатан дар дигар мавридҳо, дар миёни дигар бачаҳо меафтод, ин ҷо ба вуқӯъ намеомад. Ҳама хомӯшона эътироф мекарданд, ки бобои Саидбек воқеан зӯртарини бобоҳост.

Ҳа, ба тарбияи Саидбек падар ва падари падар баробар машғул буданд. Аммо падари падар, ҳамон Бузурги меҳрубон дар хотири ӯ нақши равшантаре гузоштааст.

Вай аз синфи саввум ба таътил баромада буд. Як саҳари баъди ношто бобо аз ӯ пурсид, ки оё мехоҳад ба саёҳати Ҷом ҳамроҳ бираванд?

– Ҷом дар куҷост? – савол дод писарак.

– Дар куҷо? Дар тарафи офтоббаро.

– Меравам.

Бузург кайҳо боз аспсаворӣ намекард: саворики асп ва нигоҳубини он ташвиши бисёре дошт. Он солҳо бобо хари сафеди калоне дошт, ки қаду басташ баробари хачир ва дар кӯчаҳо ангуштнамои роҳгузарон буд. Вақте ки ӯ хари худро қашав ва ҷорӯб мезаду маркабаш қаноатмандона бинӣ афшонида, пой дар замин мекӯфт, Бузург аз чӣ гуна ҷои хушобу ҳаво будани Ҷом, аз урфу одати мардуми меҳмоннавози он, аз чӣ гуна осиёбу обҷувозҳо доштани он нақл мекард.

Сипас маркабро об дода, ба сутуни собот баст ва ба охураш ҷав рехту... пиёда аз дарвоза берун шуд. Писарак ба тааҷҷуб афтод. Аммо дар шигифт мондани худро зоҳир накард. Фақат пас аз соате, гоҳе ки ба роҳи фарохи мумфарш баромаданд, оҳиста савол дод:

– Бобоҷон, то Ҷом чӣ қадар роҳ?

– Се санг, писарам.

Бузург барои ифодаи ченаки вазну масофа қадоқу пуд, сангу фарсах барин истилоҳҳои қадимаро ба кор мебурд. Мамлакатҳо, минтақаҳоро низ бо исмҳои пешинаашон ном мебурд: Чину Мочин, Шому Сарандеб, Руму Фаранг ва ҳоказо. Аммо агар ӯ «то Ҷом бисту ду километр роҳ аст» мегуфт ҳам, Саидбеки даҳсола аздусар намефаҳмид, ки ин чӣ масофаест. Ин нахустин саёҳати калони пиёдаи ӯ буд ва ӯ фақат фаҳмидан мехост, ки оё дар ягон ҷо ақаллан ба аробае савор намешаванд?

Роҳи васеи мумфарш аз мобайни киштзорони пахта, тамоку ва ҷуворӣ гузашта, тирсон рост ба сӯи кӯҳсори ба тумани кабуд печида мерафт. Бобо мегуфт, ки Ҷом дар домани ана ҳамон кӯҳи кабуд ҷой гирифтааст. Тахмин ду соати аввал Саидбек сабук ва чолок роҳ мепаймуд. Наҳрҳо, пулҳо, чойхонаю магазинҳои сари роҳ, тӯбсадаҳои азим, ҳавзҳои пуроби атрофашон сафедорзори назди ҳар гуна бошишгоҳҳоро бо шавқ тамошо карда, хушҳолона қадам мезад. Баъд хаста шуд.

Онҳо аз пайраҳаи канори роҳ мерафтанд ва Бузург аз ҳар гуна воқеаҳо ва одамони ғалатии замони пеш ҳикоят мекард. Чизҳои мароқоваре нақл мекард, чунки вай, охир, асри гузашта ба дунё омада буд ва бисёр одамон, шаҳрҳо, деҳаҳо, ҳодисаҳоро бо чашми худ дида буд.

Бобо хӯрҷини хушранги ироқӣ дар китф аз паҳлуи ӯ бардам ва солорона қадам мезад. Аз тарҳи зоҳирии паллаҳои хӯрҷин, аз таранг ва зич ба сари китф хобидани васати он аён буд, ки ин дафъа низ ғайр аз тӯшаи роҳ вай қариб ҳамаи асбобҳои гарони пӯлодини касби ҷувозсозӣ ва сангтарошиашро ҳамроҳ мебарад: чанд навъи дасттеша, чанд хел болғаҳои каҷдами сангтезкунӣ, исканаҳо, кӯбаҳои рангубарангашро низ бар дӯш бардоштааст. Одати деринааш ҳамин аст: хоҳ касе ба коре даъват карда бошад, хоҳ не, ҳамин ки аз остонаи хонааш берун шуд, анҷоми устоиашро низ бо худ мегирад.

Аз роҳ ба ин сӯву он сӯ мошинҳо дартоз мегузаштанд ва дар байнашон автобусҳои мусофиркашон низ буданд.

– Бобоҷон, ба Ҷом автобус намеравад? – -ниҳоят ошкоро

савол дод Саидбек.

– Меравад, Бек, лекин мо бо пои худамон меравем. Мову ту, шукр, бӯзбала-ку! Пиёда гаштан лозим, Бек. Ин дунё бисёр, бисёр васеъ. Фақат пиёда гашта, сайр карданаш мумкин. Ба хаёли мани пир ҳамту.

Аз паҳлуи онҳо аробаи чорчархаи каҷовааш бағоят калоне гузашта мерафт, ки махсус барои бедакашонӣ сохтаанд. Аробакаш дар болои ғарами баланди хасбеда баҳузур нишаста, тозиёнаи дарозеро алвонҷ медод ва ба ҳавои помонии аспонаш сурудеро замзама мекард. Писарбачае низ дар теппаи ғарам бо ҳаловат меёзид ва ба Саидбек назараш афтода, лабу даҳонашро каҷ карда, масхара дод.

Саидбек хам шуда, кулӯхеро аз замин бардошт, аммо бобо ӯро даст гирифт:

– Мон, Бек, намеарзад. Вай кӯдак, ту йигити калон.

Саидбек кулӯхро ба мурдоби найзор ғурронид ва хониши қурбоққаҳо лаҳзае қатъ гардид.

Бобо таклиф намуд, ки дар сояи дарахтони лаби ҷуй як дам нишинанд. Фармуд, ки Саидбек батинкаҳояшро барорад. Поҳои ӯро аз панҷа то пошна бо диққат аз назар гузаронид ва ризомандона сар ҷунбонида гуфт: «Нағз, Бек, офарин, ту ҳақиқатан писари худам».

Саидбек гуфт, ки мехоҳад аз он ҷӯй об бинӯшад.

– Боз камтар сабр мекунем, Бек. Баъди ним санг роҳ чашма мебарояд. Чашмаи соф. Ҳам об менӯшем, ҳам наҳори мехӯрем.

Шабона дар хонаи ошнои бобояш Саидбек таб баровард. Байни ронҳои писарак суп-сурх гӯшт гашта, ҷо-ҷо пӯст партофта буд. Бузург ва ошнояш, ки пирамарди зиндадили чобукҳаракате буд, аз чи гуна гиёҳҳо ва равғанҳои давоӣ марҳаме сохта, ба ҷароҳати сӯзишкунандаи Саидбек мемолиданд. Саидбек ба андоми бобо, риши паҳни баҳам печидаи вай менигарист ва ба назараш чунон менамуд, ки ӯ Саидбек не, балки худи бобояш Сангинбек асту дар адл миёнаи хонаи калон хобидааст ва аз синаи варам карда, боло дамидаи вай хишшоси баланде берун рафта, ба атроф паҳн мешавад, то ба дараҳои кӯҳсори кабуди Ҷом мерасад.

– Аз ҳама зӯртар аст бобои ман! Сангинбек – бобои ман!

– дар оташи табаб сӯхта, алоиомез фарёд мекашид Саидбек.

– Дарди туро гирад бобоят, ақлаша хӯрдааст бобои ту Сангинбек! – мегуфт пирамард рӯ ба дигар сӯ гардонида. – Мушт барин кӯдака ҳамин қадар азият дод бобои аҳмақат, – боз мегуфт ӯ оби биниашро ба рӯмоле сахт афшонида.

Қариби бомдод таби Саидбек фаромад. Ва ӯ ҳис кард, ки бобо бо кафи шахшӯлаш тахтапушти ӯро мемолад ва дар хонаи торик ҳамчунон худашро худаш сарзаниш мекунад.

– Обутоб медиҳам гуфта, қариб бачая кушта будӣ, пири гаранг. Ҳа, ҳа, пири гаранг!..

Дар зарфи ду шабонарӯзе, ки дар Ҷом буданд, пои Саидбек сиҳат ёфт. Ва онҳо боз бо ҳамон роҳ, боз ба ҳамон тариқа ба хона баргаштанд. Дар бозгашт Саидбек дигар баробари бобо бардам қадам мезад.

* * *

Чаро моҳ аз рӯбарӯяш, аз самти подарозкардааш набаромада, аз тарафи чап тулӯъ кард, аз шарқ неву аз шимол баромад?

Осмони пурситора мисли тасмаи паҳни зарринкӯб менамуд. Саидбек фавҷи ситораҳоро қитъа-қитъа аз назар гузаронида, дар каноре Ҳафтдодаронро дарёфт, ки ҷойгардони сарозер овезон барин менамуд.

Ба вай чӣ шуд? Фаромӯш кардааст, ки ҷои ба ин варта афтодаи вай дар гардишгоҳи наҳр воқеъ гаштааст. Маҳз дар ҳамин ҷо маҷрои наҳр ба рост тоб мехӯрад ва тахмин чаҳоряки фарсах на аз шимол ба ҷануб, балки аз шарқ ба ғарб меравад. Маҳз ҳамин хамгашти танги дарё лоиҳакашонро ба ташвиш андохта, интихоби навъи пояҳо ва ҷои поясозиро мушкил карда буд. Ва аз тарафи дигар, қабули нақшаи Саидбекро дар хусуси сохтани овеза ба ҷои пояҳои муқаррарӣ осонтар гардонида буд.

Ҳа, дуруст, Саидбек пой бар чанубу сар ба шимол афтодааст.

Нахустин бор дар зарфи чанд соати пурзаҳмат ҳис кард, ки лабаш ба табассум моил мешавад. Ба ҳар ҳол содда аст Саидбек. Қариб буд ба гумоне ояд, ки имшаб моҳ роҳи ҳазоронсолаашро тағйир додааст. Ба хотири чӣ? Барои ҳам-

дардӣ ба вай, ки ба ин вазъи ногувор афтодааст?

Садои чуғз ҳам дигар ба гӯш намерасад. Ё ба мисли duz-дони шабрав ба шикори шабонааш рафтааст, ё ба ҷои дигар. Бад нест агар ба ҷоҳои дигар рафта бошад. Бигузор ба китъаҳо, ба кишварҳои дигар биравад, ба мавҷудоти олам бигӯяд, ки дар талаби афв омадаам, биёмурзедам. Бесуд нахоҳад буд.

Моҳи пурраи шомхӯрда хеле баланд баромадааст. Пас, шаб аз нима гузаштаст. Тоқат кардан лозим. Тоқат кардан метавон. Саидбек метавонад. «Ту, Бек, писари худам» – борҳо гуфтааст бобояш Сангинбек. Ҳеҷ қисса не, рӯз ҳам мерасад, агар касе ба имдодаш наояд, худаш чорае хоҳад ёфт. Мушкиле нест, ки осон нашавад, мард бояд, ки ҳаросон нашавад, гуфтааст шоире ва азбаски хуб гуфтааст, мардумон ин байтро аз вирди мудом ба масал табдил додаанд.

Ана он тарҳи чаҳоргӯшае, ки дар теғаи кӯҳи Арча дар торикӣ ба назараш хонаи вайрона барин менамуд ва ба дилаш ҳузни илова меафканд, акнун дар партави моҳ айнан ба ғарами беда шабоҳат пайдо кард ва ғарами бедаи айёми ошиқиашро ёдрас шуд. Ҳамон хирманеро, ки дар канори деҳаи Нигор дар қарибии говхонаи колхоз воқеъ буд ва чандин маротиба барои ӯ чун паногоҳ, ҳатто боре ҳамчун ҷои мулоқот бо Нигораш хидмат кардааст.

Аз ин андешаҳо дилаш оромид ва ӯ ба худ аҳд кард, ки чун ҳоло ба ҷуз ёдоварии рӯзҳои гузашта дигар шуғле надорад, ҳатман аз бобҳои гуворои умраш ёд хоҳад кард. Зиндагонии бобояш аз ҳамин қабил бобҳост. Ҳатто онро сарофози дафтари умраш метавон донист.

* * *

Сангинбек аз устоҳои номии музофоташ буд. Танҳо худ ба чандин ҳунар мумтоз ва ҳар кадоми онро ба субут расонида буд. Обҷувоз месохт, ҷувози равғанкашии аспӣ ва обӣ месохт, санги осиёб метарошид. Боз ӯро Сангинбеки шонатарош ҳам мегуфтанд. Лекин шонаи тайёр наметарошид, балки танаҳои сада, тут ва ё шамшодро аз деҳоти атроф, аз қишлоқҳои дур харида, дар ҳамон ҷо арра мекарду ба хонааш мекашонид ва баъд ҳар кадом ғӯларо ба садҳо қисмат

ҷудо карда, ба шаклу андозаи шонаи урфии дудамаи занона тахтачаҳо метарошид ва ин масолеҳи нимтайёрро соле се ё чаҳор маротиба ба шаҳр оварда, ба шонатарош месупорид.

Рӯзе аз деҳаи ҳамсоя хаста шуда омад. Он рӯз кундаи ҷувоз шинонида буд, ки хотима ва масъулиятноктарин бахши ин кор ба шумор мерафт.

Сангинбек кундаҳоро аз қисми поёни танаи мазбути дарахтони бузург метарошид. Аввал таки кундаро аз решаҳои дарозу дурушташон озод карда, рост ва устувор мегузошт ва дар болояш борхона меканд. Яъне ҳавзакеро, ки зағир ё кунҷидро барои пош нахӯрданаш ҳамроҳи пунбадона ё пахоли нарм мерезанд. Ҳамон ҳавзае, ки гарданаи тири ҷувоз давр зада, равғани зағирро афшурда мебарорад ва кунҷораашро ба шакли танӯраки подарҳаво сахт мекунад.

Сонӣ дар зери борхона равғанхона, ба иборае «камар» меканд, ки он ҷо ҳам нӯги тир ҷой мегирад, ҳам равғани полоида ғун мешавад.

Бобо ҳамаи ин корҳоро ба як тешаи тези кӯтоҳдастаи дуредгарӣ ва ду навъи искана анҷом медод. Дар кандани хоки ҷувозхона, ки аз сатҳи замин одатан як қади одам поёнтар мешавад, дар тайёр кардани кундахона ва сохтани суфаҳои бормонаки атрофи ҷувоз соҳиби кор, ё ҳашарчиён, ё мардони дигарро кор мефармуд, зеро дар ин маврид ба ҳунари хоса ниёзе набуд.

Инак, ҳамаи корҳо анҷом ёфта буданд ва Сангинбек ба кундашинонӣ омода мешуд. Ҳанӯз дина бегоҳӣ дар хона палави равғани дунба фармуда, муддаои табъ хӯрда буд ва ба қавли худаш, «дами палав ҳоло баланд» буд. Бинобар ин чоштгоҳ фақат бо як коса мосту як дона фатир қаноат кард.

Ҳар гоҳ Сангинбекро кори зӯрталаб ё мураккаб, ё сафари муҳимму мушкиле дар пеш бошад, тоату ибодати одатиашро бо ҳавсалаи том адо менамуд. Вале он рӯз нагузоштанд, ки бо анҷоми намози пешин ба тарзи дилхоҳаш машғул бошад. Ҳанӯз қисмати фарз ба охир нарасида, дар паси девори боғ саворе пайдо шуд, номи ӯро гирифта фарёд кард. Вай саргарми ибодат буду бо як гӯш мешунид, ки дар атроф чиҳо мешавад. Соҳиби ҳавлӣ гуфт, ки усто ба намоз нишастааст. Савора аз аспаш нафаромад. Аспи тасфида зери

дасти савори бетоқат беқаророна пой мекӯфт, шеҳа мекашид, фулузоти зину лаҷомашро ҷарангос занонида, сар меафшонид, дар ҷояш пойкӯбон чарх мезад.

«Боз омаданд» бо ғусса ва кароҳат аз дил гузаронид Сангинбек. Фотиҳа монда, ба дари ҳавлӣ баромад. Йигити хушмӯйлаби саллаву ҷомадор, яке аз дастёрони Исломбек ҳамчунон болои зин менишаст.

– Усто, бек фармуданд, шуморо ба ҳузурашон мебарам.

«Мебарам» мегӯяд шаҳбоз, бо заҳрханда аз дил гузаронид Сангинбек ва ҷавоб дод:

– Худам меравам. Сонитар.

– Бек фармуданд, ки зуд меорӣ.

– Корам нотамом аст.

– Кори дунё тамомӣ надорад, усто. Бек хафа мешаванд.

– Кори имрӯзаам нотамом мемондагӣ не. Кунда тайёр, мешинонам, сонӣ меравам.

– Бек хафа мешаванд, усто. Қарзи ман гуфтан буд, лекин, усто, бек сахт хафа мешаванд.

– Ман ҳам пир дорам, ошно, тадбир дорам.

«Оббо, якта кунда будааст» норозиёна ғурунгос зад дастёри бек ва аспи бе он ҳам масташро тозиёна зада, чанги кӯчаро ба ҳаво хезонида рафт.

«Дина ҳам ҷеғ зада буд бекаш. Нарафтам. Чӣ кард? Ҳеҷ. Боз намеравам. Кораш бошад, худаш биёяд, дар дил қарор дор Сангинбек. Дузди дирӯза, як авбоши айёш имрӯз ба сари халқ хукумат ронданист. Говдузд...».

Аз нек шарофат, аз бад касофат. Кор ба таъхир афтод. Як гӯшаи дилаш торик шуду пас аз баргаштан ба назди ҷувозхона дарҳол ба кораш идома дода натавонист. Одате дошт, ки кунда ҳар қадар бузургу гарон бошад, ба танҳоӣ мебардошт. Дари ҷувозхонаҳо яктабақаи оддианд. Кундаро дукаса бардоранд, аз эҳтимол дур нест, ки чизе ба ҳамвор гузаштан аз дар халал расонад. Назми бори понздаҳ-шонздаҳпуда халал пазирад, метавонад нохушие пеш оварад: кас дар таки ин хел кунда бимонад, ҷон ба саломат нахоҳад бурд.

Даҳ-дувоздаҳ нафар ҳангоматалабон ҷамъ омада буданд. Мардум чӣ навъ огоҳ шудаанд, ки дар фалон ҷой ҷувоз ме-

шинонад? Хайр, гуфт Сангинбек дар дилаш, хосияти деҳот ҳамин. Хоҳ бигӯӣ, хоҳ не, медонад, ки фалонӣ буқаашро кай ахта мекунад, осиёб кай буд мешавад, ба кишлоқ аз куҷо ва ба хонаи кӣ табиб омадааст. Кадом воқеа, ки бошад, тоза бошад – шуд, албатта мавриди тамошо ё ақаллан мавзӯи сӯҳбат ва мубоҳиса мешавад.

Сангибек домани ҷомаашро барзада, аз он болинаке сохт ва дар болои камараш аз пас устувор намуд. Аз болои он ҷули нармеро дуқат карда, аз сари кифт то миён партофт. «ё пирам, мадад кун!» пичиррос зад зери лаб ва бо овози баланд «Омин!» гуфта, даст ба рӯй кашид. Шаш нафар аз атрофиён низ омин гуфта, кундаро бардошта, бар тахтапушти ӯ ниҳоданд.

Ҳаждаҳ-бист қадам масофаи байни кунда ва дари ҷувозхона тай шуд. Акнун аз остона то ба мобайни ҷувозхона даҳ қадам роҳи нишеби душвор монда буд. Аз дили Сангинбек гузашт, ки қосиди бек бемаҳал омад, хонасӯхта. Омаду хавоси ӯро парешон карду рафт. Сангинбек ҳис кард, ки кадоме аз раг ё пайҳои камараш хаёле ҷиззас мезанад. Пошнаи чапаш ҳам ҳангоми гом ниҳодан аз тазъиқи бор зирқ-зирқ нолиш мекунад.

Дар як он дилашро ваҳм зер кард: агар пояш саҳле биларзад, бор яктарафа меравад ва ҷуссаи ӯро пахш мекунад. «Пирам, даст бигир!» ба такрор илтиҷо намуд дар дил ва муддате аз роҳ бозмонд. Атрофиён дам ба дарун кашида, сокит меистоданд. Ба усто чунин менамуд, ки муддати зиёде дар ҳамин ҳолат шах шуда рост истодааст ва аз пайраҳаи нимторики сарнишеб чашм намеканад. Ниҳоят, ором ва чукур нафас кашиду ба худ гуфт: «Ҳеҷ воқеа нашудааст. Қосиди шум омад, омад-дия. Ба пеши бекаш нахоҳам рафт. Ба бекҳо хизмат мекунам, гуфта ваъда надодаам. Аз онҳо некие дида, карздор нашудаам. Одами ба раҳам ростам. На аз инаш муттаҳам, на аз онаш-дия. Ба пеши бекаш нахоҳам рафт. Бе бекҳо хизмат мекунам? Худи фардо меравам....»

Инро гуфту дилаш таскин ёфт. Ҳушу ёдашро ба як нукта – ба зарурати ҳамвор тай кардани ҳафт-ҳашт қадам пайраҳаи боқимонда равона кард. Ва кунда ба ҷояш расид, ба «хонааш» фаромад. Ба таъбири худаш, «бисёр нағз ни-

шаст».

Шабона бо вуҷуди хастагӣ дергоҳе хобаш набурд. Андешае ором намегузошт, ки синнаш аз сӣ гузаштаасту баъзе корҳояш ҳанӯз хоманд. Як тарафи зиндагониаш нооinstalled. Аммо чӣ илоҷ? Табиаташ ҳамин хел: кореро дилаш накашад, дасташ ҳам намеравад, пояш ҳам намекашад. Ба ҷамоат хизматаш лозим шавад, боре дар умраш гардан натофтааст. Мана, даъваташ карданд, пули Равонакро дар як ҳафта аз нав сохта дод. Ҳамон пулеро, ки одамони бек оташ зада буданд. Аз рӯиситеза ба ҳукумати нав. Ба лашкари ислом аз сар қатӣ нашуд, акнун чаро шавад? Аз ӯҳдаи роҳбалад шудан мебарояд, албатта. Роҳи наздиктарини байни Сочак ва Қаротоғро панҷ панҷааш барин медонад. Ҳанӯз пеш аз инқилоб, бистучорсола буд, корвони ду олими харитакашро роҳнамо шуда буд. Тоҷири қашқариро низ ба хару хингалааш ҳидоят карда буд. Аммо онҳо бо нияти хайр мерафтанд. Ҳоло бо фармоиши аскарҳо пулеро соз кунӣ, ҳомиёни шариатро намефорад. Бо супориши саркардаҳои лашкари ислом коре бикунӣ, ба одамони хукумат сахт мерасад. Беҳтараш гӯшата ба карӣ андозӣ.

Аслан ба ягон кас, ақаллан бо ҷӯрааш Рустам маслиҳат мекард, бад намешуд.

Сонӣ хаёлаш ба андешаҳои дигар банд шуд, ки вай онҳоро фикру хаёли мушкили пургиреҳ мешуморид. Чаро худованд бадонро ҷазо намедиҳад? Магар муроди ӯ аз халқ кардани инсон шарофати вай, манфиати вай, инсони мукаммал шуда, дар ҷамъияти ҳамқавмони худ бо кори неку номи нек зистан нест? Агар ин тавр бошад, чаро парвардигор ин қадар бисёр зотҳои бадхӯ, дурӯя ва дилсиёҳро офаридааст, ки рӯзгори дигаронро тира месозанд? Агар бидуни раъйи ӯ як тора мӯе аз сари банӣ одам кам нашавад, агар ба дунё омадану рафтани лаки дар лак одамон ба иродати вай вобаста бошад, агар он яздони пок дар ҳама ҷо ва ҳамеша ҳозиру нозир бошад, пас чаро бо ин ҳама иқтидор ва тавоноӣ коре намекунад, ки хунрезӣ камтар шавад, шикваи бенавоён бикоҳад, мардуми заҳматкаш ақаллан муддате биосоянд?

Муллоҳо ба ин гуна саволҳо посух дода мегӯянд, ки офа-

ридгор дидаву дониста ҳамин тавр мекардааст, то имони бандагонашро биозмояд, эътиқоди ононро бисанҷад ва баъд дар охират, дар он дунё мувофиқи амал мукофот диҳад. Боз ҳамон гап, ҳавола ба охират. Дар ин ҷои андеша дар дили Сангинбек шубҳае пайдо шуд ва ӯ ба хотир овард, ки аз ин пеш ҳам борҳо ба идроки ин муаммо даст зада, ба кӯчаи сарбаста даромада буд. Ба худ гуфт, ки бо андешаҳои носавоб машғул шуд, бо фикру андешае, ки барои мӯъмину мусулмон манъ шудаанд. Ӯ ба паҳлӯи дигар гашт ва оёти пеш аз хобашро аз ҳаррӯза бештар такрор намуд.

Ними шаб тақ-тақи дар бедораш кард. Ҳамонҳо, аз дил гузаронид Сангинбек. Халосӣ нест, аз афти кор. Дасттешаро аз таки яктаҳ ба миёнбандаш гузаронид. Усто нахоҳад, ки асбоб доштанаш аён шавад, онро ба тарзе эҳтиёт мекунад, ки то напалмосӣ, пай намебарӣ. Дилаш гувоҳӣ медод, ки бе аслиҳа набояд берун равад. Кордҳои нағз дорад, яктааш дудамаи дастааш тобдори устухонист, ки онро чандин маротиба ба сафарҳои дур ҳамроҳ бурдааст. Аммо аз чӣ сабабе тешаро гирифт. Шояд аз он сабаб, ки маълум аст дар ин поси шаб кӣ омадааст.

– Бек омаданд, усто. Худашон омаданд. Шуморо мунтазиранд, – гуфт касе аз оғӯши торикӣ. Ин овози ҳамон дастёре буд, ки рӯзона ба сари кораш рафта буд.

– Канӣ он кас?

– Он ҷо, дар тутзори лаби ҷар.

Шаб чунон торикистон буд, ки каси дигаре мешуд, як қадам пеш рафта наметавонист. Сангинбек бо эътимод қадам мегузошт. Ҳар як ваҷаби пайраҳаҳои боғаш, боғи ҳамсоя ва рафиқаш Рустам, боғҳои атроф, пасту баландиҳои ҷари хилват ва тутзори ба он пайваста барояш ба мисли кафи даст озмуда буд. Бале, эътимодаш аз он буд, ки роҳ воқеан шинос аст ва боз дар он буд, ки вай, Сангинбек, дар пеши одамоне, ки ӯро ду рӯз инҷониб ором намегузоранду ҳоло нимишабӣ аз бистари хоб бардошта, ба куҷое мебаранд, гуноҳе надорад. Рост, ки талаби онҳоро ба иҷро нарасонид, дастаи фиристодагонашонро ба роҳи пурхатари кӯҳистон, ба роҳе ки аз чандин дара, ағба ва хаму кӯталҳои силсилаи Зарафшон гузашта, ба Ҳисори шодмон мебарад,

ҳидоят накард ва нахохад кард. Дигар роҳбаладИ эътимодбахше наёфтанд, магар, ки аз домани ӯ ин қадар сахт доштаанд.

Сангинбек пешопеши навкари Исломбек қадам мезаду хаёл мекард, ки ин одамон ба вай зарар нахоҳанд расонид, зеро агарчи ба ҳукумати нав ва кордориҳои аввалини вай таваҷҷӯҳ дорад, ошкоро ба он тараф нарафтааст. Сониян, вай аз ҳунармандони баобрӯи ин музофот аст. Ба хуни чунин кас зомин шудан бадномӣ меоварад. Агар аз гарданшахиҳои ӯ бисёр дар ғазаб шуда бошанд, гӯшмоле медиҳанду бас. Ҳамин тавр фикр мекард худ ба худ Сангинбек, чунки аз воқеаҳои охирини дохили дастаи Исломбек бехабар буд. Ғофил буд, ки он воқеаҳо бо номи вай, бо гардантобии вай аз фармоиши бек вобаста буданд ва як қисматашон бо хунрезӣ анҷомид ва боз тақозое дошт, ки хуни тозае бирезад.

Даста дар деҳаи канори шаҳр базме дошт. Базми ноором ва ошуфта, маҷлисе, ки бунёдаш на дар созгор омадани корҳо, балки бештар дар ноомади онҳо буд. Йигитҳо мусаллас менӯшиданд ва маслиҳате доштанд, ки ба назди Иброҳимбек, аниқтараш ба деҳаи Ҳакимӣ ба Ҳисори шодмон кӣ меравад? Роҳи душворгузар, вале наздиктари кӯҳистонро роҳбаладИ хубе лозим аст. Вагарна эҳтимоли дар ягон вартаи хатарнок нобуд шудан вуҷуд дорад, чунки дар ҳамин роҳи нисбатан хилват ҳам ба аскарони сурх ё ҳавохоҳони онон дучор метавон омад. РоҳбаладИ хубтарин дар ин гирду атроф усто Сангинбек аст, ки аз амри бек гардан метобад. Умуман вай ҳамин хел зоти ноасл аст, фақат ба каси дилхоҳаш ҳамтабақ мешавад, фақат ба кори дилкашаш камар мебандад.

Роҳи калону ҳамвортари Китобу Ғузору Бойсун пур аз «гӯшу чашми» ҳукумати нав аст.

Чӣ бояд кард?

Гӯё охирин хуми мусалласи зӯри шашсола кӯмак кард: қарор доданд, ки ҳар чи бодо бод, бо роҳи ҳамвор вакил фиристода шавад. Дунболи ҳам ду вакил роҳӣ карда шавад. Иншооллоҳ, ба манзили мурод ақаллан яктоаш хоҳад расид. Ҳа, масъалаи иттиҳоди дастаҳои парокандаи ҳомиёни шариатро ҳарчи зудтар бояд ҳал кард. Ҳукумати нав рӯз ба рӯз

қувват мегирад, майдони ҳарб торафт тангтар мегардад, агар чунин аҳвол боз муддате давом кунад, дастаҳои парешон ҳатто дар қароргоҳи худ паноҳе наёфта, маҳв хоҳанд шуд.

Оре, хуми мусалласи кӯҳна ба зудтар пухтани маслиҳат мадад расонид. Қарор шуд, ки бомдоди дигар фалонӣ ва фалониҳо ба роҳ мебароянд. Муаммо аз байн рафт, аммо аз қадим маълум аст, ки шароб дар ҳалли як муаммо кӯмак кунад ҳам, ба майлу ихтиёри худ муаммои тозае ба миён меоварад. Хусусан, ки айшунӯш ҳамчунон давом мекард, балки аз боиси кушоиши кор ба авҷи тозааш расида буд. Инак, дар оғози поси дуввуми шаб, қарибиҳои фароварди базм муовини Исломбек, дасти рости ӯ дар ҳамаи корзорҳо аз таъсири май ё аз ҷасорате, ки дар ниҳодаш фаровон буд, ба киноя гуфтан сар кард. Сонӣ бекро ном набурда, таъна зад, ки аз фориғболии баъзе йигитҳои бегурда фурсати зиёде барабас рафт.

– Йигитҳо ном надоранд? Кадомаш бегурда? – ногаҳон хун ба сараш давида ва саропо тасфида бонг зад Исломбек.

Шароби фаровон гӯё маҳаке буд, ки занги деринаро зудуда, қимати асли сангҳоро падидор менамуд. Муноқиша рангу оҳанги ошкоро мегирифт. Аз як гап гапи дигар бармеомад, ки аз пешина сахттар, талху тундтар буд.

– Муттаҳам! – гуфт ниҳоят бек ба муовин. – Медонам, нағз медонам, ки миёни йигитҳо тухми низоъ мекорӣ. Мақсадат ҳам равшан: худат бек шудан мехоҳӣ.

– Ту ба ном бек... бошӣ, ман чӣ кунам? Худат муттаҳамӣ, ки як шонатарош фармоната ба ду пули пуччак нагирифт. Бек хомӯш шуд. Ҳама хомӯш шуданд. Дигар аён буд, ки яке аз ин ду саркарда аз ин меҳмонхона зинда нахоҳад баромад. Пас аз дақиқае яке аз калонсолтарон гӯшаи дастархонро қат карда, аз ҷояш бархост, кадаме ба пеш гузошт ва гуфт, ки дар чунин замонаи алғавдалғав ҳама бояд батоқату пурбардошт бошем. Ба хотири иттифоқ ҷамъ омада будем, ману туву туву ман накунем, аз як гиребон сар бароварем...

Сухани маслиҳатомези вай таъсире набахшид. Бек сар боло карда, чашмони хунгирифтаашро ба муовин дӯхт ва бо овози пасти пуртаҳдид гуфт:

– Тавба мекунӣ! Худи ҳозир.

Вай худро дар канори партгоҳе медид. Дар калимаи «шонатарош» таҳқири сахте ҳис карда буд. Номи асбоби ороиши занон дар назараш ишораи ғайримустақиме дошт ба заъф, ба сустиҳои мардони зантабиат.. Агар тавба накунад, аз беки Исломбек осоре нахоҳад монд.

– Аз роҳи рост намегарданд! Дар кори ҳақ тавба ҳаром аст, – паст наомад муовин ва даст бар бағали ҷомааш бурд, ки он ҷо аслиҳааш мехобид. Вале дасти ӯ ба дастаи револвер нарасида, садои тир фазои хонаро тарконид.

Ҷасади муовинро бардошта, ба айвон баровარданд. Исломбек ба дастёраш ва се нафари дигар амр дод, ки худи ҳозир ба Сочак меравед, Сангинбекро аз бистараш бардошта, ба қатл мерасонед. Лекин бе шавқуну фарёд, бидуни тирандозӣ.

Сангинбек аз ин ҳодисот ғофил буд. Ва он чӣ, ки ҳамагӣ дар чанд дақиқаи ин шаби зулмот пас аз боло баромаданаш аз пайраҳаи хористони ҷар рӯй дод, низ барояш аз лаҳзаҳои даҳшатноктарини умраш буд, ки чӣ шуданашро баъдтар ҳарчанд зӯр занад ҳам, ба як тартиби муайян пеши назар оварда наметавонист. Ва хусусан чандин шабонарӯзи баъдинаро. Ҳамин қадар ҳикоят карда метавонист, ки аз пайроҳаи пурхор боло баромад, ба паҳлӯи танаи ғафсу ковоки тути куҳансол расид ва расидан замоно аз зарбаи сахте бар буни гардан ба хоки майдон парӯ афтод. Дар ҳамон ҳолат хобида, ҳис кард, ки гӯё сихе аз таки шонаи чап пайкарашро сӯзонида, ранҷи ҷонкоҳе, азоби тасвирнопазире оварду аз пеши сина баромад ва ба хаёлаш, аз он ҳам гузашта, ба тапурхоки нарму серуни майдон даромад. Сонияе пас боз чизе гарданашро сахт сӯзонид.

– Номардҳо, говдуздон, одамкушҳо... – дар хоку хун тапида, пичиррос мезад Сангинбек. – Тамом шуд корам... Ҳайфо, Пӯлодбек, духтарчаҳо ятим монданд...

Ногоҳ Сангинбек ба ёд овард, ки ӯ Пир дорад. Ва худи ҳамон лаҳза гӯё нидое дар гӯшҳояш садо дод, ки бархез, Сангин, бархез, ки фурсати таъхир нест. Дар камарат теша дорӣ. Ҳозир равост, ки он асбоби иморат, олоти ободкорӣ аслиҳаи интиқом бошад... Бархез, писар, ту паҳлавонӣ...

Ҳолати аҷибе рӯй дод ба Сангинбек. Чашмонаш ба таври фавқулоддае равшан гардиданд. Дар шаби зулмот, ки дар сафҳаи осмон ақаллан ситорае ба назар намерасид, вай на фақат шабаҳи кушандагонаш, танаи дарахтон, балки буттаҳо, ҳатто ба хаёлаш, нақши поро дар рӯи хоки майдон медид.

– Аблаҳ! – аз канори тутзор фарёде шунида шуд. Ин овози шиноси навкари бек буд. – Вая Сангинбек мегӯянд. Ду корд катӣ тан намедиҳад.

– Тамом шуд, – касе дар ҷавоб мегуфт. – Валло тамом шуд, ноҷунбон мехобад.

– Бирав, гуфтам, буздил! Ту ҳам бирав, Малла.

Вақте ки Сангинбек қоматашро рост гирифт, суробе ханҷар ба даст ба сараш ҳамла овард. Сангинбек бо мӯҳраи теша аввал ба банди дасти вай зад, пас худи ҳамон мӯҳраро бар тори сараш фаровард. Зарби теша садои кунди нарме баровард, ки ҳангоми бархӯрдан ба чӯби пӯк ё хишти хоме öнчунон садо бармеояд. Шабаҳ нидое баланд кард, ки ба овози шахси дилаш беҳузуршуда монанд буд ва дар ҳамон ҷо ба замин фурӯ нишаст. Сояи дигар аз тарафи чап наздик меомад. Сангинбек ҳамаи ашёи атрофу акнофашро ҳамчунон равшан медид. Ба андозае аён медид, ки дар шаби маҳтоб ба ин дараҷа ошкору ҳувайдо дидани чизе кам муяссар мешавад. «Шамъ пеш аз хомӯш шуданаш лаҳзае хонаро равшан мекунад. Яқин, ин манзараи хунин охирин диданист маро» аз дил гузаронид Сангинбек ва ба ҳамла омода шуд. «Чаҳор нафар будаанд номардон. Чаҳор марди аслиҳадор бар муқобили каси танҳое, ки фақат як тешаи корӣ дорад. Лекин ман онҳоро мебинам, онҳо маро не. Ин дасти пирам аст, дастгирии пирам аст. Шукр, овози пирро баръало шунидам».

Шабаҳ ҳамчунон ба оҳистагӣ пеш меомад. Сангинбек тешаро ба дасти чапаш гирифт. Вай ҳис мекард, ки хуни гарм аз гардану тахтапушту синааш ҳанӯз дар таровиш аст. Дар атрофи банди эзор ғун шуда, онро шип-шилта тар ва гарон кардааст. Хусусан қисми пешро, зери шикамашро. Миқдоре аз хун поёнтар ҷорӣ шуда, дар тиҳигоҳаш шах мешавад ва узвҳои нуҳуфтаи ӯро бо гаронӣ ва сардии ғиҷи-

новаре оғӯшта ба поён мекашад.

Ин дафъа Сангинбек ба ҳамлаи ҳариф мунтазир нашуда, худаш ду қадам пеш рафт ва ҳамаи қуввати боқимондаашро ба як ҷо ҷамъ оварда, ҷаҳиду дами тешаро бар сари он суроб фаровард.

Дигар ёддошти бонизоме надорад. Ёд дорад, ки ғарчасзанон бар ҷисми он суроб фурӯ нишастани асбоби алмосвор тезашро шунид ва худаш низ дар паҳлӯи ҷасади ҳариф дубора биафтод. Он чи пас аз он рӯй дод, фақат арангаранг, фақат баъзе пораҳои ҷудогонааш ба шуури вай расидааст, саҳеҳтараш, ба кадом як канори дури шуур сабуксабук расида, ҳамчунон сабук гузашта рафтааст. Гӯё ду нафари дигар, навкари бек аз ҷумла, пайкари ӯро боз муддате чаппаву роста мекарданд. Садои яке ба гӯшаш даромад, ки «корда тоб те, тоб дода гир» мегуфт. Аммо зарбаҳои ба шикамаш расонидаи корд дигар аз озору азият озод буданд.

Сонӣ олам аз аккоси баланд, ғавғои гӯшкаркунандаи сагон пур шуд. Аввал сагҳо як села буданд ва гӯё маҳз аз болои чашми калон кушодаи вай парида мегузаштанд, вале овозашон дур намерафт, балки торафт наздиктар ва боз наздиктар меомад, дар косахонаи сар, дар мағз андар мағзи синаи хунолудаш ларза меандохт. Баъд селаи сагон бо иттифоқ ба якта саги калон бадал шуда ва он саги азим бо чашмони оташин, бо даҳони арғувониранги калон кушода ва дандонҳои дароз-дарози хунолуд тирсон ба сӯи вай мепарид. Аммо дар лаҳзаи охирин чӣ мешуду саг хато мехӯрд ва шатарросзанон аз паҳлӯи ӯ паррон мегузашт ва Сангинбек низ ба такони мавҷи башасти тохти вай тоб оварда натавониста, ба замин меафтод.

«Аз дасти нокасон мурдан нанг аст», – касе дар бехи гӯши Сангинбек гӯё пичиррос мезад. Вай чашм кушода дид, ки дар ҳар ҷо-ҳар ҷои тутмайдон партави моҳ афтодааст. Аз куҷое ҷеғи хурӯс ба гӯш мерасад. Ҷароҳати шикамашро бо кафи чап дошта, аз ҷой бархостанӣ шуд. Натавонист. Ба зону баланд шуду боз барафтод. Ва ҳис кард, ки аз зарби ин лат ҷараёни тозаи хун аз зери панҷаҳояш ба таровиш даромада, ангуштонашро гарм намуд. Муддате таҳаммул кард,

сонӣ ба паҳлуи рост ёзид, бо дасти рост ва пои чап пайкари худро тахмин як ваҷаб ба пеш тела дод. Ба сӯи пайраҳаи хористони ҷар, ба сӯи хонаи худ, ба сӯи наҷот аз чанголи марг... Боз як ваҷаб пеш рафт, боз андаки дигар ва пас дубора ба олами пур аз ғавғои сагон, шақарроси таҳдидомези дандонҳои хуношоми онон ғарқ гардид.

«Бархез писар, ту паҳлавонӣ». Дафъаи дуввум ба ёд омада, аввал ҳамин калимаҳоро ба ёд овард ва қарор дод, ки то рамақе дар ҷон дорад, кам-кам пеш равад. Агар то фардо ин ҷо бимонад, ҳатман мемирад. Бе ин ҳам аз ҷароҳатҳояш хуни фаровон рафтааст. Офтоб барояду рӯз фаро расад ҳам, аз ин пайраҳаи хилвати хористон эҳтимол касе нагузарад ва ба ҳоли ӯ, ба ҳоли он ду нафаре ки ҷасадҳошон дар мобайни тутмайдон мехобид, чашми касе наафтад.

Бори охирин бӯи тез, бӯи бағоят ғализу ширини анҷирро шунида ба ҳуш омад. Бӯи худи анҷир не, албатта. Моҳи ҷавзо фақат тут мепазаду гелоси сиёҳ. Ин бӯи хуш накҳати махмуркунандаи баргаш аст, ки аз чи хосияте баробари расидан ба димоғ бӯи ёли асп ё харбуза ба ёд мерасад.

Пас, Сангинбек то ба ин ҷо, то ба саргаҳи боғи дӯст ва ҳамсояаш Рустам беҳушу беёд расидааст? Пас, дар хоку хаси пайраҳа аз дунболи худ доғи тӯлонии хунин боқӣ гузошта, аз миёни хористони ҷар ҳам хазида гузаштааст? Аҷаб... Фарз кардем фаромадан ба нишебӣ осонтар аст, аммо кай ва чӣ тавр ва дар чанд муддат ҷуссаи хуншори худро ба боло кашида бошад?

Сангинбек бо ҳамон паҳлуи рост рӯи кулӯххҳои калон – калону сахти анҷирзор хазид ва аз бағалаи буттае се-чор барги калонтарро канда, рӯи ҳам монду ба ҷароҳати шикамаш дошт...

Давоми фоҷиаро одамон аз забони Рустам шуниданд.

Сагҳои атроф ҳамон шаб хеле ноором буданд, нақл мекард Рустам. Як пос аз шаб гузашта буд, ки сагон хомӯш шуданд. Аммо қариби бомдод сукути деҳот аз садои тир битаркид. Рустам аз ҷой бархост, вале беихтиёр ба садои тирандозӣ даме гӯш дод ва дарёфт, ки он садо аз поёни боғи худаш меояд. Касе бо низом пайи ҳам аз таппончаи пуртавоне тир меандохт. Як, ду, се, чор... шаш тири паёпай...

Сангинбек дар лаби ҷӯяи фароху пуроби ток сар ба поён мехобид. Садои суми чанд асп дар кӯчаи қишлоқ дур ва торафт паст шуда мерафт.

Шахси тирандоз Исломбек буд, ки аз хабари ҳалокати ду навкари вафодор бағоят дарғазаб шуда, субҳгоҳон худ ба ин ҷо омад ва дар равшании оғози рӯз дид, ки устои саркаш ҳамчунон зинда аст ва доғи хунин ба рӯи замин гузошта, то ба току анҷирзори ҳамсояаш кашола шуда омадааст. Бек лаҳзае ба андеша рафт. Шояд дар ин вазъ фоли ноаёне бошад? Вагарна чӣ гуна мумкин аст, ки инсони оддӣ аз зарби ин қадар ҷароҳат ҳанӯз ҷон насупорида бошад?

Ин мулоҳиза Исломбекро фақат сонияе машғул дошта тавонисту бас. Лаҳзаи дигар вай ба адои ният баргашт. Аспи худро дар сари пайкари беҳаракати усто Сангинбек бозӣ доронида, ҳамаи тирҳои таппончаашро ба тани нимҷони ӯ фурӯ нишонид.

Рустам гӯш ба синаи рафиқаш наҳода пай бурд, ки дили вай ҳанӯз дар ҳаракат аст. Набзаш қариб эҳсос намешавад, аммо садои сусти дил аранг-аранг ба гӯш мерасад. Куртаи худро дарронида, барги анҷирро ба даҳони пиёла барин ҷароҳати хунбори шикамаш ҷафс карда баст. Барои бастани ҳамаи ҷароҳатҳо латтаи бисёре лозим буд. Рустам тозон ба ҳавлӣ даромад, аспро зин зада, ба аробааш қӯш намуд. Бо кӯмаки зан ва писараки ваҳшатзадааш пайкари гарони устои таҳамтанро навъе карда бар болои ароба, ба рӯи бистари ғафсе хобониданд.

Вақте ки ба дарвозаи касалхонаи шаҳр расид, рӯз чоштгоҳ шуда буд. Ду ҷарроҳи рус, як марду як зан гоҳ дукаса ва гоҳе бо навбат то бегоҳ ҷароҳатҳои усторо медӯхтанд, аз баданаш тир ва хорухас мебароварданд, ба рагҳояш хун мефиристоданд.

Сангинбек ду моҳ дар табобатхона хобид. Рӯзе набуд, ки барои дидани «сахтҷонтарин марди сарзамин» гурӯҳ-гурӯҳ духтурон, ҳар хел сайёҳони ҷаҳондидаи кунҷков, ё ҳеҷ набошад, се-чор нафар ҳангоматалабон наоянд.

Дар музофоте ки Сангинбек ба воя расида буд, кайҳо боз чунин ҳодиса ба вуқӯъ напайвастааст. Касе надида ва нашунидааст, ки як мард дар набард ба ҳарифони мусаллаҳ ва

дар ҳифзи ҷон ин қадар ҷасорат ва матонат нишон дода бошад. Ва мардум ба достонсарой дар васфи Сангинбек оғоз карданд. Ба ҳақиқати воқеӣ обуранги илова зам мешуд ва он чиз, ки воқеан ҷой дошт, шарҳу тафсири тозае мегирифт:

«Босмачиҳо сар аз танаш қариб ҷудо кардаанд. Лекин азбаски саросема будаанд, шоҳраг бутун монда будааст... »

«Дар тахти пушташ, дар адл миёнаи ду шона изи панҷа будааст. Изи панҷаи Ҳазрати Алӣ мегӯянд... ».

«Духтурҳо шикамашро кушода, рӯдаҳои қима-қимаашро дӯхтаанд. Гурдаашро дида мот шудаанд: ба ҳузур каллаи гӯсола барин будааст...»

«Худаш аз кӯдакӣ зӯр будааст. Модараш зоида натавониста қариб мемурдааст. Аз Пуштаи Рахш гуфтанӣ ҷои бузургвор доя овардаанд»...

* * *

– Тасмая ба кокулам бандед дадаҷон.

– Модарат мебандад, Райҳонакам. Бин, ман либосама пӯшидаам.

– Не, шумо бандед, шумо хушрӯ мебандед.

Вай тасмаи абрешиминро бастанӣ мешуд, аммо духтарча дар таки дасташ беист ҷунбида, аз боғча, аз мураббияаш ва ину они дигар ҳикоят мекард. Тасма лағжида гиреҳи бастааш боз мешуд.

Ниҳоят, гиреҳ баста шуд. Шакли вай воқеан ба шукуфаи себ монанд буд. Фақат чандин маротиба калонтар.

– Акнун шумоя оғӯш мекунам, – гуфт Райҳон.

– Майлаш, ҷонакам, оғӯш кун. Ту оғӯш мекунию ман не мегӯям?

– Хам шавед, дадаҷон. Ана, боз ана. Истед, дадаҷон, сахт оғӯш кунам? Са-ахт оғӯш кунам? Ана, боз ана!

Саидбек ҳушёр шуд. Ин хоб набуд, ин воқеа дина пагоҳӣ руй дода буд. Як ҳолати ғанаболуди хаёломезе буд, аз афти кор. Ба ҳар ҳол, ба хоб рафтанаш саҳле мондааст.

Чӣ шуд ба ман? Ҳатто ғанаб рафтан ҳаргиз мумкин нест, гуфт Саидбек ва ба андозае ки шароит имкон медод, чуқур

нафас кашид. Ба ӯ чунин намуд, ки ҳаври даҳонаш баромад ва ӯ дар партави маҳтоб онро баръало дид. Нӯги биниаш ях барин шуда буд. Зонуҳо, оринҷҳояш тадриҷан карахт мешуданд. Не, коре бояд кард то баданаш гарм шавад. Вагарна шамол кашида, дар ин ҳолат ба атсазанӣ дарояд, чӣ мешавад? Атса як амри рафънопазирест, ки на идора карда мешавад, на баргардонида. Мабодо ки қӯшаатса биояд...

Саидбек тасаввур намуд, ки баъд чӣ мешавад ва дигар дар ин хусус андеша наронда, ба адои ҳаракатҳои маҳдуди гимнастикӣ шурӯъ намуд, ки дар вазъи кунуниаш раво медонист: дандон ба дандон гузошта, ба дарди ҷароҳатҳо тоб меоварду панҷаҳоро бошиддат кушода мепӯшид. Бозувонашро қат карда мекушод ва ҳис мекард, ки андак-андак баданаш гарм мешавад.

Сазои сарат, худро коҳиш намуд Саидбек. Кӯдаквор ба доми фиреб афтодӣ. Бо пои худ омадию афтодӣ.

Вай аслан ба назди бухгалтер рафта буд. Ҳуҷҷати корҳои саранҷомёфта, санадҳои маоши аҳли бригадаро супорида берун баромад ва акнун ба сӯи мошинсаро рафтанӣ буд, ки котиба сар аз тирезаи ошёнаи дуввум бароварда фарёд кард: Давид Салимич ҷеғ доранд.

Дар кабинети сардор панҷ-шаш нафар аз инженерон, сардорони бригадаҳои дуру наздик ҳузур доштанд.

– Ба овеза ҳафтаи оянда навбат мерасад, гуфтӣ а? – савол дод Давид Салимич бо оҳанге, ки сӯҳбати нав катъ шударо давом медода бошад.

– Ҳа. Аз чоршанбе, – ҷавоб дод Саидбек ва аз дил гузаронид: «Парерӯз бобоямро дафн карда омадам. Пасфардо ба маросими ёдбудаш меравам. Аз ҳамаи ин воқеаҳо хабар дорад ва барои ман чӣ касе будани Бузургро ҳам нағз медонад. Дуввумин дафъа аст, ки маро мебинад, аммо чизе намегӯяд. Парешонхотир аст ё аблаҳ? Ё...

– Ҷои авезаро худат дида будӣ?

Саидбек оташин шуд, вале бо зӯр худро ба даст гирифта, оромона гуфт: – Ҳа.

– Рӯзона дидӣ? Дурустакак дидӣ?

– Ҳа.

– Ман, ҷӯра, дина дидам. Вай шаххҳои хушкардаат наме-

шавад. Анкер[1] намечаспад, часпад ҳам, дар он ҷо дошт намедиҳад. Бо ҳеликоптер то саргаҳи Кашолдара рафта будам. Инженер нишон дод. Фаромада дидам, ҷӯра. Намешавад.

Сардор ба ҷои вертолёт ҳеликоптер гуфта, ба суханаш тобиши илмӣ додан мехост. Ақида дошт, ки савори ҳеликоптер ба Кашолдара рафтанаш бояд вазни мулоҳизаҳои ӯро афзояд, ба мубоҳиса роҳ надиҳад.

– Чияш намешавад? – ҳарчанд худро ботинан таскин медод, бо вуҷуди ин қадре асабонӣ шуда гуфт Саидбек. – Шахҳои ҳар ду тараф – сангҳои мазбут. Кӯҳшиносе ин ҷо мешуд, мегуфт, ки он шахҳо миллион сол инҷониб истодаанд, боз сад ҳазор сол меистанд.

– Кӯҳшинос, ҷӯра, намедонам чӣ мегуфт, аммо чашм дошта бошад, медид, ки санг вайрон мешавад, кайҳо футур рафтааст. Роғ пайдо кардааст. Роғи кӯҳна не.

– Роғ-поғ надорад. Ман он шахро ваҷаб ба ваҷаб санҷидам. Чӣ, ман навшогирдам? Ё кӯрам?

– Оташин нашав, Саид. Ин кори ҳазл не. Ҳар думон аз пайи як корем. Симро ба он шах овезему баъди як-ду сол дар сармои зимистон ё гармои тобистон роғаш ба рахна бадал шавад, санг биҷунбад, овеза ҳамел шавад... Оқибат чӣ мешавад? Ҳамаи силсила аз кор мемонад. Барои натиҷаи кор, ҷӯра, танҳо ман не, як худи ту ҳам не, ҳама баробар ҷавобгарем.

Саидбек «мебинем» гуфта, зери лаб ғурунгос заду бо рӯю абрӯи гирифта берун рафт. Аввал ба худ аҳд карда буд, ки ҳоҷат ба такрор санҷидани шах нест. Сардор бошад ҳам, номаъқул кардааст. Беҳуда воҳима бардоштааст. Аслан Давид дар ин корҳо дониши казоӣ надорад. Дар муайян кардани хатти роҳ ё интихоби навъи пояҳо чандин маротиба саҳв карда, боиси кори дубора шудани ӯро ҳама медонанд. Аммо ба сардор чӣ ҳам мегӯӣ? Бори хаторо баргашта ба сари инженеру прорабҳо ҳавола кардан барои ӯ мушкилие надорад. Аз номи сардори қитъа фармоне нашр карда, як нусхаашро дарҳол ба тахтаи эълонҳо мечаспонад. Хонда

[1] Қисми фулузии васлгари ҷ узъҳои иншоот. Дар ин ҷ о сангро шикофта, анкерро дар нақби дохили харсанг бо семент банд мекунанд.

мебинию аз ҳайрат даҳонат боз мемонад: бо суханҳои бамаънию баҷо, далелҳои бамантиқ айбро ба гардани фалонӣ ва фалониҳоончунон соз бор кардааст, ки лом гуфта наметавонӣ. «Ба ҳар кас табиат истеъдоде ато кардааст. Яке сар набардошта, ба обу арақ ғӯтида кор мекунад. Дигаре чунон ҳунаре дорад, ки тамоми умр хиштеро аз ҷое гирифта, ба ҷое намонда бошад ҳам, ободии ҳамаи музофот, савоби ҳамаи корҳо, хизматҳо ба номи ӯ хатм мешавад.

Саидбек дар саҳни мошинсаро даст ба зери ҷумаки об бурда, ба ҷараёни он дошт. Пас парешонхотирона ба рӯяш об пошид ва дар ҳолате ки қатраҳои об аз манаҳаш ба рӯи сина ва гиребони куртааш мешорид, хаёл карда истод. Аввал ин ки ҳамин андешаашро сонитар мегуфт, аз рӯи одамигарӣ мешуд. Хуб медонад, ки ба сохтани овеза ҳафтаи оянда сар мекунем. Хуб медонад, ки фавти бобо барои ман чӣ рӯзест. Охир ҳамин қадар сол ҳамсабақ будем, ҳамкор будем... Хайр, магар аз дасти вай дониста кардани чунин корҳо намеояд? Давид Салимич... Давид Салимичи пешонифарох... Чӣ мехоҳад ӯ? Муродаш чист? Фарз кардем, ки кори моро ду-серӯза қафо партояд, аз кадом як ҷиҳат бурд мекунад. Аз кадом ҷиҳат? Охир бригадаи ман – як ҷузъи ташкилоти худаш-ку. Тавба... Ба нозукиҳои муносибати байни одамон, хусусан роҳбарону зердастон, ақли Саидбек камубеш мерасад, бешубҳа. Лекин ба як қадар печ дар печаш не. Не, ин хелаш аз ҳадди имконияти вай берун аст... »

Хайр, фардо рафта мебинам, қарор кард Саидбек. Нури шофёра таъйин мекунам, саҳарӣ меояд, рафта мебинам. Ҳеҷ воқеа не, боз як бор мебинам.

Ва ҳамин тавр ҳам карданӣ буд. Ба мошинсаро рафта, таъйин кард, ки Нур саҳарӣ барвақттар рост ба хонааш биёяд. Аммо оташе, ки сардор ба дилаш афканда буд, хомӯш намешуд. Бештар аланга мегирифту дуд мебаровард.

Охир ният кард, ки худи ҳамин рӯз меравад. Баргашта ба пеши саробон рафт, таъйин намуд, ки ба Нур бигӯед аз пайи кораш бошад, вай, Саидбек, бо мошини дигар ба Кашолдара меравад.

Ба кӯлбораш таноб, парма ва болға гирифту ба роҳ даромад. То ба ин ҷо бо мошини кадом як санаторий омад.

Шахи тарафи чапро дид. Ҳамон шахеро, ки Давид Салимич гӯё ҳеликоптерсавор омада дидааст. Чунонки заррае шубҳа надошт, роғе набуд дар пайкари азими шах. Эҳтимол ҳамон раҳи каҷалаки аз шикасти қабати рӯй боқимондаро Давид Салимич роғ пиндошта бошад. Е шояд ин фарзияи инженере бошад, ки ӯро ба ин ҷо бо чӣ ғаразе ҳамроҳ овардааст.

Манзара ба дараҷае равшан буд, ки Саидбек ҳатто пармаю болғаро аз кӯлбор набаровард. Пас гашта, поён фаромад, аз пайраҳаи назди кулбаи партов гузашта, ба сари роҳи калон баромад. Чашм ба роҳи мошини роҳгузар сигор дуд карда меистод, ки боз хаёлаш ба ҳамин муаммо баргашт. Давид, бидуни шубҳа, ҳамин шахи тарафи чапро мегуфт. Зеро ӯ ба шахи самти рост набаромадааст, баромада ҳам наметавонад, дар он тараф фурудгоҳи муносиби вертолёт ҳам нест. Бо вуҷуди он шахи дигарро низ бояд дид. Дар ҳаққи баъзе одамон мегӯянд, ки шайтонро ба лаби дарё ташна бурда, ташна меорад. Ин гапа дар ҳаққи Давид Салимич ҳам бигӯӣ, ҳато намеравад. Агар рафту муродаш муддате ба таъхир андохтани сохтмони овезаи нав бошад, ба ҳар навъ барои расидан ба мақсад мекӯшад, як бало мекунад, ки нақшааш ҷомаи амал пӯшад. Рафта мегӯӣ, ки шахро дидам, роғ-поғ надорад. Мегӯяд, ки кадом шахро дидӣ? Шахи тарафи чапро, ҷавоб медиҳӣ ту. Тарафи чап аз рӯи ҷараёни дарё ё аз рафти мошин? – мепурсад Давид Салимич ва он гоҳ мулзам шуда, дубора ба ин ҷо меоӣ.

Он шахро низ бояд дид ва санҷид, ҳарчанд ки ба ин кор заррае ҳоҷат нест. Аз шубҳа бояд озод шуд. Ба ин кор се соати дигар меравад, зеро болотар рафта, аз пули чӯбини муаллақ гузашта, аз он соҳил боз ба поён баргашта, хо ана ба он пайраҳа омадан лозим. Чораи дигар нест.

Саидбек дар шахи дуввум ҳам нуқсе надид, ки ба устувор кардани овезаи симбардор халал бирасонад. Вай ба ин нуқта аслан эътимоди қавӣ дошт, аммо баъди такрор дидан, пас аз ғарқи обу арақ шуда поёнтар фаромадан банохост сахт ба ғазаб омад. Ва эҳтимол, дар касофате, ки воқеан аз таки пой баромад, дар афтоданаш ба сангпар ҳамин ошуфтагиаш низ боис шуда бошад.

Сазои сараш. Кӯр асояшро як бор гум мекунад. Саидбек,

аз афташ, на фақат кӯр аст, кару гарангу фаромӯшхотир ҳам аст. Бакуллӣ фаромӯш кардааст, ки Давид Салимич баҳорон низ ӯро ба вартаи хатарноке тела дода буд. Ва он дафъа ҳам айнан бо мадади ҳамон шиоре, ки нафъи кори умумро бояд муқаддам донист.

Дар ҷамъомади сардорони бригадаҳо фармуд, ки Саидбек симкаширо дар қитъаи худаш зудтар ба анҷом бирасонад. Саидбек барои иззаташ аз ҷой бархоста, арз намуд, ки кори бригадааш аз нақша, яъне ки аз график ҳам пеш рафтааст. Симро кашида ба пояҳо устувор кардаанд. Фақат як равоқи калони ҳаштсадметра мондааст. Ҳамин ки обу ҳаво беҳтар шуд, сими онро дар як рӯз мекашанд. Равоқи бузургро васлгарон равоқи махсус меноманд ва аз рӯи нақшаи махсус месозанд ва корҳои оид ба онро фақат дар шароити комилан мусоид анҷом медиҳанд.

– Ҳаво кай беҳтар мешудааст? – писхандомез савол дод Давид Салимич.

– Аз фардо ҳарорат баландтар мешудааст. Худатон шунидед.

– Лекин охир ҳозир, баҳор-ку...

– Дуруст, баҳор, аммо пешгӯиҳои ҳавошиносон ҳам акнун эътимодбахш шудааст, – боз эътироз намуд Саидбек.

– Яъне ба планҳои мо мувофиқ шудааст? – пичинг партофт Давид Салимич.

– Кори равоқи калон мураккаб. Ба шитоб кардан ҳам ҳоҷате нест. Мо дар рӯи замин кори бисёре дорем. Бригада бекор мемонд, гапи дигар буд.

– Ман гуфтам, ки сим кашида шавад, – сахт карда гуфт сардор. – Ба муҳокимаю мунозира одат накунед, оқибаташ хуб нест.

Саидбек дигар чизе нагуфт. Нагуфт, ки дар ҳавои хунук зери борон сим кашида намешавад. Дар кӯҳсор ҳар соат, ҳатто дар зарфи як соат ду-се бор ҳаво пасту баланд мешавад. Борони ба сим расида мабодо яхча бандад, фалокате метавонад рух диҳад. Ин гапро нагуфт, зеро ба гуфтан эҳтиёҷе набуд. Ҳама, охир, мутахассисонанд, аз ҳамаи нозукиҳои кор ва аз ҷумла аз қоидаҳои ҳатмии бехатарии кор низ хуб огоҳанд.

– Пасфардо равоқи калон ҳам тайёр бошад. Комиссия меояд, – гапро тамом кард Давид Салимич ва бо оҳанги таҳдоре илова намуд: – Агар хоҳед, ки дар пеши калонҳо сарпасту забонкӯтаҳ нашавем.

Саидбек ба васлгарони бригадааш гуфтугӯро бо сардор арз намуд. Ҳама хомӯш меистоданд. Саидбек ба рӯи Алексей, беҳтарин васлгари бригада саволомез чашм дӯхт, ки «ту чӣ мегӯӣ?»

– Фармон ҳамту бошад, чӣ илоҷ? – китф дарҳам кашида гуфт Алексей. – Таваккал гуфта мебароем.

Саидбек дар андоми рафиқи бебоки ҳунармандаш ҳеҷ гоҳ аломати дудилагӣ надида буд. Одами дудиларо ба кори мушкил аз фиристодан нафиристодан беҳтар аст. Ин амри маъруфест.

– Худам мебароям, – гуфт Саидбек.

Новиков аз оринҷи ӯ маҳкам дошта, роҳ намедод, аммо Саидбек тасмаи ҳалқаю занҷирадори васлгаронро чобукона ба миён баст, занҷири зулфиндорро, ки одатан барои эҳтиёт ба яке аз симҳо овезон мекунанд, бо диққат аз назар гузаронид. «Дар кор бо Алексей ҳар ду баробарем, ба худ меандешид Саидбек. Лекин модоме дар ҷамъомади назди сардор ақидаи дурусти худро гузаронида натавонистам, азоби корро ҳам бояд худам ба зимма бардорам... »

Як соати аввал кор ҳамвор мерафт. Рафиқонаш аз поён нӯги симро ба дунболи булдозер баста мекашиданд, вай ба гузаштани сим аз миёни ғарғара кӯмак мекард ва пас аз таранг шудани сим онро ба ҳалқаҳои изолятор печонида мебаст.

Ногоҳ Саидбек пай бурд, ки қатраҳои борон дар пеши назараш ба сим расида, дигар ба поён намешоранд, балки андак-андак ба яхча табдил меёбанд, баръало дид, ки сим дар пеши назараш тадриҷан ғафс мешуд, гӯё ҷомаи шаффофи шишагун мепӯшид. «Ҳамин ҳалқаро ҳам бандам, бас, кифоя, дар дилаш аҳд кард ӯ, сонӣ мефароям, бигузор ки... » ва ҳанӯз андешаи худро ба анҷом нарасонида, аввал дасти рост, баъд пои чапаш дар рӯи сими шӯшабаста лағжиду ӯ сарнагун афтод ва ба занҷири эҳтиёти камарбандаш овезон шуд.

Ғиреве бархост аз поён. Пас ҳама баногоҳ хомӯш гардиданд. Алексей ва як нафари дигар ба сӯи пояи оҳанин давиданд то болотар баромада, ба наздиктари Саидбек бирасанд ва ҳеҷ набошад бо маслиҳат ё ақаллан бо қаробати худ ба дилаш мадоре бахшанд. Дигарон нафас ба дарун кашида, назора мекарданд, ки сардор чӣ кор мекунад. Чораи дигар ҳам набуд. Хосияти кори васлгарон ҳамин. Дар ин гуна лаҳзаҳо барои халосии чонат пеш аз ҳама худат талош мекунӣ. Ва он ҳам агар ҳушу ёдат дар ҷояш бошад, ҳангоми ба занҷира барафтодани вазн миёнат лат нахӯрда бошад. Кӯмаки вертолёт ё нардбонҳои нимавтомат ҳоло фақат дар нақшаҳо вуҷуд дорад. Ё дар хаёли рангини васлгарони ҷавон.

Саидбек занҷирро дошта-дошта, болотар баромад, симеро ки пештар дар зери litояш буд, бо ду даст фишурда, дар ҳамин ҳолат овезон монд. Ӯро даме нафас рост кардан лозим буд, чунки аз шиддати изтироб ва дар натиҷаи чанд лаҳза сарозер овезон будан хун ба сараш зада, пеши чашмонаш курачаҳои сурху сиёҳ мерақсиданд. Вай сонитар нақл мекард, ки сахт тарсида буд. Воқеан агар касе аз наздиктар нигоҳаш мекард, медид, ки ранги рӯяш хокистаргун ва лабонаш лоҷувардӣ шудаанд. «Тамом, занҷир канда шуд ё зулфин аз бандаш баромад, ки сарозер рафтам. Сад ҷон дошта бошам, яктоаш наҷот намеёбад» гуфта буд дар дилаш.

Саидбек нафасашро рост намуда, зӯре ба кор бурд ва ҳар ду поро аз болои сим чилликвор гузаронида, зулфинро пахш карда кушод ва занҷирро ба миёнаш як бори дигар печонида, аз сари нав ба сим пайваст. Акнун оҳиста-оҳиста ваҷаб ба ваҷаб ба сӯи поя ҷунбида, ин чанд метр масофаи душворро тай кардан лозим буд.

– Саид, ман дар ҳамин ҷо, – садои Алексей баромад аз болои поя. – Ҳеҷ воқеа не, ҷӯра. Биё, оҳиста – оҳиста биё.

Рафиқони дар поён буда ҳамчунон рӯй ба осмону чашм ба сӯи ӯ хомӯш меистоданд: дар чунин вазъият маслиҳату машварат як сӯ истад, ҳар як калима гап барзиёд буд.

Саидбек медид, ки шӯшаи рӯи сим ҳоло боз ғафстар шуда буд ва аз фишори дастпӯшакҳои резиниаш об шуда, ба сару гарданаш қатраҳои калон-калони об мечакид, ба даруни

остини комбинезонаш ҷорӣ мешуд.

Баъди он ки Алексей аз болои поя хам шуда, аз гиребони Саидбек қапид, ӯ ҳис намуд, ки барои ҳаракат дигар мадоре, маҷоле надорад. Лаҳзае дар хаёлаш хаймаи танҳоюю майдаяки олими қутбшинос дар яхистони беканори Антарктида намудор шуд. Сипас чеҳраи Бузург пеши назараш омад, ки ба ӯ тааҷҷубомез нигоҳ мекард ва гилаомез мепурсид: «Ҳа, Бек, ба ту чӣ шуд? Худатро даст гир, Бек, ту паҳлавонӣ, ту писари худам ҳастӣ... »

Саидбек сари худро сабук афшонида, ҳушу ёдашро ба як нуқта ҷамъ овард ва чобукона ба оҳани поя часпида, қоматашро рост гирифт.

Фақат баъди фуруд омадан ба замин пай бурд, ки панҷаҳояш хуншоранд. Рӯзи дигар қисме аз нохунҳояш кӯчида, фурӯ афтоданд ва ӯ ду ҳафта бо дастони докапеч ба кор меомад.

Агар ҳамон рӯзи баҳорон кор бо фоҷиа анҷом меёфт, бешубҳа, тафтиш ва пурсуков сар мешуд, намояндаи прокурор омада, ҳамаро аз сӯрохи сӯзан мегузаронид ва оқибат муайян мекард, ки қоидаҳои ҳатмии бехатарии корро, кӣ (ва, эҳтимол, ба чӣ мақсаде?) вайрон кардааст. Дар он сурат, шояд номи Давид Салимич рӯи об мебаромад.

Алексей Новиков ҳамон рӯз то бегоҳ исрор мекард, ки фармони ғайриқонунии Давид Салимичро ҳеҷ набошад ба сардорони иттифоқи касабаашон гӯшрас кардан лозим. Аммо Саидбек ба маслиҳати рафиқаш надаромад. Аз касе ба касе шикоят бурданро бад медид вай.

* * *

Шуввоси дарё дам ба дам оҳанги худро дигар мекунад гӯё. Гоҳо чанд дақиқа ба гулдуроси бардавоми раъди айёми баҳорон мемонад ё ба гумбуроси обшори тавоное, ки аз баландии баланде бар сари харсангҳо мерезад. Гоҳо садои он банохост фурӯ нишаста, ба шарфаи банди шох ё дарзаи най шабоҳат пайдо мекунад, ки касе аз рӯи санглох ё мазраи хушке кашола мекарда бошад.

Не, ин ҳам ба хосияти сомеаи кас марбут аст, бешубҳа. Вагарна оҳанги дарё ба хотири чӣ тағйир меёфтааст?

Қурси моҳ ба мабайни осмон расидааст. Саидбек бо ҳаракати одатӣ ба банди даст нигоҳ карду дарҳол ба ёдаш расид, ки соаташ гум шудааст. Ҳоло чӣ вақте бошад? – фикр мекард ӯ. Модом ки моҳи шомхӯрда ба миёнаи осмон расидааст, пас субҳ наздик аст.

Оқибати шитобкорӣ ҳамин. Андаке бардошт мекард ҳамроҳи Нур меомад, вай ӯро танҳо намегузошт, ҳаял карданашро дида, ба кофтуков медаромад, рафиқонашро огоҳ макард. Эҳа, Нур, Алексей, Собир агар эҳтимоли нохушиеро ба дил роҳ диҳанд, бе муболиға дунёро чаппаву роста мекунанд.

Дар тӯйи писарҳои Нур чӣ корҳое карданд!

Собир ва Алексей саҳари рӯзи ҷумъа мошини каппадори бригадаро савор шуда, ба бозори кадом як райони дур бирафтанд, то ба пули тӯёнаи аҳли бригада ҷавонае бихаранд. (Собир мегуфт, ки дар бозори деҳот мол арзон аст). Онҳо мебоист то оғози кор ба Кашолдара бармегаштанд, аммо чоштгоҳ шуд, пешин шуду гузашт ва фақат ҳангоми аср Алексей танҳо омад.

– Собир ку? Шумо дар куҷоҳо гаштаед? – бо ҷиддият савол дод Саидбек, ки худро кайҳо боз барои сарзаниш кардани рафиқонаш омода мекард.

Алексей механдиду мегуфт, ки Собир зиндаву саломат аст. Дар хонаи Нур нишастааст.

– Нишастааст? Магар тӯй пасфардо нест? Вақти бекоршинист ҳозир? Рӯзи охирини ҳафта будани имрӯз аз ёдатон баромад. Ку пештар биё, даҳоната кушо, ҳуҳ бигӯ. Ба хаёлам, аз саҳари солеҳон шароб хӯрдаед. Чӣ ҷини каҷак зад шумоя?!

Алексей ба «сиёсати» сардор эътибор надода, ҳамчунон механдид. Баъд воқеаро нақл кард.

Онҳо ҷавонаро, аз гуфти Собир, хеле арзон харидаанд ва паси мошинро ба дӯнгие рост карда, чорпоро савор кардаанд ва дари қафои мошинро баста, ҳар ду ба кабина нишастаанд. Аммо ҳанӯз аз бозоргоҳ дур нарафта, ҷавонаи сӯр худро ба чаҳор сӯи каппаи мошин задан мегирад.

– Мошина даст бигир, Алёша, – мегӯяд Собир. – Ман ба он ҷо гузарам. Набошад, ҳайвони зӯр каппая лах-лах меку-

над.

Алексей ҳис мекунад, ки бардорузани ҷавона ба ҳар ҳол камтар шуд. Ба роҳи ҳамвор баромада, аз тирезачаи паси кабина ба даруни каппа назар меафканад, вале чизеро дида наметавонад. Ҳайрон шуда, боз мошинро нигоҳ медорад ва дари қафоро кушода нигоҳ мекунад, аммо на Собирро шинохта метавонад, на ҷавонаю каппаи автомобилро: ҳайвони ромнашудаи саҳрой ҳам аз тарс, ҳам аз он ки соҳибаш дар арафаи бозор аз ему алафу кунҷора ҳар чӣ бисот доштааст, барои бозоргир шудани он хӯронида, чандин бор шикамсерӣ об додааст, аз фарш то сақфи каппаро олонида ва ифлосиҳои шуррути худро бо думи дарозаш аз дару девор гирифта, ба сару рӯи худ ва Собир задааст...

– Ними қишлоқ об кашонида, мошинро шуст, ман бачаҳои Нур катӣ Собира шуста, ба либоси Нур печонида омадам, – гуфт Алексей. Ва пас аз ин Саидбекро ба каноре кашида гуфт: – Худат гуфта будӣ, ки тӯйи Нура даст ба даст карда мегузаронем, а? Ҳамин тавр ки бошад, дару девори боғу ҳавлиашро андак таъмир кардан лозим. Ту надидаӣ? Бегоҳӣ ҳамроҳ меравем. Як тараф девори пури таппак, як тараф ғарами ғӯзапоя. Аз канори боғаш ҷӯи калон мегузарад, агар болоша бо тахта пӯшӣ, деворҳоша андак ба тартиб андозӣ, ҷаннат барин мешавад. Чӣ гуфтӣ? Дар пушти вагонаки ту ду-се мошин тахтакӯҳнаи қолиби бетон хобидааст. Аздусар ҳезум мешавад. Мекашонем ҳамин тахтаҳоя. Чӣ гуфтӣ?

Аз саҳари шанбе ҳашар сар шуд. Қариб бист нафар коргарони бригада аҳлона ба кор часпиданд. Ҳамсояҳои Нур муддате аз дур ба кори онҳо бо ҳайрат ва мароқ назорат карда меистоданд. Сонӣ онҳо низ дасту остин барзада ба ҳашар ҳамроҳ шуданд. Гурӯҳе тахтаҳои кӯҳнаро аз мехи каҷалак ва боқимондаи бетон тоза мекард. Собир дар гӯшае ду ғӯларо ба замин гӯр карда, дар ним соат дастгоҳи дуредгарӣ сохт ва ба ранда кардани тахтаҳо сар кард. Гурӯҳе девори фартути похсагинро афтонида, ба ҷояш девори сапсафеди тахтагин мебардошт. Ду-се нафар дару девори хонаву айвони соҳиби тӯйро оҳаку ранг мемолиданд. Алексей ба рӯи ҳавлӣ сим кашида, барои шабнишинии фардоина чароғ

мешинонид.

Ба рӯи наҳре, ки аз канори боғи Нур мегузашт, тахтапули дарозе сохтанд, ки нишастгоҳи бароҳате шуд. Жигулиҳои Собир ва Алексей байни деҳа ва шаҳр мокувор тор метаниданд. Яке магнитофон ва ҳар гуна зарфҳо меовард, дигаре симу микрофон ва даста-даста сачоқу дастархон.

Тӯй бисёр хушрӯ гузашт. Ҳамқишлокиёни Нур мегуфтанд, ки дар ин музофот кайҳо боз ин хел тӯи дабдабаноки батартиб, тӯи фаровонии аҷоиб нашудааст. Ҳатто раисҳо, мудирони анбор ва магазинҳои калон инхела тӯй нагузаронидаанд. Деҳотиён зиёда аз ҳама аз он дар ҳайрат буданд, ки як даста ҷӯраҳои Нур омаданду боғи оддии деҳқонии вая дар як рӯз «авалло ки як рӯзи бутун ҳам не, аз саҳар то пешин!» тамом дигаргун сохтанд: як ҳотаи назарногир буд, баногоҳ боғи васеу боҳаловате шуд, ба мисли боғҳои овозадори истироҳат, ки аз чор тарафаш нур мебoрад. Ҳофизи гармоннавози Собир аз шаҳр овардагӣ, рафиқи сурнайнавози Новиков базмро он қадар тасфониданд, ки аз бисёрии тамошобини дойрахабар барои ин сӯ-он сӯ гузаштани хидматгорон ва дастёрони туй роҳу ришта ёфт намешуд.

Ҳар гоҳ ки Саидбек нӯшбоди сархушонаи бригадири колхозро ба ёд меовард, лабаш беихтиёр моил ба табассум мешуд.

– Рафиқони колхозчиён, – мегуфт ӯ атрофашро аз назар гузаронида ва дар айни ҳол кӯшиш мекард, ки накалавад. – Шумо аҳлия аз ин рафиқҳо ёд гиред. То ҳатто худи ман бояд ёд гирам. Не, ман намегӯм, ки мо аҳл нестем. Не, ман инту намегӯм, мо аз касби деҳқониамон розӣ, то ҳатто фахр мекунем. Ман мегӯм, ки барои чӣ мо синфи коргара дар Эс-эс-эс-эр пешқадам, то ҳатто роҳбар мегӯем? Ана барои ҳамин ғайраташ, дилсофеш, то ҳатто хизмати бeминнаташ. Бинед, рафиқони колхозчиён, ин ҷанната дидед? Дар як рӯз сохта шуд, то ҳатто дар чанд соат! Рафиқони меҳмонони азизи мо, рафиқон Сангинуф, Новикуф ва... то ҳатто ҳамон Нури худамон! Ба саломатии шумоён, синфи коргар менӯшам! Нури дида! Тоҷи сар!...

Баъди тӯй феълу хӯи Нур батамом дигар шуд. Пештар

гоҳу ногоҳ менолид, ки ҷои истиқоматаш, яъне қишлоқаш аз шаҳр, аз ҷои кораш дур аст. Мошинсавор ба хонааш баргардад, аз сардорони идора ва ГАИ сарзаниш мешунавад. Ба умеди автобус ё мошинҳои роҳгузар шавад, ҳар рӯз чанд соаташ беҳуда меравад. Пас аз тӯй касе аз даҳони ӯ як калима нашунидааст, ки ба шиква монанд бошад. «Дасти ману домани шумо, барои поясозию симкашӣ ба он канори дунё фиристанд ҳам, аз шумо чудо намешавам» – гуфта буд боре.

Додараш Умарро ҳам ба бригада худаш овард. Вай аз армия баргашта, ба яке аз ресторанҳои нави Душанбе ба кор даромада буд. Аслан касбаш ошпазӣ буд. Дар вақташ техникуми ҳамин соҳаро хатм карда, дар аскарӣ ҳам дар қисми мубоширони хоҷагидор ҳизмат мекард.

– Ҳамин сағирая ба кор бигир, сардор, – илтимос мекард бародараш аз Саидбек. – Вай аз хамири дигар, ранги ман карахт не, ба раҳматӣ падарамон рафтааст: чаққон, чашми кора медонад.

Ва азбаски додарашро аз ресторани сердаромад зӯран баровარда, ба бригадаи сайёр меовард, ба Умар низ тасаллиомез насиҳат мекард:

– Дар миёни одамҳои нағз кор кунӣ, арвоҳи падар дастгир мешавад. Пули маоши мо барин пули ҳалол нест дар дунё.

... Ҳа, оқибати шитобкорӣ ҳамин. Дӯстони аҷоиби ҳамкор дорад, аммо аз ҳоли ӯ касе хабар надорад.

Нигор ҳам чизе намедонад. Ба деҳа, ба зодгоҳаш рафтааст. Гуфта буд, ки ба маросими бобо бародари калонаш низ рафтанист. Ҳоло дар қишлоқ дар боғи падар рӯи тахтакати васеъ дар паҳлӯи янга ва бародарзодагонаш масти хоб аст. Малахҳо чирчирашонро бас карда, кайҳо ба хоб рафтаанд. Хурӯсҳо аз ҳар канори деҳа ба ҷеғ задан сар кардаанд. Аммо ба гӯши Нигор садое намедароянд.

Маҳз саҳари рӯзи гузашта ба деҳа рафтани Нигор оё аз амри тасодуф бошад ё дар пайи ҳам ва болои ҳам омадани чунин шароит, ки аз ҳоли Саидбек ҳоло касе агоҳ нест, ягон хел қонунияте, ҳеҷ набошад, ягон нуқтаи мантиқие бошад?

Агар Нигор медонист, ки шавҳари маҳбубаш ба чӣ ҳоле афтодааст... Бале, маҳбуб. Нигор ӯро аз таҳти дил, аз дилу

ҷон дӯст медорад.

Онҳо одатан Райҳонро хобонида, барномаи телевизионро – агар дилгир набошад – то охир тамошо мекунанд. Баъд Нигор ба ошхона гузашта, зарфҳоро мешӯяд. Саидбек ба айвонча баромада, сигор дуд мекунонад. Вай ба хотир меорад, ки се соли аввали зиндагониашон дар хонаҳои иҷора чӣ гуна нороҳат мегузашт. Хусусан соли якуми заношӯиашон. Соҳибони хона – ҳам чолу хам кампир – одамони дардманд ва дилтанг буданд: аз чанд дақиқа зиёдтар фурӯзон мондани чароғи ошхона ё даҳлез, аз нимишаб баргаштани зану шавҳари ҷавон, аз хандаи баланди онҳо асабонӣ мешуданд ва маломатомез ғур-ғур мекарданд. Хайрият, хонаи дуввуми иҷора нишастаашон бароҳаттар буд: як ҳамкасабаи Султон – бародари хурдии Нигор ба сафари дусола бирафту зану бачаҳояшро ҳамроҳи худ бурд ва онҳо ба хонаи вай кӯчиданд.

Акнун секаса дар хонаи худашон зиндагонӣ мекунанд. Хоҳанд, то нимишаб телевизор мебинанд, хоҳанд, ба ягон ҷой ба тамошо, ё меҳмонӣ рафта, вақти дилхоҳашон ба хона бармегарданд. Ҳатто метавонанд саҳарӣ баргарданд. Фақат якта ғам доранд, ки Райҳонакашон аз хоб намонад...

Саидбек мунтазири ба охир расидани кори занаш дуди сигорашро аз тирезаҳои кушоди айвонак берун пуф мекунаду худро бо ҳамин гуна хаёлот машғул медорад. Вай мехоҳад ба хонаи хобашон баробар дароянд. Аммо қариб ҳар дафъа ё зарфшӯӣ, ё ҷомашӯӣ, ё дарзмолӣ, ё ягонтаи дигар аз ҳазору як кори хона андаке зиёдтар аз меъёр кашол мешавад. Саидбек низ барои он ки бекор намонад, курсиҳои хонаи калонро, рӯзнома ва китобҳои ҳар ҷо-ҳар ҷо парешон хобидаро чо ба ҷо мекунад. Ниҳоят, дигар машғулоте барои ӯ боқӣ намемонад ва ӯ даромада ба рӯи бистараш меёзад. Гӯш ба садоҳои ошхона дода, мунтазир мехобад. Гоҳо дилтанг мешавад, аммо тоқат мекунад. Эҳтимол, аксари занҳо ҳамин хел бошанд, яъне қасдан чунон кордоре кунанд, ки шавҳарон лаҳзаи висолро ҳар дафъа ана ба ҳамин тариқа бесаброна интизорӣ кашанд, аз дил мегузаронад Саидбек.

Ниҳоят, садои пасти ба зарфшӯяк расидани табақу косаҳо, қошуқу чангчаҳо низ қатъ мегардад. Нигор муддате

онҳоро бо сачоқ пок карда, дар ҷевон ҷо ба ҷо мегузорад. Сонӣ садои шириққӣ хомӯш шудани чароғи ошхона ба гӯш мерасад. Лекин акнун чароғи ташнов фурӯзон мешавад. Нигор дасту рӯ шуста, ба рухсораш ҳар гуна кремҳо мемолад. Саидбек ин кори занашро намеписандад. Ҳамин ки ба паҳлӯяш омад ва ӯро ба оғӯш кашид, илтимос, начаспед, мегӯяд, кремолуд мешавед, мегӯяд.

– О барои чӣ мемолӣ? Ҳар рӯзи худо крем мемолӣ? – дилтангона мепурсад Саидбек.

– Пир нашавам, гуфта мемолам. Дар рӯям ожанг пайдо нашавад, гуфта. Мабодо ба ягон зани дигар ҳавасатон равад, гуфта крем мемолам, – батафсил ҷавоб медиҳад Нигор.

– Воҳ, ту ин қадар дурандешӣ: нақшаҳоят камаш ба бистсӣ соли оянда рафта мерасанд.

– Набошад чӣ? Илоҷи воқеа, дадаҷонаш, қабл аз вуқӯъ бояд кард.

– Ӯҳ, ӯҳ, аз Госплан ҳам ту дурандештар-э...

– Хайр, начаспед, – дастони ба оғӯш кашидан омодаи шавҳарро мулоимона рад карда мегӯяд Нигор. – Шакара камаш нағз.

– Рост, лекин ба ин дараҷа камаш маза надорад.

– Дорад, дадаҷонаш, дорад, – бо ҳамон оҳанги нарми навозишомез мегӯяд Нигор, аммо акнун чандон муқобилат намекунад. Дар торикӣ рӯи сандуқчаи ҳамшафати катро палмоскунон руймолеро меёбаду креми рухсорашро пок мекунад...

Ба зану шавҳар шудани онҳо бародари хурдии Нигор, ҳамкурси худаш Султон сабаб шудааст. Саҳеҳтараш феълу хӯи як қадар ғайричашмдошту ғалатии вай боис шудааст. Аслан табиати Султонро «як қадар ғайричашмдошт» гуфтан кам аст.

Вай факултети иқтисоди сохтмонро хатм карда буд ва азбаски кори дипломиаш диққати мутахассисонро ҷалб намуд, ӯро ба идораи марказии Вазорати сохтмон ба кор гирифтанд ва дере нагузашта, хонаяки алоҳидае доданд.

Аввалҳои моҳи август буд. Саидбек аз рӯи аҳду паймони пешакӣ аз автобуси Норак фаромада, рост ба хонаи Султон

омад. Ба занги дар касе ҷавоб надод. Саидбек дарро оҳиста тела дод, кушода шуд.

– Ҳой хоҷаи боргоҳ! Овозатро барор, охир! – садо кард Саидбек. – Ё аз ваъда пушаймон шуда, кунҷи хоная иҷора гирифтӣ?

Боз садое набаромад. Саидбекро дил ба изтироб афтоду дари даромадро дар ҳамон ҳоли кушода бозмонда ва пойафзолашро накашида, ба даҳлез даромад.

Аз дари ошхона Нигор баромад. Чашмони шаҳлояш аз гиря сурх шуда, қавоққояш мушт-мушт варам карда буданд.

– Чӣ шуд, Нигор? Тинҷӣ?

– Тинҷӣ, ака, ба хона дароед. Акаам ҳозир меоянд, – баъди салом додан гуфт Нигор.

– Ту чӣ кор мекунӣ?

– Ош мепазам. Ҳозир биринҷ тоза мекардам.

Аз чӣ сабабе боз гиряаш омад ва духтарак зуд ба ташнов гузашта, муддате он ҷо бо оби хунук дасту рӯй мешуст, то осори гиряро аз рухсораш биравонад.

Баъд онҳо аз ду тарафи мизи майдаи ошхона нишаста биринҷ тоза мекарданд. Нигор он вақт ҳабдаҳсола буд. Саидбек ҳар замон дуздида ба чеҳраи арғувонии духтарак, ба гесувони сиёҳи майдабофти ба сари сина афтодаи вай назар меафканд ва дар дилаш мегуфт, ки аҷаб, дар байни як сол андоми Нигор ин қадар базебу дилкаш шудааст. Порсол тобистон Султону Саидбек ба деҳаи онон рафта, дар хонаи модар ва бародари калонии ӯ чанд рӯз истироҳат карда буданд. Саҳариҳо модар аз говҷӯшиаш баргашта, онҳоро бедор мекард ва маҷбур менамуд, ки шири навдӯшида биошоманд. Пас дар обанбори колхоз, ки махсус барои моҳипарварӣ сохта буданд, оббозӣ, моҳигирӣ мекарданд.

– Сангинуф, аз рӯи инсоф бигӯ, ҳамин хел кайфу сафоя аз кадом Кавказу Қрим ёфта метавонӣ?

– Аз ҳеҷ кадом кунҷи олам! – мегуфт Саидбек ба дили рафиқаш рафта.

Духтараки қадрас шуда буд он вақт Нигор, аммо пайкараш борики назарногири бачагона менамуд. Дар роҳгардиаш, дар ҳаракатҳо ва нигоҳаш аз он тамкини ҳаёомез ва

фарри дилпазир, ки ҳоло аз андомаш ҳувайдост, ҳанӯз осори казоӣ дида намешуд.

Саидбек аз даруни як каф биринҷи ба пештари худ кашидааш фақат як дона шолӣ ёфта тавонист. Вай ба пиёлаи аз курмаку сангчаву донаҳои шолӣ нимашудаи Нигор нигаристу ба ҳунари худ, ба чашми (ба хаёли худ) тез ва дурбинаш шубҳа карда, он як каф биринҷро ба рӯи миз дубора паҳн кард. Дар айни замон аз дил гузаронид, ки хаёлаш ба ҷонибе майл кардааст, ки катъан мамнӯъ аст. Ҳа, худи хозир аз хаёлаш гузаронид, ки Нигори порина гӯё муғҷаи норасидае буд, ҳоло ба ғунчаи навшукуфта мемонад. Хусусан лаҳзае ки мижгонаш, ду бари рухсораш ашколуданд, ба ғунчаи саҳарии садбарги сафеде мемонад, ки шабнами ба рӯяш нишаста дар партави офтоб ба мисли зарраҳои алмос медурахшанд. Хуб нест ин корам, гуфт ба худ, айб аст. Ин духтарак шаш сол хурдтар аст аз ман... Хайр чӣ? – гӯё боз як каси дигар аз куҷое пайдо шуда, эътироз кард. – Дар синну сол хурд будани зан ё арӯс, баръакс, фоли нек мегӯянд-ку...

Боз ба чашмони Нигор пинҳонӣ назар афканд ва дар онҳо ҳамон осори гиряро дида, ба худ гуфт: буза ғами ҷон, қассоба ғами чарбу. Ин духтар дар чӣ хаёлу банда дар чӣ андеша.... – Модар, бародар, ҳама сиҳат-саломатанд? – пурсид Саидбек, ки мехост боиси ошуфтагии Нигорро бифаҳмад.

– Ҳа, саҳат-саломат, – қариб пичирросзанон гуфт Нигор ба аломати тасдиқ сар афшонида ва боз аз бими он ки дар чашмонаш сиришк ҳалқа мезанад, шитобон бархоста, ба даҳлез баромад.

Султон омад.

– Оҳо корҳо сад фоиз! – хитоб кард ӯ ҳанӯз аз таки дар ва бо ҷӯшу ҳурӯши хоси табииаш дарҳол ба гап даромада, аввал Нигорро дар бораи ба чи вазъият расидани палав, сипас Саидбекро оид ба корубораш, сафараш аз Норак то Душанбе саволборон карда ва ба онҳо барои ҷавоб гуфтан фурсате надода, бо овози баланд чунин кашфиёти ба назараш тару тозаро изҳор дошт, ки гармои тобистон ба сифати кори баъзе идора ва муассисаҳо андак бошад ҳам, таъсири номатлуб мерасонад, зеро зотҳои танбалу танпараст боз

камҳавсалатар мешаванд ва дар натиҷа бозори ваъдабозӣ ва коғазбозӣ мутаносибан ба ҳавои гарм метасфад. Султон ин ақидаро баён карда, дар айни замон тағйири либос намуд, сипас рафиқашро сахт ба оғӯш кашида, «хуш омадӣ» гуфт ва ӯро ба хонаи нишаст дароварда, дар сари миз бинишонид ва аз портфелаш якта китоби ғафс ва як шиша арақ бароварда илова намуд:

– Шиша барои ҳардуямон. Китоб сад фоиз барои худат: «Навтарин конструксияҳои оҳану бетон»... Ҳамин лозим буд?

– Ҳамин. Ташаккур ба ту, ҷӯра. Лекин, ошно, як дам сабр кун, ман ҳам одам барин ақаллан якта савол дода, аз ту ҷавоб гирам.

– Марҳамат, дута, сета савол те.

– Ин корҳо ба чӣ маънӣ? Мову ту ба кучоҳо рафтанӣ будем? Чаро шароб овардӣ? Боз Нигор ҳам ош мепазад...

– Шуд, шуд! Чилу чорта савола қатор кардӣ. Аслан ҳоҷат ба саволу ҷавоб нест. Худам сад фоиз гуфта медиҳам. Гӯш кун, – Султон айнакашро аз чашм гирифта, шишаҳои онро ба рӯмолча пок кард, айнакро ба ҷояш устувор намуда, мӯйлабаки базебашро бо ангуштонаш молида, ҳамвор намуд ва дар ҳамон ҳолате ки дар рӯ ба рӯи Саидбек рост меистод, ба суханаш давом дод: – Илтимоси туя дусад фоиз иҷро кардам. Мана китоб. Ин сад фоизаш. Садтаи дигараш ин ки акнун ба ҳеҷ ҷой рафтани ту лозим нест, туя ба китобхонаи оммавии марказии Тоҷикистон узви доимии имтиёзнок, яъне абонент кунонидам. Холмирзо Шокиров дар ёдат ҳаст? Аз сардорони сохтмони шаҳри Норак буд, а? Ана ҳамон мардаки меҳрубон ҳозир ба нафақа баромадааст, ба китобхона сардор шудааст. Мо ошнобозия лаънат мехонем, лекин ба нафъи кори ҷамоат бошад, аз луфту карами ёру ошно истифода карданро раво медонем. Ҳамту не? Сад фоиз! Илтимос кардам, не нагуфт. Акнун худат фардо ё пасфардо якта сурати майда гирифта, ба наздаш меравӣ. Минбаъд аз китобҳои даркориат бағал-бағал лозим шавад ҳам, рафта бемалол мегирӣ. Маъқул? Аз суробат маълум, ки сад фоиз маъқул. Шуд, миннатдорӣ лозим нест. Акнун гӯш кун, – бо қиёфаи ҷиддӣ ба суханаш давом намуд Султон гӯё Са-

идбек то ҳоло ба гӯш кардани нақли ӯ машғул набошад. – Нигор аз имтиҳони асосиаш ғелидааст. Аз алгебра. Гиряву фиғонаш барои ҳамин. Аз як тараф, духтари калони баақлу фаросат, худат дида истодаӣ, ба ҳама чиз фаҳмаш мерасад, аз тарафи дигар – сад фоиз кӯдак! Гумон мекунад, ки осмон ба сараш парӯ шудааст. Боз гумон мекунад, ки акнун мо, ду бародар ҳам, ба вай қатӣ шуда, азо медорем, рӯмол ба даст гирифта, ҳой-ҳой мегирйем. Лекин хато мекунад. Мо, баръакс, хурсандӣ мекунем. Як дам сабр кун, Саид. Дар автобус шип-шилта арақ зер кард, як дакиқа ба таки душ дароям. Сонӣ ба ту мефаҳмонам, ки барои чӣ хурсандӣ мекунем. Нигор! – банохост ба сӯи ошхона хитоб кард Султон. – Як кафгир аз зирбакат биёр, ҷигарам. Яхдона кушо, ҳар чиз дорӣ, кашон ба пеши ин мардак. Меҳмон аст вай ба ҳар ҳол.

Пас аз лаҳзае аз ташнов шарроси об ва нидоҳои баланди шахси бо ҳаловат оббозикунанда ба гӯш расид.

Азбаски ҳамон як соати меҳмонии Саидбек дар хонаи рафиқаш ба тақдири минбаъдаи ӯ осори куллие дошт, ҳар як дақиқаи он бо возеҳияти тамом дар лавҳи хотираш нақш бастааст.

Султон аз ташнов баромада, мӯи сарашро роҳравон шона зада, ба сари дастархон омад. Ба ду қадаҳи майда арақ рехта гуфт, ки хоҳиш мекунад аввал барои саломатӣ ваояндаи хоҳаракашон Нигор бинӯшанд. Вай аз имтиҳон афтода, бисёр зиқ шудааст, гуфт Султон, пас маълум мешавад, хиҷолат мекашад, яъне ки нангу номус дорад, виҷдонаш азият медиҳад, аз модар, бародар, дугонаҳояш, аз ману ту ҳам шарм медорад. Модом, ки виҷдон дорад, ҳама кӯтоҳиҳо бартараф, хатоҳо сад фоиз ислоҳ мешаванд. Барои рӯзҳои хуши минбаъдаи хоҳараки дилсӯзи ман!

Қадаҳҳоро холӣ карданд. Султон боз гуфт, ки аз имтиҳон афтоданаш айби худи духтар аст. Вай, яъне Султон, ба ӯ аз синфи нӯҳум инҷониб саду панҷоҳ карат гуфтааст, ки хондана давом додан хоҳӣ, ё ба институти тиббӣ бирав, ё педагогӣ. Ба ҷавонзанҳо, хусусан ба Нигор барин духтарони баҳушу заҳматкаш касби муаллимӣ ё духтурӣ мезебад. Худатон тасаввур кунед, рафиқон, аз мошини ёрии таъҷилӣ табибаи нозанине яктаҳи сафед дар тан, стетоскопи ҷилодо-

ре дар гардан фаромада, ба хонаи бемор шитобон мехиромад. Ин хел духтура дида, касали сад фоиз мемурдагӣ ҳам дубора зинда мешавад. Ё муаллимаи қишлоқа гирем. Дар иҳотаи бачаҳои офтобхӯрдаи деҳот тасаввур кунед, рафиқон, чӣ манзараи хушрӯ! Дилкаш! Эҳ! – бо ҳарорат хитоб кард Султон ба қадаҳҳо боз андак-андак шароб рехта. – Саид, ту шунидаӣ, ки дар имтиҳони қабул ба касе барои иншо баҳои «панҷ» монда бошанд? Не! Фақат аҳён-аҳён. Нигор аз иншо панҷ гирифт! Ту ҳоло як сӯҳбат карда бин, чӣ хел доно шудааст. Лекин аз фанҳои иҷтимоӣ. Ана аз алгебраи даҳанакӣ «ду» гирифт. Ду! О ба духтарҳо кӣ мондааст институти хоҷагии қишлоқа! Боз факултети механизатсия. Хайр, рӯята турш накун, фарз кардем, саҳле ифрот шуд. Аз занҳо ҳам инженери деҳот лозим, лекин...

– Ака, акаҷон, – бо овози паст сар аз пеши бар набардошта гуфт Нигор. – Муаллим на аз барои надонистанам «ду» монданд, аз барои равшан ҷавоб дода натавонистанам.

– Ана, дидӣ, аз асп фароярд ҳам, аз узангу по намеканад. Ҳамаи ин меваи насиҳатҳои ширини модар, бародари калониамон.

– Султон, ту чиҳо мегӯӣ? – даҳон ба эътироз кушод Саидбек.

– Чӣ гуфтанама сад фоиз медонам. Бародари калонӣ – устоди пахта, ордендор, фалону бисмадон. Модар говҷӯши номдори водӣ. Ин кас ҳам ордендор, вакили анҷуман, депутат ва ҳоказо. Бародари хурдӣ чӣ? Унвон дорад? Не. Орден дорад? Не. Яъне мангар ки чӣ мегӯяд, бингар ки кӣ мегӯяд.

– Ака, акаҷон... – боз бо ҳамон овози пасти илтиҷоомез чизе гуфтан мехост Нигор, аммо бародараш гап заданӣ намонд ва ба Саидбек рӯй оварда гуфт:

– Аз гиря варам кард. Маҷбур шудам, гардани хор – хорон рафта илтимос кардам, ки ба шӯъбаи ғоибона гузаронанд. Қариб ҳал шуд масъала, аммо боз фардо ҳамроҳаш, – ӯ ба сӯи хоҳараш сар афшонид, – рафтан лозим. Инҳо аз ҳашамати мактаби олӣ, аз салобати профессорҳо метарсанд. Ростӣ, дар вақташ худамон ҳам чандон шердил набудем..

Султон даме андешаманд хомӯш монд.

– Фардо саҳарӣ ба Ленинобод меравам, Саид. То пешин

бояд дар Мастчоҳ бошам. Ту дар шаҳрӣ. Ҳамроҳаш бирав, а? Фақат расмияташ мондааст.

Саидбек ба аломати ризо сар ҷунбонид.

– Нигор, бирав, ҷигарам, ошат, ба хаёлам, дам хӯрд.

Нигор ба ошхона бирафт.

– Росташа гӯям, Саид, ғоибхон шавад, ҷони ман ҳам дар осоиш. Мон, ки пеши модар биравад. Ин ҷо монад – ман қаравул. Ту хоҳар надорӣ, намедонӣ. Хоҳу нохоҳ аз дунболаш нигаҳбон таъйин мекунанд. Моли нозук. Каме дер монад, давида ба институт бирав, бипурс, бифаҳм, чӣ шуд, чаро дер монд? Рӯзҳои зимистон соати панҷуним торикистон мешавад. Дар куҷо мегузарад вай маҷлиси комсомолиаш? Чаро семинар аз фалон фан шабона барпо мешудааст? Ҳар сари чанд гоҳ меравӣ, мебинӣ ки чӣ тавр дарс тайёр мекунад. Ба пахтачинӣ фиристанд-ку қӯша-қӯша рӯзҳои истироҳатат сарфи саёҳати районҳо мешавад. Ҳар ҳафта хӯроку пӯшок мекашонӣ. Имрӯз шона даркор, пагоҳ дандоншӯяк ёфта биёр. Сад фоиз ҷонам халос шуд. Равад ба пеши модар. Ана-мана нагуфта, ба шавҳар медиҳанд. Остонаи ҳавлиамонро хостгорон охурча кардаанд. «Нигор ҳоло мехонад, панҷ соли дигар мехонад» гуфта модари зор ба забони тоҷикӣ мефаҳмонад, боз пагоҳи дигар сабад барин дастовези дастархонпеча бардошта меоянд. «Нағзи шумову гандаи мо, хай гӯед, бачаҳоя сарашона ҷуфт кунем. Зиндагонӣ ҳамин, оини ҳазорсола ҳамин, кори хайр. Не нагӯед» Акаам оташин шуда, ба мобайн медарояд: «Ҳой мусулмонон, ба шумо кушоду равшан гуфтанд, ки духтар ҳоло ёш, ба ҳаждаҳ надаромадааст. О шумо аз қоидаю қонуни мамлакат хабардор-ку!». «Ҳа, ҳа, мегӯянд хостгорҳо, худоба шукр, хабардор. Мо намегӯем, ки фардо тӯй кунем. Ҳозир розигиатона тед, ноншиканон кунем, сонитар худо расонад, тӯй мекунем». Қишлоқ-дия, қишлоқ! – Султон даме ба андеша рафт ва бо қиёфаи гирифта гуфт: – Як сол боз аҳвол ҳамин. Метарсам, ки ба ягон ландаҳур бароварда надиҳанд. Исто! – ногоҳ як мушт ба гӯшаи миз фароварда бонг зад ӯ. – Нигора ту гирӣ намешавад? А?

Саидбек гаранг шуд. Вай шартакигӯиҳои рафиқашро медонист. Медонист, ки Султон риояи расми қадиму одоби

кӯҳнаи миллиро шарти зарур намедонад, ба ҳамаи ин шарту шароит тамасхуромез менигарад. «Одоби шарқиатонро шӯрбо карда хӯред. Ош шавад! Мана лекин маъзур медоред, – борҳо гуфтааст вай. – Мардони хирад гуфтаанд: одоб зиндони ихтиёрист. Боз мегӯям, маъзурам доред, ман озодӣ мехоҳам... »

Саидбек бо вуҷуди он ки феъли рафиқашро хуб медонист, тамом моту мабҳут шуда буд. Маҷоле надошт ки забон ба сухан кушояд.

Нигор дар табақчаҳо бодирингу помидори реза овард.

– Исто, ҷигарам, – аз ҷой бархоста ва Нигорро аз китфаш оғӯш. карда гуфт Султон. – Туро имсол набошад, соли оянда, хайр, ана бирав, баъди ду-се сол ба шавҳар медиҳанд. Магар ҳамин акаи Саидбекат йигити хуб нест?

Нигор дар як они воҳид суп-сурх шуд, рӯяшро бо дастони нозуки сафедаш пӯшиду сар хам кард, лаҳзае дар ҳамин ҳол истоду пас ҳунгосзанон гирист ва боз ба ташнов бирафт.

– Маст шудаӣ, ошно! – бо овози баланд ва бо шиддат гуфт Саидбек низ аз ҷояш бархоста. – Медонам, ту ҳамин хел х-х-... ӯ забон хоида, аз гуфтани калимаи таҳқиромез базӯр худдорӣ кард, – ҳамин хел беандешагиҳо дорӣ. Ба хаёлат, тарзи гуфтугӯи ту шакли нави одоб аст. Лекин, ошно, навигарӣ ҳам эбаш – катӣ. Хайр, ман-ку одат кардаам. Нигори бечора чӣ гуноҳ дорад?

– Хайр, шинед, шинед. Мо ҳам шумоя сад фоиз медонем. Шукр, шаш сол шуд. Нону ҷурғоти олама ба ҳам дидем. Вай ҷӯраи ҷони пешонифарохатон... Ҳоло чӣ буд?.. Вай Давид Салим барин гапа ғоз дода, аз таг фонаю аз рӯй шона мезадем, ба шумо мефорид. Мебахшед, мо устои декоратсия нестем! – бонг зад Султон. – Буду шуди мо ҳамин!

– Афсӯс ки ҳамин. Ҳа, сад афсӯс! – Саидбек ҳам акнун барои хиҷолат доданаш ниқор мегирифт. – Ба шир омада ба ҷон меравад, гуфтаанд.

Саидбек ба даҳлез баромад, кулоҳи хасинашро аз мех гирифта, ба сӯи дари нимроғи ташнов бо авози баланд гуфт:

– Нигор, пагоҳ соати ҳашт меоям. Ба институт меравем, – ва аз дар баромад,

– Чӣ, ба ростӣ меравӣ? Яъне, ки ароз кардӣ?

Саидбек чизе нагуфта, аз зина поён рафт. Аз дунболаш Султон «Э калла! Ин каллая тамошо кунед» мегуфт. Саидбек ба гардишҳои мобайни ошёнаи дуввум ва баромадгоҳ расида, муддате таваққуф кард. Ба худ гуфт, ки ҳоло кори беҷое кард. Султон он чизеро гуфт, ки дар замири дили Саидбек ниҳон буд, чизе ки худи Султон ҳам, аз афти кор, аз таҳти дил мехоҳад. Воқеан вай тобу тавони сохтакорӣ надорад. Пас Саидбек аз чӣ ранҷид? Аз тарзи ноҳинҷор, тарики дар урфият қабулнашудаи гуфтори рафиқаш? Хайр, охир, худаш ба рӯяш гуфт, ки ба шир омада ба ҷон меравад. Боз чӣ лозим? Оё ҳамин дам фурсати муносиби «тарбияти» Султон буд? Дар оилаашон, ҳатто дар авлоди калонашон танҳо худаш ҳамин хел зоғи ало барин пайдо шуда, ба сари худ ба воя расидааст. Ранҷида баромадани Саидбек магар мисли он нест, ки ба кайк ситеза карда, пӯстинро ба оташ андозанд?

Саидбек пас гашта, ба хонаи Султон омад.

– Сад фоиз бовар дорам, ки як рӯз не, як рӯз ақли ҳар дуят ҳам медароянд, – бо оҳанги музаффарона эълон кард Султон ва қадаҳҳоро аз шароб пур кард...

Соли дигар баҳорон Бузург омад. Саидбек ӯро дар аэропорт дида, ҳайрон шуд: нахустин бор медид, ки бобо орденҳояшро ба сари сина овехта, аз болои он яктаҳи қаҳраборанги абрешимин пӯшида буд.

Пирамард ӯро дар пеши панҷарадевори аэропорт сахт ба оғӯш кашида, аз рӯи одаташ муддате аз оғӯш раҳо накард, китфу бозувони расои набераашро молид, аз сару рӯяш бӯсид ва бо садои изтиробомез гуфт:

– Офарин, Бек. Кайҳо боз нигарони ҳамин рӯз будам, ки барои хонадоркуниат ба хостгорӣ биравам. Пире ки ба чунин рӯз расидааст, аз тақдираш бояд розӣ бошад. Ба хаёли мани пир ҳамту. Хайр, шуд, рафтем. Не, – боз гуфт бобо қомати баландашро аз нав рост гирифта ва даст ба ришу фаши салобатноки нурониаш бурда: – Аввал ба ман устои нағзи сартарош ёфта медиҳӣ!

Саидбек ӯро ба сартарошхонаи аэропорт ҳидоят намуд. Бобо аз паси тиреза ба кори ду усто – як ҷавонписар ва як зани миёнсол дақиқае назорат карда истоду «Намешавад»

гуфт. Ба таксӣ савор шуда, ба маркази шаҳр омаданд. Дар ду ҷой аз таки дар ба қатори устоҳои машғули кор ё мунтазири мизоҷон бекорнишаста нигоҳ кард-нигоҳ карду берун баромад. Ниҳоят, устои дилхоҳашро аз канораи шимолии шаҳр аз як дӯкончаи назарногири деворҳояш фанерӣ дарёфт ва мӯйсарашро тарошида, ришу мӯйлабашро қайчӣ занонид.

Сипас гуфт, ки ба хосггорӣ ҳамраҳи ёру ошноҳои худаш меравад.

– Кадом ошноҳо. Бузург? Ҳамонҳое, ки дар Ҳисоранд?

– Ҳа, дар Ҳисор. Ба чӣ ҳайрон шудӣ? Вақтат набошад, худам меравам. Соле ки ба ин ҷоҳо ман равуо доштам, ҳатто падарат дар шиками очааш набуд. Бобои ту, Бек, ҳоло ягон бор раҳаша гум накардааст. Ба хаёли мани пир, ана ҳамту. Хайр, тоз, таксия дошта биё.

Чаҳор рӯз дар райони Ҳисор ва деҳоти дараи Қаратоғ гузашт. Саидбек дар дилаш мегуфт, ки хайрият бармаҳал ба таътил баромада будааст. Вай ҳаргиз гумон надошт, ки Бузург ба масъалаи хостгорӣ ва тайёр кардани ин тадбир ин қадар эътибори калон медиҳад. Гӯё вай вакили мухторе бошаду ба мамлакати ҳамсоя камаш барои ҳалли муаммои ҳаёту мамот мерафта бошад.

Боборо аз саҳар то шом гоҳ ба ин боғу гаҳе ба он ҳавлӣ ба меҳмонӣ мехонданд. Як ҷӯрааш, кулоли пире гӯсфанд кушт. Ҳар рӯз боборо ҷома мепӯшониданд. Аз пушти шолӣ об хӯрдани курмак барин дар як ҷой ба Саидбек ҳам ҷома пӯшониданд.

Ниҳоят, «ҳайати вакилон» тартиб ёфт. Як узваш ҳамон кулоли пир, мӯйсафеди ҳанӯз зиндадили сӯҳбаторо буд. Дигараш пирамарди монанди Бузург қадбаланд, кулӯтариш, аммо камсухане буд, ки аз замони инқилоб то ибтидои Ҷанги Бузурги Ватанӣ сарвари кадом як муассисаи аспparварӣ будааст ва агар ба сӯҳбат қатӣ шавад ҳам, фақат аз рӯйдодҳои ба аспу аспparварӣ вобастаи ҳамон давра чанд калима мегуфт.

Бузург аз хостгорӣ баргашта, аввал ҷӯраҳояшро хона ба хона гуселонид. Баъд ба хобгоҳи набера омада ӯро муборакбод гуфт. Гуфт, ки интихобаш ба ӯ маъқул аст, хо-

наводаи арӯсшаванда хонадони бамаънӣ будааст.

– Аз ту, Бек, дигар хел умед ҳам надоштам, – боз гуфт Бузург. – Туя, вай духтари дӯстрӯяк... дидам вая... Насиб кунад, нағз... ҳа, туя, Нигора дуо мекунам. Лекин, афсӯс, Шумо, ҷавонҳо, ба дуои хайр бепарво барин. Ба хаёли мани пир ҳамту.

– Инту нагӯед, Бузург, бепарво нестем мо, – боадабона эътироз кард Саидбек. – Дуои хайр, охир орзуи нек аст, ситоиш аст. Чаро қадр накунем?

– Надонам. Хайр, Бек, майлаш. Тӯя тирамоҳ мекунем. Ҳама розӣ. Ғами пула нахӯр. Худам омада, сару бар мешавам. Хонаи иҷора ҳам айб надорад. Мешавад, ҳамааш оҳиста-оҳиста. – Ба чеҳраи бобо дар ин дам абри андӯҳ соя афканд ва ӯ чашмонашро нимпӯш карда, гӯё худ ба худ мегуфта бошад, бо овози паст илова намуд: – Охирин тӯйи арӯсиву домодии писари худам. Ба фикри мани пир ҳамту. – Боз дақиқае сокит монд, сипас дар ҷои нишастааш як ҷунбиду хаёлоти нохушро аз сараш дуртар биронд ва бо садои бардами одатиаш гуфт: – Тӯйи калон мекунем. Хез, Бек, рафтем, мана ба айрапорт барор.

* * *

Субҳ дамида, ҳама ҷо равшан шуда буд.

Аз роҳи он сӯи наҳр автомобилҳо ба ҳаракат даромаданд. Саидбек баръало шунавид, ки чанд мошини гарони боркаш дунболи ҳам гузашта, дар гардишгоҳи танг махсусан башиддат ғуррос зада, ба кӯтали начандон баланд баромад. Эҳтимол, корвони мошинҳои бедакашон бошад. Бомдодон одатан ҳамин гуна корвонҳо ба сафар мебароянд. Агарчи дар сари ағба ду-се бор барф боридааст, рафтуои автомобилҳоро ҳанӯз манъ накардаанд.

Дар боло гунҷишкон чириқ-чириқ мекунанд. Аз афташ, дар шохаҳои дӯлона нишастаанд. Ва мисли ӯ шабро дар ҳамин ҷо гузаронидаанд. Шояд онҳо гунҷишк нестанд, мурғакони дигаранд ва оғози суруди саҳариашон ҳамин тавр чириқ-чириқи гунҷишкро мемонад?

– Хайр, ин аҳамияте надорад.

Пас чӣ аҳамият дорад?

Ҳанӯз ин саволро ба худ надода, дилаш так кашид. Гӯё касе гуфт, ки ҳоло фақат як чиз аҳамият дорад: аз ин варта ҷон ба саломат бурдан. Ана шаб ҳам гузашт. Акнун чӣ? Оё ҳамин аст он ки гуфтаанд: поёни шаби сияҳ сафед аст?

Ҷони одамизод аз санг сахту аз шиша нозук. Ин гап, бешак, дуруст аст. Аммо сабру тоқат ҳам, охир, мисли ҳар чизи дигар ҳадду ҳудуде дорад. Боз чӣ қадар муддат ӯ қодир аст, ки пои худро ноҷунбон ба сари санги наҷотбахш такя дода тавонад?

Саидбек ҳис кард, ки дар пешониаш араќи сард пайдо шуд. Аз он лаҳзае ки сангпар сар шуда, ӯро ба ин ҳол расонид ва то ба ин дақиқа аз анҷоми номатлуби кор то ба ин дараҷа сахт натарсида буд. Ин натиҷаи бехобӣ, гуфт Саидбек дар дилаш пас аз дақиқае худро ба даст гирифта. Пештар ҳам пас аз бедорхобиҳои тӯлонӣ эҳсос мекард, ки асабаш заиф шудааст. Дар кӯча пиёда равон бошад ва аз қафо ягон автомобил банохост сигнал диҳад, як қад мепарид. Ба мисли нашъамандоне, ки аз истеъмоли тарёк сояашон тунук мешавад ва аз нохост ғиҷиррос задани турми дар ҳам ҷонашон ба изтироб меафтад.

Ҳа, ҷон ширин, зиндагӣ азиз. Барои ҳама ба як сон азизу нотакрор...

Пеши назараш боз хаймачаи норинҷии сайёҳӣ танҳо ҷилвагар шуд. Сонӣ пайкари Бузург пайдо гардид, ки дар тутзори торик бо як даст ба танаи дарахти пир такя карда, дастаи тешаи устоиашро бо дасти дигар сахт мефишорад ва ба қасди ҷони ӯ қадам ба қадам наздик омадани ҳарифи бешафқатро таъқиб мекунад. Сипас Бузургро дар бағали буттаи анҷир дид, ки охирин мадорашро ғун карда, барг меканад ва баргҳои калон-калону гарону шахшӯли анҷирро рӯи ҳам гузошта, ба ҷароҳати хуншори шикамаш медорад.

Агар ба ин тарзи нолоиқ талаф шавад, Бузурт нахоҳад донист, аз хаёл гузаронид Саидбек. Пас, чунин андеша ҳарчанд ғояти носипосист, аммо бояд эътироф кард: хуб шудааст, ки Бузург як ҳафта пеш аз ӯ чашм аз олам пӯшидааст.

– Бузурги ман... – пичиррос зад Саидбек ва нафас дар гулӯяш печид. Нам гирифтани чашмонашро ҳис кард, мижа таҳ намуд. Ду қатра ашк аз зери пилкҳо баромада, оҳиста ба

рӯяш лағжида фаромад. Майлаш, таскиномез гуфт Саидбек. Гиристани ӯро кӣ мебинад? Ҳеҷ кас. Бузург дигар нест. Бузург ин нангро нахохад дид, нахоҳад шунид, нахоҳад донист, нахоҳад сӯхт.

... Он рӯз бо даъвати бобо ба наздаш ҳозир шуду пас аз як соати дигар дар сари бистари сардаш менишаст. Ашк дар чашмонаш чун оби гарм дар чашмаи ҷӯшон медамид. Медамиду ҳалқа мезад ва фурӯ мерехт. Боз медамиду ҳалқа мезаду фурӯ мерехт. Бобо навад сол умр дид. Ҳама гуна талхию шириниҳоро чашид, гармию сардиҳоро дид, аз пастию баландиҳо огоҳ шуд. Агар касе ҳамаи он рӯзҳои пуршиддатеро, ки ӯ аз сар гузаронид ва хидматеро, ки ӯ ба мардуми диёраш бигузошт, ба чаҳор-панҷ ҳиссаи баробар ҷудо мекард, ҳар яке аз он қисматҳо умри муқаррарии одамиро зинат метавонист додан. Саидбек медонист, ки падруд кардани бобо амри табиист. Ба мисли қарзи воҷиб аст ин амр, ки бояд адо кард. Бо вуҷуди ин мегирист, мисли кӯдаке ки ноҳақ озор дода бошандаш, бо алам, вале бидуни навҳа мегирист.

Ҳар замон ба хона одамон даробаро мекарданд. Аммааш омада рӯйҷои сафеди дар болои часади Бузург пӯшидашударо ғундошта, ба ҷои он рӯйҷои сабзи махмалин густарид. Касе омада хабар дод, ки ба Нигор боз як телеграммаи дигар фиристодаанд. Пирамарди ҳамсоя даромада, аз рафи тоқча, аз байни китобҳои кӯҳнаи бобо якеро гирифта, ба меҳмонхона баргашт. Боз чанд нафари дигар аз хешу таборон даромада, даме нишастанд, оби дида бирехтанд, ба ҳамдигар, ба Саидбак таскиномез чиҳое гуфтанд ва берун бирафтанд.

Саидбек ҳамаи ин омадурафтро гӯё ҳам эҳсос мекард, ҳам не.

Лаҳзае буд, ки ба назараш таги сари бобо аз ҳад зиёд баланд намуд. Як қабат болини паҳни пахтагинро гирифта, ба канор гузошт. Сари бобоoро дурусттар ҷойгир намуд. Сипас ба рӯи синаи бобо хам шуда, ҷуссаи ӯро оғӯш кард ва муддате дар ҳамин ҳол буд. Аз дилаш гузашт, ки ҷисми ин зоти барояш азиз, ҷисми падар ва мураббии меҳрубонаш фақат чанд соати дигар меҳмони ӯст. Ва дастонашро ба зери шо-

наи бобо дароварда, пайкари ҳанӯз гарми ӯро навозиш кард.

Дар овони кӯдакӣ тахтапушти ӯро бобояш ҳамин тавр сила мекард. Кафи фароху панҷаҳои гирояш пур аз обилаҳои бисёрсола ва шахшӯл буданд, вале писарак навозишҳои ӯро одат карда буд ва дӯст медошт. Баъдтар тахтапушти боборо худи ӯ ба ҳамин тариқа даст мекашид.

Боре ҳамроҳи Нигор дар чиллаи зимистон омаданд. Ҳаво хеле хунук буд, чанд қабат барф дар боғу саҳро, рӯи ғарамҳои бедаю ғӯзапоя, дар кӯчаву пайроҳаҳо болои ҳам зам шуда мехобид. Саидбек ва Нигор ба ҳавлӣ даромадан замоно боборо диданд, ки барф бел мекард, аммо дар танаш фақат як қабат куртаи дарози гиребонаш ҷиҳакдор буду бас. Ҷомадонҳои худро саросема ба фарши дарвозахона партофта, ба пеши Бузург давиданд. Вай аввал Нигорро оғӯш кард, аз пешониаш бӯсид, суханҳои хуш гуфт. Пас Саидбекро навозиш кард. Саидбек даст ба камари пирамард бурда, пушти боборо молид ва ташвишомез пурсид:

– Бузург, хунук нахӯрдаед?

– Не, Бек, баданам гарм.

Саидбек аз гиребони васеи бобо ба таки куртааш даст дароварда, боз гуфт:

– О ях барин-ку, Бузург?

– Аз дарун гарм, писарам. Аз дарун.

– Фаҳмидам, Бузург. Лекин ҳаво бисёр хунук. Ҳозир ҷомаатонро меорам, – ва Саидбек ба сӯи хона биштофт.

– Лозим не, Бек, ҳамроҳ медароем. Аз бекорӣ зиқ шуда будам...

Дасте мӯи сар ва буни гарданашро ба нармӣ молид. Саидбек сар бардошта дид, ки аммааш, кӯчактарин духтари Бузург, хоҳари хурдии падараш ӯро ишорат мекард, ки аз ҷой бархезад.

– Ба меҳмонхона баро, Саидбек, – мегуфт аммааш, – мӯйсафедон туро мунтазиранд.

Аз сӯҳбати калонсолон пай бурд, ки бидуни ширкат ва кӯмаки ӯ ҳамаи масъалаҳо кайҳо ҳал шудаанд. Фардо Бузургро ба хок месупоранд, пасфардо бегоҳи се мешавад. Маросими калонтар ба хотири Саидбек ва аз рӯи таъйиноти

пирамарди шодравон якшанбеи оянда мешавад.

Пирамарди ҳамсоя фикри ӯро ҷӯё шуд, Саидбек гуфт:

– Ҳар чиз, ки шумоён лозим мебинед...

Боз муддате ба сӯҳбати он мардум гӯш дода нишаст. Ба Ғӯлакандоз ба фалонӣ, ба Ҳисору Моғиёну Шаҳристон ба фалонӣ ва фалониҳо хабар бояд фиристод, байни худ маслиҳат мекарданд онҳо. Ва Саидбек харитаи сафарҳои бобоpо пеши назар оварда, дар дилаш мегуфт: воқеан тухми ошноӣ ва рафоқат парокандааст Бузург. Вагарна Ҳисор куҷову Ғӯлакандоз куҷо?

То фаро расидани торикӣ гурӯҳ-гурӯх одамон меомаданд. Бо чеҳраҳои андешаманд, сари хам омада, ба Саидбек таъзия баён мекарданд ва ҳамчунон бо сари ҳам бадар мерафтанд.

Соатҳои даҳи шаб Нигор ва Нур бо мошини Алексей омаданд. Алексей ба сар тоқии чоргули чустӣ пӯшида, намуди ғалатӣ пайдо карда буд. Нигор худи ҳамон лаҳза бо овози баланд ба гиряву навҳа даромад ва садояш то ба дуртарин канораҳои деҳаи калон паҳн шуда рафт. Алексей Саидбекро ба гӯшае кашида, ба дасташ як лӯндаи коғазпечеро қаппонид. Чун Саидбек дид, ки он коғазпеч пул будааст, ба рафиқаш баргардонид.

– Ин коратон барзиёд, – гуфт ӯ. – Дар ин маврид нолозим.

– Маслиҳати рафиқон. Бригадаатро медонӣ-ку.

– Медонам, – гуфт Саидбек. – Аммо дар ин маврид лозим нест. Бобо пулу моли бисёре дорад.

Алексей пай бурд, ки рафиқаш дар хусуси бобои худ тарзе сухан мекунад, ки ӯ ҳанӯз зиндааст. Вай аз нақлҳои Саидбек дилбастагии ӯро ба пирамард хуб медонист. Бинобар ин, ӯро бори дигар оғӯш намуд, таскиномез чанд калима гуфт ва дар айни замон дар дили худ аҳд кард, ки маросимҳои ёдбуди ин мӯйсафед аз рӯи расму оини миллиаш чанд маротиба, ки такрор шавад, ҳамеша дар паҳлӯи Саидбек бошад.

Рӯзи дафн ҳаво банохост хунук шуд. Аз саҳар то чоштгоҳ боғоти Сочак дар оғӯши тумани ғафс мехобид, ки дар ин фасли тирамоҳ, дар охири моҳи октябр як ҳодисаи нодир

буд. Ва худи он рӯз ҳам ба гаронии худ, бо ҷунбуҷӯли мардуми бисёре дар ҳавлии бобо ва кӯчаҳои атрофи он, бо гиряву навҳаи занон ва хусусан Нигор, ки сӯзу гудозашро гӯё ҳадду ҳудуде набуд, дар ёди Саидбек чун айёми тӯлонии тираву тори туманолудае нақш баста буд. Ба назараш чунин мерасид, ки мағзи сар ва худи сараш ҳам дар иҳотаи туман афтодааст. Садои одамоне, ки ба ӯ муроҷиат мекарданд, ба гӯшаш гӯё аз паси чанд қабат пардаи ғафс аранг-аранг мерасид. Оре, Бузург охирин шахси наздики ӯ аз ҷумлаи аҷдодонаш буд. Падар, модар, ҳар ду модаркалон кайҳо рафта буданд. Бобои модариашро Саидбек умуман надидааст.

Соати ба хок супурдани бобо, вакте ки ҷасади кафанпечи ӯро аз тобут мегирифтанд, Саидбек ба «айвончаи» қабр фаромад. Вай мебоист пайкари бобоcostро аз дасти онҳое, ки дар боло буданд, гирифта ба даричаи лаҳад, ба дасти гӯрков медод. Дар ҳамон асно дилаш лаҳзае таг кашид: пайкари шахси азиз, ки як умр гарм буд, ҳоло аз паси суфи оҳарии лағжонак ях барин хунук расид. Ва ҳамин сардӣ мисли боди серуни зимистон то ба қаъри дил ва мағз-мағзи устухонаш рафта халид. Касе аз калонсолоне, ки дар канори хоктеппаи сари қабр рост меистоданд, чанд сония беҳаракат мондани ӯро дида, бо изтироб хитоб кард:

– Саидбек, ҷиян, ҳушёр шав!

Ва ӯ аз ин нидо ба худ омада, ҷасади боборо зичтар ба оғӯш гирифт ва озод бардошта, поёнтар фаровард ва пои ӯро ба дасти гӯркан биспорид.

Дар ҳавлии бобо ҳарчанд зану марди дастёр, хешу табори хидматгор бисёр буд, Нигор дам нагирифта, аз субҳ то ними шаб меҷунбид. Мегиристу ҳатто оби дидагонашро пок накарда, ба чаҳор сӯи ҳавлӣ медавид. Эҳтимоли хастагӣ ё дар ҳавои рутубатнок шамол кашидан ба гӯшаи хаёлаш намеомад. Байни айвону хонаҳои калон ва ошхонаву мадону анборакҳои бобо мокувор тор метанид ва бо ин ҳама ҳамин ки занон дар саҳни ҳавлӣ давра гирифта, овоз меандохтанд, зуд ҷунбуҷӯлашро қатъ карда, худро ба он давра мерасонид ва бо оҳу афғоне, ки аз мусибати дилфигораш шаҳодат медод, ба гӯяндагӣ оғоз мекард:

– Гули сафеди сари сабадам будед, бобоҷонам! Барои чӣ

мо, бачаҳои ба ғафлатмондаи шумо, ягон ҳафта пештар наомадем, ки аз дидоратон сер шавем, бобоҷонам?

– Суханҳои ширини шумоя, насиҳатҳои қимати шумоя акнун ба мо кӣ мегӯяд, бобоҷонам?

Саидбек навҳаи занашро шунида, ба дуртар, ба ҷои хилваттар мегурехт. Аммо дар асл хушсухании Нигор аз мояҳои ифтихораш буд. Вай гоҳо дар сафарҳо, дар тӯю маъракаҳо, дар анбӯҳи одамон ҷӯё мешуд, ки оё касеро аз ҷинси зан ё мард дучор меомада бошад, ки дар муомилаи хуш, дар назокати сухан бо Нигори ӯ баробар ояд? Ин гуна фардро пайдо намекард ва аз ин ҳол боз бештар меболид. Чӣ неъмати аҷибест сухани меҳрангез, муомилаи ширин. «Ҳеҷ чизи дигар ба ин дараҷа арзон несту ба ин поя қимати гарон надорад, магар ки муомилаи хуш!» Ин ҳикмати муаллифи достони родмарди ламанчиро[1] солҳои охир аз лавҳаи дару девори дӯконҳо, магазинҳо, устохонаҳо мехонду чеҳраи занаш пеши назар меомад ва дилаш ба тарзи гуворое гум мезад ва мехост, ки рӯз ҳар чӣ зудтар бегоҳ шавад ва ӯ овози Нигорашро, суханҳои зарофатноку пурнавозиши ӯро аз наздик бишнавад.

Баъди хонадор шудан ба аёдати бобо онҳо ҳатман дукаса мерафтанд. Худи Саидбек яқин пай набурд, ки меҳре, ки ӯ ба Бузург дошт, кай ва чӣ тавр ба ҳамсараш бигзашт. Ду соли охир сардории сафарҳо барои зиёрати бобо тамом ба дасти Нигор гузашта буд. Вай ба тақвим нигоҳ карда мегуфт, ки фалон ид наздик меояд ва агар ҳукуматамон ин дафъа ҳам рӯзҳои истироҳатро ба рӯзҳои ид бипайвандад, ҷамъ се ё чаҳоррӯза фурсати муносиб пайдо мешавад. Ва шурӯъ мекард ба тайёрӣ. Аз куҷоҳое чойи дилхоҳи бобо – чойи асили қуттидори ҳиндӣ пайдо мешуд, тӯда-тӯда дили наботро, дили яккачин ва маскарангашро ба коғазхалтаҳо захира мекард. Аз чити сафеди рах-рах ё холдор барои Бузург куртаҳои зонураси қадимишакл медӯхт. Ба гиребони кӯндаланги аз китф то китф кушоди курта шерозаҳои гулдор мечаспонид. Аз сафари якҷояашон ба шаҳрҳои назди Балтика он қадар шерозаҳои рангубаранги зебои литвонию

[1] С. М. Сервантес.

эстонию латишӣ оварда эҳтиёт карда буд, ки агар Бузург аз олам намегузашту сад соли дигар аз ҳамон куртаҳои урфиаш мепӯшид, захираи тирезҳои Нигор баҳузур мерасид.

– Худатон мегуфтед, ки дарди фироқу сӯзи ҷудоӣ балои азим аст, бобоҷонам. Ба сари фарзандҳои кенҷаатон чиба раҳм накардед, бобоҷонам! – навҳа мекард Нигор дар давраи занҳои сиёҳпӯш.

– Дар ин ҳавои хунук шумоя ба хонаи тираву тор танҳо монда омаданд. Мо дар ин дунёи равшану васеъ чӣ кор кунем акнун? Илоҷаша гӯед, бобоҷони соҳибтадбирам!!

– Орзӯ мекардем, ки ёру дӯст ба навадсолагиатон омада хурсандӣ кунанд. Меҳмонакои азиза чиба музтару малӯл кардед, бобоҷонам?..

Нигор аз хонаи бобо хаставу нотоб омад. Аммо дина боз ба зодгоҳаш бирафт, то бародарҳо ва амакҳояшро ба мошини ҳаштҷояи ҳамаҷогарди акааш савор карда, ба Сочак барад.

Нигор... Нигори азиз, вуҷуди аз ҷон ширини Саидбек...

Ҳоло ҳамроҳи бародар ва хешутабораш меояд, ки хона холист. На шавҳар ҳаст, на Райҳон. Дере нагузашта мефаҳмад, ки....

Не, ба хаёлоти ҳузновар роҳ набояд дод. Парасанге ки вазни ӯро дар рӯи ин бистари сард нигоҳ доштааст, зоҳиран санги мазбутест. Вале агар ҷони Саидбек фаразан ба санги пойдор неву ба тори борику нозуки заифе андармон мешуд, дар ҳамон сурат ҳам дил аз зиндагонӣ барнамеканд. Ҳа, ба андешаҳои яъсовар набояд роҳ дод. Магар кам буданд касоне, ки ба машаққатҳои зиёде тоб оварда, аммо дар остонаи наҷотёбӣ ба навмедӣ даст дода, ба коми нестӣ ғелидаанд?

Магар Райҳонак ҳамон гуна вуҷудест, ки сағираи бепадар монданаш гуноҳ набошад?

Оё Нигор ҳамон гуна занест, ки дар ин дунё ӯро беёру ёвар, бе дӯст ва пуштибон ҳайрону ҳаросон гузоштан мумкин бошад?

Не. Меарзад, ки ранҷ кашӣ, то рамақе дар ҷон ҳаст, даступо бизанӣ, талошҳо бикунӣ, то ин ки боре, ҳатто ба як лаҳзаи мухтасаре дар чашмони Нигор, дар чеҳраи гарми он

ёр ғусса соя наафканад. Ҳа, ҳатто соя наафканад.

Сад карат меарзад, ҳазор карат меарзад.

Ӯ дар ин ҷо талаф шавад, маросими Бузург чӣ мешавад? Рӯзи ҷаноза кӯчаҳои назди қабристон аз мошинҳои сабукраву боркаши рангубаранг пур шуда буд. Фардо низ ҳамон кадар одам меояд, балки аз он зиёдтар. Бузург марди овозадор буд. Фақат ду маротиба бо тӯдаҳои ҳарифон ба танҳоӣ ҷангида, ҳар ду маротиба ҳам бо тани афгор, ба таври каснодидаву гӯшношунида афгору озурда аз лаби гӯр баргаштанаш чӣ қадар ҳикоятҳо, ривоятҳои афсонамонанд ба майдон овардааст. Ба замми ин, на ҳар кас ба ин хел синни муборак мерасад. Мардум одате доранд, ки «кори хунӣ» дошта бошанд ҳам, онро як сӯ монда, ба поси хотири мардони умрдида мешитобанд.

* * *

Ҷаҳли мураккаб гуфтанӣ ибораи қадимае ҳаст, нодонии аз ҳад берунро ҳамин тавр мегӯянд. Аз рӯи инсоф, меарзад, ки Саидбек худашро кӯри мураккаб биномад. Маҳз хамин хел кӯри мураккаб метавонад асои худро гаштаву баргашта гум кунад.

... Он рӯз Умар хабар овард, ки сардори қитъа ӯро ба Пахтаобод фиристоданист. Ҳатто фармон баровarda, ба тахтаи эълонҳо часпонидааст. Чӣ бояд кард?

Саидбек ҳамроҳи Нур ба идора биштофт.

– Биргад, ту ба вай сахт нарас, – ҳанӯз дар оғози роҳ маслиҳат медод Нур. – Ман боз ягон бачаи хубро ба кор меорам. Авлоди мо, шукр, калон. Сағираҳои чолоку чаққон бисёр.

Бригадаи Саидбек Сангинов аслан пешқадамтарин дастаи қитъа, ҳатто ҳамаи соҳаи энергетика буд. Баъди омадани Умар кори бригада боз равнақ ёфт. Вай танҳо худаш ҳам ошпаз буд, ҳам мудири хоҷагӣ, ҳам, ба забони идоравӣ гӯем, экспедитор. Дар шароите, ки бригадаи Саидбек кор мекард, вазъи таъминот аз хобу хӯрок аз омилҳои аввалиндараҷаи суръату сифати кор аст, гӯяд муболиға намешавад. Ин буд, ки хабари овардаи Умар ҳамаро мушавваш намуд.

– Ин чӣ гап?! – мегуфт Саидбек худ ба худаш, ба рафиқо-

наш ва ҷавоби муносиб намеёфт.

Ба шиддати кори бригадаи поясозон на ҳар кас як мавсими пурра тоб оварда метавонад. Созандагони хатҳои электрро аз аввали баҳор то танги тирамоҳ ба саҳроҳои васеъ – ба он ҷое, ки пахта мекоранд, ё боғу киштзорони доманфарох воқеанд, роҳ намедиҳанд. Дар ин фасл, аксаран дар кӯҳсорон дар ҳавои кушод, гоҳ зери офтобу гоҳ барфу борон кор кардан лозим меояд. Дар бағалаҳои танги шаххҳои баланд, дар соҳили ноҳамвори наҳри пурхурӯш, дар пайроҳаҳои пурсанги дараҳои каҷмакаҷ ва тори кӯҳҳои сар ба осмон кашида бо кори дақиқи васлгарӣ машғул шудан, дар як-ду ваҷаб масофа аз партгоҳҳо булдозер ва автомобилҳои гаронҷусса рондан баробари он аст, ки ҳар рӯзи худо дар рӯи дами шамшер бо пои бараҳна қадам занӣ ва бо марги муфоҷот доимо дастбагиребон бошӣ.

Фақат дилбохтагони ин касб, фақат одамони ҳақиқатан душворписанди шердил метавонанд ба шиддати ин касб тоб оваранд. Баъзе беғамон луқма мепартоянд, ки рост, кори шумо осон нест, лекин маошатон ҳам ба ҳамон муносиб аст. На ҳар кас моҳе то панҷсад-шашсад сӯм маош мегирад,

– Марҳамат, биёед, шумо ҳам моҳонаи калон бигиред, – мегӯянд рафиқони Саидбек. Аммо ҳарифон хуб медонанд, ки ин ҳунари ҳар кас нест. Дар шароити сахт узви бригадаи ҳамакора будан малака, маҳорат ва дониши мукаммал металабад. Аз сардори бригада то охирин узви он бояд ҳамаи ҳунарҳои дар ин қитъа заруриро аз бар карда бошад: ҳам дуредгар бошад, ҳам бетонрез, ҳам кафшергари электру газ, ҳам васлгар, ҳам монтёри бологард ва ҳам идоракунандаи ҳама гуна булдозерҳо, кранҳо, автомобилҳо, компрессорҳо. Ҳм, баъзе пояҳо бо ҳашт тонна пӯлод қомат рост мекунанд. Пояҳое ҳастанд, ки навад тонна пӯлод мехӯранд ва барои устувор кардани онон садҳо тонна бетон сарф мешавад.

Дар ҷоҳои махсусан нобоб масофаи байни пояҳо, яъне дарозии овезаи сим то ба ҳаштсад ва ҳатто то ба ҳазор метр мерасад. Масофа ки калон шуд, ғафсии сим низ мутаносибан бояд афзояд. Барои кашидани чунин бори гарони ноҳинҷор дар ҷои фавқулодда ноҳамворе, ки булдозер ё кран барои ҳаракат зиёда аз бист-сӣ метр дигар майдоне

надорад, ҳам таҷрибаву ақлу фаросат лозим, ҳам ҷасорат.

Ба замми ин, ҳафтае нест, ки ё аз нарасидани ин ё он навъи сим ё қафасаҳои пӯлодин ё тахтаи барои қолаби таҳкурсию пояҳои бетонӣ, ё аз сабаби мудохилаи роҳбарони мавзеъҳое, ки хатти электр аз он ҷоҳо мегузарад, баҳсе, мунозирае, ҳатто кашокашҳои тӯлонӣ оғоз ёфта, садди роҳ нашавад. Ҳарчанд ки хатҳои электр аз рӯи лоиҳаи пухта сохта мешаванд, ҳарчанд ки лоиҳаҳои калон аз назари мутахассисони Институти марказии лоиҳакашӣ дар Москва ё шӯъбаҳои дар Осиёи Миёна будаи он мегузаранд ва сипас дар байни се тараф – ташкилоти лоиҳасоз, соҳиби кор, яъне соҳиби иншоот ва бинокорони пудратчӣ мувофиқат ва ризоияти тамом меёбанд, боз ба салоҳдиди ташкилотҳои маҳаллӣ низ ҳавола мешаванд. Яъне ки хатти электр аз фалону-фалон ҷоҳо мегузарад, аз болои фалон роҳ, фалон боғ, фалон пул ва фалон санаторий ё хонаи истироҳат сим мекашанд. Дар фалону фалон ҷоҳо чунону чунин пояҳо устувор мешаванд. Оё сохтмони хат ба нақшаҳо ё корҳои шумо халал намерасонад? Илтимос, бо лоиҳа шиносо шавед, то ки рӯзе ба сари мо омада нагӯед, ки пояҳоятонро аз он ҷо бардошта, ҳо ба ана он ҷо кӯчонед.

Ҳарчанд то оғози сохтмон ҳамаи тарафҳо комилан ба созиш меоянд, дар рафти кор боз катор-қатор эроду таклифҳо, ҳатто даъвоҳои ҷанҷолӣ пайдо мешаванд, ки ҳалли онҳо ба зиммаи сардори бригада меафтад.

Дар чунин шароит коргари хуби туро бидуни огоҳӣ, бе ягон маслиҳат гирифта, ба куҷое ба кор фиристанд, магар алам намекунад?

Саидбек сардорро кофта-кофта, аз кабинети котиби ташкилоти партиявӣ дарёфт. Баробари аз дар ворид шудани Саидбек Давид Салимич ба котиб гуфт:

– Нагуфтам, ҳатман давида меояд?

– Ҳа, тозон омадам, – ҳамаи насиҳатҳои рафиқашро аз ёд бурда, бо ҳарорат гуфт Саидбек. – Чаро ошпази бригадаро напурсида мегирӣ?

– Магар сардори қитъа ҳақ надорад? – бо савол ба савол ҷавоб дод Давид.

– Сардор ҳақ дорад. Агар барои хотиррасон кардани

сардориат ин корро карда бошӣ, баромада, дар кӯчаҳои шаҳр, дар кӯҳсорон ҷор мезанам, ки ту Сардор! Давид Салимич – Сардор!

– Рафиқон, оҳистатар, – муноқишаро пасанда кардан мехост котиб. – Сангинов, шинед, бародар, ҳамаи масъалаҳоро бо оҳистагӣ, ба нармӣ. ҳал кардан мумкин.

Саидбек ба курсии нишондодаи котиб нишаста бошад ҳам, бо ҳамон ҳарорати пешина пурсид:

– Рост, ту сардори қитъа, аммо коргари бригадаро чаро мегирӣ?

– Қоида ҳамин, ошно: аз бригада ба қитъа, аз қитъа ба колонна, аз. колонна ба трест. Схемаи ҳаракати кадрҳо ҳамин. Ин ихтирои ман нест.

– Боз чӣ? Боз аз куҷо ба куҷо?

– Машмаша накун. Таомул ҳамин: одам ки сабзиду пешрафте нишон дод, боло меравад. Дар ҳама ҷо ба як тартиб: аз колхоз ба район, аз район ба вилоят, аз вилоят ба пойтахт, – гӯё кинояи Саидбекро пай набурда, ҳамчунон мисолҳои нав меовард Давид Салимич.

– Аммо Умар ба гӯшаи хилвати Кашолдара аз пойтахт омада буд. Аз оташдони электри ресторан ба оташдони дудолуди сангини мо ихтиёрӣ омад. Ба хотири бригадаи мо омад. «Схемаи ҳаракати кадрҳо... » Ба оши тайёр баковул мӯл. Кадр лозим бошад, тарбият кардан лозим. Кофтан, ёфтан даркор марди коргара.

Котиба аз дар сар халонида ба Давид Салимич ишорае кард ва ӯ «ман дар кабинети худам» гӯён шитобон бадар рафт. Саидбек низ мехост аз дунболаш барояд, котиб ӯро аз бозу дошта ба нармӣ ба курсӣ пас нишонид.

– Рафиқ Сангинов, – гуфт ӯ. – Ба ростӣ, ҳоҷати ин қадар безобитагӣ нест. Боз мегӯям, муаммое нест, ки ба оромӣ ҳал кардан мумкин набошад. Хусусан барои шумо, васлгарони номии ташкилоти мо, ки аз корҳотон, аз шӯҳрати шумо сарфарозиҳо дорем.

Саидбек аслан нияте дошт, ки агар сардор фармонашро дигар накунад, ба котиби ташкилоти партиявӣ муроҷиат хоҳад кард. Аз ин сабаб онҳоро якҷоя дида, то андозае таскин ёфта буд. Аммо акнун медид, ки котиб ба амали қатъӣ

қобил нест. Ба даҳони сардор менигарад. Фақат мехоҳад, ки мунозира нашавад, гапи хона ба кӯча набарояд. Котиб бо оҳанги сулҳомез ҳамчунон сухан мекард, ҳусни касби васлгаронро тавсиф карда, ба осмонҳо мебаровард. Вай аслан одами ғароибтабиате буд ва чи дар сӯҳбатҳои хоса, чи дар ҷамъомадҳо ибораҳои бошукӯҳи тумтароқ гуфта, худ ба худ завқ мебурд. «Корҳои аҷоибе ки васлгарони мо мекунанд, мегуфт ҳоло, дар таърихи кишварамон бо ҳарфҳои заррин сабт хоҳанд шуд. Шумо ҳалқа ба гӯши кӯҳсори саркаш мезанед, мегуфт котиб, гесӯи нурбори истгоҳҳои баркро ба синаи кӯҳсорон, ба домани фарохи водиҳо мекашед...»

Ба ин шахс чӣ навъ дарди дил изҳор мекунӣ? Дар лаҳзае, ки ӯ дар хусуси ҳарфҳои заррин дар саҳифаҳои таърихи мамлакат ҳарф мезанад, дар бораи гӯшвораҳои афсонавию гесувони нурафшон сухан мепардозад, ба чӣ тариқа аз хусуси ошпази оддӣ гап мекушоӣ? Чӣ гуна ба ӯ мефаҳмонӣ, ки сардори мӯҳтарам метавонист бригадаи ӯро аз коргари дилхоҳаш маҳрум насохта, барои бригадае, ки дар сарҳади республикаи бародар кор мекунад, якта не, даҳта номзади мувофиқ пайдо кунад? Сардор ин корро қасдан кардааст, дидаву дониста кардааст, барои расидан ба нафси Саидбек кардааст. Оё котиб он маҷлиси партиявиро, ки Саидбек аз номзадӣ ба аъзоии партия қабул мешуд, дар ёд надорад? Вақте ки Саидбек тарҷумаи ҳолашро гуфта дод, Давид Салимич луқма партофт: «Чунон ки дидед, рафиқон, Саидбеку мо ҳаммактабу ҳамсабақ будем, акнун ҳамкор ҳам шудаем». Ин луқма муҳити ҷиддии сӯҳбатро як қадар нармтар гардонид, эътибори Саидбекро дар назари ҳозирон як парда болотар бардошт. Аммо аз мобайн як дақиқа нагузашта, раиси маҷлис пурсид, ки оё ба рафиқ Сангинов касе савол дорад? Ва боз худи Давид Салимич ман савол дорам, гуфт. «Рафиқ Сангинов аз охирин ихтирооти институти ба номи Патон чиҳо медонанд?» гуфт. Саидбек аз ҳаёти ҳар ду академик Патон – падару писар, аз корҳои институти ба номи Патон нағз воқиф буд ва низ медонист, ки аз ин нуқта бештар аз ҳама Давид Салимич огоҳ аст. Вай ба ҷои ҷавоб дода, ҷони худро вораҳонидан ба андеша рафта буд, ки чаро сардораш, собиқ рафиқи ҳамтаҳсилаш дар маҷлиси парти-

явӣ ба ӯ аз як шохаи махсуси илм савол медиҳад. Ба шахсоне ки ба узви партия қабул мешаванд, бешубҳа аз соҳаи дилхоҳ савол додан мумкин, аммо дар асл вазифа фаҳмидани сатҳи маданияти онон, хусусан дониши сиёсӣ ва иҷтимоии онҳо, муайян кардани муносибат ва имконияти онон ба таҳсил ва мутолиаи минбаъда аст.

– Хондан даркор, рафиқ Сангинов, – боз гуфт Давид Салимич бо оҳанги носеҳона, – аз адабиёти илмӣ ва техникӣ бохабар будан шарт.. Алексей қариб ҷаҳида аз ҷой бархосту аз раиси маҷлис иҷозат пурсид, ки ба ӯ сухан диҳад.

– Рафиқон, – гуфт Новиков бо ҳарорат, – агар мабодо саҳв кунам, афв мекунед. Лекин, ба хаёли ман, дар сӯҳбате ки тақдири касе ҳал мешавад, аз мавзӯъ берун баҳс кушодан, нармтар карда гӯем, зарур нест. Таъкид мекунам, ки мулоҳизаи ман хато бошад, мебахшед. Лекин, охир, ҳама медонем, ки Сангинов аз корҳои институти ба номи Патон хуб огоҳ аст. Агар хоҳед, вай аз он ки дар Япония чӣ гуна пояҳои омехтаи маводи фулузию пластикӣ ба кор мебаранд, аз навигариҳои васлгарони Республикаи Демократии Германия маълумоти муфассал дода метавонад. Ҳа, рафиқон, хеле муфассал. Лекин ҳозир гап дар бораи дониши техникии вай намеравад-ку...

– Хуб, хуб, – раиси маҷлис ба мобайн даромад. – Дониши Сангинов ба мо маълум. Лекин аз ин хусус савол додан ҳам мамнӯъ нест. Дигар саволҳо набошанд, таклиф ҳаст, ки ба музокира бигзарем. Шумо, рафиқ Новиков, метавонед оид ба рафиқи ҳамкоратон гап занед.

Пас Алексей аз корҳои Саидбек, аз ихтирооти аҷоиби ӯ нақл кард ва ба ҳозирон арз намуд, ки дар муддати ҳамкориаш бо Саидбек ӯро ҳамчун фарди аз ҳар ҷиҳат сазовори таҳсин шинохтааст ва аз ин ҳол мамнун аст.

Ана ҳамин гуна гуфтугӯе иттифоқ афтода буд дар он маҷлис. Ҳарчанд пас аз баромади Алексей дар ваҷоҳати Давид Салимич заррае дигаргунӣ падидор нагардид, гарчанде ӯ ба сӯи Саидбек ва Алексей ҳамчунон нигоҳҳои пур аз лутфу марҳамат меафканд ва нарм-нарм табассум мекард, бо вуҷуди ин қисме аз рафиқон пай бурда буданд, ки дар муносибати сардор ба собиқ шариктаҳсилаш воқеан нуқтае

ҳаст, ки чӣ гуна будани он ва чӣ маъное доштани онро дарёфтан кори саҳле нест.

Ҳамон воқеаро маҳз ҳамин шахс, ҳамин котиб низ шоҳид буд. Ва имрӯз гувоҳи ҳодисаи дигаре шудааст, ки дар таҷрибаи кордории идораҳои давлатӣ амри маъруф ва маъқул намешуморанд ва бо вуҷуди он ӯ бо осудагии тамом якта аз боғ сухан мекунад, якта аз роғ.

Саидбек эътимоде надошт, ки котиб ба ин мубоҳиса дахл карда, ӯро ҷонибдорӣ хоҳад кард. «Шумо васлгарони номии моед, аз корҳои шумо, шӯҳрати оламгири шумо сарфарозиҳо дорем» мегӯяд. Ин гапҳоро барои он мегӯяд, ки аввалан, табиаташ тақозо мекунад. Сонӣ, мехоҳад ҷони худро ба осонӣ халос кунад. Тақрибан мувофиқи ҳамон ҳикмате ки мегӯяд: «Нони гандум надорӣ, сухани гандумин бигӯ». Ба қавли эшон муаммое набудааст, ки ба хушӣ ҳал карда нашавад. Ва ҳол он ки дурӯғ аст ин гап. Зоҳиран хирадмандона менамояд, мантиқӣ менамояд, аммо, ку, биё, биозмой, насиҳат бихон бар кӯрдиле, ки ба чуз намак рехтан ба оши касон дигар дилхушие надорад, бигӯ, ки хайрхоҳ бояд буд, накӯкор бояд буд, ба қадри ош, ба қадри намак бояд расид. Бигӯ, боз бигӯ ва умед ба islоҳи вай баста, домани худатро худат аз чормағзи пуч пур карда гаштан бигир.

Саидбек ба долон баромад. Он ҷо ӯро Алексей пешвоз гирифт.

– Чӣ шуд? – пурсид Новиков.

– Гӯё худат намедонӣ, ки чӣ бояд шавад.

Дақиқае сокит, паҳлӯи ҳам қадам мезаданд. Пас Саидбек пурсид:

– Ту чаро омадӣ?

– Симҳоро пас гардонида овардам. Комплект набудааст. Ба анбор супорида даркориамонро аз нав интихоб карда гирифтам.

Саидбек ба воқеа сарфаҳм рафт. Он симҳоро дирӯз худаш ба бригада бурда буд. Кор бидуни саҳв намешавад, албатта. Хусусан дар шароите, ки туро ба майли хотир кор кардан намонанд, ба ҷои кӯмак кардан ҳудаву беҳуда халал расонанд. Саидбек ҳар дафъа санҷида медид, ки оё мудири анбор лавозимоти заруриро мувофиқи супориш додааст ё не,

дар интихоби навъҳои сим, болт ва гайкаҳо, изолятор ва ҳалқаҳо оё иштибоҳ накардааст. Дирӯз тафтиш накарда, напурсида ва насанҷида бурда буд. Алексей хатои рафиқашро ислоҳ кардааст. Йигити асил аст Новиков. Ҳатто аз оҳанги гуфтораш пай намебарӣ, ки касе саҳв кардаасту вай ислоҳ.

Дар бозгашт дар ӯтоқи шамолраси мошин дар болои қуттиҳо ва тӯдаҳои сим менишастанд. Дар баромадгоҳи шаҳр Алексей мошинро нигоҳ дошта, ба нонвойхона давида рафт ва як даста нони гарм овард. Мошин боз ба роҳ даромад. Саидбек аз ваҷоҳати рафиқаш медид, ки чизе гуфтанист, аммо ғурроси мотор, шуввоси бод ва таконҳои роҳ хавосашро парешон мекард. Зоҳиран, чизе гуфтанист, ки муҳити осоишта металабад.

Ба ҷои кори бригада тамом наздик расида буданд, ки Новиков боз боми кабинаро тақ-тақ зада, мошинро аз роҳ дошт. Дӯта нони ҳанӯз гармро ба даст гирифта, боқимондаашро ба Нур бидод, ки барои рафиқон бубарад ва Саидбекро аз ӯтоқи мошин фароварда, ба пастхамии соҳили наҳр, ба сӯи харсангҳои зери сояи сияҳбед ҳидоят намуд. Вай ин корро аз ин пеш ҳам дар дигар ҷоҳои соҳили дарё чандин маротиба карда буд: ба об тар карда хӯрдани нони гарми нонвойхонаро бағоят дӯст медошт.

Онҳо пичаҷкҳои корпӯшакашонро бароварда, бар болои санги калони кулӯла партофтанд ва рӯ ба рӯи ҳамдигар нишастанд. Мавҷҳои канории наҳр аз мобайни сангҳо шалапшалап...

– Нон дар ҳама ҷо ширин аст. Азиз ва мӯътабар, – гуфт Алексей луқмаи аввали нони тар кардаашро бо ҳаловат фурӯ бурда. – Лекин нони тоҷикон аз ҳама ширинтар. Чӣ гуфтӣ?

Ӯро одате буд, ки ҳусни табиати Тоҷикистон ва мардуми онро, баъзан ҳатто ҷузъиёти гуногуни ҳаёти миллӣ, хусусан деҳотиёнро таъриф мекард. Саидбек аз ин кори рафиқаш ботинан хурсанд мешуд ва дар навбати худ мекӯшид, ки табиӣ будани ҳамаи ин чизҳои дилписандро таъкид кунад, мавридаш бошад, ҷавобан ба хушгӯиҳои рафиқаш урфу одати русҳо, дигар ҳалқҳоро таъриф мекард. Он рӯз ҳам ба ҳамон оҳанг ҷавоб гуфт.

– Нони тоҷикӣ гуфта, таъриф карда мехӯрем, лекин, рости гап, намедонем, ки онро аз орди кадом гандум пухтаанд: гандуми "Данғара, ё дашти қазоқ ва ё саҳроҳои Кубан. Ба ҳар ҳол, нонамон ҳалол аст, ки ширин мерасад. Ту дар ҳамин хусус гап задан мехоҳӣ, Алёша?

– Ҳа, Саид. Дар ҳамин хусус.

– Бигӯ, гӯшам ба ту.

– Бихӯр, охир, ноната.

– Сонӣ. Сонитар мехӯрам.

– Бигӯям, ки чаро ҳозир намехӯрӣ? Чунки аз гулӯят намегузарад. Ман ана дар ҳамин масъала гап заданиам. Лекин миёни гапама набур. Чӣ гуфтӣ?

– Майлат, – хандид Саидбек. – Ин қадар воҳима мекунӣ. Аз афташ, ягон чизи аҷоиб мегӯӣ.

– Афсӯс ки не.

– Хайр, майлат, сар кун, ҷӯра, муқаддима дароз шуда рафт.

Новиков буридаи нони тар кардаашро батаанни хоида фурӯ бурд. Хам шуда, ба ҳар ду кафаш об гирифт, лаҳзае сабр кард, то ки регрезаҳои об таҳшин шавад, баъд онро ҳӯрт кашида ошомид. Боз об гирифта нӯшид ва фақат баъди ҳамин як каф обро ба сару рӯяш пошида, бо панҷаҳои тар мӯи маллаи нармашро «шона» зада, ба гап даромад.

– Гоҳе ки аз бобоят Сангинбек нақл мекардӣ, ваҷду сурур ва фахру ғурури туро дида, дар дилам мегуфтам, ки барои ту ҳамин шахс ғайр аз бисёр азиз буданаш боз як навъ мояи ибрат аст. Чӣ гуфтӣ?

– Аҷдодон ҳамеша мояи ибратанд. Чунон ки таърих дарси ибрат аст.

– Гапа ба дигар тараф набар. Аз рӯи нақлҳоят бобои туро ман ҳам бобои худам барин дӯст доштам.

– Ташаккур, Алёша.

– Воқеан чанд бор илтимос кардам, ки ягон маротиба маро ҳамроҳ бигир. Ваъда медиҳию бас. Нигор ҳам қавл дода буд, ки ҳамроҳ меравем.

– Иди Октябр меравем. Албатта ҳамроҳ меравем.

– Бобоят бо номард муросо намекард. Ман ин хулосаро аз нақлҳои худат баровардаам. Чӣ гуфтӣ?

Саидбек ҷавоб нагуфт.

– Муросои ту бо ин пес, – ӯ ба самти шаҳр ва идораашон ишорат кард, – ба ман маъқул нест.

– Чӣ, имрӯз ба хотири муросо рафта будам?

– Фаҳмидам, даромада ҷанҷол кардӣ. Аммо бо ин зот ҷанҷол фоида надорад. Аз болои вай ба суд шикоят барӣ, натиҷае намебарояд.

Саидбек ба аломати ризо сар ҷунбонид ва ба маънои «пас чӣ бояд кард?» ба чеҳраи рафиқаш назар дӯхт.

– Гумон мекунӣ, ман медонам, ки чӣ бояд кард? Лекин ман шахсеро медонам, ки ана ҳамин «чӣ бояд»-ро медонад. Чӣ гуфтӣ?

– Кист он шахс?

– Кӣ мешуд? Гаҳвора.

– Сардори калон? Ту девона шудӣ, Новиков? Вай калонтарини сардорони мо. Вазири республика. Аз рӯи мартабааш. Хезаму ба пеши ҳамин кас биравам, ки сардори қитъаи ман маро бо ҳар роҳ озор медиҳад? Хандаовар намешавад?

– Ҷои ханда нест. Ту розӣ шав, ман ба гардан мегирам он тарафаша. Чӣ гуфтӣ? Вай худаш мана писари ҳамномам мегӯяд. Гуфта будам-ку: бо писараш ҷӯра будем, дар як синф мехондем. Ба хонаашон милён карат рафтаам. Чӣ гуфтӣ?

Саидбек инро медонист. Боз медонист, ки ҳамон ҷӯраи Алексей, писари хурдии Люлька дар дарё ғарқ шуд. Пас аз дафни ӯ Люлька касал шуда буд. Мегуфтанд, ки як рӯз ба кор барояд, рӯзи дигар дар хона менишаст. Ба девор, ба харита нигоҳ карда менишастааст. Табибон ба истироҳати ғайринавбатӣ фиристоданд ва фақат баъди ним сол алами ҳиҷрони сиёҳ андаке пасанда шуд. Рӯзҳои мотами Люлька як пои Алексей дар хонаи вай буд.

Саидбек ҳамчунон ғарқи андеша менишаст. Новиков гап мезад:

– Мову ту ба муросо одат кунем, медонӣ рафта – рафта чанд пула одам мешавем? Муросо бо шарр ба шаъни мард намезебад. Ба чӣ умед моро ба партия қабул карданд? О, гап зан!

– Рӯи одамизод ширин, Алексей. Медонам, ки вай хар аст, ҳамаи харигариҳояш аз ҳамин. Боз андеша мекунам, ки ҳамин қадар сол ҳамсабақ, ҷӯра будем. Рӯзҳое буд, ки дар таки як кӯрпа мехобидем, аз як коса обу ош мехӯрдем.

– О вай андеша намекунад-ку!

– Муаммо ҳам дар ҳамин. Андеша намекунад. Бо вуҷуди ин имрӯз ба котиби ташкилоти партиявӣ шаммае нақл карданӣ будам.

– Э мон ҳамон котибата. Ҳазрати ҷоғ! Ин хелиҳо – сад афсӯс! – якта. Хайр, хок ба сарашон. Чӣ гуфтӣ? Ман имшаб ба пеши Люлька меравам.

Саидбек гуфт, ки боз муддате ба ӯ мӯҳлат диҳад. Фикр карда, сонитар ҷавоб медиҳад.

Ҳамон шаб аз шиддати хаёл дергоҳе хобаш наомад. Нигор аз нафаскашиҳои ноором, аз паҳлӯ гаштанҳояш дар бистар вазъи ӯро пай бурда чароғи паҳлӯи каташонро даргиронид ва бо дастони муаттари худ рӯю мӯи шавҳарашро навозишкорона молида гуфт:

– Одати хуше доред, ки аз ҳоли хона дар кӯча гап намезанед. Лекин аз корубори кӯча ҳам дар хона чизе намегӯед. Ба гумонам, агар одам гоҳ-гоҳе баъзе чизҳоро ба ҳамсараш гӯяд, зарар надоштагист. Заҳри одама одам мегирад, гуфтаанд.

– Мабодо дар рӯзгори ту заррае заҳр бошад, ман ба худ мегирам. Заҳри худам бигузор, ки дар вуҷуди худам бошад.

– Пас маро ба он дараҷае, ки умед дорам, дӯст намедоред.

– Нигор, ҷонакам, дара задам, девор кафид.

– Не, дара задам, дар во нашуд.

– Гилаат ҷон дорад. Лекин кор бе қилуқол намешудааст.

– Бо вуҷуди он дамдузд нашавед, дадаҷонаш.

Саидбек аз муносибати байни худ ва Давид мухтасар нақл кард, Нигор ӯро мешинохт. Чанд маротиба ба хонаҳои ҳамдигар рафтуомад кардаанд. Ба назараш Давид шахси бисёр баодоб, оқил ва хеле маданӣ менамуд. Нақли шавҳарро шунида, ба хаёл печид. Аз ҷогаҳ бархоста, ба ошхона рафт, чой ҷӯшонид ва ду пиёла чойи сусти нимширин тайёр карда омад, ки одатан ба оромиши асаб ва номаълум баргаштани хоби гурезон мусоидат мекунад.

– Ба ҳар ҳол, боз як бори дигар бо худаш гуфтугӯ кардан даркор, ба фикри ман, – гуфт Нигор. – Ду ба ду, рӯирост. Сӯҳбати мардона мегӯянд-ку. Лекин оташин нашуда. Шумо дар ин хел мавридҳо зуд аланга мегиред. Медонам шумоя. Ба сухани ширин мор аз хонааш баромадааст, дадаҷонаш.

– Ягон сусмори баинсоф будагист-дия, – хандид Саидбек.

Рӯзи дигар шанбе буд. Соат тақрибан ёздаҳ буд, ки ба хонаи Давид Салимич сим зад. Дар бӯдкаи автомат рақами телефонро мечиду аз дил мегузаронид, ки кош аз он сӯ касе ҷавоб намедод, кошки маълум мешуд, ки дар ин рӯзи истироҳат Довуду Садаф ба ягон гӯшаи беруни шаҳр, ба ягон канори ин олами васеъ ба саёҳат рафта бошанд. Ва Саидбек ба хонаи онҳо наравад, рӯ ба рӯи Давид нишаста, ба суханҳои нӯкизабонии ӯ гӯш надиҳад, савгандҳои тумтароқи ӯро доир ба сидқу вафо дар рафоқат, оид ба фикру зикри доимии Давид Салимич аз беҳбудии ҳоли зердастонаш оре, маҳз зердастонаш! – нашнавад.

– Алё, ин кӣ? – овози Садаф шунида шуд аз гӯшаки телефон. – Ҳой, ту Саидбек нестӣ? Биё, биё, ҳа, Салимов ҳамин ҷо.

«Нигор ҳақ аст. Ду ба ду гуфтушунид кардан зарур, роҳравон худро таскин мебахшид Саидбек».

Ба магазине даромада, як. шиша коняку ду пора шакалод гирифт. Ин дастовез ишорат мекунад, ки аз сӯҳбати ороми судманде умед дорам, дар дилаш мегуфт Саидбек. Дар ин гуна мавридҳо барои бонуи хона ҳам як даста гул мебаранд. Аммо дар замири дил ба Садаф эҳтиром не, як эҳсосоти махлуте дошт, ки он ба ҳисси тараҳҳуми кароҳатомез монанд буд. «Аҷаб, мегуфт Саидбек гоҳо ба худ, ҳамин гуна зани хушсурату хушсухан ба ин дараҷа дилнокаш мешудааст... »

Боре дар Кашолдара сим-сим борон меборид ва онҳо дар вагонаки худ нишаста, баъди наҳорӣ дам мегирифтанд. Алексей аз шаҳр баргашт. Аз шӯрбои болаззати Умар пухта як-ду қошуқ ошомиду мисли он ки бо касе дастбагиребон шуда бошад, қавоқашро овезон карда, хомӯш нишаст.

– Чӣ шуд? Гурбаи сиёҳа дидӣ?

– Ҳеҷ воқеа не, – гуфт Алексей ва боз сокит монд.

Сипас гуфт:

– Ҳамкурсат ҳам беҷо набудааст...

– Довуд?

– Занаш, – гуфт Алексей ва бо заҳрханда илова намуд: – Модасайёд.

– Чӣ? Чӣ?

– Сайёд, шикории мода, мегӯям.

Боз дақиқае хомӯш нишастанд.

– Сазои сараш! Сазои сари ҳар дуяш! – гуфт Алексей ва аз бари остину сари зонуяш гарди набударо афшонида берун рафт. Гӯё ба забони ҳол мегуфт, ки аз шарҳи он чизе ки гуфт, ор мекард, он нуқта намеарзад, ки ба мулоҳиза ё муҳокимааш вақт сарф кунӣ.

Аммо он нукта барои Саидбек сирри ниҳонӣ набуд. Садаф ба худи ӯ низ чанд бор ишораҳои духӯраю гӯшадор карда буд, ки ҳар гуна одами содадилро ба дарёи андеша ва ҳиҷолат меафканад. Боре ӯро ҳамроҳи иқтисодшиноси идораашон, ки ҷавонзани хушсимои ҳалима ва шармгине буд, дар назди сирк дида ва бо ишораи ангушт ба каноре ҷеғ зада гуфта буд:

– Занҳо ҳам дил доранд. Аз сайругашти дӯстон бо хонумчаҳои нозанин рашк мебаранд.

Саидбек ба мазмуни сухани ӯ дарҳол сарфаҳм нарафт. Гумон бурд, ки Садаф Нигорро дар назар дошта, аз рашк гап мезанад. Бинобар ин ба эзоҳ пардохт:

– Мо ва ин кас, ба қавли ту, хонумчаи нозанин, ба ин ҷо барои тамошо наомадаем. Ба маъмурияти сирк кор дорем. Инҳо ҳалқаҳои аҷибе сохтаанд. Барои зуд, дар як лаҳза васл кардан ба сим бисёр соз. Аз ҳамон ҳалқа барои намуна якдута гирифтанием.

– Ҳа-а, – бо табассум ишваомез мад кашида гуфт Садаф. – Ин тавр бошад, майлатон. Гумон кардаам, ки дигар хел ҳалқа бошад, барои дигар гуна васл бошад.

«Пес! Махав!» дар дил дашном дод Саидбек ва тугмаи зангро пахш намуд.

– Ҳозир! Як дақиқа! – овози Садаф шунида шуд аз дарун ва ба дили Саидбек боз оташ афтод.

Садаф аввал гуфт, ки Давид ҳозир меояд ва аз рӯи да-

стархони дар ин чанд дақиқа оростааш пардаи болопӯшашро бардошт. Саидбек аз шароби ба қадаҳҳо рехтаи Садаф ҷуръае ошомид ва пай бурд, ки ҳангоми сим заданаш Давид дар хона набуд ва ин қарибиҳо нахоҳад омад. Садаф ошкоро дурӯғ гуфтааст то ӯро дар танҳоияш ба хона биоварад.

Саидбек баръало ҳис намуд ки аз сар то пои баданаш аланга давид, ду рухсораш то буни гӯшҳо суп-сурх арғувонӣ гардид. Намедонист, ки чӣ коре кунад, чӣ бигӯяд, то ки ҳар чи зудтар худашро аз доми аҳмақона ниҳодаи ин зан ва ҳамин тариқа аблаҳона афтодаи худ вораҳонад. Ӯ башиддат фикр мекард, вале ғазаби торафт бологираш монеъ мешуд, ки тадбире ба хаёлаш биояд. Садаф аз дӯстии деринаашон, аз он ки дидори Саидбек барин рафиқони дилкаш барояш бидуни муболиға мисли марҳам аст, аз ғанимат будани чунин дамҳо ва ғайра ва ҳоказо беист ҷоғ мезад. Бо баҳонаи гирифтани қошуқ ё намакдон аз рӯ ба рӯи Саидбек ба рӯи миз тавре хам мешуд ки аз паси гиребони кушоди куртаи ҳарир чоки синааш намоён мегардид ва Саидбек шитобон нигоҳи худро ба дигар тараф мегурезонид. Садаф аз бисёр вақтҳо танҳо монда, дилгир шуданаш ривояткунон ба ин сӯи миз омада ва ба табақчаи назди Саидбек кам-кам аз хуришҳо ва газакҳо гузошта, соиди бараҳнаашро гӯё тасодуфан ба гардани ӯ расонид.

– Эҳ тамокукаша бинанд-а!.. Ҳатто аз мӯи сарат бӯи тамоку меояд, – гуфта ба мӯи Саидбек нарм панҷа зада буд, ки Саидбек аз курсӣ бархост ва изтироби худро бо зӯре фурӯ нишонида гуфт:

– Ба Давид гапи зарур доштам.

Ва аз таки дари хона туфлиро ба пояш саросема банд карда, аз дар берун шуд. Дар кӯчаи серодам ҳушаш ба ҷой омада буд, ки хеле бошитоб роҳ меравад, гуё аз дунболгири балои азиме фирор мекарда бошад, қариб медавад. «Пес! Махав!» дашном медод Садафро. Рост гуфта буд Новиков «Сазои сараш! Сазои сари ҳар дуяш!»

Саидбек ҳис кард, ки пои росташ хоб мекунад: аз ангушт то ба зону биҷиррос мезанаду дард мекунад. Чунон ки бомдодон карда буд, даст ба ду тараф ёзонида, танашро зарра-зарра рӯи санглох ҳаракат дода, фишори пайкарашро

бар пой андаке сабуктар гардонид. Ва ин дам ба ёдаш расид, ки боре пои Райҳонакаш хобида буд ва ӯ чӣ гуфтанашро надониста, ба модараш ин воқеаро чунин фаҳмонид: «Очаҷон, ба даруни поям лимонад даромадааст... »

Аз ёдоварии Райҳон дар лабонаш табассум дамид.

Офтоб дигар баланд шуда, заҳри ҳаво шикаста буд. Саидбек бо нӯги ангуштонаш ҳис мекард, ки дар бадани сангҳо гармӣ давидааст. Вай бо эҳтиёт гардан тофт, ба боло нигарист, ба ҳамон ҷое ки дирӯз ба санги ноустувор пой монда лағжида буд. Он санг айнан дар ҳамон ҳолате ки дина бегоҳӣ дида буд, тарафи ҳамвортари суфашаклаш ба ин сӯ хамида, каҷ шуда меистод. Саидбек нигоҳашро аз боло барканда, ба ҳоли пешинааш баргашт. Баргашту аз дил гузаронид, ки болотар аз сараш гӯё як чизи тозае пайдо шудааст, ки дирӯз надидааст ва ҳамин ҳоло назараш аз болои он башаст лағжида гузашт. Боз ба оҳистагӣ гарданашро ба чап тофта, ба боло нигарист. Рост, дина чашмаш ба ин чиз наафтодааст. Вай санг нест, решаи гиёҳе нест. Эҳ, як нӯги тасмаи кӯлбораш аст он.

– Таноб! Таноб ёфт шуд! – аз шиддати изтироб қариб бо овози баланд фарёд кард Саидбек ва пас аз дақиқае маъюсона гуфт: – Хайр, таноб ёфт шуда бошад чӣ? Аввал ин ки таноб дар кӯлбор, кӯлбор дастнорас аст. Фарз кардем, кӯлборро ҳилае сохта, аз тасмааш дошта, кашида фаровардам, хӯш, аз таноб ё пармаю болғае, ки он ҷо ҳаст, чӣ фоида?

Хаста шудаам, аз дил гузаронид Саидбек. Пайдо шудани ҳиссиёти навмедона аз ҳамин сабаб аст. Мисли уштуре, ки бори гаронеро бар дӯш гирифтааст ва ҳангоме ки элакро сарборӣ мекунанд, баногоҳ лангидааст. Мисли уштур, ба худ такрор кард Саидбек ва ба муқоисаи худ лабханде карду ба тасмаи аз миёни сангтӯда намоён бори дигар далеронатар назар афканд.

Барои оҳиста аз барги нозук дошта пештар кашидани шохчаи шикастаи дӯлона чанд дақиқа сарф шуд. Саидбек он шохчаро аз баргу хору шохакони майдатар, ба ҷуз якта ғафстаринаш озод карда, чангаке сохт. Пас бо нӯги чангак сангчаҳои атрофи тасмаро ҷунбонида, онро аз таги тасма

гузаронид ва дар ҳамон ҳолат вогузошта, ба атроф назар афканд. Фарз кардем, мегуфт ӯ ба худ, кӯлбор беғилуғиш ба даст омад. Баъд чӣ? Хаста шудаам. Андешаҳои навмедона аз хастагӣ сар мезанад, боз ҳамон хулосаро такрор намуд дар дилаш. Оё аз таноб каманде сохта, ба рахнаи ана он теға партофтан мумкин нест? Мумкин. Ба нӯги санг бандӣ намешавад, санг дар рӯи санг мелағжад, аммо тасмаи кӯлборро кушода ва лӯнда карда, ба нӯги таноб бастан мумкин. Ба роғе, дандонае дарояд, сахт мегазаду банд мешавад. Лекин ин корро ба шарте метавон кард, ки худам такягоҳи устуворе дошта, имконе дошта бошам, ки ҳангоми қулоч кашида ба сӯи теға партофтани каманд ҷуссаам ноҷунбон бимонад, сангпораҳои ҷогаҳам ба ҷунбиш наояд.

Таваккал! Таваккал нар бувад, андеша мода, мегӯянд дар урфият. Саидбек даст ёзонида, ба чангаки сохтааш тасмаи кӯлборро оҳиста ба поён кашид. Сангрезаҳо ба ҳаракат даромада, аз пеши бозувонаш шақаррасзанон ба поён фурӯ рехтанд, лекин, хушбахтона, тасмаи кӯлбор озод шуда, поёнтар фаромад. Саидбек шохчаро аз рӯи эҳтиёт ба дандон газида, даст ёзонид ва аз гӯшаи тасма дошт. Дошту оҳиста пеш кашид. Тасма фақат ба қадри як ангушт пеш омад ва мисли он ки он сӯи тасмаро ба танаи дарахт баста бошанд, Саидбек муқовимати тавонои вазни сангҳоро эҳсос кард, ки кӯлбор дар миёни онон гӯр шуда буд. Гап на фақат дар хастагӣ будааст. Ҳамин шаб ҳаёту мамоти ман ба сари мӯе андармон буд. Оё акнун кори ақлона мешавад агар таваккал гуфта, худро ба домани имтиҳони наве андозам, ки оқибаташ номаълуму ноаён аст? Тасаввур кард, ки мурад, чӣ мешавад... Нигор саропо дар либоси сиёҳ. Райҳонак гирёну нолон, сарсону ҳаросон... Нигор дар фавти Бузург обу адо шуд. Оё мусибати дигарро тоб оварда метавонад? Яқин метавон гуфт, ки наметавонад. Вай аз он тоифа нест, ки ҳоло ашк аз чашмонаш шашқатор шаваду баъди ним соат қаҳқаҳи хандааш тирезаҳои хонаро ба ларза андозад. Нигор сӯзад, то охир месӯзад. Пеши назари Саидбек тобути худаш омад. Чеҳраҳои мусибатзада, қомати хамидаи Нур, Алексей, Собир омаданд. Кадом тобут? Маро аз куҷо хоҳанд ёфт? Нақлҳои дар солҳои гуногун аз ину он шунидааш ба ёд

расиду баданаш ларзид. Ва чашм пӯшида, зӯре ба кор бурда, манзараи мудҳишро аз хаёлаш дуртар биронд.

Бори дигар аз ҳалқаи тасма дошта кашид ва бовар кард, ки кӯлбор дар зери анбӯҳи санг банд шудааст. Ба ту чӣ шуд, Саидбек, гуфт ӯ ба худ. Барои фаҳмидани он ки кӯлборро бидуни сангрези хатарнок раҳо кардан мумкин нест, барои ин ақлу фаросати фавқулодда лозим нест-ку. Соатҳост, ки ба дарди ҷароҳатҳо, ба гуруснагӣ, ташнагӣ, ба ҳамлаҳои хоб ва ғаnab, хулоса ба ин ҳоли мушкили тоқатфарсо тоб меоварӣ. Соатҳое ки монанди шабҳои ялдо тӯлонианд. Акнун чӣ лозим шитоб кардан?

Кӣ кафил мешавад, кӯлборро ҷунбонӣ сангҳо ва сангрезаҳо бо тартибу низоми дилхоҳи ту ана аз ин ҷо, аз паҳлӯи чапат ба оҳистагӣ гузашта мераванд? Кӣ зомин мешавад, ки ягон санги калоне ҳам ба ҷунбиш намеояд ва аз думболаш даҳҳо мукаабметр, ҳазорон тонна сангу хоку реги дигарро дар рӯи ин новаи сарнишеб ба ҳаракат намеорад?

Лаҳзае ба ӯ вонамуд, ки садои Райҳонакашро мешунавад. «Сахт, са-ахт оғӯш кунам?» – мепурсад духтарчааш. «Ҳа, раъноякам, биё, оғӯш кун» мегӯяд ӯ дар ҷавоб ва аз куртаи духтарак, аз кокули ӯ ба машомаш бӯи дасти модараш мерасад. Бӯи махмуркунандаи дастони нарму муаттари Нигор.

Нигори ман, ёри вафодори ман, модари ман, ҷони ширини мани зор...

Саидбек ҳис намуд, ки димоғаш хориш намуд, чашмонаш нам гирифтанд. Сулфа карда, ғалаёни ҳиссиёташро фурӯ нишонид. Сипас, шонаҳо, бозувонашро бо эҳтиёт ҳаракат дода, пайкарашро қадре болотар кашид, то ки шиддати рагу пайҳои пояш андаке бикоҳад. Лаҳзае ба хаёлаш чунин расид, ки садои сулфаи касеро шунидааст. Не, гуфт ӯ ба худ, ҳозирак худам сулфа кардам. Ба гӯшам нишастааст ё, эҳтимол, беихтиёр баландтар сулфида бошам.

Сулфа боз такрор шуд. Вай аз тарафи рост, аз болои теғаи дандонадори харсанги бузург меомад. Саидбек нафас ба дарун кашида, тамом ба гӯшу ҳуш мубаддал гардид.

– Сангинуф, наҷунбед. Наҷунбида хобед. Ман Нур... Ман омадам... Шофери шумо, – боз аз ҳамон сӯ шунида шуд ин овоз. Оре, ин овози Нур аст. Фақат аз чӣ сабабе «шумо-

шумо» мегӯяд. Боре дар умраш номи ӯро ба забон набурда буд.

Чизе дар гулӯяш дармонда, роҳи нафасашро танг карда буд. Даст ёзонида, гулӯяшро, сандуқи синаашро молиш дод ва аз дил гузаронид, ки бояд аз ҳарвақта бештар ҳушёр шуд.

Саидбек чашмонашро пӯшида, ором нафас гирифт.

– Сангинуф, танобро бигиред, – овози Нур баланд шуд ва Саидбек чашм кушода, дар болои сар таноби бар чӯби дароз печидаеро дид.

Дар боло Саидбекро табларза гирифт.

– Ма, биргад, бинӯш.

Ба димоғаш бӯи тези спирт зад. Нур дар пеши манаҳаш сарпӯши термосро медошт.

Ӯ ҷуръае спирт ошомид. Пилтаи чароғ барин оташи дарозрӯе ба ҳалқаш ҷорӣ шуда, рафт. Вай нахустин бор спирт менӯшид. Дар паҳлӯяш рӯймоли миёнбанди Нур паҳн карда шуда буд. Дар рӯи он ду-се дона помидор, як пора гӯшти яхнӣ ва буридае нони бӯлка мехобид. Саидбек якто помидорро гирифта газид. Ларзаи дилаш қатъ гардид.

– Сардор, овози мана шунидӣ? – пурсид Нур.

– Ҳа, сулфа кардӣ.

– Не, ҳозир не, шабона.

– Шабона? Ин ту будӣ? Суруд мехондӣ, а?

– Суруд не: Ҳамту овоз баровардам.

– Рост, чизе ба гӯшам расида буд.

– Чӣ тавр?

– Ҳамин тавр.

– Ягон далел... ягон чизе доштӣ?

– Намедонам... Сонӣ гулхан даргирондам. Дидӣ?

Саидбек барои хотири рафиқаш мехост бигӯяд, ки ҳа, партави гулханашро дидааст. Аммо ҳанӯз лаб ба сухан накушода, Нур аз паҳлӯяш бархоста, ба боло, ба паси буттаҳои ангату дӯлона рафт. Дарди зонуи чап пасанда намешуд. Саидбек мӯзаро кашида, пои шимашро барзад. Зонуяш варам карда буд. Варам ранги нофармоне дошт. Устухон аз дарун лат хӯрдааст, зоҳиран. Саидбек ба кафаш аз термоси Нур спирт рехта, ба зонуяш молид.

Ба ҳар ҳол ки бошад, ба Сочак меравам, гуфт дар дилаш.

Роҳ гашта натавонам, асобағал мегирам, лекин ба назди Бузург албатта меравам. Ҳа, аз дафни бобо панҷ рӯз гузашту ба назари Саидбек гӯё пирамард ҳанӯз зиндааст, чашм ба дари боғ омадани ӯро нигарон аст, мисли он ки порсол мунтазир буд, чунон ки даҳ сол, бист сол пеш аз ин интизор буд. Фақат гоҳ-гоҳе ба шуураш мерасид, ки ӯ дигар ба пешвозаш нахоҳад баромад, чунки дар Сочак, дар айвончаи қабр пайкари пирамард аз паси матои оҳариву лағжонаки кафан ба зери манаҳаш ях барин сард расида, дилаш таҳ кашида буд. Нур як бағал алаф овард ва ба рӯи санглох паҳн карда, ҷогаҳе сохт.

– Рафтан даркор, Нур. Беҳуда ташвиш кашидаӣ.

– Меравем. Ҳозир аз ду сар мошин нест. Новиков меояд, меравем.

– Дар куҷо вай?

– Ба шаҳр рафт.

– Ба шаҳр? Барои чӣ?

– Барои чияша маслиҳат кардем, биргад. Алёша, Собир аз ними шаб ин ҷо буданд. Фаҳмидӣ? Акнун хоб кун. Ба гузашта саловот бигӯю хоб кун.

Нур рӯ ба дигар сӯй гардонду хомӯш шуд. Чӣ хуш ки ӯ намурд. Дар умри боқимондааш агар фаразан кори казоӣ карда натавонад ҳам, фақат дидани рӯи одамони хуб, зиндагонии онон, табассуми онон худаш як давлати калон. Аҷиб, ҳаёт чӣ неъмати аҷоибест, ки дар дили одамизод ин қадар меҳр ғунҷонида метавонад. Бузург мегуфт, ки чанд маротиба ғайри ихтиёр мазаи хокро чашидааст. Талх аст, тунду шӯр аст он. Лекин бубин, ки аз дили ҳамин хок, мегуфт Бузург, чӣ гуна сабзаи латиф, чӣ хел палакҳои зумуррадгун, ниҳолакони хушрӯ мерасанд ва чунон меваҳои лазизу ширин меоваранд, ки ҳайрон мешавию худ ба худ савол медиҳӣ: ин қадар шаҳд аз куҷо пайдо шуд? Чӣ тавр пайдо шуд?

– Ман ба Сочак меравам, – гуфт Саидбек ба остини Нур даст расонида. – Ҳамин шаб бояд он ҷо бошам.

– Ҳама меравем, сардор. Хоб кун.

– Ҳама?

– Ҳа, ту, Нигор, Новиков, ман. Хоҳӣ, Умарро ҳам меги-

рем. Райхонака мегирем. Райҳон дар хонаи ман. Хоб кун, биргад.

Саидбек ба рӯи Нур чашм дӯхта табассум кард. Мехост ба ӯ ягон сухани хуш бигӯяд, навозиш кунад, аммо чизе ба забонаш намеомад.

– Нур, аз он нӯшокиат дигар надорӣ? – пурсид Саидбек.

– Ҳаст. Лекин нанӯш, сардор. Кӯҳистон намебардорад.

– Имтиҳон дар як рӯз ду бор намешавад.

Саидбек боз ҷуръае спирт ошомид, аз нону гӯшт тановул кард. Андак спиртро ба каф гирифта, ба ҷароҳати рӯяш, банди дастонаш молид. Ва дар рӯи алаф ёзид.

Нур чанд қадам дуртар бирафт то ба истироҳати сардораш халал нарасонад. Вай рӯ ба дарё нишаста, зери лаб пичир-пичир дуо мехонад. Сахт диндор аст Нур. Дар бригада бошад, вақти намози пешин нарасида, ба куҷое ғайб мезанад. Пас гӯшаи хилватеро ёфта ва мана ин рӯймол ё ягон матои тозаи дигарро ба рӯи сабза ё санглох паҳн карда намоз мехонад. Кори шитоб надошта бошад, баъди намоз ҳам муддате бо зикр машғул мешавад. Саидбек ҳам, Алексей, Собир, дигарон ҳам барои он ки ба ӯ халал нарасонанд, аз назараш дуртар рафта, худро ба коре андармон вонамуд мекунанд.

Аз канори деҳаи Хатак рӯзе даҳ бор бигзарад, дар пеши мазори деҳа ояте мехонад ва чанбари фармонро лаҳзае сар дода ҳатман ҳар ду дастро ба рӯй мекашад. Саидбек дар паҳлӯяш бошад, ҳамин ки ба панҷарадевори мазор наздик расиданд, даст ёзонида, чанбари фармонро медорад. Нур омин гуфта ба рӯи ӯ сипосгузорона назар медӯзад, гӯё бо забони ҳол мегӯяд, ки ба савоби дуо ту ҳам дохил мешавӣ. Ҳарчанд ки туро аз лойи дигар сохтаанд, одами ганда нестӣ, барои ҳамин ба ту ҳам андак савоб мерасад

Дар ин лаҳзаҳо дар замири дили Саидбек нисбат ба Нур ҳам эҳсосоти бародарона ба ҷӯш меояд, ҳам як навъ ҳиссиёти тараҳҳуми таассуфомез. Хайр, чӣ илоҷ? Нур саводи казоӣ надорад, мегӯяд дар дилаш ва дарҳол худ ба худ эътироз мекунад: гап дар савод ҳам нест. Касоне ҳастанд, ки фақат даҳ синфи мактаби муқаррариро хатм карданд, аммо аз оғозу анҷоми одаму олам огоҳанд. Ва баръакс, олимоне ҳастанд, ки мӯи сарашонро дар болои китоб сафед кардаанд, вале аз

чӣ сабабе – ё аз шарм, ё аз бим – пинҳонӣ ибодат мекунанд. Ба ҳар оин, Нур одами хуб аст. Йигити асил, аз дил гузаронид. Ба феълу хӯяш мувофиқ хонааш ҳам пури бача, пур аз садои бача. Ёздаҳ писар, ба гуфтан осон. Калонаш дар синфи шашум мехонад, хурдиаш – дар гаҳвора. Ҳамин ки гап аз бачаҳои Нур сар шуд, додараш Умар мегӯяд: акаам дастаи футбол сохтанист. Ҳозир даста мукаммал шудааст, лекин бозингарҳои эҳтиётӣ ҳам даркор. Бе ин намешавад. Ҳамкорон ба ҳазлу мутоиба шарик мешаванд, ба қитики Нур мерасанд:

– Нур балоча. Сир бой намедиҳад.

– Беҳуда гуфтӣ. Ин хизмати янга. Акаи Нур, хафа нашав, лекин дар урфият занҳои бобараката болоихурмазой мегӯянд.

Нур хомӯш буд.

– Гап зан, Нур, аз таҷрибаат бигӯ, одам бахил намешавад, қоида.

– Аз гап чӣ фоида? Гап-катӣ бача мешавад? – мегӯяд Нур ва коҳ-қоҳи хандаи умум дар шаххҳои атроф мепечад.

– Хайр, ана гапа мону аз кор бигӯ. Чӣ кор мекунӣ, ки занат ҳар сол якта писар мезояд?

– Перор дута зоида буд, – луқма медиҳад Умар.

Нур муддате ҳамчунон сокит табассум карда мешинад, баъд ҷавоб медиҳад:

– Собир дуруст гуфт. Янгаатон, умраш дароз шавад, зани бобаракат. Ба қавле доманам расад, обистан мешавад. Чанд вақт мегузараду мебинед, ки боз як полвон писар «ассалом, ота» гуфта, ба рӯи хона омадааст.

Саидбек дар бораи Нур ва дигар рафиқонаш фикр карда, ногаҳон хобаш бурдааст. Бедор шуда дид, ки офтоб боз баландтар баромадааст. Таги манаҳ ва сари синааш аз арақ тар шудааст. Аз сангҳои атроф ҳаври гарм бармехезад.

– Соат чанд? – пурсид ӯ аз Нур, ки чанд кадам дуртар аз ӯ нӯги танобро дошта меистод. Нур саволи ӯро нашунид. Ӯ бо касе ки дар поён буд ва ба назари Саидбек намерасид, гуфтугӯе дошт.

– А? Чӣ? – дод мегуфт Нур. – Не, поёнтар.

Саидбек ташна буд. Даҳонаш заҳр барин талх менамуд.

Дар байни дандонҳо, дар канораҳои комаш боқимондаи нон ва пӯсти помидор часпида мехобид. «Кӯдак барин, гуфт дар дилаш. Нон хоида, хобам бурдааст». Термоси Нурро ба даст гирифт, ки об пур аст. Ба даҳанаш об гирифта, ғарғара карда партофт. Сонӣ аз оби тозаю сард муддаои табъ нӯшиду аз ҷояш бархост. Алексей нӯги дигари танобро ба миёнаш баста, дар канори варта, дар ҷое ки Саидбек ин шабро дар миёни ҳаёту мамот гузаронида буд, сангтӯдаҳоро такурӯ мекард. Баробари ҳар як ҳаракати Новиков тӯда-тӯда сангҳои хурду калон, сели сангрезаҳо шақарросзанон меғелиданд ва абри занг муддате дар гирди Алексей чарх зада, баъд ба рӯи наҳр менишаст.

– Ягон чизи ноҷунбони устувор нест ин ҷо, – фарёдкунон мегуфт Алексей.

– Хайр, биё, бас. Набошад – набудааст. Биё, гуфтам, бас, Алеша, – аз боло ҷавоб медод Нур. – Вақти фаромаданат санги бисёр рехта буд. Бошад ҳам, дар так мондагист.

– Ба ту малол омада бошад, нӯги таноба ҳо ана ба вай дарахт банд, – бо зарда гуфт Новиков.

Нур хомӯш монд. Новиков ба тафтиш машғул аст, аз дил гузаронид Саидбек. Барои чӣ? Пас аз чанд дақиқа Новиков ба арақ ғӯтида боло баромад ва аз паҳлӯи Саидбек гузашту ба ғундошта даста кардани таноб машғул шуд.

– Алёша, салом! – гуфт Саидбек гилаомез чун дид, ки ӯ ҳатто саломуалек карданӣ нест.

– Салом, қаҳрамон, салом, – гуфт Новиков. Фақат қаҳру итоб ва кинояи талх ҳис мешуд аз оҳанги саломаш. Пас рӯ ба дигар тараф гардонида, бо истеҳзо илова намуд: – Қаҳрамони даврони мо!

Боиси хашми ӯ равшан буд. Се маротиба дар хусуси муносибати шубҳаноки Давид ба ӯ, ба бригадаи онҳо батафсил сӯҳбат карда буд. Новиков исрор мекард, ки ягон чора бояд андешид. Чунин муомиларо дидаву дониста муросо кардан чӣ маъно дорад?

– Фақат як маъно дорад, он ҳам аблаҳист! – сахт карда гуфта буд боре.

Ҳоло Навиков тасмаи кӯлбори Саидбекро аз китф гузаронида пешо-пеши он мерафт. Нур аз қафо меомад ва дар

ҷоҳои танги пайраҳа наздиктар расида, аз бозуи Саидбек медошт.

Дар сари пули лагери пионерон Султонро диданд, ки ба пешвозашон меомад. Вай Саидбекро ба оғӯш кашид, аз рӯяш бӯса кард, хандид, аммо чизе нагуфт. Дар ду-се соли охир табиаташ дигаргун шуда буд. Ҳоло ӯ сардори ташкилоти калони бинокорон буд. Кам гап мезад, ибораи дӯстдоштааш «сад фоиз»-ро қариб фаромӯш карда буд.

Аз пул гузашта, ба роҳи калони ҳамвор баромаданд. Акнун паҳлӯи ҳам қадам мезаданд ва ба ҳамдигар чизе гуфтан зарур менамуд.

– Нур! – нидо кард Саидбек. – Умара кай тӯй мекунем?

– Мекунем, – гуфт Нур. – Вай... Маросимҳои бобоят гузарад... Ақаллан чилаш гузарад.

– Хайр.

– Худат сардори тӯй бошӣ, мегӯям.

– Сардор мешавам. Худи Бузург васият карда буд, ки маросимҳои мана тӯй барин гузаронед, яъне ки...

– Медонам гуфта будӣ, сардор. Лекин ҳамту бошад ҳам, сабр мекунем. Ту ёш, биргад.

Нур ягон маротиба ба сардораш «ту ёш» нагуфта буд. Инаш «ту ёш» мегӯяд, ваяш ҳатто гап задан намехоҳад. Аз афти кор, воқеан назар ба синнаш ҷавонтар аст, ҷавонӣ кардааст. Имрӯз рафта, фардо маросими Бузургро гузаронида, пасфардо бармегарданд ва Саидбекро лозим аст, ки минбаъд аз рӯи маслиҳати онон кордорӣ кунад. Ба қадри ин хел дӯстон бояд расид. Ҳа, меарзад, сад бор меарзад.

– Ту аз куҷо хабардор шудӣ? – аз Султон пурсид Саидбек.

– Нигор омад. Ҳамроҳи мана ин русҷӯраат. Воқеан, чаро ту ба маслиҳати вай гӯш намекунӣ? Воқеая ба ман гуфта дод. Каллааш нағз кор мекунад. Сонӣ, ҷигарам, дӯст ҳам ҳамин қадар мешавад.

Саидбек ба Новиков наздик шуда, аз бозуяш дошт.

– Алёша, чаро гап намезанӣ? Ман чӣ гуноҳ кардам?

Новиков аз роҳ бозистод.

– Ба назди Гаҳвора равӣ, ҳамаашро нақл кунӣ, гап мезанам, набошад не, – гуфт ӯ. – Ҳамроҳат имрӯз ба Сочак меравам, зинда бошам, дар бригадаат сад сол кор мекунам, аммо

ту-катӣ гап намезанам.

– Хайр, ана меравам. Аз Сочак баргардем, меравам.

– Не, худи ҳозир меравӣ.

– Имрӯз шанбе, Алёша.

– Гаҳвора рӯзҳои шанбе кор мекунад. Ҳозир меравӣ.

Саидбек дид, ки бояд гузашт кунад. Худаш ҳам қатъӣ қарор карда буд, ки меравад, нақл мекунад. Модом ки дар идораи худашон масъала ҳал нашуд, балки бештар аз пешина мураккабтар шуд, чӣ чора, меравад. Дина бегоҳӣ ба рӯи санглох хобида, дар сари хашм ба худ гуфта буд, ки аз ин маҳлака наҷот ёбам, рост ба идора рафта, Давидро бо дасти худ ҷазо медиҳам. Дар сари каҳр ба ин аҳд омада буд. «Ту ёш, биргад» гуфтани Нур ҳам беҷо нест. Чӣ лозим хархашаи барзиёд? Вай песи махав намеарзад, ки даст ба ӯ зада, худатро мурдор кунӣ. Роҳи беҳтарин, оқилонатарин ҳамин: ба сардори калон арзи ҳол мекунад, худаш илоҷе меёбад. Агар дар лоиҳаи хатти Кашолдара чанд овеза намешуд, кайҳо ба қитъаи дигар мегузашт. Сари Давида хӯрад қитъаи вай ҳамроҳи карруфараш, найрангу дасисаҳояш!

– Майлаш, – гуфт Саидбек. – Хона рафта, либос пӯшам, риш тарошам, меравам.

– Не, ҳозир, бо ҳамин сару либос бо ҳамин афту андом меравӣ, – бо зарда такрор намуд Новиков.

– Рост мегӯяд ин рафиқат, – ба гап ҳамроҳ шуд Султон. – Риштарошию орою торои ту ба кӣ лозим, ҷигарам?

Саидбек ба аломати ризо сар ҷунбонид.

Аз хамгашти роҳ «Волга»-и идораи Султон, жигулии Алексей намудор шуд. Дар назди мошинҳо Нигор ва Собир рост меистоданд. Собир бо ҳарорат даст афшонида чизе мегуфт. Сонӣ ба тарафи ояндагон ишорат намуд. Нигор ба сӯи онҳо назар карда, чанд қадам пеш омад, баъд бо суръат давид, баногоҳ истоду дар ҳамон ҷои қарор гирифтааш диккак нишаста, рӯяшро бо дастонаш пӯшид.

Ҳ И К О Я Ҳ О

ХИЁБОНИ НОДИР

Барои Абдуқодир Маниёзов

Абдувоҳид-амак баробари тулӯи офтоб бедор шуда, дарҳол роҳи чойхонаи деҳаро пеш мегирад.

Аввал хиёбони барҳавои тӯлонии сафедоронро тай кардан лозим меояд. Гарчи аз тарафи рост пиёдагарди ҳамворе сохтаанд, мӯйсафед аз мобайни кӯчаи мумфарш меравад. Дар ин соат аз мошинаҳои серғавғо ҳанӯз дараке нест ва ӯ бӯи пудинаи саҳроиро, ки ба хаёлаш, дар сар то сари водӣ паҳн шудааст, бо рағбат ба димоғ кашида, лангон-лангон роҳ мепаймояд.

Сафедорон аз ду тараф мисли сарбозони баландболои таҳамтан саф кашидаанд. Абдувоҳид-амак гоҳ-гоҳ аз роҳ бозмонда, ба сафи рости дарахтони мавзун, ба танаи сафеди онон, ки ба атроф гӯё нур мепошанд, чашм медӯзад ва аз назми ин раста, аз ҳусни он ҳаловат мебарад.

Баъзан мисли он ки бо ошноҳои худ сӯҳбат мекарда бошад, зери лаб мегӯяд:

– Хушрӯед, сафедорон... Чаро ки сарбаландед... боғуруред.

Пас чашмонашро нимкоф карда, ба осмон менигарад, боз ба дарахтон муроҷиат мекунад:

– Офарин, сафедорон...

Аз саргаҳи водӣ, аз он сӯе ки қуллаҳои барфин воқеъ гаштаанд, насиме мевазад ва баргҳои аз як тараф сабзи ҷилодор ва аз тарафи дигар пахтасон сафеди дарахтон аҳлона чапак мезананд ва ин дам ба гӯши пнрамард гӯё ҷавоби онҳо мерасад, ки пичирросзанон мегӯянд:

– Фахри мо, амак, аз ростиамон, – арз мекунад яке.

– Баланд шудаем, ки ҳар чи дуртар назар андозем, – мегӯяд дигаре. – Бингаред, амак, ҳо ана дарё равон аст. Ҳатто мавҷҳои нуқрагунаш намудоранд.

– Ҳа рост, дарё равон аст, – тасдиқ мекунад Абдувоҳид-амак ва ба роҳаш давом менамояд. Ҳангоми роҳгардӣ пои сунъии аз чӯбу чарму тасмаҳои ялаққосии пӯлодӣ сохташудааш ғиҷиррос мезанад ва ӯ шибир-шибири сафедоронро

шунида наметавонад.

Пас аз чанде бозистода, нафас рост мекунад ва ба ҳар ду самти хиёбон гӯш медиҳад.

– Аз ҳавои баландиҳо нафас гирифтан гуворост, – пичиррос мезанад боз як сафедори дигар.

– Аз ин ҷо суруди мурғон хуб шунида мешавад, – илова мекунад ҳамшафати вай.

Хиёбони сафедорон пештар, айёме ки ҳар ду ҷавон буданд, барои Абдувоҳид-амак фақат пораи манзараи зодгоҳ буду бас. Акнун, дар пиронсолӣ гӯё як ҷузъи рӯзгори худаш шудааст. Ҷузъи дилкаш ва дилкушо. Дилкаш на фақат аз он сабаб, ки вай дар умри дарози худ басе кишварҳоро дида, дар ҳеҷ кадом шаҳр ё деҳа хиёбонеро ба ин нафосат надидааст. Хоҳ вай растаи сарву санавбар бошад, хоҳ шамшоду арар. Сабабҳои дигар ҳам ҳастанд, бешак. Вагарна одам ҳар кадар пир, ҳар кадар хаёлӣ шуда бошад ҳам, беҳуда бо дарахтон сӯҳбат намекунад.

Бист-биступанҷ сол қабл ҳар дафъае ки гузори Абдувоҳнд-амак ба ин хиёбон меафтод, он рӯзи сармогини феврали соли 1944, сафари пурмеҳнати ба деҳа кардаи худро ҳатман ба ёд меовард. Бо мурури замон воқеаҳои нав рӯй медоданду барои тоза кардани ёди он рӯзгори дур сабабе ё сабабгоре лозим мешуд.

Дина ҳамин гуна сабаб пайдо шуд. Дар чойхона байни гурӯҳе дар бораи сохтани магазини калони дуошёна дар ин мавзеъ ким-чӣ гуна қарореро мехонданд. Дар ҳамон қарор ин маҳал хиёбони Абдувоҳид номида шуда буд.

Пирамард дар маъракаю маросимҳо, дар мавридҳои муносиб сад бор гуфтааст, илтимос кардааст, ки ин хиёбонро зинҳор ба номи ӯ ҳамл накунанд. Хнёбони Абдувоҳид-ака, ё Абдувоҳид-амак нагӯянд. Чаро ки бунёдгари хиёбон марҳум Нодир аст, соҳиби номаш ҳам бояд вай бошад. Пояи ҳар кору кирдор дар олам бояд, охир, инсоф бошад...

* * *

Дар афсонаҳо нақл мекарданд, ки ҷавоне ба ҷустуҷӯн бахти худ ба кишварҳои дур мераваду солҳои дароз овораю дарбадар мегардад. Падару модари бечора дар фироқи ӯ

ғам хӯрда, заифу оҷиз мешаванд. Аммо дар афсона мусибат ҳар қадар бузург бошад ҳам, илоҷаш ҳаст. Писар оқибат бо зафар бармегардад ва ҳамроҳи зани нозанин ё симу зари беҳисоб боз як миқдор оби ҳаёт меорад, ки баробари як ҷуръа нӯшиданаш дар бадани пирони нотавон дубора ҷон медамад.

То Абдувоҳид-ака аз фронт бо як пои чӯбин ва асобағал баргашт, ки занаш тамом афтода шудааст. Ӯро ғаму ғусса бистарӣ карда буд. Лекин аз мӯъҷизаҳои афсонавӣ ному нишоне набуд. Хусусан дар он солҳои гарон, ки табибони гулдаст ҳама дар майдони ҳарб бо давою дарбеҳи танҳои маҷрӯҳ машғул буданд.

Ҳамон пагоҳии қаҳратуни моҳи феврал зан баъди ношто аз шавҳар хоҳиш намуд, ки аз мағзи кӯрпаҳои таҳмон дастаи мактуби писаронашро бароварда, хонда диҳад. Абдувоҳид-ака дар бадали чанд рӯзи аз фронт баргаштанаш ин корро қариб ҳар саҳар мекард. Вай ин дафъа низ дар пешгоҳи хона истода, мактубҳоро аввал ба ду ҳисса тақсим кард: ба як тӯда – мактубҳои фитшудаи писари калонӣ, ки дар ҷанг ҳалок шудааст. Бокимонда – аз они писари хурдӣ, ки дар қисми танкӣ хизмат мекард ва зинда баргаштани ӯ ҳоло ягона умеди падару модар буд.

Падар мактубҳои писари хурдиро, ки аз такрор хондан қариб аз ёд шуда буд, бори дигар хонда дод. Зан ашки шашқаторашро пок карда, муддате сокит нишаст. Пас бо чӣ андешае ба пои чӯбини шавҳар даст расонида, бо лабханди аламноке гуфт:

– Порсол андаке мадорам буд. Ба боғ рафта, боми хонаҳоро ду бор бел кунонида будам. Ҳоло барф кӯрпа шуда хобидагист...

Ин буд, ки Абдувоҳид-ака барои бомбелкунӣ ба деҳа равон шуд. Соате дар канори шаҳр мунтазир истода, ба аробаи колхоз савор шуд. Аробакаш Саидмурод, ҳамсинн ва ҳамсинфи писари калониаш, аз нишастгоҳи худ чобук парида фаромад ва ӯро фарзандвор ба оғӯш кашид, ба марги ҷӯрааш ҳамдардӣ изҳор кард.

Дар болои аробаи баланди дучарха қуттии тахтагине устувор карда буданд. Қуттӣ пур аз поруи тоза буд,ки Са-

идмурод аз корвонсарои шаҳр барои полезҳои колхоз мекашонид.

Бечора ҷавонмард бар иловаи ду маротиба аз тири туфангу пораи мина ярадор шудан аз садамаи асаб ҳар дам забонаш мегирифт. Ба ихтиёри худ гап занад, нутқаш нисбатан ором буд. Аммо вақти ҷавоб додан ба саволе ё аз сабабе ба изтироб афтодан забонаш мегирифт ва нисфи ягон калима дар даҳонаш мемонду аз дилтангӣ сар меафшонид, дастонашро дар ҳаво такон медод, гоҳо бо ғазаб пой мекӯфт, гӯё бо ин ҳаракатҳо забони саркаши худро ба кор андохтан мехост.

Зимистони сахттарин дар шимоли Тоҷикистон зимистони ҳамон соли чиҳилучаҳорум буд. Барф болои барф борида, қабати он дар саҳро ба андозае ғафс шуда буд, ки кас то ба зону фурӯ мерафт. Шабона об то як ваҷаб ях мебаст ва рӯзона офтоб аз паси абрҳо як-дусоатӣ рух намояд ҳам, шасти сарморо паст карда наметавонист.

Аспи лоғари кайҳо боз емнахӯрда аз кӯчаи лағжонак бо машаққате роҳ мепаймуд.

– Наҳ-наълаш нав. Худо хоҳад, дар йак соат мерасем, – тасаллиомез мегуфт Саидмурод.

Лекин сафар беғашу беғам нагузашт. Поёнтар аз осиёб, ҳо ана дар он ҷо, дар саргаҳи хиёбони сафедорон роҳро об пахш карда буд. Наҳраки паҳлуи роҳ шабҳо ях баста, рӯзи дигар обаш аз болои қабати ях ҷорӣ мешуд.

Шаби оянда оби болои ях боз ях баста, рӯзи минбаъда об боз ним метр болотар мебаромад. Ба ҳамин минвол сатҳи наҳр ба кӯча баробар шуда, як қитъаи калони он яхбанд шуда буд.

Асп дар миёнаи кӯли яхбастаи сунъӣ аз пой афтод. Саидмурод поён фаромад. Дар ҳар қадам гузоштани ӯ яхпораҳои ғафси тезқирра дар атрофи мӯзаҳои пуробаш шақаррос мезаданд. Абдувоҳид-ака ҳам ночор фаромад. Ӯ мехост худро болои яхи бутуни канори роҳ бигирад, аммо пои чӯбини нӯктезаш бо вазни пайкар яхро бишкаст ва ӯ то миён тар шуд.

Ягон-ягон роҳгузарони пиёда ва харакӣ аз дур, аз миёни замини пахта гузашта мерафтанд. Аспи аз шоту бароварда-

шуда дир-дир меларзид ва ба атроф гӯё бо назари авфталабона ва имдодҷӯёна менигарист.

Ин сафедорон он вақт навниҳол буданд. Навдаҳои бараҳнаи онон дар шамоли сард ба ҳам расида, шиқиррос мезаданд, аз сармои ноозмуди тоқатфарсо шиква мекарданд.

* * *

Абдувохид-ака дар хонаи Саидмурод сарулибоси тараш-ро хушк карда, ҳар ду ба боғи ӯ равон шуданд. Саидмурод ӯро ба асп савор карда, худ аз паҳлуяш пиёда меомад. Бо як пои чӯбин рӯи зини беузангуи аробагӣ нишастан чандон бароҳат набуд, лекин аз пиёда лангидан ба ҳар ҳол беҳтар буд.

Аробаи нисфи поруяш рехта дар ҳамон ҷой, мобайни кӯча монд. Ҷавони раҳмдил, одамдӯст будааст ин Саидмурод. Айёми мактабхониаш бачаҳо ӯро бисёр меранҷониданд. Олами бачагӣ қонунҳои хос дорад, яқин. Мудохилаи калонсолон хам аксаран натиҷае намебахшад. Ҳалимтар аз ӯ пнсаре набуд, аммо ҷӯраҳо барои соддадилиаш – гӯё ин гуноҳ бошад, – дар пайи озори ӯ буданд. Ҳатто барои номи падар, ки Тешабой буд, Сандмурод таъна мешунид.

Тешабой риш надорад. Деволи мачит хишт надорад.

Фарёдкунон масхара медоштанд ӯро. Вай ҳам озордиҳандагонашро сур мекард, аз сангу кулӯху чӯбу чахс ҳар чиз ба дасташ расид, аз паси онҳо меғурронид.

Писари калонии Абдувоҳид-ака ба ӯ аз хама бештар мечақид. Аммо имрӯз пагоҳӣ ҳангоми мулоқот дар канори шаҳр Саидмурод ба ёди ӯ хеле ашк рехт. Риштаҳое ки рӯзгор аз дил ба дил мекашад, бо мурури солҳо, зоҳиран, сифатан ҳам тағир меёбанд.

Абдувоҳид-ака аз асп фаромада, ҳанӯз аз дур калидро ба даст гирифта, ба дари ҳавлӣ наздик шуд. Аммо ба ҷои қуфл ба ҳалқаҳои дар як порча сими зангзадаеро печонида буданд. Вай баробари ворид шудан аз дар ба таги айвон нигоҳ кард. Оре, гумонаш рост баромад. Аз болорҳо нишоне набуд. Фақат якта шаҳпул монда буд, ки усто онро хуб тарошида, дар мобайн, дар он ҷое ки бар болои сутун савор мекунанд ва дар ду канораш нақшу кунгураҳо бароварда буд. Ҳатто сутуни шашқирраи тайёрро ҳам луздидаанд но-

инсофон.

Ҷанг сар намешуд, Абдувоҳид-ака дар паҳлуи хонаю даҳлез айвону хонан нав бино мекард. Тирамоҳ писари калониаш хонадор мешуд.

Ӯ дар бадали ин се сол ба сӯзи талафоте ки ба сараш дар катори кӯп мерасид, одат карда буд. Ҳазорон хонаҳои сӯхта хокистаршуда... Шаҳрҳо, деҳаҳои вайрону валангор... Ҳалокати йигитҳои нозанин, ки аз сад гулашон ҳанӯз яктоаш нашкуфтааст...

Ҳамаи инро дида, албатта, чашми кас сахт мешавад. Бо вуҷуди он қуфли даратонро шикаста, болори ба нияти хайр тайёркардаатонро баранд, алам намекунад? Боз дар як вақте ки шумо ба ҳифзи ин мардум, ба хотири амнияти онон ба майдони ҳарб рафтаед. Се бор аз дами марг гашта, маъюби якпоя шуда меоед. Дар ҳолате ки ҷигарбанди шумо дар ин роҳ ҷони ҷавон қурбон кардааст ва аз ин шумхабар ҳаққу ҳамсояҳо, бешубҳа, огоҳанд.

Фақат якта шаҳпулро мондаанд хонасӯхтаҳо. Нӯҳ болори хона, сутун ва ҳафт болори айвон нест. Ҳамин ҳам инсоният шуд?

Абдувоҳид-ака аз дари боғ берун омад.

– Ҳамин ҳам инсоният шуд?! – ин дафъа бо овози баланд хашмгинона гуфт Абдувоҳид-ака ва дарҳол аз ғояти оташинӣ худ ба худ гап заданашро пай бурда, саросема ба атроф нигарист.

«Ноодамӣ, харигарӣ...» дар дил дашном дод ӯ.

Саидмурод бели чӯбини ҳамсояро оварда, болои бом баромад ва ба барфбелкунӣ сар кард. Дере нагузашта, худи ҳамсоя омад, ки бо се бачаи хурдсол бева монда буд. Зан салом додан замоно ҳиқ-ҳиқ ба гиря даромад. Баъд нолаву фиғонаш торафт баландтар шудан гирифт.

– Гӯр ҷанг шавад! Хонумони ҷангара сӯзад! – навҳа мекашид зан.

Абдувоҳид-ака аз қабили мардҳои нармдиле буд, ки зан ё кӯдаки гирёнро бинад, даступо гум мекунад. Вай як умр ба қадри ҳоли худ ба одамон сардорӣ, раҳнамоӣ мекард. Дар фронт ҳам дастаи начандон калони худро зери тирборони ҳариф ба ҳамлаҳо мебурд. Лекин ҳоло гиряи ҳамсоязан сари

калобаи ӯро гум карда буд.

– Бас, хоҳарам, гиря накунед. Шукри бачаҳотона кунед, – рӯ турш намуда, ҳамин қадар тасаллӣ дода тавонист ӯ.

– Ака, аз гуноҳи мо гузаред. Болорҳотона мо сӯхтем, – гуфт зан. – Касал будам, як параха ҳезум набуд.

Абдувоҳид-ака чизе нагуфт. Чӣ гуфтанашро намедонист. Акнун, ки гунаҳгор маълум шуда, дар рӯбарӯяш меистод, намедонист, ки оташин шавад, ё суханҳои таскиномезашро давом бидиҳад. Ӯ дузди болорҳоро дигар хел тасаввур карда буд. Дузд ба назари хаёлаш марди чолоку пурзӯри бемурувват ва густохе буд. Ҳоло Абдувоҳид-ака ҳайрон шуда, ба камзӯлу калӯши дарбеҳии зан хомӯш менигарист. Дар дилаш мегуфт, ки ҳанӯз сисола нашуда, ба мӯяш сафедӣ, ба гирди лаб ва чашмонаш оҷинг афтодааст...

– Як дам ба хонаи мо намеоед? – беҷуръатона пурсид зан оби дидагонашро пок карда.

Ӯ боз ҷавоб надод.

Чанд дақиқа пеш ӯ ҳамин бевазанро хонасӯхта гуфта, дашном дода буд. Вай бошад, бе ин ҳам хонавайрон аст.

Саидмурод дар лаби бом истода, ба гуфтугӯи онҳо гӯш медод.

– Ра-ра-равед, амак, ин ҷо хунук. Ман ҳам ҳоҳ-ҳо-зир меоям, – гуфт ӯ ва боз чизе илова кардан мехост, ки нисфи калима дар даҳонаш монду забонаш гирифт ва ночор белро кашолакунон ба он сӯи бом рафт.

Дар хонаи ҳамсоя вақти зинда будани шавҳараш Абдувоҳид-ака боре меҳмон шуда буд. Он вақт тоқчаҳо пур аз мисинаи нави дурахшону тобон буд. Дар рафҳо – қатори зарфҳои рангоранги чинӣ. Акнун аз ҷиҳози пешина фақат як сандуқи нимдошт мондааст. Дар тоқча – чанд косаи сафол, чароғи ҳафтуми шишааш аз бонкаи консерв сохташуда. Дар қаҳтию гармою сармои зиндагӣ се бачаро бе мардина хӯронида, пӯшонидан кори ҳазл нест, албатта. Эҳтимол, болорҳоро ҳам фурӯхта хӯрда бошанд. Чаро ки ин қадар ҳезумро панҷ сол сӯзӣ ҳам, боз зиёдӣ мекунад.

Зан кӯрпаҳои таҳмонро саросема афтонида, аз так як кӯрпачаи навтарро гирифта, ба кодоки сандалӣ аз болои пӯстаки буз густарид.

Абдувоҳид-ака аз пешгоҳ менишасту зери лаб ба худ заҳрханда мекард: рӯзҳое ки ҳар ду пояш бутун буд, дар нимаи кодок ҷой гирифта метавонист. Акнун якпоя шудаасту ба ду кодок базӯр мегунҷад: ба яктоаш худаш нишаста, ба кодоки паҳлӯӣ пои чӯбинашро дароз мекунад, ки илоҷи қат карданаш нест.

Писараки соҳиби хона дастурхон паҳн карда, ду нони ҷавин, ба лаъличаи алюминӣ талқони тутмавиз овард. Чой, зоҳиран, аз пӯстлохи дарахти себ ранги сабз гирифта буд, ки таъми тахиртобе дошт.

Аз берун сурфаи башиддати марде шунида шуд. – Канӣ меҳмон? Меҳмонро нишон диҳед ба ман!. бо оҳанги қадаре шӯхиомез сурфакунон мегуфт мард. Ин овози бародари соҳибаи хона Нодири бригадир буд. Вай Абдувоҳид-акаро аз ҷой бархостан намонда, худ ба зону нишаста, бо дасти ягонааш оғӯш намуд.

Ин ҳам нимта шудааст, берӯзӣ, аз дил гузаронпд Абдувоҳид-ака. Худоё, ҳар куҷо нанигарӣ – маъюбу малуле, шикаставу дардманде...

Нодир аз паҳлӯи ӯ нишаста, ҳолпурсӣ мекард. Ҳар замон китфи чапи бедасташро боло кашида, гиребони гимнастёркаи рангпарида ва нимтанаи пахтагинашро дуруст мекард. Дар воқеъ бошад, гиребонаш ҳамвор меистод, аммо ба назари ӯ, зоҳиран, чунин менамуд, ки либосаш яктарафа шудааст.

Нони ҷав ба ком мехалид, ба милки дандонҳо сахт мерасид, гулӯро мехарошид. Аз он бӯи коҳ ва гил меомад. Абдувоҳид-ака кӯшиш мекард, ки буридаи ба даст гирифтаашро хӯрда тамом кунад. Нони ҷавро ӯ бори охирин айёми кӯдакӣ, кадом як соли қаҳтӣ хӯрда буд ва бештар аз қиссаҳои ғамангези рӯзгорони ота – бобояш дар ёд дошт.

Ҳоло ба андоми Нодир нигоҳ карда, ба хотир меовард, ки ӯ чӣ гуна бақувват ва девкор буд. Бегоҳирӯзиҳо аз давуғеҷи худ фориғ шуда, ба нигоҳубини полези Абдувоҳид-ака ёрӣ медод. Дар ҳаққи «деҳқонии шаҳриёнаи» ӯ кинояҳо гуфта, ба ӯ кор меомӯхт.

– Каланда ана ин ту озод партоед, – мегуфт ӯ ба ҳам-

сояаш. – Дамаш тез, вазни худаш катӣ ба хоки мулоим даромада меравад. Сонӣ оҳиста хоки ҷӯяро боло мекашед. Ин қадар зӯр задан, оҳу уҳ кардан ҳоҷат не. Мегуфтанд, ки ҳафт пушт гузарад ҳам, фарзанди деҳқон – боз деҳқон. Панҷаи шумо ба каланддаста намечаспад-ку! Ба мурвату гилдиракҳои заводатон бутун дил бастед-дия...

– Айби завод не, ҷӯра, айби худам, – хиҷолатмандона мегуфт Абдувоҳид-ака.

Вай пас аз ташкил шудани колхоз ва як навъ қомат рост кардани он ба касбу кори худ – устогии заводи чарм баргашта буд. Ҳар пагоҳӣ харакӣ ба шаҳр рафта, бегоҳӣ бармегашт.

Абдувоҳид-ака сурфаи сахт ва бадарди Нодирро дида гӯё ҷони худаш ба азоб афтода бошад, рӯй турш менамуд. Чӣ хел йигити ҳузарб буд ӯ. Ҳоло аз он исту бисти пештара ақаллан нимаш намондааст.

Соҳибаи хона як табақ лаблабуи буғӣ оварда, рӯи дастурхон гузошт.

– Айб намекунед, – гуфт зан ва беихтиёр оҳ кашид. Абдувоҳид-ака чизе шукромез гуфтан мехост, вале нохост роҳи нафасаш танг шуд ва ӯ хомӯшона сар ҷунбонид. Хуб шуд, ки дар ин асно Саидмурод омада, аз кодоки поён нишаст.

– Бел карда шудӣ? – пурсид Нодир.

– Ш-шудам.

– Бар падарат раҳмат, ука. Гир, ука, нон гир, лаб-лабу гир... Ҳа, аробаатро дидам. Ғам нахӯр, пагоҳ саҳарӣ мебарорем. Зӯри асп нарасад, одам ҳаст. – Пас ба Абдувоҳид-ака рӯй овард: – Аспҳо се сол боз коҳ мехӯранд. Барои юнучқа замин намонд. Ҳеҷ шунида будед, ки аспа коҳ катӣ парво кунанд?

Абдувоҳид-ака якта лаблабуро пӯст канда, ба назди Нодир монд ва яктои дигарро худаш тоза ва қалам карда хӯрд...

– Бевақт шуд. Акнун равам, – гуфт ӯ.

– Андак бардошт кунед, ака, – гуфт Нодир. – Саидмурод, додарам, ба хонаи мо бирав. Ба янгаат таом фармуда будам. Тайёр шудагист.

– Э ташвиш накашед, Нодирҷон.

– Ташвиш не. Воқеан, ака, шумоя ба ташвиш монондем: болорхотона аз ночорӣ ҳезум кардем.

Абдувоҳид-ака «медонам» гуфтагӣ барин саҳле сар ҷунбонид.

– Клуби колхоз госпитал шуд. Ба шаҳр наздик-дия. Ҳамин зимистон ҳезумаш ба зиммаи колхоз буд. Ҳезуми тар ҳасту охир, бе пешдаргирон намешавад... Аз нӯкаш чаҳор болорро бурронида ба ду бевазан додем. Ана инҳо ҳам аз ҳамон ҳисоб.

– Ҳеҷ воқеа не, – гуфт Абдувоҳид-ака. – Ҷон дар амон бошад, ҳама чиз ёфт мешавад.

– Болор тайёр, ака. Хиёбони сафедорони мо шинондаро дидед, албатта. Ман ба ҳар эҳтимол зич-зич шинонида будам, ки мабодо офате расида, як қисмаш хушк шавад ҳам, радда вайрон нашавад. Не, ҳамааш гирифтааст. Ҳамин хиёбон аз они шумо. Ҳар қадар болор лозим шавад, бурида медиҳам.

– Ҳоҷат ба дарахтбурӣ не, Нодирҷон. Гуфтам-ку, ҷон дар амон бошад, чиз ёфт мешавад.

Саидмурод як табақ палавро ба дастархон печонида овард. Палави айёми ҷанг: аз биринҷи майдае ки замони осоишта ҳиммат кунанд, аз он шавла мепухтанд. Ба ҷои гӯшт – се дона тухми мурғ.

Баъди ош Нодир аз бағалкисааш гиреҳакеро бароварда, аз як тарафаш бо дандон газида, яла кард. Дар латтапора ним каф чойи кабуд баста шуда буд. Чойи кабуди асил.

* * *

Нодир тирамоҳи соли дигар вафот кард. Мегӯянд, ки ба ҳамкишлоқиҳо васият кардааст, ки ба хиёбони сафедорон минъбад бе иҷозати Абдувоҳид-ака касе даст нарасонад... Шояд аз ҳамин сабаб ҳама хиёбонро ба номи Абдувоҳид-амак пайвастанд?

Шароити шаҳр бошад, ба комиҷроия рафта арз мекунӣ. Гапат ҷон дошта бошад, қарор мебарорад, ки фалон кӯча, ё майдон, ё хиёбон ба номи фалонӣ шавад. Ба тунукаҳои хушрӯи осмониранг номро навишта, ба дару девор ме-

часпонанд. Ҳақ ба ҳақдор мерасад, ном ба номдор.

Дар қишлоқ чӣ илоҷ кардан мумкин? Пирамард сад бор гуфт, ки Хиёбони Абдувоҳид нагӯед. Таъсир намекунад, боз мегӯянд, ҳатто ба ҳуҷҷатҳошон менависанд. «Магазин дар самти чапи Хиёбони Абдувоҳид, дар паҳлуи ёдгории шаҳидони Ҷанги Бузурги Ватанӣ сохта шавад» – навиштаанд дар қарори дина хондаашон. Қарори идораи ҷамъияти матлубот, аз афти кор. Ҳа, ҳамту, чаро ки соҳиб ва созандаи магазину ошхонаю чойхона дар қишлоқҳо ҳамин идора.

То алҳол касе нагуфтааст ва, эҳтимол, гумон ҳам накардааст, ки Абдувоҳид-амак ба ивази чанд болори барои бемору бенавоён рӯзҳои сахт ҳезумшудааш як ҳиёбони бузургро ба номи худ гузаронидааст. Рост, касе нагуфтааст. Лекин гуфтан шарт аст? Худи Абдувоҳид-ака магар дил надорад? Ҳар дафъае ки номашро аз паси калимаи «хиёбон» мешунавад, баданаш тасфида меравад, гумон мекунад, ки моли ятими бесаробонеро дар рӯзи равшан зӯран соҳибӣ карда бошад. Охир, ваю Нодир дӯст буданд, мисли додару бародар буданд.

Ғалатӣ, ки хотири Нодирро ҳама пос медоранду лекин дар масъалаи ба ягон ҷой сабт кардани номи ӯ доимо монеае пеш меояд. Панҷ сол қабл ба деҳаҳои калону обод таассуб карда, дар паҳлӯи Хиёбони Нодир барои шаҳидони ҷанг, ки аз ҳамин деҳа ба фронт рафтаанд, ҳайкали ёдгорӣ сохтанд. Дар болои тахтасанги мармар аввал номи писари калонии Абдувоҳид-амакро навиштанд. Вай ба ин эътироз накардааст, чаро ки меарзад. Писари вай дар қатори ордену медалҳои дигар се ордени «Шӯҳрат» гирифта буд. Ин шараф аз эътибори унвони қаҳрамонӣ камӣ надорад. Аммо номи Нодирро фаъолони ҳамонвақта ба он рӯихат илова кардан нахостанд.

Абдувоҳид-амак ба ҳар касе ки мурочиат накунад, як хел ҷавоб мешунид:

– Гапатон дуруст, амак. Лекин дар ин ҷо як нозукӣ ҳаст. Дар лавҳа аз рӯи қоида номи шаҳидони дар майдони ҷанг ҳалокшударо менависанд.

– Нодир аз ҷароҳати ҷанг ҳалок шуд. Ӯро ароба зер карда накуштааст. Шушаш сӯрох-сӯрох буд. Гурдааш ҳам мову

шумо барин як ҷуфт нею як тоқа монда буд.

– Рост мегӯед, аммо қоида ҳамин. Чӣ илоҷ?

Абдувоҳид-амак лангон-лангон ба военкомат рафт. Ба райком рафт. Охир номи Нодирро ҳам ба лавҳа илова карданд.

* * *

Оре, Хиёбони Нодир барои мӯйсафед як ҷузъи рӯзгор, маншаи фикру хаёл, ҳатто пораи назар ва нафас гардидааст. Агар пурсед, ки чаро ин тавр, ба гумон аст, ки муфассал ҷавоб дода тавонад. Хайр, аз одамон савол кунед, ки чаро ба фалон мавзеъ ё фалон кас дил бастаед? Эҳтимол, ақидаҳои худро дуру дароз арз намоянд. Лекин ҷавоби комилан саҳеҳро кам андар кам касон дода метавонанд.

Шояд пирамард дар сафи мавзуни сафедорон ба ҷуз он малоҳате ки ҷозиби дидаи дигарон аст, боз ҳусни изофае мебинад? Аҷаб нест, ки раста ба назари ӯ чун сафи ҷавонмардони баҳамият метобад, ки ба ҳифзи нангу номус ба майдони корзор рафта барнагаштаанд? Ва аз ҳамин сабаб ӯ ҳар саҳар бо сафедорон ба танҳоӣ чун бо фарзандони худ сӯҳбат мекунад ва овози онҳоро возеҳ мешунавад?

Кӣ медонад?! Барои дарёфтани ин нукта, эҳтимол, хамон тариқа умр гузаронидан лозим бошад, ки Абувоҳид-амак гузаронидааст. Ё ҳамон гуна дил доштан лозим бошад, ки ӯ дорад.

ШАБИ САВВУМ

Наққош оринҷашро ба миз такя дода, ғарқи андеша ба тиреза чашм дӯхта буд.

Дар кӯча барфи реза меборид. Бод зарраҳои онро бозӣ дошта, ба чапу рост меафканд, чарх мезанонид, ба шишахои тиреза оварда мечаспонид ва боз рӯфтаву афшонида ба поён мебурд.

Ҳаво торик мешуд. Дар бинои рӯ ба рӯ, дар шӯъбаи ҷарроҳӣ кайҳо чароғ афрӯхтаанд.

Ин шаби саввуми дарози зимистон аст, ки духтур Суръат Наққош дар ҳамин ҷо, дар шӯъбаи касалиҳои асаб рӯз ме-

кунад. Ба хотири табобати як зан – модари се кӯдаки хурдсол, ки ба дарди гароне гирифтор шудааст.

Мардум ба шахсоне, ки савдои худкушӣ ба сарашон афтодааст, одатан бо назари холӣ аз эҳтиром менигаранд, ҳатто метавон гуфт, аз ин гуна касон дар дил як андоза кароҳат ҳис мекунанд. Лекин духтурон, хусусан табибони бемориҳои асаб ин тавр нестанд. Барои онҳо шахси ба васвасаи худкушӣ афтода мусибатзадаест, ки бештар аз ҳама сазовори марҳамат аст. Наққош ҳам дар саргузашти он зан, дар ваҷҳи пайдоиш ва ҷараёни бемории ӯ нуктаеро медид, ки диққати ӯро сахт ҷалб карда буд.

– Камтар назди шумо нишинам.

Наққош ба гӯяндаи ин суханҳо, бемори жӯлидамӯи баландболое, ки дар қафояш рост меистод, рӯй оварда, ба ӯ аз курсӣ ҷой нишон дод:

– Марҳамат, нишинед.

Аз беморони нозук аст ин жӯлидамӯй. Ба ӯ дигар хел муомила карда намешавад, дар суханаш аз илтимос дида, оҳанги ҳукм бештар садо медиҳад. Агар мабодо бигӯед, ки «Не, бемор, вақти чақ-чақу мусоҳиба гузаштааст, ба палата рафта, ором бихобед...» – тамом, пӯстинро чаппа мепӯшад. Хайр бигузор, ки билаққад. Хусусан, ки сӯҳбаташ дилгиру дилбазан нест, ҳарчанд аз ҳузн ҳам тиҳӣ нест. Баръакс як дараҷа мароқангез. Пагоҳӣ, масалан, бо ҳам рӯ ба рӯ омада, саломуалек кардан замоно сари роҳи Наққошро гирифта, ба гап даромад:

– Хоҳишмандам, дар ёд дошта бошед, духтур: ҷонваре, ки аз ҳамаи ҷондорон баландтар, хӯ-ӯш, дар кӯҳҳои баландиаш ҳафтуним ҳазор метр зиндагонӣ карда метавонад, анкабут аст. Хӯ-ӯш, анкабут. Мурғ бошад фақат ба чаҳоруним ҳазор метр баландӣ метавонад истиқомат кунад. Мурғ гуфта, хӯ-ӯш, ҳамаи паррандаҳоро мегӯям.

Наққош ба аломати тасдиқ сар ҷунбонида, оромона гуфт:

– Раҳмат, ба хотир мегирам.

– Аммо каждум умри дароз мебинад, – боз гуфт бемор аз остини яктаҳи духтур дошта. – Сахтҷонтарини ҷонварҳост. Дар ҳолате, ки, хӯ-ӯш, аз шашсад рентген радиатсия одам мемурад, каждум дар Саҳрои Кабир аз ҳаштод ҳазор рент-

ген осебе надид. Ҳаштод ҳазор! Он ҷо як вақтҳо Франсия бомбаи атомиашро месанҷид. Боре шиддати радиатсия, хӯӯш, ба яксаду панҷоҳу чор ҳазор рентген расид. Каждум боз зинда монд. Мулоҳиза кунед, духтур, каждум зинда монд!..

Наққош баъд сӯи институт роҳравон фикр мекард, ки чаро ин мардак маҳз ҳамин ду ҷонвари нафратангезро мисол овард? Сонӣ аз таҷрибаи дувоздаҳсолаи кораш мисолҳои бисёреро ба ёд оварда, худ ба худ таббассум кард.

Ҳоло хотири духтур андак мушавваш аст. Аз ишораҳои нимғурмаи ҳамкорон пай бурд, ки мудири шӯъба имрӯз ҳам дар маҷлиси мухтасари назди сардухтур аз кордории ӯ шиква кардааст. «Суръат Наққош шабҳо дар клиника монда, ҳамаро бесаранҷом мекунад. Шогирдону ёрдамчиёнаш бисёр равуо, даробаро карда, тартибро халалдор мекунанд...».

Тавба, равуои онҳо ба тартиби дардмандон чӣ тавр халал мерасонидааст? Ҳариф айб наёбад, думи кучукат каҷ мегуфтааст. Ҳамаи ин аз нотавонбинӣ. Наққош ҳар моҳ якду касали ғайриоддӣ, ба истилоҳи худашон, касали аз ҷиҳати ташхис мураккабро муолиҷа карда, ба ҳаёти мӯътадил бармегардонад. Барои ин, чунон ки ҳоло бо ин зани бемор мекунад, назорати доимӣ ҷорӣ кардан, шабҳои бехобӣ кашидан, тадқиқоти гуногун гузаронидан лозим меояд. Ин ба замми дардмандони муқаррарӣ, ки ба касалиҳои «маъмул» гирифтор шудаанд.

Духтурони ҷавон, ҳамшира ва санитарҳо натиҷаи кори ӯро бо мудири худ, ки дар айни замон ба муолиҷаи аҳли як палатаи чаҳоркаса мутасаддист, муқоиса мекунанд. Натиҷаи ана ҳамин муқоиса ба фоидаи мудири мӯҳтарам нест.

Хайр, охир, дасти ӯро кӣ доштааст? Бигузор тадқиқот гузаронад, шабҳо биояду хобашро ҳаром кунад, шогирдону ёрдамчиёнашро аз пасаш кашола карда гардад.

Не, эшонро фақат ба гап монанд. Суханҳои пуртантанаи тумтароқ.

– Олами асаб, ҳамкасбони арҷманд, олами ба назар ноаёни пурасрорест. Бале, вай то имрӯз саросар пур аз асрори кашфношуда аст.

Савобталабе ёфт шуда намегӯяд, ки пас асрорро бояд кашф кард, на ин ки субҳу шом оид ба зарурати кашфи он манаҳ зананд.

Ин ҷавони жӯлидамӯй аз беморони мудир аст. Пешонии фарох, бинии рости теғадор, мӯи дарози каме маллатоби то ба сари китф фаромада ва ҳаракатҳои ботамкинаш ба замми қиёфаи мутафаккирона ӯро ба файласуфҳои дунёи кадим монанд мекунанд.

Наққош ба таърихи бемории ӯ як назар афканда буд. Мудири мӯҳтарам «савдои шаҳомат» навишта мондааст. Яъне аз ҳамон қабиле, ки худро подшоҳи Бобулистон ё худ Жолио-Кюри ё лётчики кайҳоннавард меноманд. Вале касали ӯ тамоман дигар аст. Ба гапаш диққат кунед, аппарати ҳофизааш саҳеҳ кор мекунад. Ҳар чизе ки ӯ мегӯяд, рост аст, фактест, ки дар ҳаёт ва илм собит шудааст. Нутқаш ҳам аз ҷиҳати сарфу наҳв иллате надорад.

– Духтур, ба шумо як-ду чиз бигӯям, – ба гап даромад мардак пас аз он ки дақиқае ба нохунҳои дасташ чашм дӯхта нишаст.

– Кошки! – ризоияти худро як қадар муболиғаомез изҳор дошт Наққош.

– Панҷсад сол пеш аз ин дар Аврупо пойафзоли нӯкдароз мепӯшидаанд. Сохташ, хӯ-ӯш, мисли мӯкиҳои қадимаи худамон. Лекин нӯки кафши баъзеҳо то ба ҳафтод-ҳаштод сантиметр мерасидааст. Мансаб ва мақоми кас ҳар қадар баланд бошад, хӯ-ӯш, нӯки кафшаш ҳамон кадар дароз мешудааст.

– Чунон ки пештар дар кишвари худамон ҳам баъзе зотҳо бузургии салларо ба дараҷаи эътибор ва фазилати соҳибаш алоқаманд медонистаанд...

– Намедонам, духтур, салларо намедонам, – эътироз кард бемор. – Лекин, хӯ-ӯш, донистани табиб шарт аст, ки дар дунё кӣ аз ҳама бисёртар бо дасташ роҳ гаштааст. Яъне, хӯ-ӯш, подарҳавою даст бар замин. Ин шахс Иоҳанн Ойслингер аст. Аз Австрия. Соли 1900-ум вай дар зарфи панҷоҳу панҷ рӯз, хӯ-ӯш, ҳар рӯз даҳ-соатӣ аз Вена то Париж як ҳазору чаҳорсаду як километр роҳ тай кардааст.

Наққош чун пай бурда буд, ки аз худ чизе илова намояд,

ба мусоҳиб хуш намеояд, бо мақсади қувват додани рағбати ӯ савол дод:

– Дар ҳафтод соли охир натиҷаи беҳтаре ба даст наомадааст?

– Не. Рекорд ҳанӯз ҳамон – ҳазору чаҳорсаду як километр.

Боз дақиқае ҳар ду хомӯш монданд.

– Акнун як-ду мисол аз тарзи саломуалек, – бо ваҷоҳати воизе ба гапаш давом намуд ҷавон. – Аҷибтарин тарзи саломуалекро, ху-ӯш, дар байни халқҳои Африка мебинем. Тоифаи Тумбве, хӯ-ӯш, барои салом ба зону нишаста, аз замин муште хок мегирад ва ба синаву бозувонаш мепошад. Фарзандони қабилаи Камба ба аломати эҳтиром, хӯ-ӯш, ба рӯи ошнои пазмоншудаашон туф мекунанд. Хайр, духтур, саломат бошед, ягон чиз пурсидан лозим шавад, шарм надоред. Мо азони худӣ.

Ӯ калон-калон қадам партофта, дар хамгашти долон нопадид гардид.

2

Духтур ба худ аҳд кард, ки то омадани ёрдамчиёнаш ҳамин ҷо нишинад, лекин аз воқеаҳои ногувор дигар фикр накунад.

Хуб, чӣ воқеаи гуворо шуд имрӯз?

«Запорожес»-и кӯҳнаашонро саҳарӣ дар як соат дуруст карда, ба занаш супорид. Лекин бо ҳамин шарт, ки то барфи таки пой об нашавад, Хосиятхон мошин наронад. Ӯ розӣ шуд.

Мошинсавории Хосиятхон – дар оила мавзӯи мунозираи ҳаррӯза. Вай ҳамин ки ба сари рул нишаст, ҳама гуна қоидаҳои маҳдудкунандаи суръатро аз ёд мебарад. Ҳафтае нест, ки ягон имспектори ГАИ ӯро аз роҳ дошта, барои аз ҳад гузаронидани суръат ё риоя накардани ину он қоидаи ҳаракат ҷарима андохтанӣ нашавад. Аммо Хосиятхон бо як ширинзабонии моткунандае инспекторро гоҳ акаҷону додари ҷон, гоҳе рафиқи азизу меҳрубон хонда, ба ҷои ҳуҷҷати ронандагӣ шаҳодатномаи духтурии худро нишон медиҳад ва мегӯяд, ки ана инспектори мӯҳтарам худаш би-

хонад, Хосият Наққош ҷарроҳи фалон табобатхона аст ва ӯро фалон хел бемориони вазнин дар рӯи мизи ҷарроҳӣ ҳар лаҳза нигарон аст ва боиси андаке (фақат андаке!) шитоб кардани ӯ маҳз дар ҳамин вазъият аст ва ғайра ва ҳаказо.

Инак, «Запорожес»-и нимшалақи онҳо боз кӯчаҳоро аз ғуррросу ҳуштаку тақарроси гӯшхарош ва дуди фаровон пур карда, пеш метозад.

Якҷоя бошанд, Наққош ба сифати мусофир ба мошинашон савор намешавад.

– Қасдан даст мекашед?

– Не, азизам, мехоҳам пиёда камтар сайр кунам.

– «Сайр кунам...» Шумо ба занҳое, ки техникаро азбар карданианд, бойкот эълон мекунед. Ана мақсади шумо.

– Бойкот-мойкот не, азизам. Вазифаи таъмиргари «Чайка»-атон маро кифоя.

– Рӯйрост гӯед, ки метарсам.

Наққош занашро оташин кардан нахоста, хомӯш мемонад.

– Пас шарм медоред, ор мекунед. Лекин оё медонед, ки аз чӣ ор мекунед? Аз фардои ҳаёт! Фардо кӯча ва роҳҳои мамлакат ба ҳукми суръатҳои баланд хоҳад буд. Пас мошинронии ман таҷассуми прогресс, аз нахустин нишонаҳои истиқболи нақлиёт аст.

– Ҳай-ҳай, Хосиятҷон, хоксорӣ чӣ гуноҳ дошт? Ба меъёраш, ба хаёлам, ҳанӯз ба касе зарар наовардааст...

Наққош пешинӣ ба хона телефон карда, аз хушдоманаш фаҳмид, ки Хосиятхон бо вуҷуди аҳду паймон ва ваъдаю воиз ба кораш мошинсавор рафтааст.

Хӯш, боз чӣ воқеа рӯй дода буд?

Ҳа, ходими шӯъбаи илму маданияти рӯзнома бо телефон хабар дод, ки фардо ба наздаш меояд. Барои мусоҳиба дар мавзӯи роҳу тадбирҳои нави табобати бемории асаб.

Дунёи ғалатӣ. Мудири мӯҳтарам сояи ӯро аз девор метарошад, дар ҷамъомаду маъракаҳо (дар ғайбаш, албатта) ба бадном карданаш мекӯшад. Гурӯҳи дигаре услуби кори ӯро на факат худ меписанданду байни худҳошон таърифу тавсиф мекунанд, балки мехоҳанд, ки дар матбуот низ шӯҳрат пайдо кунад.

«Чӣ боис шуд, ки ин касбро интихоб кардед?»

Модоме ки бо ходими матбуот сӯҳбат мешуда бошад, аз ин саволи анъанавӣ гузир нест.

Одатан мутахассисон дар ҷавоби чунин савол фавран қиёфаи ҷиддӣ гирифта, ба андеша мераванд, пас ботамкин ва таҳаммул ба нақл шурӯъ мекунанд. Яъне бо ваҷоҳати худ низ таъкид мекунанд, ки ин масъаларо дар айёми интихоби касб ҳам аз муҳимтарин муаммоҳои ҳаёти худ медонистанд, ҳоло низ дар чунин ақидаанд.

Наққош бошад, ҳар дафъае ки аз ӯ чӣ гуна маҳз психиатр шуданашро мепурсанд, беихтиёр механдад. Чунки он нуқтаи оғоз, он нахустин воқеае ки боиси мароқи ӯ ба илми асаб гашта буд, худаш як ҳодисаи ғалатист.

Наққош ва Хосиятхон ҳанӯз дар курси саввум хонадор шуда буданд ва ҳамроҳи модари Хосиятхон дар як квартира зиндагонӣ мекарданд.

Воқеан, назар ба дигарон бармаҳалтар оиладор шудани онҳо аз мавзӯъҳои доимии ҳазлу мутоибаи шарикдарсон буд.

– Кори имрӯзаро ба фардо магузор, – гуфтаанд хирадмандон. – Хосиятхону Суръатҷон таҷассуми хираданд, – мегуфт яке аз ҳамдарсон.

– Рост, – тасдиқ мекард дигаре. – То хатми таҳсил сабр карданн инҳо зарур буд? Ҳаргиз. Рафту, худо накарда, ягон сайёраи дури осмонӣ аз хатти мадораш баромада омада, шараққӣ ба Замини мо бархӯрд?

– Ё рафту қонун баромад, ки синнатон аз бист, ки гузашт, дигар никоҳ мумкин нест? – киноя мекард саввумӣ.

Зану шавҳари ҷавон низ паст намеомаданд.

– Медонед, ҷавони муҷаррад ба чӣ мемонад? – савол медод Хосиятхон. – Ба билети лотерея, ки чӣ шуданашро худо медонад. Аммо йигити оиладор мисли пасандозест, ки ба кассаи амонатӣ супурдаед.

– Ё монанди «заёми тилло», ки бо умеде харида, бардошта мегардед – мегардеду охир ба чанд тин зарараш мефурӯшед, – мегуфт дар ҷавоб касе аз рафиқон ва ҳама баробар механдиданд.

– Сабр кунед, – ба сӯҳбат ҳамроҳ мешуд худи Наққош. –

Бармаҳал хонадор шудан боз як бартарӣ дорад. Шумо бисёр одамонро мешиносед, ки ду ё ҳатто се карат Қаҳрамони Иттифоқи Советӣ ё Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ шудаанд. Аммо ду карат қаҳрамонмодарро надидаед...

– Бас, бас! – даҳонн шавҳарашро бо кафи даст пӯшида, бо хашми нозолуд мегуфт Хосиятхон. – Гоҷигарӣ ҳам эбашкатӣ.

... Ҳамон рӯз, мисли имрӯза, аз осмони пасти тирафом барфи реза меборид. Наққош ҳамроҳи зан ва хушдоманаш шом хӯрд ва саросема нашуда, ба либоспушӣ даромад. Ӯ рӯзҳо мехонду ҳафтае се шаб барои таъмини маишат дар табобатхонаҳо вазифаи «додари шафқат»-ро ба ҷо меовард.

Ҳанӯз аз хона набаромада, ба худ тасаввур мекард, ки то ҷои кор рӯй-рӯи пайраҳаи нарми сафед, миёни шӯришу ғалаёни зарраҳои барф кайф карда, пиёда хоҳад рафт. Кас фақат дар ҳамин гуна ҳавои тозаю махмуркунанда баръало ҳис мекунад, ки дар сандуқи сина шуш дорад ва ҳавои софе, ки ворид мешавад, то ба дуртарин гӯшаҳои он давида рафта, ба ҷони кас ҳаловат мебахшад. Наққош ҳанӯз берун набаромада, қарор дода буд, ки то ба табобатхона расидан, ягон бор китфу остин ё телпаку гиребон наафшонад. Бигузор болои китфу тори сараш барф кӯрпа шавад!

Аз саёҳати оянда аш қаблан хурсандӣ карда, аз ошёнаи дуввум мефаромад. Мефаромаду телпаки гӯшакдори арзонакашро ба сараш зер карда мепӯшид. Ба майдончаи танги ошёнаи якум расида, ба сӯи баромадгоҳ акнун рост шуда буд, ки такони сахт ва дарди ҷонкоҳеро ҳис карда, дар ҷояш шах шуда монд. Пеши чашмонаш ҳалқачаҳои сурху сиёҳ ба рақс даромаданд. Ӯ ғайриихтиёр даст ба пушти сар бурд, ки он ҷо зарба расида буд. Ҳамин кораш хеле бамаврид буд, зеро зарбаи дигар хеле сахттар ва коротар буд ва ба дасташ рост омада, устухони панҷаҳояшро маъюб гардонид.

Дар ошёнаи якум, дар зери квартираи Хосиятхон марди лоғару қадпасти заҳирранге бо оилаи худ мезист. Наққош бо ӯ ва аҳли оилаи ӯ ба ҷуз «саломуалеки худоӣ» дигар гуна муносибате надошт. Шояд агар муносибати ошноӣ ё ақаллан ҳамсоягӣ медошт, беҳтар мебуд, зеро касе, ки бо чӯбдасти ғафсу гароне, ки онро дар дӯконҳои ашёи рӯзгор

ба ҷои тиракҳои сабуку дарози қадимаи тоҷикӣ мефурӯшанд, ба пушти сари Суръат Наққош ду зарбаи пурзӯр зада буд, маҳз ҳамин заҳирандом буд.

Вақте ки Суръат чашм кушод, ҳангома дигар ба авҷи аълояш расида буд. Хушдомани меҳрубон домоди худро бо сари хунолуд, ранги кабуд ва беёду бехуд дида, «Вой дод! Мардум, мадад кунед!» гӯён ҳавлиро ба сараш бардошта буд.

Хосиятхон бошад, ҳамсояи нимҷонро аз камингоҳаш – аз таки зинапоя бо дастони бӯзбаласон пурқувваташ дошта ва кӯдаквор кашолакунон ба саҳни ҳавлӣ бароварда, рӯи барфтӯда афканда буд. Гурӯҳе ба истиқболи мошини ёрии таъҷилӣ, чанде ба пешвози мототсиклҳои милитсия ба сари кӯчаи калон баромада буданд...

Наққош дасти чапи ба қолиби гаҷ андохта ва докапеч кардашудаашро як моҳ ба гардан ҳамел карда гашт. Хайрият, мағзи сараш осеб надида буд. Ӯ пештар дар ҳар диданаш пайкари лоғари ҳамсояи бадқавоқи худро ба ҳоли ӯ тараҳҳум кунад ҳам, ҳоло хурсанд буд, ки ин гумкардахирад марди тавонои таҳамтан набудааст. Вагарна бо вуҷуди он ки Наққош ба сар телпаки пӯстигӯсфандӣ пӯшида буд, ҳамон як зарбаи аввалаи он чӯбдасти заранг кифоя буд, ки ӯ дар арафаи гирифтани дипломи институт ба оламе сафар кунад, ки он ҷо мақоми дипломдору бедипломон, мааттаассуф баробар аст.

Муфаттиши шӯъбаи милитсия аз қабили одамоне буд, ки дар ҷанҷоли байни ду кас ҳамеша ва ҳатман ҳар ду тарафро гунаҳгор медонанд ва бо эътимоди кулл мегӯянд, ки шохи дарахт ҳеҷ гоҳ бидуни шамол намеҷунбад. Бинобар ин вай аввалҳо ба Суръат Наққош ҳамчун ба шахсе назар мекард, ки дар паси сурати мӯътамад сирати мураккаберо нуҳуфтаанд. Вале баъди мусоҳибаи дуввуму саввум дар муомилаи муфаттиш оҳанги нарм ва хайрхоҳонае пайдо шуд.

Наққош варақаҳои пурсиши он ҳамсояро хонда, ду маротиба дар сӯҳбати чорбарӯ бо ӯ иштирок карда, таърихи тадриҷан хароб шудани рӯҳияи он бечораро бо тафсилоташ дарк намуд. Худи ҳамон рӯзи моҷаро низ Суръат аз дил гу-

заронида буд, ки дар ин ҳодиса нафаси деви рашк ҳис карда мешавад. Қабл аз он рӯз ҳам Наққош ҳангоми мулоқот бо ҳамсояи камсухан дар чашмони ӯ осори адовати базӯр ниҳон дошташавандаро хонда, маҳз ҳамин гумон ба хаёлаш роҳ ёфта буд. Дониши аз китобҳо ва нақлҳои омӯзгорон бардоштааш низ далолат мекард, ки манбаи кинаи бесабаби ин зот фақат рашки кӯр-кӯрона шуда метавонаду бас.

Ин гуна воқеа, ин хел як гардиши ногаҳонӣ барои Наққош чунон аҷиб буд, ки ақлу ҳуши ӯро муддате тамом тасхир намуд. Вазъи вайрони асаби беморон дар шуури ӯ то алҳол ҳамчун як чизи муқаррарӣ, чун мавриди таваҷҷӯҳи ҳаррӯзаи табиб акс меёфту аммо нақши ягон қадар амиқе нагузошта, ҷои худро ба таассуроти тоза вомегузошт.

Суръат аз сӯҳбатҳо дар шӯъбаи милитсия олами дар хаёли худ бофта баровардаи ҳамсояро сайр карда, тамом гаранг шуда буд. Дар ин олам ӯ ба ҷуз занакабозӣ дигар коре, фикру зикре, матлабу мақсаде надошт. Ӯ дар боби хок пошидан ба чашми занаш Хосиятхон ва ҳамсояҳо ва соири атрофиён ба худ ҳамтое надошт. Вай як силсилаи мураккабу мураттаби рамзу ишораҳои махсусе ихтироъ карда буд, ки ҳамаи ин ба робитаи байни Наққош ва зани ҳамсояи заҳрранг хизмат мекард. Ҳамин ки ин ду зоти нопок фурсати мусоиде дарёфтанд, худро ба канори ҳамдигар меандохтанд. Онон ба фисқу фуҷур он қадар бадомӯз шуда буданд, дар кӯи шаҳватончунон бебокона қадам мезаданд, ки ҳеҷ кадом фосиқ дар ҳеҷ замоне ба ин поя нарасида буд.

Боре ӯ, ҳамсояи туршрӯй, дар яке аз колхозҳои дурдаст дар хонаи яке аз роҳбарони колхоз мехобид. Ӯ ба ин ҷо барои тафтиши тадбирҳои санитарии зидди касалиҳои чорво омада буд. Аммо шаб, ки даромад, хаёлаш ба хона, оила, занаш банд шуд. Дилаш ба ҳазор кӯча даромада мебаромад. Ниҳоят, нимишабӣ дигар тоқат карда натавониста аз бистар парида бархост. Ӯ ҳамчун дар оина, чун дар рӯзи равшан ва дар рӯ ба рӯи худ медид, ки зани бевафояш, зани бадахлоқ, фосиқа ва фоҳишааш бо ҷавони хушандому хушпайкари пайвастаабру, ки дар ошёнаи дуввум истиқомат мекунад ва ҳарчанд коруборaш хароб кардани саломатии дигарон аст, худро аз ҳоло давогари дардмандон медонад,

дар хонаи хоби ӯ, рӯи кати ӯ дар оғӯши ҳамдигар мехобанд. Ҳа, маҳз рӯи ҳамон кати васеи нарм, ки ӯ дуқат шуда аз магазини мебел оварда буд ва то дами аз дарҳои танги квартираи нав гузаронида, ба хонаи хоб даровarda ҷойгир кунонидан шири аз модар хурдааш ба даҳон омада буд. Ба ӯ лаҳзае чунон намуд, ки пичирроси хандаомез ва нолиши масруронаи зан ба гӯшаш даромад...

Ӯ либоси худро чала пӯшида, ба сари роҳи калон шитобид. Бомдодон ба шаҳр расид. Ба тақ-тақи ӯ занаш ба зудӣ дарро накушод. Гӯё овози шавҳари худро намешинохта бошад, такрор-такрор «Кист?» гуфта мепурсид. Мард медонист, ки ҳамаи ин мусоҳилакорӣ тақали оддист, найранги куҳани соддалавҳонаест ва зоҳиран барои он лозим аст, ки ошиқ фурсат дошта бошад, то аз тиреза баромада бигурезад.

Пурсишу истинтоқ ҳамаи шаб давом кард, аммо натиҷае набахшид. Рӯзи дигар ҳамсоя қаду бари тирезаҳояшро чен карда, ба оҳангар панҷараи пӯлодин фармуд.

3

Наққош аз шӯъбаи милитсия мебаромад, ки аз рӯ ба рӯяш Хосиятхон пайдо шуд.

– Бахайр? Чӣ гапи тоза?

– Ҳеҷ. Пурсиш давом мекунад.

– Ва шумо парвое надоред?

– Ман чӣ кунам? Милитсия ташкилоти давлатӣ, дар ихтиёри ман нест.

– Ман ҳам ҳаминро гуфта истодаам, ки шумо аз ҳамаи ин доругир парвое надоред.

– Азизам, ман бепарво нестам. Лекин, охир, олами хаёлоти ҳамсояамон, ростӣ, хеле аҷоиб.

– Туф кардам ман ба олами хаёлоти ҳамсояи шумо. Фаҳмидед, тадқиқотчии мӯҳтарам? Оё ба мийяи шумо андешае ташриф нафармудааст, ки олами ғарибi хаёлоти ҳамсояатон ба номуси оилаи мо иснод меорад?

– Рост. Ин ҳодиса, аз як тараф, бисёр ғамангез.

– «Аз як тараф»... «Аз тарафи дигар...» – тамасхуромез ва хашмолуд гуфт Хосият.

– О вай мард касал аст. Худатон духтур, мефаҳмед. Чӣ кор ҳам кардан мумкин?

– Набошад, сабр кунед, ман ягон кор мекунам.

Хосиятхон рост ба назди муфаттише, ки ин корро мутасаддӣ буд, даромада, илтимос кард, ки ҳамсояи ӯро ба вай нишон диҳанд. Ҳамин ки милитсионери навбатдор ӯро оварда, аз дар дарун кард, Хосиятхон чобук аз ҷои нишасти худ барҷаста, сӯи дар шитобид. Ҳамсоя, ки рӯзи моҷаро чӣ гуна дар дасти ин зани пурзӯр мисли гурбаи ошолуд оҷизона тапидани худро ҳанӯз нағз дар ёд дошт, беихтиёр чанд қадам қафо рафт. Аммо Хосиятхон чолокона ба ӯ расида, аз бозуяш қапида, ба пешгоҳи хона, ба наздикии мизи муфаттиш оварда нишонид.

– Ҳамсоя, – бо овози пасти таҳдидомез сар кард ӯ бидуни салому алеку пурсупосу ину он. – Мегӯянд, ки ба мағзи шумо, – ӯ нӯки ангушти ишораташро бо кароҳат ба пешонии арақпахшкардаи ҳамсоя расонид, – осебе расидааст. Намедонам, шуморо акнун ба ҳабсхона мефиристанд, ё ба курорт. Лекин ман ба ҳар ҳол огоҳ карда монданиам, ки агар афсонаҳои аблаҳонаатонро дар хусуси шавҳари ман ва маймуни худ – ӯ зани ҳамсояро дар назар дошт – бори дигар дар ягон ҷой такрор кунед, ана дар пеши намояндаи идораи давлат қавл медиҳам, ки илоҷи ҳар дуятонро худам меёбам. Шумо феъли мана медонед. Гап ҳамин...

Муфаттиш аз тиреза Наққошро бо имо даъват намуд ва ӯ занашро таваллою зорикунон ҳамроҳаш бурд. Зану шавҳар кайҳо қарор дода буданд, ки ҳар ду ҷарроҳ мешаванд. Аммо аз рӯзи моҷаро сар карда, фикру хаёли Наққош ба касалиҳои асаб ва хусусан ба табиати рашк, сабабҳои пайдоиш, аломатҳои нахустини он, шаклҳои зуҳур ва рафта-рафта ба як қувваи ноаёни ташвишангезе расидани ин ҳисси харобиовар торафт бештар таваҷҷӯҳ мекард.

Шояд боиси тағири пеша кардани Наққош боз чунин як хислати табиии ӯ бошад, ки агар дар назди ӯ зарурати ҳалли яке аз ду муаммо истода бошад, вай ҳатман муаммои мураккабтарро интихоб мекард. Аз зарурати ҳал кардани ягон масъалаи душвор, чунон ки ба сари баъзе касон меояд, ба дарёи андеша ғӯта намезад, даступо гум намекард, баръакс

рӯҳаш боло мегирифт, ғайраташ меафзуд. Ҳамин хислати домоди нав дар рӯзгор низ дар ҳар маврид намоён мешуд. Чунин ба назар мерасид, ки вайрон шудани ягон ҷои водопровод ё оташдони газ ё чизи дигар гӯё боиси хушҳолии ӯ мегардид. Ба ҷои он ки аз пайдо шудани ташвиши тозае норозӣ гардад, ӯ худ ба худ: «Ҳеҷ воқеа не. Ҳоло мебинем, ҳозир соз мекунем» гӯён дасту остин бармезад ва қуттии дабанги дастаноки пур аз ҳар гуна калид, симу ғалтаку мурват ва лақулуқи фулузиашро бардошта, ба ҷои кор мешитобид.

4

Сунбула омад. Вай аз шогирдони Наққош аст ва се шаб боз ихтиёрӣ ин ҷо мемонад. Рӯзона дар институт мехонад, шабона дар палатае, ки бемори вазнинашон он ҷост, ба ҷои ҳамшираи шафқат хизмат мекунад ва вазифаи ёрдамчии духтур Наққошро адо менамояд.

Рӯзи дуввуми ба ин ҷо оварда ва ба палатаи секаса хобонида шудани Шоҳида ҳамшираи палата Наққошро бо телефон ҷеғ зад. Наққош омада, дар дасти ӯ шишачаеро дид, ки пур аз таблеткаҳои сафеди хобовар буд. Ҳамшира арз намуд, ки ӯ мувофиқи таъиноти духтур ҳар як ҳаракати зани беморро номаълум таъқиб мекард. Бо вуҷуди он Шоҳида дами хилват шудани палатаро дарёфта, ҳамин шишачаро аз таги куртааш бароварда, ба сӯрохи бистари пахтагин пинҳон кард.

Аз куҷо пайдо шудани онро фақат худо медонаду худаш, мегуфт ҳамшира. Охир, беморонро ҳанӯз дар қабулхона бараҳна карда, чунон бо диққат аз назар мегузаронанд, ки як дона арзанро руст карда наметавонанд. Чизҳое ки аз берун ба беморон меоянд, ҳамчунин аз тафтиш мегузаранд. Агар духтур ба бемор истеъмоли доруи хобро фармояд, онро ҳамшира ҳар дафъа дар пеши чашми худаш мехӯронаду баъд бо хотири ҷамъ аз пайи дигар кор меравад, то ки имконияти ғун кардани дору истисно бошад. Худоё, макру ҳилаи одамизод ҳадду ҳудуд надорад?..

Духтур Сунбуларо ба кабинети ординатура ҷеғ зада гуфт:

– Аз рӯи таъмаш нембуталро монанд аст ин дору. Дар таки дар мошин истодааст. Ана ҳамин шишачаро ба дорухона

мебаред. Ман ба мудираш телефон кардам. Айнан ҳамин хел таблеткаҳо сохта медиҳад. Фаҳмо?

– Фаҳмо, муаллим.

То даме ки шишачаи доруи хоб дар кӯчаҳои шаҳр, пас даст ба дасти ходимони дорухона сайр менамуд, Наққош бо Шоҳида дар кабинети ординатура сӯҳбат мекард. Ниҳоят, шишачаро дар ҷои худаш гузоштанд, лекин акнун вай фақат ду дона доруи хоб дошт. Дигар таблеткаҳояш бо вуҷуди айнияти томи зоҳирӣ бо доруи хоб танҳо сурати безарар ва бетаъсири он буданду бас.

Ҳамаи шаби гузашта на духтур, на Сунбула ва на дигарон мижа таҳ накарданд. Худи бемор бошад, шаб то саҳар паҳлу мегашт, оҳ мекашид, гоҳо фиқ-фиқ мегирист.

Саҳарӣ ӯ духтурро бесаброна интизор буд. Баробари ба палата ворид шудани Наққош, ҳанӯз вай назди кати ӯ нарасида, илтимос кард, ки бачаҳояшро ба наздаш биоваранд.

Духтур иҷозат надод. Мулоқот бо аъзоёни оила ва ёру дӯсту хешу табор фақат рӯзи истироҳат таъин шудааст. Барои Шоҳида аз қоида истисно кардан маъное надорад. Зарурат ҳам.

Баъди пешин Шоҳида гирякунон илтиҷо мекард, ки агар бачаҳояшро ба наздаш нагузоранд, сурати онҳоро аз хона биоваранд.

Шавҳараш Вакил, ки дар бадали чанд рӯзи охир аз атрофи табобатхона дур намешуд ва шабҳоро дар хоначаи пирамарди лифтбон мегузаронид, дарҳол рафта як даста сурат овард. Шоҳида аз байни суратҳо калонтаринашро хоста гирифт. Дар сурат зану шавҳар ва дар мобайни онон се писарашон акс ёфта буданд. Писараки хурдӣ, ки он вақт, зоҳиран, ҳатто сарашро рост дошта наметавонист, дар бағали модар буд.

Шоҳида он паҳлуи суратро, ки шавҳараш акс ёфта буд, қат кард ва аз афти кор, барои рост ва ҳамвор даррондда партофтан ҷои қаткардаашро бо пушти нохун молид. Аммо муддате ба хаёл рафта, аз раъяш баргашт. Сурати ба шакли китоби нимкушод қатшударо рӯи сандуқчаи чизмонак гузошт. Акнун акси писаронаш ба Шоҳида ва сурати шавҳараш ба девори палата менигарист.

Шоҳида гӯё бо фарзандонаш видоъ мекард. Аз феълу атвори ӯ ҳар дақиқа ба духтур арз мекарданд. Ӯ рӯи кат рӯболо мехобид, ғарқи хаёл буд. Яқин, қарор додааст, ки баробари ҳама хоб кунад, то касе аз чизе шубҳа набарад. Вай амин аст, ки аз нияти шуми ӯ касе огоҳ нест, аз шишаяки пури доруи ӯ касе хабар надорад. Амин аст, ки ҳар се бемори ин палата имшаб баробар ба хоб мераванд, вале яктаи онон дигар ҳеҷ гоҳ бедор нахоҳад шуд. Сад афсӯс, сад дареғ, ки писараконі нозанинаш бе навозиши модар, бепарастор мемонанд. Аммо чӣ илоҷ, ки зиндагиро барои ӯ ҳаром кардаанд.

Хайр, ҳеҷ воқеае не. Бачаҳо калон мешаванд ва ягон вақт аз падари фосиқи худ ҷавоб металабанд, ки чаро модарашон ба ин тариқа аз олам бирафт ва ҳамин ки асли воқеаро фаҳмиданд, ба ҳафтод пушти он марди бевафо лаънат мехонанд.

Шоҳида ним истакон чойи ширинро рӯи сандуқак тайёр карда мондааст. Ҳамин ки чароғи палатаро хомӯш карданд, таблеткаҳоро ба кафаш мерезаду бо чой фурӯ мебарад. Агар баногоҳ дар дилаш хоҳиши рафънопазире пайдо намешуд, ки фарзандони дилбандашро бори охирин бубинад, ӯ ин корро динашаб мекард ва ҳоло аз шиканҷаи рӯҳу ҷон озод буд. Дар ин ҷои тааҷҷуб ҳам нест. Борҳо шудааст, ки савқи модарӣ, эҳсоси модарӣ соати ин қабил иқдомҳоро ба таъхир андохтааст.

5

Наққош ба Сунбула гуфт, ки берун мебарояд, дар ҳавои тоза каме сайр мекунад.

Дар майдончаи байни ошёнаҳои дуввуму саввум як гурӯҳ беморони тамокукаш рост истода сӯҳбат мекарданд. Ҳарчанд духтурон дар дасти ин тоифа сигору папирос намебинанд, ҳавои бадбӯю вайрони қафаси сина худ ба забони ҳол мегӯяд, ки онҳо ин ҷо бо чӣ коре машғуланд.

Ҳамадон низ ин ҷо буд ва рӯй ба сӯи девор меистод. Воқеан, Наққош ҷавони жӯлидамӯи файласуфмонандро, ки дар ҳар диданаш ба ӯ як силсила маълумоти аҷибу ғариби аз

рӯзномаю маҷаллаю тақвимҳои деворӣ азёдкардаашро мегӯяд, худ ба худ Ҳамадон меномад. Духтур аз дил гузаронид, ки ҳозир ба сӯҳбати Ҳамадон чандон иштиёқ надорад ва хуб мешуд, ки ӯ бо чақ-чақи рафиқонаш андармон шуда, шарфаи пои ӯро нашунавад ва ба доманаш часпида аз роҳ бознадорад.

Лекин нашуд. Ҳамадон ҳамсӯҳбатонашро тарк намуда, аз паҳлуи ӯ гузашт ва бо камоли одоб ва нармӣ аз бағалц духтур гирифта, асроромез пичиррос зад:

– Чанд чизи, хӯ-ӯш, бисёр ғалатӣ, фақат барои худатон. Бигӯям?

Наққош ба зӯр худро маҷбур намуд, ки аз гулӯяш садои «ҳа» барояд.

– Калонтарин тухм дар ҷаҳон, хӯ-ӯш, моли уштурмурғ аст. Барои пухтани як донааш онро, хӯ-ӯш, чилу панҷ дақиқа бояд ҷӯшонид.

Наққош ҳис кард, ки дилтанг мешавад. Овози бемор ба гӯшаш намефорид. Мехост сухане ёфта бигӯяду миёни нақли ӯро бибуррад ё ҳеҷ набошад, пичингомез бипурсад, ки «Ин гуна тухм шиками чанд нафар ту барин ҳамадонҳоро сер мекардааст?» Аммо боз худро ба даст гирифт ва хунсардона гуфт:

– Аҷиб.

Ҳамадон аз тағири муомилаи духтур, албатта, хабар надошт ва мисли пешина бо ваҷд ба гапаш давом мекард:

– Хуки дарёӣ наваду шаш дандон дорад, вале тӯъмаашро, хӯ-ӯш, нахоида фурӯ мебарад. Медонед, барои чӣ?

– Не, – иқрор шуд Наққош.

– Сабабашро баъд мегӯям. Лекин хотиррасон кунед. Андак, хӯ-ӯш, парешонхотир шудаам.

Вай дасти Наққошро раҳо карда, ба назди мусоҳибонаш баргашт.

Маълумотхалтаи ин бемор бетак аст, аз афташ, фикр мекард Наққош. Духтураш, мудири мӯҳтарами шӯъба, ташхиси касалии ӯро нодуруст додааст. Савдои шаҳомат нест дарди ӯ.

Аз ин қабил беморон дар таҷрибаи Наққош вохӯрда буданд. Перорсол як бемор аз хешу табори худ коғазҳои ка-

лон-калони нақшакашӣ, мистару қаламҳои рангоранг талаб мекард. Баъд ҳамаи вақти худро сарф намуда, схемаи мушакҳои кайҳоннавардро мекашид. Схема аз ҳазорон деталҳои нозуку дақиқ иборат буд.Лекин худи он шахс як умр ошпази ресторан буд ва бо техникаи фалакпаймо, бешубҳа, сарукоре надошт.

Ба рӯбоҳбозиҳои мудири шӯъба аҳамият надода, хок ба сараш, гуфта гаштан мумкин. Лекин ба ҳоли дардмандон дили кас месӯзад. Радикулит ё шакли сабуки астения бошад, мудири мӯҳтарам як бало карда, муолиҷа месозад. Вале Ҳамадон барин маризон барои ӯ чормағзи дандоншиканананд.

Хосиятхон нақл мекунад, ки ҳамин гуна якта духтур дар поликлиникаи назди табобатхонаи онҳо кор мекунад. Духтури дандон. Рӯзе нест, ки ранҷурон аз кори ҳаромаш ба сардухтур шикоят набаранд. Гӯё каллапазеро дар дӯкони ҷавоҳирот нишонида бошанд. Ҳамин ки сардухтур дар ҳаққаш чорае диданӣ шуд, «Дод, бедод!» гуфта, ба вазорати ҳифзи сиҳат ва ҳатто идораҳои аз он болотар медавад.

– Ҳафт бача дорам! Бисту панҷ сол ин ҷониб барои саломатии халқ ранҷ мекашам! – даъво мекунад ӯ.

Рост, ҳафт бача дорад. Бисту панҷ сол боз ранҷ мекашад. Аммо аз ранҷи ӯ ба дарди мардум давое намерасад. Имрӯз, фаразан, бо пармачаи мошини дандон лунҷи якеро сӯрох кунад, фардо милки дигареро хуншор месозад. Ҳодисаҳои ба ҷои дандони иллатнок шартошурт канда партофтани дандони сиҳат бошад, сону шумор надорад.

Акнун ҳисоб кунед, мегӯяд Хосиятхон. То ба нафақа баромаданаш он зоти нодир бояд боз ҳафт сол кор кунад. Дар як сол сесаду даҳ рӯзи кор ҳаст (духтурон рӯзҳои шанбе ҳам кор мекунанд). Агар рӯзе аз даҳ-дувоздаҳ бемори қабулкардааш ақаллан дандони се касро хароб гардонад, пас то анҷоми «фаъолияти меҳнатии худ» табиби ношуд боз камаш шаш ҳазор касро ноҳақ азоби ҷаҳаннам медиҳад.

Аз ӯ чанд маротиба илтимос карданд, ки аз барои савоб бо ихтиёри худ ба кабинети ташкилии поликлиника бигзарад. Бо ҳисобу китоби маризону дорую даво машғул бошад. Садқаи сар, масъулиятро ба гардан гирифта, маоши пештараашро хоҳанд дод. Чия?! Ба идораҳои дахлдору бедахл он

қадар давуғеҷ карда, ҳамаро безор намуд, ки ба сардухтур аз ҳар сӯ телефон карда гуфтанд: ба ҳурмати ҳамаи муқаддасоти олам, илоҳо барака ёбеду илоҷе кунед, ки духтуратон ба сари мо дод гуфта наояд.

Мудири мӯҳтарам низ ана ҳамин хел як зоти шариф аст.

Бо вуҷуди он Наққош ақида дорад, ки мудири шӯъба будани ӯ барои беморон хуб аст. Монед, ки роҳбарӣ карда, савори мошини ёрии тиббӣ ин сӯ-он сӯ шитобида, дар маҷлисҳо гап фурӯхта гардад. Агар вазифаи мудирӣ намешуд ва ӯ фақат бо табобат машғул мегардид, миқдори беморони камтолеъ, ки ба дасти ӯ меафтоданд, сечанд меафзуд.

... Наққош дар пайраҳаи барфпӯш қадам мезад. Дар шунаҳи чароғон зарраҳои дурахшандаи барф чашмро мебурданд. Бо аробачаҳои электрикӣ аз корпусҳои табобатхона ба ошхона зарфҳои холӣ мекашониданд.

Духтур ҳис намуд, ки муддате инҷониб касе аз пасаш меояд. Аз роҳ бозистод. Чанд қадам дуртар аз ӯ Вакил меистод, ки бачаҳои худро ба парастории хешовандонаш вогузошта, шабу рӯзро дар ҳамин ҷо мегузаронид.

– Ҳа, ошно?

Наққош кӯшиш кунад ҳам, ба ин одам ба ҷуз «ошно» дигар шакли хитобро раво дида наметавонист.

Вакил салом дода, саволомез, илтиҷоомез ба рӯи духтур чашм дӯхт. Зоҳиран, ҷуръате надошт, ки аҳволи занашро бипурсад.

– Ҳоло ягон чизи аниқ гуфта намешавад, – ба ҳар ҳол раҳмаш омада гуфт духтур.

Худкардаро даво не, вовайлои пинҳонӣ. Акнун мардак албатта розист, ки аз баҳри ҳама чиз, ҳатто аз баҳри ҷон бигзараду сиҳатӣ ва оромии пешинаи ҳамсари худро баргардонад. Оё Наққош воқеаи доруи «хоб»-ро бигӯяд? Чӣ суд? Хавотираш зиёд мешаваду бас. Бе ин ҳам хеле азоб кашидааст. Чашмҳояш якангуштӣ фурӯ нишастаанд. Пӯсти рӯяш аз так кабудча метобад. Ришаш чанд рӯз боз нотарошида. Паси ҳам сигор мекашад. Гоҳо яктоаш тамом нашуда, навашро дуд мекунонад.

– Ҳеҷ натиҷа нест, гӯед... – бо андӯҳ гуфт Вакил. Дар му-

лоқоти аввалинашон низ ин мард бо ҳамин оҳанг гап мезад.

– Ба ман мадад кунед, духтур, – таваллоомез мегуфт ӯ он рӯз дар сари мизи Наққош рост истода.

– Нишинед. Ба шумо чӣ шудааст? Чӣ дард доред?

– Ман не. Занам касал. Васвосӣ. Мо се фарзанд дорем. Се писар. Сағир мемонанд, бемодар, беёвар мемонанд. Охир калониаш акнун ҳаштсола мешавад, – дар чашмонаш ашк ҳалқа зад.

Муддате ҳар ду хомӯш монданд. Аз мили дастшӯяки кунҷи кабинет чик-чик об мечакид. Наққош хеста, мурвати милро сахттар тофт. Чик-чик қатъ гардид.

– Ба фикри худкушӣ афтодааст. Сарам сих мондааст, духтур. Намедонам, чӣ кунам...

– Нақл кунед. Ҳар чиз медонед, бигӯед.

Вакил ба сукут рафт.

Манзараи шинос, манзараи муқаррарӣ. Айнан ҳамин гуна аҳвол бо аксари беморон рӯй медиҳад: омада, аз дарди харобиовар шиква мекунанд, мегӯянд, ки имрӯз ё фардо оила вайрон мешавад, кӯдакони маъсум бепадару модар мемонанд. Ё ҳатто ба ягон шахси наздикашон хавфи марг таҳдид мекунад, чунон ки ин гуна рӯзи тира ҳоло ба сари Шоҳида омадааст.

Бале, дуру дароз шикоят мекунанд, мадад хоста лобаву зорӣ мекунанд, аммо фармоед, ки қиссаро нақл кунед, сабабҳои пайдоиши носозӣ ё ихтилофро ошкор бигӯед, забонашон якбора лол мегардад.

6

Дар он мамлакат мутахассисони мо иншооти калоне месохтанд. Вакил бо касби худ – кафшери электр машғул буд.

Як бегоҳӣ ба тамом шудани кор ним соат монда буд, ки дар саҳни сохтмон Шоҳида пайдо шуд. Вакил дар болои манораи баландиаш баробари иморати даҳ ошёна бо пайванди оҳанинпанҷара машғул буд.

Занаш бо имову ишора фаҳмонид, ки ӯро дар ҳамон ҷо мунтазир хоҳад шуд.

Вакил саросема шустушӯ намуд, тағири либос кард ва ҳарду бо исрори Шоҳида ба сӯи кинотеатр равон шуданд.

– Барои чӣ маҳз ҳозир ба кино? – бо тааҷҷуб пурсид Ва-

кил.

– Бардошт кунед, мефаҳмед.

Ин ҷо ӯ бояд мазмуни мухтасари филмро нақл кунад. Чунин нуктаро низ бояд қаблан таъкид кунад, ки дарвозаҳои бозори он мамлакат ба чаҳор ҷониби олам баробар яла буданд. Аз ҷумла дар бозори китоб ва кинофилм барин ғизоҳои маънавӣ ҳам ҳар кӣ пешдаст буд, бештар мол мефурӯхт.

Филм аслан италиёвӣ буда, айнан тарҷума шавад, «Шохдори беназир» ном дошт. Аврупоиён одатан ба марде, ки занаш бо марди дигар аз рӯи ишқ ё фисқ алоқа бастаасту худи ӯ аз ии ҳол бехабар аст, «шохдор» ё «шохбароварда» лақаб медиҳанд.

Шоҳида хеле дар изтироб буд. Нооором, канда-канда сухан мегуфт. Аз дасти шавҳар дошта, аз байни издиҳоми тамошобинон бошитоб кашолакунон ба толори нимторик ба ҷои нишасташон мебурд.

Филм сар шуд. Касе дар зери экран нишаста, матни онро ба воситаи микрофон ба забони маҳаллӣ тарҷума мекард.

Андрео ном марди гармчеҳра ва хушпайкар соҳиби муассисаи кулоҳдӯзӣ будааст. Занаш Мария Грация, яъне Марияи соҳибҷамолро беҳад дӯст медоштааст. Рузе аз рӯзҳо ҳодисае рӯй медиҳаду дар дили Андрео ба покдомании зан шубҳа пайдо мегардад. Шубҳа торафт қувват гирифта, ба рашки сӯзон табдил меёбад ва сабру қарор аз вуҷуди Андрео мерабояд.

Мария Грация ба ҳотеле меравад, то дар машшотахонаи он гесувони худро шона занонад ва пардоз бидиҳад. Ба назари шавҳар чунин менамояд, ки ҷавонмарде ҳамсари ӯро ба як хона дароварда, либосҳои ӯро паси ҳам аз танаш дур меандозад...

Бори дигар Андрео мебинад, ки зан бо дугонаи худ дар назди биное бо ду марди бегона мулоқот мекунанд. Баъд ҳар чаҳор нафар вориди бино мешаванд. Хаёли шавҳар ба тасвири саҳнаҳои ҷонфигор шурӯъ мекунад. Аммо чун худ ба андаруни бино даромада, занашро ҷустуҷӯ мекунад, ӯро дар толоре мебинад, ки паҳлуи дугонааш рӯи хараке нишаста, ба тамошои рақси духтарон машғул аст.

Зану шавҳар ба хонаашон меҳмон даъват мекунанд. Ҳар ду ошёнаи хона – пур аз меҳмон. Мария Грация як даста мардонро барои машғулоте ба болохона таклиф мекунад. Андрео дар поён, назди меҳмонони дигар монда, ба хаёлоти рангини худ банд мешавад: ӯ баръало пеши назар мебинад, ки занаш дар хонаи хобашон рӯи бистари ороста мерақсаду мардҳои бегона бо нигоҳи чашмони аз оташи ваҷд ва шаҳват дурахшандаашон пайкари ӯро гӯё мепалмосанд. Тани бараҳнаи занро фақат як шадда тасмаи ҳарир аз назарҳо нимниҳон медорад. Ҳар кадом тасма рақаме дорад ва ба ресмоне ҳамел аст. Мардҳо бо навбат қуръа мепартоянд ва ҳар рақаме ки баромад, Мария тасмаи ҳамон рақамро аз танаш канда, ба он мард тақдим мекунад. Дар бадани Мария торафт камтар тасма боқӣ мемонад, ӯ қариб тамом бараҳна мешавад, аммо бозӣ торафт авҷ мегирад. Мария рӯи бистари мурассаъ бо карашма мерақсад...

Боз тамошобин мефаҳмад, ки ҳамаи ин манзара дар воқеъ ба амал наомада, балки маҳсули хаёли шавҳари бадгумон будааст.

Рӯзе Андрео рустӣ аппарати майдаяки телефон харида оварда, дар хона ба сим васл мекунад. Ҳар боре ки занги телефон баланд шуд, ӯ низ пеши аппарати пинҳонӣ рафта, ба гуфтугӯ гӯш медиҳад. Аммо ягон чизи шубҳаангез намешунавад. Фақат боре бо соҳиби овози мардона мулоқот таъин кардани занашро шунида, дар кодоки либосовезак пинҳон мешавад. Дере нагузашта, соҳиби овоз меояд, вале маълум мешавад, ки вай роҳибаи солхӯрдае будаасту садои ғафси мардона доштааст.

Бо вуҷуди он ки Андрео барои тасдиқи гумони ғашовари худ далеле ёфта наметавонад, мунозираю мубоҳисаи зану шавҳар тадриҷан ба ҷанҷолу хархаша рафта мерасад ва охир ҳам Мария Грация ароз карда, ба хонаи падар мeравад. Андреои аз карда пушаймон аз шиддати ғаму ғусса инони ихтиёр аз даст дода, савори автомобил худро ба деворе зада маҷрӯҳ мекунад.

Рӯзҳои рӯи бистар хобиданаш гуфтугӯи Марияи бозгаштаро бо як ҷавони зебое, ки зуд-зуд мулоқот мекарданд ва мисли хоҳару додар муносибати беғаш доштанд, аз теле-

фони рустиаш шунида, дигар эътимоди кулл ҳосил мекунад, ки завҷааш зани боисмату нанг аст.

Пас аз сиҳат шуда, ба кор баромадан дӯстонаш низ ӯро панд мехонанд, мегӯянд, ки ҳар гуна андешаҳои беасоси беҳударо аз сар дур андозад, зеро Мария Грация барин зани покдоман дар ҳаёт кам вомехӯрад.

Ва Андрео аз таъсири насиҳат ва саргузашти рӯзҳои охир ба риққат омада, ба хона телефон мекунад ва аз занаш узр мехоҳад, ки ҳамин қадар вақт аз ӯ ноҳақ бадгумон буд ва боиси озораш мегардид.

– Хайр, ба гузашта салавот! – мегӯяд дар ҷавоб Мария Грация, ки дар рӯи диван менишаст. – Ман аз гуноҳи ту даргузаштам. Муҳимтар аз ҳама он ки мо ба ҳамдигар содиқем.

Ин дам аппарат оҳиста-оҳиста дур меравад ва тамошобин мебинад, ки ҳамон ҷавони зебо рӯи диван сар ба зонуи Мария Грация ниҳода мехобад...

Вакил ҳангоми намоиши филм чандин маротиба ҳис кард, ки занаш дар толори торик ба экран не, балки ба андоми ӯ чашм дӯхтааст ва бодиққат муоина мекунад, ки дар рӯи шавҳараш чӣ ифодае акс меёбад. Равшан буд, ки Шоҳида ин филмро худи ҳамон рӯз дидааст ва дубора фақат барои нишон додан ба шавҳараш ба ин ҷо омадааст.

Онҳо ба кӯча баромада, муддате пиёда роҳ мерафтанд. Шоҳида хомӯш буд.

Вакил гуфт:

– Як зарбулмасали қадима ҳаст, зарбулмасали ноодилона нисбат ба ҷинсӣ зан: «Дарахти макри зан сад реша дорад, фалак аз макри зан андеша дорад». Ин филм ифодаи кинематографии ҳамон гап аст ва ба ҳамон андоза ноодилона аст нисбат ба занон.

Шоҳида боз чизе нагуфт. Ҳатто нагуфт, ки филм на фақат ба занҳо дахл дорад ва ҳол он ки ӯ шавҳари худро маҳз барои талқини ҳамин фикр ба тамошои ин чиз оварда буд.

Баъд аз ин Шоҳида камгап шуд. Хаёлмандона роҳ мегашт. Қариб рӯзе набуд, ки зарферо аз даст афтонида нашканад. Ба писараки хурдӣ, ки ҳамроҳашон оварда буданд, дуруст нигоҳ намекард. Гоҳо кӯдак дар талаби ягон чиз мегирист, даҳ-бист дақиқа мегирист, вале модар банди

хаёлоти гарони худ гӯё садои ӯро намешунид.

Ниҳоят, рӯзе Вакилро таъҷилӣ ба табобатхонаи сохтмон даъват карданд. Занаш бо ранги канда, лабу даҳони кабудчатоб рӯи тахтакате мехобид. Барои оббозӣ ба баҳр баромада, аз соҳил хеле дур рафтааст. Хушбахтона, писарбачаҳои моҳигир аз дур дида, аз марг наҷот додаанд.

Вакил назди сардухтур даромада, дар бораи кайфияти ҳамсараш ҳар чиз медонист, як ба як гуфт. Гуфт, ки ин касал ҳанӯз дар Ватан сар шуда буд. Боре, мисли ҳаминрӯза аз кораш даъват карда оваронаниданд. Он дафъа Шоҳида ба сими электр даст зада, қариб ҳалок шуда буд.

Сардухтур Вакилро ба пеши сардори сохтмон бурд.

Рӯзи дигар Вакил оила ва кӯчи худро бардошта бо самолёт ба Ватан баргашт. Ва, инак, ба хидмати духтур Наққош омадааст. Ба ӯ одамон гуфтанд, ки Наққош чандин васвосиро сиҳат карда, ба ҳаёт баргардонидааст. Ба ӯ гуфтаанд, ки...

7

Духтур ба ҳикояти Вакил бо табассуми писхандомез гӯш медод. Барои ӯ нағз аён буд, ки Вакил ҳамин қадар ҳикоят гуфта бошад ҳам, ба саволи ӯ ҷавоб надод, он чизеро, ки дар навбати аввал гуфтан зарур буд, нагуфт.

Басо навъу намудҳои дардмандони асаб ҳастанд. Як қисми эшон рози дилашонро рӯйрост ва ошкоро гуфта медиҳанд. Модоме ки, ба ибораи худи табибон, механизми табобат ба тарзи пайдоиш ва ҷараёни беморӣ вобаста бошад, илоҷ чист? Даст рӯи сина гузореду бо дили соф буду шуди воқеаро бигӯед.

Бале, гуфтан шарт. Шарти шифо ёфта, ба ҳаёт баргаштан. Дар сурате, ки ҳар як нақли корафтода ба духтур барои таъини роҳу равиши муолиҷа зарур аст, дар сурате, ки ҳар як ривоят, ҳикоят барои ӯ дареро боз мекунад, ки ӯ аз он дар ба олами ношиноси шахси мариз сар дароварда, манбаи маразро мебинад ва тадқиқу таҳқиқ мекунад, рози дилро фошофош бояд гуфт. Хусусан агар тақдири бемор баландӣ карда (рост-дия, ҷин занад ҳоксория!), ба дасти мутахассиси донишманд афтода бошад.

Магар каманд дипломдороне, ки аз ҳунари рӯҳшиносии худ дар маъракахо даҳон пур карда лоф мезананд, аммо ҳамин ки саволи аниқу муайяне ба майдон партоед, устоди ҷоғ буданашон ошкор шуда мемонад? Масалан, аз мудири мӯҳтарам оид ба роҳу воситаҳои муолиҷаи савдои рашк савол кунед, фавран ба гап хоҳад даромад:

– Савдои рашк? Оҳ-оҳ, ин масъала бениҳоят мураккаб. Рашк – ин боқимондаи ҳисси қадимист, ки дар он давра одамизод ҳанӯз аз ҳайвон ҷудо нашуда буд.

Ё худ:

– Рашк деви сиёҳ аст, зор монад, офати ҷон аст, сабил монад, арраи умр аст. Решакан бояд кард онро. Несту нобуд бояд сохт.

Дардро дашном медиҳад. Гӯё дард аз ҳарифоне бошад, ки бо дашном мағлубашон кардан мумкин.

Касе даъво надорад, ки ҷиҳатҳои маҳрамонаи зиндагонии оилавӣ, робитаи заношӯӣ ё умуман равобити ҷинсиро ба шахси беруна гуфтан кори оддию осон аст. Бигузор сомеъ шахси хайрхоҳ бошад, ё табибе бошад, ки ба рӯҳи поки пираш Буқроти Ҳаким ҳанӯз қабл аз нахустин иқдоми худ савганд ёд кардааст, ки то ҷон дар бадан дорад, роздори корафтодагон бошад.

Пеши бегона аз ин нуктаҳо сухан рондан осон нест. Бинобар ин аксаран худи табибро лозим меояд, ки мисли одамоне, ки дар биёбон чоҳ канда, барои ташналабон об мебароранд, якта-якта савол дода, аз қаъри дили бемор зарра-зарра маълумоти даркориашро кашида бароварад:

– «Ҳушам парешон» мегӯед. Қадом вақт ва ба чӣ шакле зоҳир мешавад ин парешонӣ? – мепурсад духтур.

– Мисол, вақте ки чизе мехонам. Мехонам-мехонаму як вақт мебинам, ки хаёлам ба дигар тараф рафтааст.

– Пас чизе ҳаст, ки ҳушатонро ба дигар сӯй мекашад?

– Надонам.

– Шумо надонед, рафиқ, кӣ медонад?

– Надонам.

– Набошад, бигӯед, андешае, ки ҳушатонро ба дигар сӯй мебарад, аксаран як хел аст ё ҳар дафъа ҳар хел?

– Диққат накардаам. Ба ёдам нест.

Ана ҳамин тавр, медонаду намедонам, мегӯяд. Ба ёдам нест, аҳамият надодаам, мегӯяд ё мана ин зайл сӯҳбат:

– Аз чӣ сабаб дилтанг мешавед? Чӣ воқеа, масалан, боиси дилгириатон мешавад?

– Ҳеҷ воқеа не. Ҳамту дилам аксари вақт сиёҳ.

– Гоҳо дар дилатон ваҳм пайдо мешавад, ки аз ягон чизи бароятон азиз ҷудо мегардед?

– Ҳа! Ҳа! Пайдо мешавад.

– Ба садоқат ва самимияти баъзе аз наздиконатон, мисол гирем, дӯстон, рафиқони ҳамкасаба шубҳа пайдо мешавад?

– Ҳа, духтур, айнан!

Ҳм. Эшон ба садоқати ҳамкорон шубҳа пайдо карда, асабашон хароб шудааст. Хайр, ин мусоҳибаи аввалин. Дафъаи дигар ба сабаби асл боз як қадам наздиктар хоҳанд омад.

Зотҳое ҳастанд, ки шикваро аз бехобӣ сар мекунанд. Ба онҳо мисли он ки муаллимони донишкадаҳо айёми имтиҳонот мекунанд, саволҳои кӯмакӣ дода, ба сари сабаби асл овардан лозим мешавад. Фақат ҳамин қадар тафовут, ки донишҷӯён ба ин восита сабақи беихтиёр фаромӯшкардаашонро бо шавқи тамом гуфта медиҳанд, маризон хотираҳои дар замири қалб қасдан ниҳонкардаашонро гардани хорхорон ба забон меоранд.

... Наққош ба Вакил гуфт:

– Романҳое ҳастанд, ки охири воқеаро аввал тасвир карда, баъд нақлро дубора аз ибтидояш сар мекунанд. Шумо ҳам нақлро аз аввали воқеа сар накардед. Оё ҳамин тавр нест?

– Ҳамин тавр, духтур.

– Шумо ихтиёр доред, ки чизе нақл накунед. Лекин худатон гуфтед, ки сиҳат шудани ҳамсаратонро мехоҳед.

– Дигар орзу надорам, духтур. Шоҳидаро ба ман... Ӯ лаҳзае забон хоид – ба фарзандонаш саломат баргардонед; як умр ғуломи шумо бошам.

– Э як гапҳо мегӯед, ки... Гӯё китоби қадимае мехонда бошед...

– Як умр миннатдоратон бошам.

– Беҳтараш қиссаро аз як сар нақл кунед.

Ӯ даме ба риши расида, андоми ошуфта, лабони саҳл-саҳл

паридаистодаи шавҳари мусибатзада нигоҳ карда истоду бо оҳанги мулоимтар илова кард:

– Илоҷи дигар нест, ошно.

8

Вакил аз кор бармегашт. Ба қадри наздик шудан ба манзили худ ба сӯи дари пеши троллейбус ҳаракат мекард. Аммо чӣ шуд, ки троллейбус ба истгоҳи ӯ расиду фарояндагон дар дамгаҳи дар таъхир карданд. Ҳа, боиси ошуфтагии мусофирон ана он ҷавонзани сафедрӯи зебоандоме будааст, ки ҷомадони вазнинашро ба зӯр аз ҷой меҷунбонид.

Вакил зуд пеш гузашта, ҷомадонро аз сари роҳ бардошт ва чобукона аз зина фаромад.

Ҳамаи фурудомадагон пароканда шуда рафтанд. Дар истгоҳ фақат Вакил ва он ҷавонзани хушсурат монданд, ки дар ду тарафи ҷомадон рост меистоданд.

Ҷавонзан бо лабханди латифе изҳори миннатдорӣ карда, ҷомадонашро бардошт, вале ду қадам намонда, маҷбур шуд онро ба замин гузорад: ҷомадони начандон бузург хеле гарон буд.

– Сабр кунед, ман мегирам, – хидматгузорона гуфт Вакил ва ҷомадонро бардошта, ба соҳибаш нигарист, ки яъне ба кадом сӯй меравем?

– Ба шумо ташвиш шуд, – гуфт ҷавонзан бо як садои дилкаши адоомез, – таксиро мунтазир шудам, ба зудӣ наомад.

– Ҳеҷ гап не.

– Вазнин, а?

– Сабук гӯям, дурӯғ мешавад. Ин сандуқ ё аз тилло пур, ё аз китоб.

– Ёфтед. Пур аз китобе, ки ба нархи тилло баробар аст.

– Ҳа-а, – мад кашида гӯё изҳори тааҷҷуб намуд Вакил.

Вай гоҳ баробар, гаҳе як-ду қадам қафотар аз ҷавонзан роҳ гашта, қомати мавзун, рухсори сафеду базеб, хусусан мӯи дарози ӯро бо завқ тамошо мекард. Ростӣ, ин гуна мӯи дароз ва ин хел қомати мавзунро ҳеҷ гоҳ надидааст. Гесувонаш бемуҳобот ба зону зада, баробари роҳ рафтанаш бо як назокати фаттон албонҷ мехӯрданд ва назари бинандаро беихтиёр ба худ мекашиданд.

Вакил ҷомадонро то ба таги дари ҷавонзан бурду хайрухуш карда, ба хонааш рафт.

Аз мобайн чанд моҳ гузашт.

Рӯзе ки бо ӯ дар троллейбуси ҳамон маршрут дубора вохӯрд, аз хона бо дили ғамгин баромада буд. Шоҳида модар ва писаронашро ҳамроҳ гирифта, ба район ба хонаи хоҳараш рафта буд. Хонаи бекас ва сокит ба назари Вакил чунон ҳузнангез менамуд, ки гӯё онро сел шуста бошад. Дару девори хонаи холӣ гӯё ба забони ҳол мепурсид, ки ту ин ҷо чӣ кор мекунӣ?

Ӯ ба кӯча баромада, ба троллейбус савор шуд. Мехост ба маркази шаҳр биравад. Он ҷо ба ягон қарор хоҳад омад. Ё ба кино медарояд ё ба назди яке аз рафиқонаш меравад.

Ана дар ҳамон ҳолат бо овози нарму нафисе салом додани ҷавонзани шинос ӯро аз олами андеша берун овард. Ин дафъа ҷавонзан куртаи атласи хушрангу гуле пӯшида буд ва пероҳани сабуку шинами тобистона бар ҳусни ӯ ҳусн афзуда буд.

Онҳо чун шиносони дерина ҳолпурсӣ карданд.

– Ба куҷо равонаед? – савол дод Вакил.

– Худатон чӣ?

– Агар ҳамроҳӣ кунед, ба кино мерафтам.

– Агар худи ман ҳам аслан ба кино равона бошам-чӣ?

– Боз беҳтар. Он гоҳ ба ду кинотеатр меравем, филмро тамошо мекунем.

– Мешавад.

– Биёед акнун шинос шавем. Номи ман Вакил.

– Номи ман...

– Хӯш?

– Номи ман Н.

– Яъне гуфтан намехоҳед?

Ҷавонзан китф дарҳам кашид.

– Ё гуфтан мехоҳед, ки шиносоии мо ҳадде дорад? Ӯ боз китф дарҳам кашид.

– Аҷиб, – гуфт Вакил.

– Чӣ ҷои аҷобат? Ҳамаи номҳо рамзеанд. Рамзи мухтасари якҳарфа чӣ бадӣ дорад?

«Беҳуда ҷомадони ин зан пури китоб набудааст», ба ёд

овард Вакил ва гуфт:

– Агар дар китобе мехондам, ки ҳангоми шиносоӣ яке аз ду нафар номи худро бо як ҳарф ишора мекунад, бовар намекардам.

– Аммо ин амри воқеъ аст. Хоҳед-нахоҳед, бовар мекунед.

Вакил бо ҳисси андаке рашкомез ба худ гуфт, ки ин ҷавонзан дар фазилат, сухандонӣ аз ӯ, зоҳиран, бартарӣ дорад. Ва бори нахуст аз дил гузаронид, ки агар ё тақдир ё тадбире мусоидат кунаду ӯро ба оғӯш бигирад, ба тасарруф дарорад, ин афзалияти ӯ дигар аз байн хоҳад рафт. Ва ӯ сонияе ӯро дар оғӯши худ дид ва тасаввур намуд, ки рӯи даст бардошта ба куҷое мебарад.

... Филме, ки ба тамошояш даромаданд, фач, ҳатто як андоза гоҷ ҳам буд. Онҳо қарор доданд, ки дигар ба кино надароянд. Вакил таклиф намуд, ки ба ресторан биравапд.

– Не, – гуфт.

– Пас ба ягон қаҳвахона биравем?

– Қаҳвахонаҳо ҳам шабона ресторан мешаванд.

– Шумо аз ресторан қимобед?

– Намедонам, боре нарафтаам.

Вакил малӯл шуд. Намедонист, ки дигар чӣ таклифе пешниҳод кунад. Дар айни замон аз ӯ чудо шудан ҳам намехост. Дар дилаш майле қувват мегирифт, ки бо ин ҷавонзан бошад. «Афсӯс, ки якраҳа будааст. Ба ӯ гап гузаронидан осон нест», – фикр мекард ба худ.

– Чаро шумо ба ресторанравӣ ин қадар исрор мекунед?

– Бовар кунед: на барои шаробнӯшӣ ё мусиқӣ шунидан. Гуруснаам, – гуфт Вакил.

– Дар хонаатон таом напухтаанд? – ҳатто ба сӯи Вакил нигоҳ накарда лоуболона пурсид Н.

– Он ҷо касе нест.

Дақиқае хомӯш буданд.

– Агар ба ростӣ гурусна бошед, метавонам шуморо ба хона таклиф кунам.

– Кошкӣ.

Роҳравон аз ину он сӯҳбат мекарданд. Дар зимни гуфтугӯ Вакил оид ба муносибаташ ба ин ҷавонзан мулоҳиза ме-

кард. Шиносоияш бо ӯ ба назараш аҷиб менамуд. Аз як тараф, номи худро бо андешае пинҳон медорад. Аз рафтан ба ресторан, ҳатто қаҳвахона саркашӣ мекунад. Аз тарафи дигар, мардеро, ки фақат бори дуввум мебинад ва аз рӯи нақлаш оиладор буданаш аён шуд, ба хонааш таклиф мекунад.

Лаҳзае Шоҳида ба ёдаш расид. Ба хотираш омад, ки як вақтҳо, айёми навхонагӣ ба ҳамдигар савганди садоқат ёд карда буданд. Пас кӯшише ба кор бурда, ин андешаҳоро аз худ дур ронд ва иҷозат пурсида аз дасти ӯ бигирифт. Дасти ӯ нарм, вале сард буд, ангуштонаш гӯё саҳле меларзиданд.

Ба қабати саввум пасу пеш баромаданд. Дари хонаашро яла кард. Вакил дар долони танги торик ким-чигуна пойафзолеро зер кард ва ба чизе пешпо хӯрда лаҳзае мувозинатро гум кард ва беихтиёр аз камари Н. оғӯш намуд. Мувозинати пайкараш худи ҳамон сония барқарор шуд, аммо ӯ дасти худро пас нагирифт. Баръакс дар зери матои мулоиму лағжонакни куртаи абрешимин бадани аз он ҳам нарму нафиси занро ҳис карда, ӯро сахт ба оғӯш кашид.

Зан на фақат муқобилат накард, балки пайкари аз изтироб ларзандаи ӯ гӯё худ ба истиқболи дастони навозишкори Вакил мешитобид...

– Ба куҷо рафтаниед? – ҷавонзанро, ки дар паҳлуяш рӯи дивани фарох мехобид, аз бағал раҳо накарда пурсид Вакил.

– Хӯроки тайёр ҳаст. Гарм мекунам.

– Чӣ лозим?

– Дурӯғгӯй! Гуруснаам, нагуфта будед?

– Гурусна будам.

– Дурӯғгӯй.

– Акнун илтимос: номатонро бигӯед.

– Ба ин эҳтиёҷе ҳаст?

– Магар нест?

– Ман аз шумо ҳеҷ савол накардаам ва намекунам.

– Фаҳмо. Зорӣ дорему зӯрӣ не.

Боз чанд бори дигар чеҳраи Шоҳида пеши назари ӯ ҷилвагар шуд. Лекин ӯ, чунон ки барои рафъи хоби гарони азиятовар мекунанд, чашмонашро зӯран кушодаву пӯшида, худро аз диданиҳо наҷот дод. Боз чанд маротиба савганди

ба вафо ёдкардааш ба хотир расид. Ба ёдаш расид, ки то ҳоло ӯ ба аҳди худ содиқ буд. Аммо ӯ ин хаёлҳоро ҳам бо зӯр аз худ дур ронд ва дар дилаш тасаллиомез гуфт: «Дигарон ҳам маъшуқа доранд».

9

Боре Вакил дар хонаи Н. хеле дер монд ва қариб саҳар ба хонаи худ равон шуд. Ширакайф буд ва парвои олам надошт. Ба хаёлаш чунин мерасид, ки зиндагонии ӯ акнун ба ҳамон тарзе ки худ аз худ ҷараён гирифтаасту ин тарз ба ӯ хеле маъқул афтодааст, боз идома хоҳад ёфт. Солҳо, даҳсолаҳои минбаъда ба назараш чун силсилаи бениҳояти рӯзҳои пурнуру пурсурур менамуданд ва осмони фардои ӯ аз абрҳои ғусса, аз гарду ғубор озод буд.

Аз тарафи кӯча ва баъд аз даруни ҳавлӣ ба тирезаҳо чашм давонид. Ҳамаи чароғҳо хомӯш буданд. Оҳиста бо калиди худ дарро кушода ба хона даромад.

Занаш дар хонаи хоб набуд. Дар ошхонаи торик рӯи курсие менишаст.

– Шоҳида, чаро дар хонаи торикӣ нишастаӣ?

– Ҳама ҷой торик.

– Ҳм. Ман гуфтаниам, ки чаро хоб накардаӣ?

– Туро интизор будам. Гап дорам.

– Кошкӣ, азизам, марҳамат. Гӯшу ҳуши ман ба ту, – ширинкорона лаққида, худро аз вазъияти нобоб вораҳонидан мехост Вакил.

– Вақти ширинкорӣ гузаштааст. Агар ба ту оила лозим набошад, касе ба поят ишкел намешавад.

– Шоҳида, чиҳо мегӯӣ?

Вакил нохост ҳушёр шуд. Ӯ бори нахуст тамоми ҷиддияти кирдори худро аён дарк мекард.

– Лекин дониста мон, мардак: пушаймон мешавӣ охир.

Вакил тасалло медод, ҳамаи ҳунарашро ба кор бурда, суханҳои таскиномез мегуфт ва дар айни ҳол дар дил қасам ёд мекард, ки «Тамом. Дигар ба остонаи хонаи ӯ қадам намемонам». Аммо дар ҷавоби панду насиҳати ӯ занаш як зайл такрор мекард:

– Пушаймон мешавӣ, мардак.

Рӯз то рӯз возеҳтар медид, ки Шоҳида дигар он зани ҳалима, хандон ва меҳрубони пешина нест. Гӯё бегона бошад, навозишу дӯстдориҳои шавҳарашро рад мекард. Гоҳо ба сараш гӯё як кӯза оби сард рехта бошанд, ё ягон хабари бағоят шуме расида бошад, банохост сарду карахт мегардид, дар наздаш хомӯш, беҳаракат, беҳарорат мехобид, ҳатто гӯё нафас намекашид. Ду-се маротиба Вакил нимишабӣ нохост бедор шуда дид, ки занаш рӯи кат зонуҳои худро оғӯш карда нишастаасту аз андоми ӯ чашм намеканад. Гӯё шавҳарашро бори аввал медида бошад, синчакорона нигоҳ мекунад. Кӣ медонад, чӣ муддате ба ин минвол нишаста бошад ва чӣ андешаҳое ба сараш омада бошанд?

Дар ноомади кор шиша сандон шиканад, атола дандон, гуфтаанд. Н. ба Вакил якто сурат тӯҳфа карда буд. Дар сурат ба ҳолате акс ёфта буд, ки як миллаашро ба пеши сина партофта, қадаре маҳзунона табассумкунон рост ба объектив менигарист. Вакил намедонист, ки ин аксро чӣ кунад, ба куҷо монад? Дар як гӯшаи он унвони ателеи суратгир сабт шуда буд. Вакил ба хату холи чеҳраи дилкаш менигарист. Пас боз хати кунҷаки расмро мехонд, гӯё аз он фаҳмиданӣ мешуд, ки чаро соҳибаи сурат онро ба ӯ ҳадя карда бошад?

Ӯ шунида буд, ки суратбахшӣ нишонест аз фироқи наздикрасида. Онҳое, ки ба ҳамдигар сурат мебахшанд, соати дар пеш истодаи ҷудоиро медонанд ё ҳеҷ набошад, ҳис мекунанд. Шояд ба робитаи кашолёфтаи онҳо худаш хотима гузоштан мехост? Бо вуҷуди донояш ба ҳар ҳол василаи нобоби соддалавҳонае интихоб карда буд, зеро Вакил суратро дар хона нигоҳ дошта наметавонист. Ба партофтан дилаш намешуд: зане аз рӯи меҳр ва одамгарӣ акси худро тақдим кардааст. Сурат дар бағалкисаи пиҷаки сафеди тобистона мехобид.

Як пагоҳӣ Шоҳида онро ба шавҳараш нишон дода пурсид:

– Дили ҷанобашонро ҳамин кас бурдаанд?

Хун ба сари Вакил зад. Дар ҷавоб чизе гуфта натавонист.

Шоҳида тамом дамдузд шуд. Чизе намегуфт, намепурсид. Ҳатто ҳамон таҳдиди пештарааш: «Пушаймон мешавӣ, мардак»-ро дигар такрор намекард.

Боре Вакил фурсати, ба ақидаи худаш, муносиб ёфта, ба таваллою зорӣ даромад:

– Шоҳида, азизам, ҷони ширин. Фаромӯш кун. Бубахш маро. Байни ману он зан воқеаи казоӣ нашудааст.

–Ноказоиаш шудааст? – бо овози паст, вале пур аз танаффур пурсид Шоҳида. Ноказоияш чист, аз куҷо то ба куҷост? Бигӯ, охир!

Боз забони Вакил лол шуд. Чӣ навъ дурӯғ мегӯяд? Ба чашмони Шоҳида нигоҳ карда, дурӯғ гуфтан муҳол аст.

Ногоҳ фикре дар сари Вакил пайдо шуд ва ӯ бо ҳарорат гуфт:

– Бовар кун: ман ҳатто номи ӯро намедонам. Ана ба ҳар чӣ хоҳӣ, қасам мехӯрам, ҳатто номи он занро намедонам.

Шоҳида лахзае ба рӯи шавҳараш нигоҳи гӯё тараҳҳумомез дӯхта истода гуфт:

– Мабодо афтодан ногузир бошад, инсон ақаллан болои чирк наафтад.

... Давоми воқеаро Вакил ба духтур арз кардааст. Рӯзе ӯро ба табобатхонаи ёрии татҷилӣ ҷеғ заданд. Занашро ҷараёни электр қариб кушта будааст. Хушбахтона, Вакил ба сипаракаи электр муҳофизаки автоматӣ шинонида буд, ки ҳангоми атсоли кӯтоҳ фавран ҷараёнро қатъ месозад. Бо вуҷуди ин Шоҳида чанд рӯз карахт буд, кафи чапаш сӯхта ангуштпона барин ҷояш ҷароҳатнок шуда буд.

Ҳамон рӯзҳо Вакилро ба прокуратураи шаҳр даъват намуданд. Муфаттише бо ӯ дар хусуси аҳволи оила, муносибати зану шавҳар дуру дароз сӯҳбат кард. Маълум шуд, ки аз табобатхона хабар расидааст, ки фалокати Шоҳида фақат тасодуфи нохуш нест.

Вақте ки ба Вакил дар сохтмони иншоот дар хориҷа кор таклиф карданд, ӯ хурсанд шуд. Вай хаёл мекард, ки дар мамлакати бегона, дар муҳити нави ношинос занаш ҳамаи носозиҳои гузаштаро фаромӯш хоҳад кард.

Аён шуд, ки кор аз кор гузашта будааст.

10

Хосиятхон омад. Аммо ба зудӣ ба боло набаромад: тахмин ним соат аз таки тирезаи ординатура ғур-ғури «Запо-

рожес»-аш шунида мешуд.

– Имрӯз вар-вари «Чайка»-атон тӯл кашид? – пурсид Наққош.

– Ҳа, як чархаш ба ҷӯй даромад. Таки по лағжонак.

– Ба ёрмандӣ ҷеғ назадед-ку?

– Дон Жуан[1] кӯмак кард.

– Шумо Дон Жуан ҳам доред?

– Не. Азони худатон. Шавҳари ҳамон беморе, ки қиссаашро гуфта будед.

Хосиятхон барои шавҳар хӯрок оварда буд. Дар як термоси ғафс баракшӯрбо. Дар термоси дигари хурдтар – қаҳваи башир. Ӯро ҳамаи духтурон, санитарҳо, ҳамшираҳои шӯъба хуб мешиносанд. Батафсил пурсупос, ҳазлу шӯхиҳо мекунанд.

Духтури навбатдор, ки ҳанӯз аз овони студентӣ бо ҳам шиносанд, шӯхӣ кард:

– Пазмон мешавед-дия?

– Набошад чӣ! Моли камбағал пеши назараш бошад, хуб.

Наққош ва духтури навбатдор рӯи миз аз рӯзномаҳои кӯҳна дастархоне дуруст карданд.

– Қавл дода будед, ки дар ҳамин ҳавои нобоб мошинсаворӣ намекунед, – ба занаш таънаомез рӯй овард Наққош. – Чӣ гӯям ба шумо?

– Ҳеҷ чиз, – дарҳол ҷавоб дод Хосиятхон. – Беҳтараш иҷозат бидиҳед, ки бемори наватонро бубинам.

– Шоҳидаро?

– Ҳа.

– Хӯш?

– Зани ғалатӣ бояд бошад.

– Хайр, лекин каме сабр кунед. Сунбула биёяд. Сунбула омад. Наққош фармуд, ки Хосиятхонро яктаҳ пӯшонида ва барои намуд ба дасташ чизе аз ашёи табобат дода, ба палатаи Шоҳида бубарад.

– Зани дилкаш... – аз палата баргашта хаёлолуд ва маҳзу-

1. Дон Жуан – қаҳрамони як силсила асарҳои адабии асрҳои XVIII–XIX ва қиссаву достонҳои халқии испанӣ . Киноя аз занакабози фиребгар. Муаллиф.

нона гуфт Хосиятхон. – Одамони хуб набояд бимиранд, боз изҳори ақида намуд ӯ ва ногоҳ бо овози баланд илова кард: – Марди гандая рӯяша мурдашӯ шӯяд.

– Илоҳо омин! – хандида даст ба дуо бардошт Наққош.

– Ҳа, худатон ҳам эҳтиёт шавед, нахандед, – бо оҳанги нимшӯху нимтаҳдидомез гуфт Хосиятхон. Ман шуморо пеш аз хонадориатон огоҳ карда будам. Ёд доред?

– Ҳа. Агар бевафоӣ кунӣ, мекушам, гуфта будед.

– Не, аниқтар гӯед. «Мекушам» не.

– Ростӣ, ҳамин қадараш дар ёдам мондааст, чунки хаёл мекардам, ки аз куштан сахттар ҷазое нест.

– Ҳаст. Қассоб як қабат пӯст меканад. Ман гуфта будам, ки аз шавҳари хоин се қабат пӯст меканам.

– Ана шафқату мана мурувват. Боз ин кас табиби ҳозиқ... Лекин бояд иқрор шуд: агар банда сари мӯе бамаънӣ шуда бошам, ин натиҷаи ҳамон таҳдиди шумо. Се қабат пӯст-а! Ба гуфтан осон.

11

Беморон ба хоб рафтанд.

Шоҳида ҳам як каф таблеткаро бо чойи ширин фурӯ бурда, ба ақидаи худ, ба хоби вопасин рафт. Ӯ чанд дақиқаи аввал нооромn, вазнин нафас мекашид, ҳиққосзанон мегирист. Ин бешубҳа, таъсири эътимоде буд, ки ба оқибати кирдори худ дошт.

Дере нагузашта хобаш бурд.

Духтур сӯҳбат ва муомилаи фардоинаи худро бо Шоҳида гаштаву баргашта аз ғирболи андеша мегузаронид. Қавитарин умеди ӯ ба садамаи пурзӯри рӯҳӣ, ба изтиробу ошуфтагии бемор аст, ки худро зинда ва побарҷой дарёфта, аз сар хоҳад гузаронид. Агар дар ҳамин лаҳзаи аввал дар тафаккури ӯ табаддулоти куллие ба вуҷуд овардан муяссар шавад, кор минбаъд барор хоҳад гирифт, вагарна муолиҷа, эҳтимол, моҳҳои дароз кашол ёбад. Ё умуман ба анҷоми матлуб нарасад.

Пурасрортарин, серазобтарин гӯшаи олами рӯҳии инсон бояд рашк бошад, баъзан фикр мекунад Наққош. Алалхусус рашки фавқулодда, ё ба таъбири табибон, рашки патологӣ.

Рашки одамони махсусан ҳассос ва бадгумону васвос. Наққош на фақат аз он сабаб дар ин ақида аст, ки аз илми рӯҳшиносӣ ва табобати рӯҳ бештар ба ҳамин соҳа балад шудааст. Не, худи зиндагонӣ гувоҳ аст. Далелҳои фаровони аз якдигар аҷибу ғарибтар гувоҳанд.

Порсол ин ҷо марде мехобид. Дар кӯраи рашк бирён ва тамом пӯсту устухон шуда буд. Наққош аз сӯҳбатҳои такрор ба такрор хулосаи равшане баровари натавониста, даставвал ба қароре омада буд, ки мардак рози дилашро нимкола мегӯяд. Аммо сонитар яқин намуд, ки рашки ӯ дар воқеъ асосе надорад. Фақат як ҳикмати аз касе шунидааш ва як ҳикояти дар поезд нақлкардаи шахси дигаре дар шуури ӯ реша давонида ва манзил гузида, пас бо рӯзгори худи ӯ низ робитаи сунъӣ пайдо кардааст.

Ҳикмат он ки аз хиёнати зан одатан дертар аз ҳама шавҳари худаш огоҳ мешавад. Ҳикоят он ки шахсе ҳамсаpашро бо ошиқи ӯ даст гирифта, ҳар дуро бараҳна сохтааст. Баъд аз сарашон мураббо рехта ва пари болинро ба танашон часпонида, ба кӯча пеш кардааст.

Ин манзараи ғароиб дар хаёли бемор сахт нақш баста буд. Вай ба ёд меовард, ки боре, тахмин ду сол қабл аз ин, занаш дар назди театр бо олуфтае аз ҳад зиёд гарму нарм саломуалеку пурсупос карда буд, ҳатто дар гуфтораш оҳанги ишваомезе шунида мешуд. Баъд занаш мегуфт, ки бо он олуфтасатанг гӯё дар техникум шарикдарс будаанд. Гоҳгоҳе дар дилаш орзуе пайдо мешуд, ки касе бошаду вай онро мисли қаҳрамони ҳамон ҳикоят рангину хотирнишон ҷазо бидиҳад. Бо мурури вақт ба ӯ чунин менамудагӣ шуд, ки рӯзҳои наздик ӯ ба ҷомаи амал пӯшонидани ин орзу муваффақ хоҳад шуд. То ба ифоқа овардани олами тасаввуроти он бемор Наққош басо ранҷ бурд.

Ба Шоҳида осон гирифта намешавад. Хулосаи ӯ оид ба хиёнати ҳамсараш танҳо самараи хаёлоти пуч нест. Лекин қувваи идроки ӯ, хайрият, ҳанӯз тамом заиф нашудааст, ҳарчанд ки тасаввуроташ доир ба мафҳуми ҳаёт, сидқу вафо дарҳам-барҳам шудааст. Вафо набошад, ҳаёт маъное надорад. Ҳамин тааммул шуури ӯро чун чодари сиёҳ печонидааст.

Наққош бо ӯ се рӯз инҷониб дам ба дам сӯҳбат мекунад. Аз гуфтаҳои ӯ баъзе ҷузъиёт ба шуури бемор таъсири амиқ мегузорад. Чунончи, духтур оид ба қарзи модарӣ, савоби тарбияи фарзандон гап зада, дар зимни сухан зарбулмасалеро хотиррасон намуд, ки «Ба шабуш ситеза карда, эзорро масӯзон».

– Чӣ? Чӣ? – ногоҳ сухани духтурро бурида пурсид Шоҳида, ки то алҳол парешонҳолона менишаст.

Наққош зарбулмасалро такрор гуфт.

Шоҳида табассум кард ва бо ҳамин лабханди сабук муддате ба андеша рафт. Мантиқи оддии ин ҳикмати начандон нафис он қадар бурро ва нишонрас буд, ки дергоҳе хаёли беморро тасхир кард. Духтур бояд фардо пагоҳӣ ана аз ҳамин гуна лаҳзаҳо ва нуктаҳо устодона истифода барад.

Он ду қасди аввалаи Шоҳида ба ҳалок кардани худаш, хайрият, бебарор бигузашт. Вай ҳоло ба барори саъйи охиринаш эътимоди комил дорад.

Дар замони пеш оине будааст, ки касе ба қатл маҳкум шуда, аммо бо ягон сабаби фавқулодда ҳукм ба иҷро нарасад, он шахс худ аз худ афв мешудааст. Масалан, агар туфанг оташ нагирад, ё ҳангоми ба дор кашидан чӯбаи он сарнагун биравад ё шохи таноббастаи дарахт банохост бишканад.

Аз рӯи инсоф мулоҳиза карда шавад, Шоҳида барин беморон низ бояд аз қасди бемурувватонаи худ даст бишӯянд.

Оё ба ӯ ҳамин нуктаро гуфтан ҷоиз бошад? Не. Мисолаш басе вазнин ва нохуш. Фардо фақат сӯҳбати сабуки фараҳовар бамавқеъ хоҳад буд. Ҳамин ки бедор шуд, як дақиқа танҳо намонда, ба ин ҷо, ба ординатура оваронида, ҳушу ёду тафаккури ӯро ба созу пардоз бояд гирифт. Воқеан, ҳар се писараки ӯ фардо саҳарӣ бояд дар ҳамин қарибиҳо бошанд, зеро мулоқот бо онҳо дар силсилаи тадбирҳои Наққош ҷузъи ҳалкунанда ҳоҳад буд.

Фақат пеш аз мӯҳлат барнахезад, вагарна иҷрои нақша мушкил мешавад.

Не. Ӯ ба қадри кофӣ доруи хоб хӯрдааст. Бояд ором бихобад.

12

– Нақшаи Наққош барор намегирифт, айб мешуд-дия! – аз ординатура хушҳол баромада бо овози баланд ба худ гуфт Наққош ва оҳи сабуке кашид.

Сунбула се писари Шоҳидаро аз ошёнаи якум боло баровард ва аз долони дароз гузаронида, ба кабинети ординатура ҳидоят намуд. Аз паси дари нисфаш шишакории кабинет садои хурсандонаи бачаҳо, нидоҳои навозиш ва гиряомези модар ба гӯш мерасид.

– Оча, кай ба хона меой? – писарони калонаш ин саволро бо навбат такрор мекарданд.

Падари онҳо дар толори байнн шӯъбаҳои занонаю мардона буд. Ӯ гоҳ дар яке аз курсиҳои қатори таки девор мӯи сарашро қабза карда сархам менишаст. Гоҳо бархоста, дар саҳни толор бесаброна қадам мезад.

Духтур Сунбуларо ҷеғ зад.

– Ҳазор раҳмат, Сунбула.

– Намеарзад, муаллим.

– Меарзад. Ҳамин қадар заҳмат кашидед. Лекин боз як илтимос: имрӯз ва имшаб аз ҳоли ӯ бохабар бошед. Ба шумо унс гирифтааст.

– Хуб.

– Медонам, ҷабр мешавад. Аммо чӣ чора? Телефони маро медонед?

– Бале.

– Имрӯз як журналист ин ҷо омаданӣ буд. Қаблан телефон мекунад. Ба ҳамон кас телефони хонаро мегӯед.

– Фаҳмидам.

– Ман аминам, ки шумо духтури хуб мешавед, Сунбула.

– Раҳмат, муаллим.

Дар баромадгоҳ Наққошро Ҳамадон мунтазир буд. Лекин ин дафъа худи Наққош бо ӯ хуррамона вохӯрӣ карда пурсид:

– Аз обнорасидааш будагист?

– Албатта ҳаст. Барои шумо, хӯ-ӯш, чӣ қадар хоҳед, ёфт мешавад.

– Канӣ шунавем, додарам.

– Яктааш ин ки кӯҳсори Помир, хӯ-ӯш, дар зарфи даҳ ҳазор соли охир, хӯ-ӯш, ҳаштсад метр баланд шудааст. Яъне

ҳар сол ҳаштсантиметрӣ.

– Бад не.

– Дуввум ин ки захираи намаки Тоҷикистон, ху-ӯш, аҳолии ҳамаи оламро ба муддати чандин ҳазор сол таъмин карда метавонад.

– Бисёр хуб.

– Боз гӯям?

– Кифоя, бародар.

– Ихтиёр ба шумо, духтур.

– Хайр, саломат бошед.

«Саломат бошед» гуфту дарҳол хиҷолатмандона сурфа кард. Пас ба худ аҳд намуд, ки аз фардо муолиҷаи ин беморро ба зиммааш бигирад. Ин корро ба воситаи рафиқони ҳамкасаба кардан мумкин. Яке ба назди мудири мӯҳтарам медарояду мегӯяд, ки кори шумо аз ҳад зиёд аст, мудири арҷманд. Муолиҷаи фалониро ба ман ё ба Наққош ҳавола кунед. Аз серкорӣ ба сархорӣ дастатон намерасад. Мо ҳам кӯр не, охир, дида истодаем. Ҳеҷ кас мисли шумо барои беҳбудии кори шӯъба, барои сиҳатии дардмандон ҷонсӯзӣ накардааст. Ва ғайра ва монанди ин. Бо таърифу тавсиф шайтонро ба дом афтонидан мумкин.

Бале, ҳамин тавр кардан даркор. Вагарна муолиҷаи як ҷавони лаёқатнок беҳуда кашола мешавад. Эҳтимол, фурсати мусоид аз даст биравад. Табобати вай мисли Шоҳида тадбирҳои таъҷилӣ, шабҳои бехобӣ наметалабад, лекин ба ҳамон дараҷа муаммои мушкил менамояд. Агар боз мураккабтар набошад.

Бориши барф ба охир мерасид.

Акнун ягон-ягон пағаҳои мисли пар нозук ва сабуки он дар фазо коҳилона сайр карда, гӯё пас аз тааммули тӯлоние бар сари ниҳолу буттаҳо, роҳу роҳгузарон менишастанд.

Ҳаво тоза ва гуворо буд.

ҶАГА

Ба ҳавлии нав кӯчидему дар пеши додом дарров гапи сага

кушодам. Аммо вай боз ҳамон насиҳаташа такрор кард:

– Сабр кун, писарам. Ҳар кор вақту соаташ-катӣ.

– Пештар мегуфтед, ки дар ин ҳавлича нафаси худамон мегардад, сага ба куҷо мебандем? Акнун ҳавлиамон боғи пионерҳо барин калону боз ҳамон гап.

– Ба ту гуфтам-ку, саги нағз мегирем, писарам, саги зотӣ. Ба мо, охир, кучуки бефаҳму фаросоти фақат ак-ак мекардагӣ даркор не-ку.

Як рӯз аз дарс баромадам, ки додом дар пеши мактаб дар даруни москвичаш ба ман нигоҳ карда шиштааст. Ба Бозори сабз рафтем. Бозори пеши магазини Олами бачаҳоя калонҳо Бозори сабз мегӯянд. Онро аслан Бозори магазин гӯянд дуруст, чунки ин қадар магазини рангубаранге, ки дар гирди ин бозор ҳаст, дар дигар ҷой нест.

Дар пушти дӯкончаи ҷавоҳирот ду-се кас қуттии посилка, дастаи табар, чӯткаи рангмолӣ, ҳар хел майда-чуйдаи дигар фурӯхта мешиштанд. «Амаки Эдик даркор буданд» гуфт додом ба онҳо. Гуфтанд, ки ҳозир меояд, як бозора чарх зада оед, мебинед. Чарх зада омадем. Амаки Эдик амак не, як бобои қадпасти ришкалон будааст. Ришаш қариб баробари қадаш.

– Саги зотӣ? Валло намедонам, – гуфт ӯ.

– Мана тағои Сангинпӯлод фиристод.

– Сангинпӯлод?! Ҳамту гӯед-да, одам гапа аз сараш сар мекунад.

Амаки Эдик додома ба каноре кашида гуфт:

– Ҳаст. Яъне ки мешавад. Ҳоло назоидааст. Адреса нависед, хабар мегиред.

Баъди се рӯз саҳари барвақт рафтем. Амаки Эдик гуфт, ки ҳоло назоидааст. Нигоҳ кунед, гуфт ӯ, мана очеш, шабу рӯзаш бутун наздик омадагӣ. Ба гӯши падарам чизе гуфт. Ҳар ду базавқ хандиданд.

Рӯи зина саги калони посбонии зоташ, ба хаёлам, немисӣ меистод. Ба тарафи мо як бор дилу бедилон «ҳуф!» гуфту рӯ ба дигар сӯ гардонид.

Боз ду маротиба худам пиёда ба хонаи амаи Эдик рафтам. Аз пули оҳании болои вокзал гузашта. Сагчаи маро ҳоло ҳам очааш назоида буд. Лекин аз рафтанам пушаймон

набудам. Ҳавлии амаки Эдик аҷоибхона барин. Дар як тараф харгӯшхона. Қариб садта харгӯш. Кумур-кумур алаф ё карам хӯрданаша бинед, ҳавасатон меравад. Дар тарафи дигар, дар паси олуболузор – мурғҳои марҷон. Ҳар кадомаш уштурмурғи африкоӣ барин. Пеши ин хонаҳоя симтӯр кашидагӣ. Ҳар қадар хоҳед, тамошо мекунед. Аз қафо, аз пушти хонаи истиқоматӣ хур-хури хукҳо ба гӯш мерасад. Баъзан дар байнашон, аз афти кор, гап мегурезаду фиғони ягон хук ба фалак мепечад.

– Э овозат дар қабристон! – бо зарда мегӯяд амаки Эдик. – Бе чирроси ту ҳам аз дасти ҳамсояҳо рӯз нест.

Хабари зоидани модасага ба ҷои кори додом бо телефон гуфтам. Зуд омад.

– Зоид, зоид, панҷта зоид. Лекин дarrав дода наметавонам, – гуфт пирамард. Вай тахмин як ҷувол нони бӯлкая ба тағораҳо реза карда меандохт. – То як ҳафта нашавад, ҷудо карда намешавад. Шумо байъона дода монед, писар дилхоҳаша ҷудо кунад, ҳамон азони худаш.

– Чанд пул?

– Байъона ихтиёрӣ. Лекин нархи сагча чил манот.

– Э амак, инсоф кунед, ба чил сӯм барра медиҳанд..

– Рост, ҷони ширин, барра медиҳанд. Ана шумо раведу барра харед. Зӯрӣ накардаем.

– Ақаллан бист сӯм гӯед, охир, хайр, равед, ки сӣ сӯм!

– Як тин кам намешавад. Агар мешуд, ҷонам катӣ. Ба хотири Сангинпӯлод чил сӯм гуфтам. Лекин қонунӣ нархаш – панҷ червон.

Додом фикр карда монд. Амаки Эдик гӯё савдо напухта ба охир расида бошад, ба сӯи дари ҳавлиаш равон шуд. Роҳравон мегуфт:

– Зӯрӣ накардаем, ҷони ширин. Ихтиёр. Аммо худатон медонед, саги нағз баҳо надорад. Чӯпонҳо ба саги зотӣ ним рама гӯсфанд медиҳанд.

Додом, аз афти кор, дар хаёлаш нархи ним рама гӯсфанда ҳисоб карда баромад, бо чаҳор червон муқоиса карду розӣ шуд ва бист сӯми дар бисоташ бударо байъона дод.

* * *

Сагча кирои таъриф буд. Лӯб-лӯндаи фарбеҳак, чашмакош милтос мезанад. Фақат ҳафтрӯза шудаасту даст дароз кунед, дасташа медиҳад. Ҳамон рӯзи овардаам дар тағора оббозӣ дорондам. Модарам оби ширгарм мерехт, ба чашмаш собун нарасад, ба гӯшаш об надарояд, гуфта маслиҳат медод.

Модаркалонам дар гӯшае ғур-ғур карда менишаст.

– Бисмиллоҳу раҳмону раҳим. Сар шуд, – мегуфт ӯ ба мо нигоҳ накарда. – Акнун дар ин рӯзгор аста-аста ягон зарфи ҳалол намемонад.

Бегоҳӣ маслиҳат шуд, ки сагчаро чӣ ном монем.

– Шалик! – гуфт хоҳарчаам Озодаи чорсола.

– Худат чӣ мегӯӣ? – пурсид падарам.

Гуфтам, ки чанд нома медонам, аммо ягонтааш ба ман маъқул не. Шумо гӯед.

– Шалик! – боз гуфт Озода. – Шалик наж.

– Шарик нағз, – тасдиқ намуд додом, – лекин ҳозир лӯб-лӯнда асту Шарик, яъне тӯбча мегӯӣ. Калон шавад, боз номаша дигар мекунем? Ин саг аз зоти сагҳои калони посбонии немисӣ.

– Шалик! – боз таклиф кард Озода, лекин ба гапи ӯ дигар аҳамият надоданд. Бача-дия, хом.

Додом пурсид, ки аз сагча чӣ умед дорам, яъне ки чӣ хел шуданаша мехоҳам. Ман мехостам, ки саги ман нотарс бошад, аз ҳамаи сагҳои дигар зӯр, чаққон, баақл бошад. Ба магазин ё бозор фиристанд, ҳамроҳам равад, лекин ҳамин хел шавад, ки дар роҳ ягон саг ба вай наздик шуда натавонад, як нигоҳ карда «ғуррр» гӯяд, кифоя, ҳар читу саг тарсида, думаша миёни пояш гирифта, ба катакаш ҷо шавад. Мана саги ҳамсояамон амаки Миша барин бошад, гуфтам. Калон, зӯр, хушрӯ. Дар ҳавлӣ ин хел посбони нағз нест, дари ҳавлиашон қуфл надорад. Ба кӯча ҳамроҳашон равад, одамҳо барин бамаънӣ мегардад. Дар таки дари магазин баодоб мунтазир шуда меистад. Тӯрхалтая ба дандонаш газонанд, рост ба хона меорад. Номаш ҳам хушрӯ: Рекс. Амаки Миша мегӯяд, ки маънояш ба лотинӣ – подшоҳ. Хайр,

ганда-мӣ Рекс?

Ин вақт модаркалонам ба хона даромада, падару модарама сарзаниш кард, ки ду одами каппа-калон як соат боз бо номи сагча овора шуда шиштанашон хуб нест. Ин кор хосият надорад. Сага ҳазор сӯм харида бошӣ ҳам, саг саг аст.

Додом ба ӯ чизе нагуфт. Аммо ҳамин, ки вай баромада рафт, боз ба номковӣ давом намуд.

– Ёфтам! – ногоҳ хитоб кард додом. – Номаш Ҷага! Маъқул?

– Ин чӣ маъно дорад? – пурсид модарам.

– Нотарс, ҷасур, ба хаёлам.

– «Ба хаёлам» мегӯед? Ба кадом забон ин калима? – боз савол дод модарам.

– Забони ҳинд.

Ҳеҷ кас эътироз накард. Аз забонҳои аврупоӣ гирифта, ба сагҳо Марс, Пират, Дияго барин номҳо мемонанд. Чаро номи ҳиндӣ мондан мумкин набудааст? Ҷага! Ҷага! Номи нағз, садонок, ҳатто воҳимаангез.

Бо тарбияи Ҷага ҳамакаса машғул шудем. Ҳар пагоҳӣ додом шир меовард. Ду шишааш махсус барои Ҷага. Сонитар, аксари рӯзҳо модарам барои вай алоҳида таоме мепухт, агар фурсаташ танг бошад, худам аз магазин порае ҳасиби арзон меовардам. Фақат модаркалонам ба нигоҳубини сагча бепарво буд.

– Ҷамол, – мегуфт ӯ ба ман, – ҳушёр шав, кучукат ба ошхона надарояд. Нафасаш ба дегу табақ нарасад.

– Оча, Ҷага ҳоло бача, нафасаш ҳаром не, боре эътироз кард додом.

– Хайр, ҷудо нағз. Ҳалол бошад, ба сари дастархон шинонед, аз як коса шӯрбо хӯред. Ман ба хонаи акаат меравам.

Додом зуд аз гапаш пушаймон шуд ва барои он ки бибиам аз ростӣ ҳам ранҷида, ба хонаи амакам наравад, саросема гуфт:

– Ҳазл кардам, оча. Гуфтанӣ будам, ки саги майда ҳоло ки кӯдак аст, яъне хеле хурд мебошад. Яъне ба ҳукми кӯдак. Азбаски саги нав ба дунё омада...

Додом боз муддате ба ҳимояи худ ва саги майда хеле но-

равшан гап зад-гап заду хомӯш шуд.

Аз корҳои Ҷага ману ӯ хурсанд будем. Бозгашти моро бо аккоси хушҳолона пешвоз мегирифт. Гурбаеро бинад, мисли барқ аз дунболаш давида, то ба лаби бом ё шохи дарахт сур мекард.

Қарор додем, ки гӯшу думашро набурем.

– Буридани гӯшу думи саг ба дастури илми ҳозира мувофиқ нест, – гуфт падарам. – Одатан гӯши сагҳои маҳаллия мебуриданд. Вай ҳам замони пеш.

– Ҳа, замони пеш ҳама гӯлу гаранг буданд, ҳеҷ чиза ақлашон намегирифт, – пичинг зад модаркалонам.

Тирамоҳ барои Ҷага хоначае сохтем. Бомаш шиферпӯш. Аз дарун барои гарм шуданаш шолчаю намадпораҳо часпонидем.

То баҳор Ҷага калон шуда, қаду бар ёзонид. Хушрӯ ҳам шуд. Гӯшҳояш сих, чашмонаш зиракона медурахшанд. Худаш чусту чолок, ба кӯча барорам, аз ман ду баробар тезтар метохт. Аммо табиаташ дигар шуда буд, аз ҳад зиёд аккос мезад. Дар шохи себ ягонта майна, ё дар лаби бом мусича шинад, ба боло нигоҳ карда ва заминро ханҷор карда, то даме аккос мезад, ки парранда охир ҳам аз ин муомила безор шуда, парида мерафт ё модаркалонам маро маҷбур мекард, ки баромада мурғи бегуноҳи боиси ғавғошударо биронам. Аз кӯча бачаҳо мопедашонро тозонида гузаранд, ба таки дарвоза рафта, аз тарқиши он бо хашм ва дуру дароз аф-аф мекард.

Ҳавлии мо ва азони амаки Мишаро девори тахтагин ҷудо мекард. Аз тахтаи пуштак сохта шуда буд, бинобар ин роғи бисёр дошт. Ҷага аз роғҳои девор ба ҳавлии ҳамсоя нигоҳ карда, аккос мезад. Рекс бекор бошад, яъне агар касе бо ӯ бозӣ накунад, ё ҳамроҳи касе ба кӯча нарафта бошад, одатан дар пеши зинапоя ё дар болои симкати шалақ ба рӯи матраси кӯҳна ҳалқа зада мехобид. Ҷага аввалҳо дум ликконида, бо шодмонӣ ҷастухез карда, аккос мезад. Ба хаёлам, биё, тағо, бозӣ мекунем, мегуфт. Ман туро дӯст медорам. Ту бе кор нишастаӣ, ман ҳам зиқ шудам, биё, ҳамроҳ даводав мекунем, мегуфт. Сонитар рафта-рафта бошиддат фарёду фиғон мекардагӣ шуд. Аз замини пеши пояшро шудгор кар-

данаш, аз чашмони пурхашмаш маълум шуда меистод, ки аз чӣ сабабе қаҳраш омадааст, Рексро ба забони худаш таъна мезанад, дашном медиҳад. Дар дилам мегуфтам, ки саг андак хашмгин бошад, ганда нест. Аз саги бо ҳама меҳрубон чӣ нафъ? Бегонаю ошноро бинад, дасту пояшро лесад, вай чӣ гуна саг? Ихлоси кас мегардад аз ин хел кучук. Саг бошад ғаюр бошад, ҳушёр бошад, камтар салобат дошта бошад.

Ҳа, дар дилам ҳамту мегуфтам лекин медидам, ки Ҷага аз ҳад гузашта истодааст. Як рӯз аз мактаб омадам, ки модаркалонам руй-рӯи ҳавлӣ Ҷагая, додом мана коҳиш карда гаштааст.

– Ҳа бибиҷон, чӣ шуд? – пурсидам бо хавотир.

– Ҳоло ҳеҷ чиз нашудааст. Лекин, худо хоҳад, минбаъд бисёр корҳо мешудагӣ барин, хуб тамошо мекунед шумо хоҷасагпарастҳои навбаромад. Чил сӯм дода, ба сараш балои ногаҳона харида омадааст. Кӯрсаводо! Боз ба таки дари кучукфурӯш ду ҳафта моку барин рафтуомад карданд падару писар. Чил сӯм-а! Гӯё ки тактаки ин мардак варақ-варақ пул бошад. Ҳавлии чалая хариду ҳушу ёдаш ба калбасаи кучуку карасини мошин. Бар авқотат лаънат ту барин худдонама! Се бор гуфтам, ки аз корҳои ҳамин алломаи замона зиқ шуда гаштана ба хонаи калонеш рафта, баҳузур пояма дароз карда шинам ба ҷони ғарибам. Боз намешавад, гӯр дили оча, раҳ намедиҳад.

Ҷага таки деворро бо нохунҳо нақбчае канда, ба ҳавлии амаки Миша гузаштааст ва ба Рекс дарафтодааст. Амаки Миша базӯр халос карда овардааст.

Лена, духтари амаки Миша, бегоҳӣ аз болои девор башарааша ба ман каҷу килеб карда нишон доду гуфт? – Ҷамол, кучуката ғундор. Ин дафъа ҳамин хел хулиганӣ кунад, Рекс лӯққӣ фурӯ мебарад. Фаҳмидӣ?! Сонӣ гила накун. Боз номи шонноми ҳиндӣ будааст. Ҷага! Ҷага! Э мур Ҷага нашуда!

– Рав, ба корат шақшақа! – гуфтам бо дағдаға ва дуруғакӣ аз ҷоям бо шаст хеста будам, ки «э вой дод!» гуфта, аз сари девор фаромада гурехт.

Лена барин духтарчаи ҳавобаланду шаттоҳи хунукгап дар ин гирду атроф нест. Падараш ҳамин хел одами нағз,

сараш тоси мисин барин бемӯи ялаққосӣ, лекин ҷони одам, амаки худам барин меҳрубон. Модараш ҳам хушрӯ, ҳам хушгап. Аз кӯчида омаданамон ин тараф бо очаам дугона. Аммо ин Лена, ба гуфти бибиам, ғазаби худо. Чунон шаллоқӣ ки... Хотири додош намешуд, аз миллачаҳои лентадораш дошта, кайҳо боб мекардам-куя.

Додом аз магазини мебел як тӯб картони ғафси нимдошт овард. Бо табару теша тасма-тасма бурида, ба роғҳои девор мехкӯб кардем. Акнун Ҷага ҳавлии амаки Мишаро дида наметавонист. Лекин мо фаромӯш кардаем, ки саг чизи даркориаша на фақат бо чашм мебинад. Бо гӯшу машоми тезаш ҳам мебинад. Саҳарӣ ғавғои сагон ҳамая бедор кард. Ҷага аз ҷои дигар нақб канда, ба ҳавлии ҳамсоя даромадааст ва боз ба Рекс ҷаспидааст.

Додом аз саросемагӣ чӣ кор карданаша надониста, аз болои пояи хиштини водопровод ба ҳавлии амаки Миша нигоҳ карда фарёд мекард: «Ҷага! Ҷага! Ин сӯ биё! Э ба ту чӣ шуд? Михал Степанич, дӯстам. Ҷагая пеш кунед!». Амаки Миша дар каноре истода, «ҷанги» сагонро парешонхотирона назора мекард. Моро дида, ишора намуд, ки аз дари ҳавлӣ биоем. Пас гуфт, ки пеш аз халос кардан ба кирдори сагатон дурустакак зеҳн монед. Ҷага ҳаф-ҳафкунон ва кафки фаровон аз даҳон резон бо шаст ба Рекс ҳамла меовард. Рекс дар як ҷо меистод ва ҳамин ки Ҷага наздик шуд, ғурросзанон бо пои рост ё чап ба калла ё гардани саги ман чунон мефаровард, ки муаллақзанон ба сӯе меғелид. Аммо Ҷага бар пой рост шудан замоно боз худро ба сӯи Рекс меандохт.

Ҷанги сагонро чандин маротиба дида, боре надидаам, ки як саг саги дигарро нагазаду бо дасту по зада афтонад. Аз Рекс миннатдории бепоёне ҳис мекардам. Ба ҳоли Ҷага дилам месӯхт. Ба хона кашола карда бурдам, сару рӯяшро аз хасу хошоку хоку лой тоза карда, навозиш намудам. «Ба ту чӣ шуд. Ҷагаҷон? Ба Рекси бегуноҳ чӣ даъво дорӣ? Охир вай ба ту ягон бор чашм ало накарда бошад, нони туя, оши туя нахӯрда бошад... Ба чӣ ин қадар бадқаҳр шудаӣ? Вазнин шав, азизам, аз Рекс ту бояд ибрат гирӣ, на ин ки ба гиребони вай даст занӣ...».

Ҷага вазнин-вазнин нафас мегирифт. Гапҳои маро

фаҳмид аз афти кор, дастамро лесида, рӯяшро ба зонуҳоям мемолид.

– Ин сага ба духтур нишон додан даркор, ба хаёлам, – ба додом мегуфт амаки Миша. – Дар кӯчаи Гогол духтури ҳайвонот ҳаст. Дар роҳи Кӯктош ҳам.

Падарам номуайян сар ҷунбонид. На ҳа мегуфт, на не.

Амаки Мишаю падарам пештар ҳар бегоҳӣ шоҳмот мебозиданд. Бозиашон ҳамту азони дигарҳо барин оддӣ буду тамошояш аҷиб, чунки ду каси каппа-калон шарм надошта, гаштҳои худашона худашон беист таърифф мекарданд.

– Баъди се гашти дигар мебинед, ки бозии ҳақиқӣ чӣ хел мешудааст, мӯҳтарам Михал Степанич, – мегуфт додом.

– Мебинем, мебинем. Мурғи парканда барин ба як кунҷак ҷо шудани шоҳатона мебинем, биродари азиз.

Амаки Миша мегуфт:

– Инженер мардума дар шоҳмот усто мегуфтанд. Муболиға будааст-дия.

– Муболиға нею ба ходимони милитсия раҳм мекунанд. Шоир гуфтааст-ку: «Пушту паноҳи ман аст милитсияи ман!». Хафа нашавед, гуфта, зӯр мезанам, ки бозӣ дуранг шавад ақаллан.

Аз бозе ки Ҷага ҷангара шудааст, амаки Миша ҳам ба ғами мо шарик.

Рӯзи истироҳат секаса таки девори тахтагина кофта ҳазорта хишти барои печка овардамондаи додома ба он ҷо чидем. Акнун Ҷага нақб канда наметавонад. Аз болои девор гузаштан бошад, ҳоло ҳунари ӯ нест.

Рӯзе модарам бо дугонааш Розия-хола ба хона омад. Онҳо дар идораи радио кор мекунанд. Дар дасти Розия-хола аппарати овознавис. Ҳамроҳашон боз як занаки яктаҳи сафедпӯш буд. Аз ӯ бӯи конфети шоколад меомад. Модарам гуфт, ки ин кас коргари машҳури заводи нон (яке аз заводҳои комбинати нон дар паҳлӯи ҳавлии мо, дар кӯчаи Аҳмади Дониш воқеъ шудааст). Азбаски дар завод ягон гӯшаи ороми бе тараққотуруқ набудааст, ӯро модарам ба хона овардааст, ки овозашро ба лентаи магнит навишта бигиранд.

Ҷага зани яктаҳпӯшро диду гӯё девона шуд. Якзайл аккос

мезад. Занҳо ба хонаи дарун даромада, дарҳоро маҳкам карданд. Ним соат гузашт, Ҷага аф-афи хашмини худро ҳамчунон бас намекард. Ҳар қадар навозиш кунам, кулчаю қанд диҳам, хорумол кунам ҳам, фоида накард.

Модарам ба рӯи ҳавлӣ баромада гуфт:

– Писарам, сагата дар кӯча давр занонида меомадӣ... Овозаш ба лента даромада истодааст. А, ҷони оча, чӣ гуфтӣ?

Чӣ мегуфтам? Аздусар ҳар рӯз як соат-ним соат гардиш мекунем. Хайр гуфтам. Озода ҳам аз дунболам кашола шуд. Дар таки девори заводи нон тохтутоз карда мегаштем. Ногоҳ ба ёдам расид, ки Ҷагаро оббозӣ дорониданӣ будам. Акнун калон шудааст, дар тағора намегунҷад. Як бор дар таки шланги водопровод шустушӯ карданӣ шудам, маъқул нашуд, ҳама ҷоя тар кард. Мегурезаду халос. Ҳӯ-ӯ болотар аз кӯчаи Дӯстии халқҳо наҳрчае мегузарад. Ба ҳамон ҷо бурда, нағзакак мешӯям. Собун катӣ.

Озодаро ба хона фиристодам. Сатилча ва як кулча собун овард. Дар қарибии калисо як ҷои соз будааст. Либосамро кашида, ба дасти хоҳаракам додам. Ҷага бо хоҳиши тамом ба ҷӯй даромад. Барои он ки нагурезад, нӯки занҷираша ба миёнам печонида, баданаша тар кардам, собун задам. Аммо ба сару гарданаш ҳам собун заданӣ шавам, намемонад. Хайр, майлаш, гуфта аввал баданаша шустам. Сонӣ дастама пури кафк карда, ба сараш молиданӣ будам, ки нохост сахт ғуррид, фиғоне кашид ва аз ронам маҳкам газид. Аз ҳамлаи ногаҳонӣ, аз шиддати дард ман ҳам фарёд кашидам. Ҷага хез карда, аз мобайни ҷӯй ба боло парид. Занҷир кушода шуду саг гурехт.

Гиря накардаам, лекин оби чашм худаш ба рӯям мешорид. Саг маро газиду Озода ҳой-ҳой мегирист, сарулибоси ман дар бағалаш дар роҳи ҳамвор пешпо хӯрда-пешпо хӯрда ва бо тамоми овоз кӯчаро ба сараш бардошта, сӯи хона медавид. Роҳгузарон чӣ шуд ба шумо, чаро пои ин бача хуншор, кӣ шуморо ранҷонид, гуфта, аз роҳ медоштанд, ҳамдардӣ мекарданд, дар худи ҳамон ҷо маслиҳат медоданд, ки фалон алафро шуста, ба ҷароҳат бандем.

Ҷага занҷир ба гардан гирдогирди ҳавлӣ давида, аккос

мезад, нӯла мекашид.

– Ҳоло додот биояд, ман бо шумо, сагпарастон акнун дурустакак гапзанон мекунам, – болои сӯхта намакоб, таҳдид мекард бибиам.

Амаки Миша бо коре ба хонааш омада будааст. Куртаамро пӯшонида, шимамро ба дастам қаппониду ба мошинаш савор карда, ба сӯи ёрии таъҷилӣ тозонид. Амаки Миша калоншавандаи ГАИ. Додом мегӯяд, ки ӯ аз ҳамаи шоферҳои Тоҷикистон, аз ҳамаи муаллимҳои мактабҳои шоферии Тоҷикистон имтиҳон мегирад. Як қисми имтиҳона мошинҳо мегиранд, лекин ҳамон мошинҳо ҳам дар ихтиёри амаки Миша. Волгаи зардаш аз паҳлуҳо рахи кабуд дорад. Дар болои бомаш чароғаки даврзанандаи кабуд. Дар пеши бомаш ду карнаи радио: яктааш ба пеш гап мезанад, дувумаш – ба қафо. Ин мошинро мошинҳои дигар бинанд, гашташона суст карда роҳ мекушоянд.

Духтури стансияи ёрии таъҷилӣ ба ронам доруи сӯзон молиду бо дока баст ва коғазе навишта, ба дасти амаки Миша дод.

– Ба санбакинститут! Зуд! – гуфт духтур.

Мо ба гӯшаи дигари шаҳр равон шудем. Амаки Миша мошинашро башаст меронд. Гоҳо аз хати сафеди мобайни кӯча ҳам мегузашт. Боз ҳамаи автомобилҳо ба мо роҳ медоданд. Амаки Миша гуфт, ки ҳар касро саг газад, албатта ба санбакинститут меояд, ба ӯ сӯзандору мекунанд. Ба ҳар эҳтимол. Чунки агар рафту саги газанда девона шуда бошад, одами саггазида ба дарди пуразоб гирифтор мешавад ва расо баъди чил рӯз мемурад.

– Ҳа, дӯстам, мемурад, – оҳ кашида такрор кард амаки Миша.

Ҳамшираи тиббӣ пӯсти шикамамро дошта бо як даст ба тарафи худ кашид ва бо дасти дигар сӯзанашро халонид. Хеле дарднок будааст сӯзандоруяш. Бегоҳӣ таб баровардам, аммо дандон ба дандон монда тоқат мекардам.

Рӯзи дигар маро ба санбакинститут падарам бурд. Имрӯз табам он қадар баланд нашуд, лекин ҷои дору аз дарун, ба хаёлам, санг барин варам карда, вазнин шуда, кӯра барин месӯхт. Дар ҳар қадам монданам санги тасфон лӯқ-лӯқ дард

мекард.

Додом барои Ҷага панҷараниқоби тасмагин овард. Азбаски вай барои саги калон дӯхта шуда будааст, як тасмаи кӯндалангашро канда партофта, манаҳбандашро кӯтоҳтар ва ба сари Ҷага муносиб кардем. Сонӣ Ҷагая ба пеши духтур бурдем. Ба хоначаи торике даровარда, аз оби даҳонаш як пробирка гирифтанд. Натиҷаи таҳлил баъди ду рӯз маълум шуд. Хайрият, девона набудааст.

– Ба чашмаш кафки собун даромада, дарқаҳр шудааст. Ҳеҷ воқеа не, – гуфт духтур.

Лекин то ин сӯҳбат ба шиками ман боз ду бор сӯзандору карданд.

Амаки Миша ҳамон бегоҳӣ маро ба ҳавлиашон ҷеғ зад. Зина-хола як пиёлаи калони дастадор компоти бамазаи олуболугӣ дод. Амаки Миша ба ман чизе гуфтанӣ буд, яқин, аммо фикр мекард, ки гапа чӣ хел сар кунад. Ман ҳам охир майда нестам, феълу хӯи калонҳоя медонам.

– Лена, ин сӯ биё, духтарам, – ба тарафи хонаашон фарёд кард амаки Миша. Лена ба пеши падараш омад. Ба ман ягон бор нигоҳ накард, гӯё ман умуман набошам, ё бошам ҳам, хас барин ягон чизи камаҳамият бошам.

– Бирав, духтарам, ба пеши меҳмон себча биёр.

– Ҳм, «меҳмон», – писхандомез ғурунгос зад духтарча.

– Лена! – сахт карда гуфт амаки Миша ва Лена тозон ба пешгоҳи боғчаашон рафт.

– Хайрият, сагат саломат будааст, – ниҳоят гуфт амаки Миша. – Набошад, чилта сӯзандоруя азобаш ба гуфтан осон. Лекин, дӯстам, сагата фақат шартан, мефаҳмӣ, шартан, яъне фаразан саломат гуфтан мумкин. Ту, дӯстам, аз гапи ман наранҷ. Худаш солим, хунаш солиму аз ҷиҳати асаб ким-чӣ хел... Гапама фаҳмидӣ?

Ман ҳа гуфта сар ҷунбонидам.

– Имтиҳоната супурда, ба синфи ҳафтум гузар, ба як ҷо мебарам туя. Сагчаҳои хушрӯю кори калона ана он ҷо мебинӣ. Маъқул шавад, аз майдатараш якта гирифта медиҳам. Рекса дар вақташ аз ҳамон ҷо гирифта будам.

– Аз сагҳои пайгири милитсия? – пурсидам.

Амаки Миша тасдиқ кард.

– Вай сагҳоя таълиму тарбия медиҳанду чаро ба дигарҳо медодаанд?

– Ҳамааша не. Ба дигарҳо медодагиаш фақат якта-нимта ёфт мешавад. Сонӣ ба ту мефаҳмонам. Маъқул?

Имтиҳонҳоя тамом карда, ба таътил баромадам, аммо ба амаки Миша аз ин хусус хабар надодам. Саги дигар лозим не ба ман. Ҷага худаш нағз. Ҳар кас мушт барин сагчая ин қадар нигоҳубин карда, ба воя расонад, баъд медонад, ки аз саги дастпарвар ҷудо шудан осон ё не.

Дар ин мобайн воқеае шуду модарам ҳам, ба қавли додом, ба лагери модаркалонам гузашт, яъне Ҷагая бад медидагӣ шуд. Дар кӯча будам, ки вағар-вуғури Ҷага ва фарёди модарам баланд шуд. Давидам. Ранги очаам девори оҳакмолида барин буд. Дар дасташ нимта собуни сагхоида. Домани даридаи куртааш ба замин овезон.

Модаркалонам ба рӯяш об пошиду ба курсӣ нишонид. Пас аз хеле фурсат очаам воқеаро шарҳ дод:

– Ним коса шӯрбо овардам, ки ба лаганчааш гардонам. Бинам, ки ана ин собуна миёни поҳош гирифта, баҳузур мехӯрад. Собуна монда, ба шӯрбо часпид. Гуноҳам ҳамин ки собуна аз пешаш гирифтам. Ҷавонмарг шавад, нохост ҳамла кард. Хайрият, бастагӣ буд. Даҳанаш фақат ба доманам расид.

Ногоҳ модарам бо овози баланд гирист. Инро дида Озода ҳам ҷилави гиряро сар дод. Ману бибиам ба онҳо об медодем, барои таскинашон ҳар чиз мегуфтем. Модарам ором шуд. Сонӣ ба соати дастиаш нигоҳ карду саросема дастурӯ шуста, куртаи наваша пӯшид.

– Рафтем, писарам, – гуфт ӯ. – Ҳозир додот меояд, аз сари кӯча дошта, ба як ҷо меравем.

– Ба куҷо?

– Баъд мефаҳмӣ.

Ба додом гуфт, ки ба хонаи соҳиби саг меравем. Падарам дақиқае фикр карда истоду баъд «Ба ҷону дил» гӯён ва табассумкунон ба сари рул нишаст ва мошинро ба тарафи хонаи худамон тоб дод.

– Куҷо? Ба куҷо меравем?

– Худат гуфтӣ, ки ба хонаи соҳиби саг меравем. Соҳиби саг мана, Ҷамол.

– Вақти шӯхӣ не, – ҷиддӣ гуфт модарам. – Дида истодаед, ки авзои Ҷагаатон беҷо. Канӣ, он сагфурӯши беимона ба ман нишон диҳед, як гапзанон кунам.

Ба маҳаллаи паси вокзал равон шудем. Додом гардани хорхорон, хеле суст мошин меронд. Модарам гӯё бо ӯ гапаш гурехта бошад, ба пеш нигоҳ карда, хомӯш менишаст.

– Ихтиёрат-куя, лекин аз савдои саг қариб як сол гузашт. Акнун ба сари он мӯйсафед рафта, чӣ мегӯем? – гуфт додом.

– Гап ёфт мешавад, – ҷавоб дод модарам.

Пас аз муддате додом боз ба гап даромад. Ӯ ҳанӯз умеде дошт, ки модарамро аз раъяш гардондан муяссар мешавад.

– Собун хӯрдани саг, албатта, ҳодиса, – гуфт ӯ, – лекин шояд ин ҳодиса ҳам сабаб дошта бошад? Дар ёдат ҳаст, Ҷамол дар сесолагиаш оҳаки девора канда мехӯрд?

– Ҳа, вай гапи дигар. Шумо, азизам, мошинатона тезтар ҳай кунед, вақт меравад. Ҷагаатон собунхӯр бошад, марҳамат, худам як қуттӣ собун харида медиҳам. Хоҳад пачка-пачка «Айна» ҳам хӯрад, шиша-шиша шампун хӯрад. Садқаи сари дута фарзандамо. Лекин кадом саги соғ соҳибаша газидааст?

Амаки Эдик мақсади модарамро фаҳмида оташин шуд.

– Э ба шавҳаратон якта сагча фурӯхта, акнун як умр ба бало мондам? – дӯғ зад ӯ.

– Дӯғ назанед, амак, – гуфт очаам. – Ман аз зоти занҳои тарсончак не. Ин масъала масъалаи ҷиддӣ. Рости гапа гӯем, аз ин муомила бӯи суд меояд.

Амаки Эдик калимаи «суд»-ро шунида, абрешим барин мулоим шуда монд. Модарам дар хусуси зоти сагҳо, ким-чӣ хел як масъалаи ирсият, ки аз падару модар ҳатман ба фарзандон мегузаштааст, ҳатто дар давоми ҳазорон сол таъсираш ба наслҳо мемондааст, гап мезад. Ман он масъалая, рости гап, он қадар нафаҳмидам. Ба назарам, амаки Эдик ҳам намефаҳмид, ки ба ӯ чиҳо гуфта истодаанд. Аммо барои иззати меҳмон, ки аз ҳамон калимаи «суд» хеле қувват гирифта буд, ҳар дам «ҳа, ҳа, боракалло, тӯппа-тӯғрӣ» гуфта гӯш

медод.

Амаки Эдик розӣ шуд, ки хоҳару додарони ҳамтанаи Ҷагая ба мо нишон диҳад.

– Аммо фақат хонаи яктеша медонам, чунки аз рӯи адрес худам бурда будам. Яктаи дигараша Сангин-пӯлод медонад.

Дар қафои аэропорти кӯҳна ба кӯчаи каҷмакаҷаки Пестел даромада, то ҷое ки мошин мегашт, савора рафтем. Сонӣ аз дунболи амаки Эдик, ки торафт сергапу хушмуомила мешуд, боз ним соат пиёда гаштем. Соҳиби саг як писари аз ман ду-се сол калонтар будааст. Илтимоси амаки Эдикро шунида, хурсанд шуд, ки ба тамошои саги ӯ ҳамин қадар кас аз ким-куҷоҳо омадаанд.

Сагаш як себи дукафон барин ба Ҷага монанд буд. Ҳамон хел поҳои дарозу базеб, сари синааш бақувват, думаш серпашму хушрӯи каҷакдор. Аммо ором буд, гӯё хушҳолию хушбахтиашро қасдан пинҳон медошт. Соҳибаш ҳар чӣ амр диҳад, зуд иҷро мекард. «Курсӣ, курсии мана биёр!» гуфт писарак. Курсияки майдаи аз химча бофташударо ба дандон газида оварду ба пеши пои соҳибаш монд. Курсӣ ба паҳлу афтода буд, ки онро аз такяаш газида, рост карда монд. «Ба ҷоят!» фармон дод бача. Рафта, ба болои зина ба ду пои қафо нишаст ва лабашро лесида беқаророна ғингос зад. Гӯё мехост бигӯяд, ки боз кор фармо, ман саги қобил ва фармонбардорам.

– Боз ягонтаи дигарашро медидем, хуб мешуд, – гуфт модарам.

– Дигараша Сангинпӯлод медонад, – ҷавоб дод амаки Эдик.

– Ба хонаи Сангинпӯлод намебаред? – пурсид модарам.

– Вай дар хонааш нест, – гуфт амаки Эдик ва маъюсона сар хам карда, илова кард: – Ба ҷои дур рафтагӣ.

Аз оҳанги гапаш ҳама фаҳмид, ки тағои Сангинпӯлод ба ҷоҳои дур на бо ихтиёри худ рафтааст, ба мӯҳлати дароз рафтааст.

– Айб дар Ҷага не, дар зоту зурриёташ ҳам не, – аз саёҳати онрӯза хулоса баровард бегоҳӣ додом. – Айб дар худамон, нодуруст тарбия кардаем.

– Ана ин гапи ҳақ, – тасдиқ намуд модаркалонам. – Сага

худатон вайрон кардед. Ҳамсоя биниаша афшонад, сагатон ду соат аккос мезад, шумо хурсандӣ мекардед, ки Ҷага ҳушёр, Ҷага зирак, Ҷага саги сарҳадбонон барин боақл. Ана имрӯз аз линги худатон гирифт. Тоқат кунед акнун.

Аз хулосаи охирини додом боз хулосае бароварда, ману вай ба хондани адабиёти махсус сар кардем. Ба хондани китобҳои доир ба сагпарварӣ. Аз як хел китобе, ки «Сагпарварӣ» ном дорад, додом сета овард. Муаллифҳояш дигар-дигар, дар шаҳрҳои гуногун чоп шудагӣ. Дар онҳо дар бораи сагҳои ҳушёри милитсия, сарҳадчиён ҳикояҳо бисёр буд. Бо шавқ мехондам. Сонӣ қатор-қатор мақолаҳо дар бораи режими таълиму тарбияи саг, хӯроку нӯшоки он, гигиенаи сагон, яъне қоидаҳои озода нигоҳ доштани онҳо ва истиқоматгоҳи онон. Дар ҳар китоб то садта сурати сагҳои медалдор, сагҳои чемпион. Гумон надоштам ки навъу зоти саг дар олам ин қадар бисёр будааст. Сагҳои қадбаланду подарози фукборик, сагҳои ғафси калтапои бинипучуқ, сагҳои ҳар кадомаш хар барин калон-калон, сагчаҳои майдаяке ки ба рӯи кафи одам ду-сетоаш баҳузур мегунҷад.

Модарам ҳам якта китоб овард. «Дӯсти мо» номаш. Дар воқеъ саг дӯсти ҳақиқӣ будааст. Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ чӣ қадар солдатҳои ярадорро аз майдони ҷанг, аз зери тири туфангу гулӯлаи тӯпу миномёт кашола карда, ба пеши табибон овардааст. Хизмате ки сагҳо дар посбонии сарҳад мекунанд, ёрие ки онҳо дар кофтукови дуздону ҳар гуна ҷинояткорон мерасонанд, ҳар қадар таъриф кунед, меарзад. Дар ҳақиқат саг дӯсти беғарази одам.

Дар охири ҳар китоб дар хусуси касалиҳои саг ҳам мақолаҳо чоп шуда буд. Онҳоро падарам мехонд, чунки ман хонам ҳам, дуруст намефаҳмидам. Ғайр аз ин мақолаҳо, рости гап, бисёр дилгиркунанда буданд.

Дар таки девор суратҳои рангаи китобро тамошо карда менишастам, ки аз болои сарам овози Лена баромад:

– Ҷамол, – гуфт ӯ ки дар сари девор овезон буд. – Барои Ҷага пули калон дода будаед. Ҳамин гап рост?

– Ҳа, гуфтам ва ҳис кардам, ки пичингаш ба ҷигарам ништар барин халид. Сӯзандоруи санбакинститут барин

сӯзонида рафт. Чашм аз китоб наканда, фикр мекардам, ки ин шақшақая чӣ хел дошта одобаша диҳам, ки ба як умраш сабақ шавад. Аз ҷоям ҷунбам, гурсӣ худаша аз девор партофта мегурезад. Дар кӯча дошта наметавонам. Чунон тез медавад, ки бо велосипед расида наметавонӣ. Ба замми ин, ҳанӯз аз дур, ҳанӯз шамоли даст нарасида, чунон баланд чиррос мезанад, ки гӯё кушта истода бошанд.

– Ҷамол, медонӣ чӣ? – ҳамчунон мелаққид Лена. Аз синфи мо як бача кучукаша ба лабораторияи институти тиббӣ фурӯхтааст. Чор сӯм додаанд.

– Ҳа, – гуфтам гӯё оромона ва дар айни замон сивуду рагама якҷоя карда, зӯр зада, илоҷе меҷустам, ки ҳилае карда, ин шақшақая даст гирам.

– Ҷамол, медонӣ боз чӣ? Дар боғи ҳайвонот ҳам кучукҳои бекорая мехаридаанд. Лекин он ҷо камтар пул медодаанд: якуним сӯм, ақаллан нархи собунҳои хӯрдагиаш не.

Айб намешуд, аз алам додгӯён мегиристам. Аммо чӣ илоҷ? Ҳамаи қувватама ҷамъ карда ва сар аз китоб набардошта, гуфтам:

– Лена, кори ту аз рӯи виҷдон не. Ман ба ту гандагӣ накардаам, ту фақат гапҳои ганда мегӯӣ. Ба камбудии як кас, ё ба рӯзи сиёҳи ягон ҷонвар хандидан хуб не. Дар китоб навиштагӣ.

Лена хомӯш монд. Ман боз гуфтам:

– Мо ду сол боз ҳамсоя. Аммо аз ту ягон чиза барои пурсидан гарданам ёрӣ намедиҳад. Мана ҳозир дар. бораи парвариши саг китоб мехонам. Ҳамааш ба забони русӣ. Баъзе калимаҳоя намефаҳмам. Аз ту пурсам гӯям, ту инхелӣ...

– Чихелӣ «инхелӣ»?

– Як даҳан гапи саҳат намегӯӣ. Боз Зина-хола мегӯяд, ки ту сардори отряди пионерон.

– Хайр, ба отряди ман корат набошад. Пурс чизи нафаҳмидагиата, – мулоим шуда гуфт Лена.

– Набошад, аз девор фаро.

– Хестӣ, ки хобат. Хоҳӣ, худат ба таки дар баро.

Амаки Миша дар таки дарашон як хараки майда сохта буд. Баромадам, ки Лена рӯи харак нишастааст. Мана дида

домани куртааша ба поён кашида монд. То аз дар баромадан ният доштам, ки ҳамин ки дастгир кардам, миллачаи зардаша ба дастам печонида, ба лаби ҷӯи кӯча кашола карда бараму сараша хам карда, биниаша ба оби кафлесакдори бӯнок ғӯтонда гирам. Аммо дар нигоҳи ӯ аз кинаю хашм осоре надида, гӯё тарбуз аз бағалам афтода бошад, дар наздаш шах шуда мондам.

– Шин, охир, пурс. Канӣ, чия нафаҳмидӣ? – гуфт Лена ва китобро аз дастам гирифту кушода, ба тамошои суратҳо сар кард.

Дар паҳлӯяш нишастам. Аз ӯ, мисли он коргарзани яктаҳи сафедпӯши заводи нон, бӯи шоколад меомад. Боз бӯи либоси нав шуста дарзмол кардагӣ ва камакак бӯи бунафша. Мӯи модараш хушрӯ карда бофтагӣ тилои зард барин ҷило медод. Дар дилам гуфтам, ки агар Ҷагая дигар масхара накунад, вая хоҳарам барин дӯстдорӣ мекунам. Ҳатто хоҳише пайдо шуд, ки миллачаи нарми тилорангаша даст зада навозиш кунам.

– Хайр, бигӯ, охир, чия нафаҳмидӣ? – боз пурсид Лена. Ман «ҳозир» гуфта, ба хона давидам. Аз олуболуи пагоҳӣ чидаам як коса шуста ба таки дар баровардам. Олуболу мехӯрдем. Рекс баромада, дар пеши пои ману Лена дароз кашид. Лена донаки олуболуро миёни ангуштонаш фишурда ба сару гардани Рекс мепарронид. Саг хеста, ба ӯ андешамандона нигоҳе афканду дуртар рафт. Олуболу тамом шуд. Лена аз хонаашон як доман себча баровард. Себчаи исканаи ширину хушбӯй, ки думчаю донакаш катӣ хоида фурӯ баред ҳам, бамаза...

Рӯзи якшанбе додом аз саҳари солеҳон ба таки мошинаш даромад. Аввал худаш ба даруни чуқурии гараж фаромад, ману модарамро фармуд, ки москвича оҳиста тела дода, ба болои чуқурӣ оварем. Мо ҳамин тавр кардем. Баъд додом ба таки чархҳо хишт монда, ба кор сар кард. Ҳар замон ба ман амр медод, ки фалон калида те, сатила биёр, тағорая бардор ва ҳоказо. Аслан ин корҳоро мебоист ҳамроҳи амаки Миша мекард. Худи ӯ дар сари шоҳмот ваъда дода буд, ки рӯзи истироҳат ёрмандӣ мекунад. Аммо динашаб нохост эълон кард, ки фардо якмоҳаи амнияти ҳаракати нақлиёт

сар мешудааст. Рӯзи истироҳат ӯ ба кӯчае мерафтааст.

Ман ин гапҳоро барои ҳамин якта-якта гуфта истодаам, ки нохуштарини «корномаҳое» ки Ҷага кардааст, маҳз ҳамон рӯзи якшанбе рӯй дод ва дар хона набудани амаки Миша оқибати он корномаро ин қадар вазнин кард.

Гап дар ин ки Озода дари кӯчаро даме кушода мондааст. Ҷага фурсатро муносиб ёфта, тозон ба кӯча баромад ва ба Рекс дарафтод. Вақтҳои охир вай ҳамин хел маврида кофта мегашт. Гӯё аз ҷанг накардан бо ҳамҷинс дилаш занг баста буд. Аз шиддати хашму ғазаб ва адовати бесабаб чунон сахт нолишкунон аккос мезад, ки худаш аз садояш нафастанг мешуд. Аз ҳама чиз хашмгин буд: аз тақ-тақи дар, садои ба ҳам бархӯрдани зарфи таом дар ошхонаи ҳамсоя, аз бонги хурӯс, занги велосипеде ки аз кӯча мегузашт...

Чирроси Лена ба осмон печид:

– Ҷамол, тез биё, сагат мурд.

Ин дафъа Рекс ӯро бо пояш зада намеафтонид, балки аз пушти гарданаш газида, озод ба ҳаво мебардошт ва мисли он, ки Ҷага саги яксола нею гурбаяке бошад, ба ин сӯву он сӯ албонҷ дода, ҳатто дар болои сараш чарх занонида, ба каноре меғурронид. Ҷага бо тамоми овоз нӯлакашон аз ҷой мехест ва боз лангида-лангида омада ба Рекс ҳамла мекард. Дар гарданаш занҷир мешуд, доштанам осонтар мегардид. Лекин дар ин ҳолат ба вай наздик шуда натавонистам. Дарди сӯзандоруҳо ҳанӯз фаромӯш нашуда буд.

– Ҷамол! Ҷамол, мегӯям! Мошина тела те, ман бароям! – аз он сӯи дарвоза додом фарёд мекашид, аммо садои ӯ гӯё ба гӯши ман намедаромад.

– Лена, Ленаҷон, сагата ҷеғ зан, – зорӣ мекардам ман. Лена мегуфт, ки Рекс гапи ӯро гӯш накард. Вай на ба Ҷага, на ба тамошобинони атроф наздик намешуд, дар як ҷой меистод, фақат ба мудофиаи худ машғул буд гӯё, аммо андомаш, ғурришаш чунон буд, ки касеро ёрои наздик рафтан набуд.

Вақте ба худ омадам, ки модарам аз дастам кашида, ба ҳавлиамон даровард. Ҳамроҳи ӯ дукаса мошинро тела медодем. Ба назарам, як умри дароз бо ин кор машғул будем. Сонӣ маълум шуд, ки додом аз телбагӣ хишти зери

чархҳоро нагирифта, ба мо таъна мезадааст, ки зӯратон куҷо рафт, шумо ду ноӯҳдабаро якта мошинчая аз ҷояш ҷунбонда наметавонед.

Додом ҷомакӯҳнаашро аз мехи гараж чанг зада, ба кӯча баромад. Бе ҳеҷ фикру андеша ҷомаро ба сари Ҷага партофта, ӯро печонид ва бардошта ба ҳавлӣ даровард.

Дар сару гардани Ҷага ҷои сиҳат намонда буд. Ба куҷое даст нарасонам, панҷаҳоям хунолуд мешуданд. Чашми чапашро умуман кушода наметавонист. Аз таки пилкҳояш хуноба метаровид.

Ягон ҷои Рекс, аз гуфти Лена, ақаллан ханҷор нашуда буд. Аммо саги ҳамеша ором ва пуртамкин ҳоло сахт ошуфта буд. Ҳар замон аз дар берун омада, дар сари кӯча истода нӯла мекашид, ба осмон нигоҳ карда, дуру дароз навҳа мекард.

Амаки Миша воқеаро шунида, чизе нагуфт, ҳамту як оҳ кашиду монд. Рӯзи дигар Рексро ба духтур бурд.

Акнун дили додом ҳам аз Ҷага хунук шуда буд. Аз муомилааш ҳис мекардам. Ба сару гардани Ҷага йод мемолиду зери лаб дашном медод. Ҳайвони ноасл, сагҳои ҷангара, амаки Эдик, тағои Сангинпӯлод ва боз киҳою чиҳоро дашном медод.

Ногоҳ ба ман дарафтод.

– Михал Степанич чӣ гуфт ба ту дар хусуси саг? – пурсид аз ман.

– Кадом саг?

– «Кадом саг». Ҷага не, албатта. Саги дигар ёфта медиҳам нагуфт магар?

– Гуфт.

– Ту чӣ гуфтӣ?

– Ҳеҷ чиз.

– Маҳмадоно! Фоида надорад маҳмадоноӣ, фаҳмидӣ?

– Ман ҳеҷ чиз нагуфта бошам, ба чӣ маҳмадоно мегӯед?

– Маҳмадоно! Шайтон! Рав аз очаат пул гирифта боз йод биёр, зелёнка биёр. Ба саги ту, аз афташ, бӯчка-бӯчка йод лозим.

«Саги ту» гуфт. Тамом. Акнун танҳо мондам.

Ана ҳамин муомилаи сахташ ба Ҷага бенатиҷа намонд. Ҷага дасти ӯро низ газид. Ростӣ, дандонаш ба гӯшту пӯст нарасидааст, аммо соати навашро бо дастаи ялаққосии оҳанинаш тамоман аз кор баровард. Дар рӯи ҳавлӣ палосеро партофта, магнитофонро барои таъмир ва равғанмолӣ ба қисмҳо ҷудо карда менишаст, ки Ҷага ба пешаш омад. Чӣ шуду як лаби тахтапораеро ки ба рӯяш винту мурватчаҳои бисёре мехобид, зер кард. Тахта чаппа шуда, нисфи мурватҳо ба даруни алаф рехт. Додом бо ғазаб Ҷагаро сарзаниш карда, аз паҳлуяш тела дода буд, ки аз банди дасташ гирифт. Хайрият, соаташ бақуввати ғафс, тасмааш ҳам пружинадори пӯлодин буд. Набошад, чӣ будани сӯзандорую санбакинститута худаш ҳам месанҷид.

Ҳангоми таоми шом Озода соати додома ба сари дастархон овард. Бибиам онро гирифта, аз назар мегузаронид. Дандони ашки Ҷага шишаро шикаста, аз сиферблат, аз мобайни механизми соат гузашта, то ба девораи пасаш чуқурак карда буд.

– Бедарди саре нишаста будам, пул додаму дарди сар харидам, – замзамакунон гуфт бибиам. – Акнун ба шумо ҳам пандиёд шудагист? Акнун ягон илоҷ мекардагистед?

Ба додом «шумо-шумо» мегуфт. Ин ҳамин хел аломат буд, ки агар ба илоҷе ёфтан ваъда надиҳад ва он ваъдаро иҷро накунад, пушаймон хоҳад шуд. Падарам ваъда дод. Ҳамон шаб додом ба модарам мегуфт:

– Ҷага ном монданам дар дилам армон шуд. Дурӯға гуфта будам, ки маънои номаш нотарсу далер аст. Ҷага номи шӯрапушти одамкуш,аз як филми ҳиндӣ.

– Тавба. Шумо ҳам кам-кам хурофотпараст шуда истодаед. Ин чӣ бало буд?! – гуфт модарам. – Ба феълу хӯи ҷонвар номаш чӣ алоқа доштааст?

– Дораду надорад, намедонам. Ман армони дилама гуфтам.

– Аз як ҷиҳат гапатон ҷон дорад. Нияти нек ними давлат, гуфтаанд. Зарбулмасале нест, ки мардум беҳуда гуфта бошанд.

Ҷага кӯр шуд. Аввал чашми обраваш, сонитар инаш ҳам.

Акнун бисёр аккос намезад, фиғон кашида шикоят мекард. Оҳиста-оҳиста роҳ мегашт, зеро агар тозад, ҳатман аз роҳ баромада, ба ягон чиз бармехӯрд. Рӯзе ба ҳавлиамон ду духтури ҳайвонот омад. Яктоаш, мӯйсафеди айнакаш тилогин махсус духтури сагҳо будааст. Нақли падарама гӯш карданд, коғази таҳлилҳои лаборатории хун, оби даҳони Ҷагаро хонданд, худи сагро, ки ниқоб дошт, ба ҳар тариқа муоина карданд.

– Зор монад, нозуктарин узви ҷонварон асаб-дия, – гуфт мӯйсафед. – Забон медошт, эҳтимол, ягон илоҷ ёфтан муяссар мешуд. Истед, ки номаша чӣ гуфтед? – нохост пурсид духтури пир ва баъди ҷавоби додом илова намуд: – Тасодуфи аҷиб: ба ҳарфи лотинӣ номи Яго – персонажи Шекспир ва номи сагатон як хел навишта мешавад. Бечора Отелло аз дасти Яго хонасалот шуду лекин то дами вопасин ӯро Ягон бошараф меномид. Хайр, ин тасодуф. Бешак, тасодуф. Хӯш, соҳиби саг, ба назарам, ҳамин йигитча-а? Бисёр нағз, бисёр хуб. Хайр, бо ин кас худатон сӯҳбат мекунед. Эҳ чӣ хел айёми ширин кӯдакӣ, ҷавонӣ! Оҳ дунёи бебақо!

Аз ҳамаи ин оҳу воҳу нақлу ривоят дар бораи Ягою Отеллоҳо бе сӯҳбати махсуси додом ҳам пай бурдам, ки духтурҳо дарди Ҷагаро бедаво гуфтанд. Худам ҳам медонистам, ки ҳоло табобатхонае нест, ки он ҷо чашми нобинои сагонро бино кунанд. Асаби онҳоро даво намоянд.

* * *

Рӯзи истироҳат, додом дар хонаи амаки Миша буд. Дукаса яхдони онҳоро соз мекарданд. Очаам дар ошхона мураббо мепухт. Ман нигарони ҷӯраам менишастам. Ҳамроҳ ба оббозӣ рафтанӣ будем. Ногоҳ ба ёдам расид, ки агар Ҷага бадхашм намешуд, ба сараш ин рӯзҳо намеафтод ва мо ҳамроҳ ба оббозӣ мерафтем. Чаро дар рӯи дунё ҳазорон ҳазор сагҳо сиҳат-саломат гаштаанду маҳз саги ман ин хел девонаавзо? Бибиам мегӯяд, ки ҳар чиз аз тақдир. Барои чӣ ин гуна ҷазоро ба тақдири ман раво дидаанд? Ман чӣ гуноҳ дорам?

– Ҷага! Ҷага! Ин сӯ биё!

Дар кинофилмҳо дидаед, албатта, аспҳои канории фой-

тунҳои сеаспа сару гардани худашона камонвор тоб дода пеш метозанд. Ҷага ҳам ба ҳамин тариқа сӯи ман давид. Дар ними роҳ саҳле калавид, ба тарафи девори хона майле карду омада сари худро ба новадони тунукагӣ зад. Гумбурроси новадон ва навҳаи саг ба ҳам печид.

Намедонам чӣ шуд, аммо дигар худро даст гирифта натавонистам. Бо овози баланд гиристам, очаам тозон омада, сарама сила карда, «писарам, чӣ шуд, боз ин ҷавонмаргбоб туя газид?» гуфта буд, ки дигар бо тамоми овоз гиристам. Ман мегиристаму ҳис мекардам, ки зӯри худам ба худам намерасад. Ман ин гиряро, ин нишонаи мусибати беандозаю бепоёни худро пешгирӣ карда наметавонам. Ҳатто дар пеши назарам пайдо шудани шиппаки сурхи Лена, зонуи харошидаю қашқашудаи ӯ ба сели гиря монеъ шуда наметавонист.

Додому амаки Миша, очааму Лена, бибиам чанд қадам дуртар аз ман хомӯш меистоданд. Ҳатто модаркалонам чизе намегуфт, сокит ба хаёл рафта буд.

ДАЪВО

1

Марди паҳлавонро ҳанӯз аз хеле масофа шинохтан мумкин. Паҳлавонон зотан пайкари салобатнок доранд ва бар замми ин барои афзудани ҳашаматашон ҳар кадоме ба тарзе андоми худро «рангубори» иловагӣ медиҳад. Яке, масалан, мӯйлаби ғулии шофшакле монда, ба дили атрофиён воҳима ангезад, дигаре рафтори махсуси паҳлавононаро чунон касб мекунад, ки ҳангоми калон-калон қадам гузошта роҳ паймуданаш замини гирду атроф гум-гум садо бароварда, сабук-сабук меларзад. Саввумӣ ақида дорад, ки шиками калони лап-лаппони чаҳор кас медидагӣ низ ҳамчун омили таъсирбахше дар назари ҳариф аҳамият дорад, гарчи дар асной гӯштин ба соҳиби худ аз кӯмак дида, бештар халал расонидани он ба ҳар кас маълум аст.

Лекин Аҳмадбек аз қабилаи паҳлавонон тафовуте дорад. Агар шахси ношиносе ӯро бубинад, ба гӯшаи хаёл ҳам

намеорад, ки номи нахустпаҳлавони як музофоти бузургеро солҳои сол ҳамин мардак бардошта бошад. Аз ин гап, албатта, чунин хулоса ҳам баровардан лозим нест, ки гӯё Аҳмадбек як одами миҷморуқи назарногир бошад. Вай ҳам марди пуррапайкар аст, қади аз миёна қадаре баландтар, синаи фарох, дасту бозувони расо, каллаи калон ва пешонии ба ҳамин муносиб васеъ дорад. Аммо ин гуна ҳайат ба сари худ ҳанӯз шакли баҳодурона нест. Илова бар ин, Аҳмадбек як мӯйлаби тунуки базӯракӣ дорад, ки аз бепарвоии соҳибаш ба кадом тараф – ба боло ё поён, ё рост ба сӯи баногӯш – тоб дода шудани он ҳам аксаран аён нест. Роҳгардиаш бошад, гарчи дар он тамкин ва гаронмоягӣ мушоҳида мешавад, ҳаргиз гашти бовиқори махсуси паҳлавонон нест.

Баъзе одамон мегӯянд, ки Аҳмадбек муғамбир аст ва худро қасдан одами оддӣ вонамуд карда, дар майдони талош ҳарифро ба ғафлат мемононад, яъне ба чашми ҳариф хок пошида, баъд нохост ӯро гирифта парчини замин мекунад.

Як тоифаи дигар мегӯяд, ки агар боиси барори кори Аҳмад-паҳлавон муғамбириаш мешуд, пас чаро паҳлавононе ки хислатҳои ӯро кайҳо боз медонанд ва хуб медонанд, аз ӯ мағлуб мешуданд? Не, муғамбирӣ дигар чиз асту ҳилаю тақали хоси гӯштингирони моҳир – чизи дигар. Ягон паҳлавони асил аз пушти муғамбирӣ обрӯй наёфтааст...

Ростӣ, гӯштини тоҷикӣ гӯштини махсусест, ки дар он ҳам чолокӣ лозим асту ҳам зӯри миёну бозу. Зӯр бошеду лаванд бошед, ягон ҷавонмарде, ки танҳо нисфи қуввати шуморо дорад, аммо чобуку чаққон аст, ҳанӯз шумо ба мобайни майдон нарасида, гирифта ба замин мезанад. Аммо аз чолоктарин ҷонварони олам чобуктар бошеду аз зӯри миёну бозу дар пайташ ва устокорона истифода бурда натавонед, боз ҳам ғалаба аз шумо гурезон аст.

Аҳмадбекро ҳарифон на бо зӯр мот карда тавонистанд, на бо ҳила. Дар як майдон мебинед, ки дар муқобили ҳарифи тезу часпоне, ки ҳафтоду ҳафт усули гӯштинро об карда хӯрдааст, ӯ мисли кундаи ҷувоз устувору ноҷунбон истодааст. Мисли ҳамон кундае, ки аз нисф зиёдаш, қисми паҳну ғафсу решадораш ба замин гӯронида шудааст. Ҳарифи серҳаракат бошад, чун аспи масти кору кучаннодидае, ки

нав ба ҷувоз андохтаанд, аз давидан дар атрофи Аҳмадбек монда шуда, охир нафаҳмида мемонад, ки кай ва чи гуна тахтапушташ ба замин расидааст.

Дафъаи дигар мебинед, ки Аҳмад-паҳлавон бо таҳамтани девпайкаре ҳарб карда, бо ҳила ва усулҳои аҷибу ғариб ӯро дар гирди майдон ба тохтутоз андохта, мадорашро тадриҷан хушк мекунад ва, ниҳоят, яке аз бисёр найрангҳои қонунии гӯштини ҳалолро ба кор бурда, нусрат меёбад.

Лекин мардум дар тарзи гӯштингирӣ, дар ғалабаҳои Аҳмадбек ва ҳатто дар таърихи зиндагонии ӯ як чизи ғайриодатӣ мебинанд ва аз ҳамин сабаб ҳам дар ҳаққи ӯ ҳар гуна хулосаҳои ғайриоддӣ мебароранд. Масалан, мегӯянд, ки Аҳмадака одами назаркарда аст. Ҳа, ӯро кадоме аз азизу авлиё назар кардааст, мегӯянд. Дар рӯи дунё чӣ қадар паҳлавон, ки бошад, ҳамааш машқ мекунад: ё ҳар сари чанд гоҳ бо одамони ҳамвазну ҳамқуввати худ гӯштин мегирад, ё сангбозӣ ё боз ягон кори дигаре мекунад. Аммо дар ягон ҷо варзиши Аҳмадбекро то ҳоло касе надидааст. Аз бозе, ки ӯ ба зери қаноти худоразҳматӣ падараш даромада, ба касби отаю бобояш – деҳқонӣ шуғл кард, ба ҷуз заминронӣ, кишти ғаллаю сабзавот, нигоҳубини боғот, ҷӯйканӣ ва ғайра дигар кореро намедонад. Бо вуҷуди ин ба майдони гӯштин, ки даромад, ҳарифаш ҳар қадар паҳлавони машқдидаю варзишхӯрда бошад, зиёда аз як даст ё агар ниҳоят зӯр бошад, бештар аз ду даст тоб оварда наметавонад.

Рост, ки корҳои оддии деҳқонии вай худаш машқи паҳлавонӣ барин як чизест. Кишту шудгори ёнаҳои Сафедкӯҳро сардори бригада ҳар тирамоҳ ба Аҳмадбек месупорад. Чунки каси дигар дар он доманакӯҳи сарнишеб ҷуфти гов ҳай кардан он сӯ истад, бо як банди сабуки шувох озодона гашта наметавонад. Омочро ҳам Аҳмадбек ба дасту бозувони худ муносиб карда худаш метарошад. Омочи ӯро фақат худаш бардошта бурда, ба юғи гов пайваста ва ё аз мазрае ба мазрае кӯчонида метавонад.

Нақл мекунанд, ки боре Аҳмадбек дар як пуштаи нишеби мисли ёнаҳои Сафедкӯҳ душворгарде ҷуфт мерондааст. Ин вақт аз маркази район ба ӯ кас мефиристанд, ки баъди пе-

шин дар он ҷо маъракаи гӯштин барпо мешавад ва ӯ бояд ҳатман биёяд. Аҳмадбек ҷавоб додааст, ки рафта наметавонад, чунки ба сардорон то пагоҳ тамом кардани шудгори он заминро ваъда кардааст. Қосид ба роҳи омадааш баргаштааст. Аммо пас аз соате ҳамроҳи як деҳқони Деҳи Боло ва раиси ташкилоти физкултура боз омадааст. Раиси физкултурачиҳо марди деҳқонро аз калонҳои колхозаш махсусан талабида оварда будааст, ки кори Аҳмадбекро имрӯз то бегоҳ давом диҳад.

Аҳмадбек ноилоҷ ба гӯштингирӣ рафтааст, аммо деҳқони ба ҷои ӯ омада, ақаллан фурсати як чойник чой нӯшидан нагузашта, ба ҷарӣ ғелида, китфи худро ба қирраи тези кундаи дарахте зада ҷароҳатнок кардааст.

Аз ҷанги чаҳорсола сиҳат-саломат баргаштани Аҳмадпаҳлавон ҳам дар вақташ боиси ҳар гуна шарҳу маънидодкуниҳо гашта буд. Охир дар сар то сари кӯҳистони Дарвоз хонаводае набуд, ки як ё ду мардинаро талаф надода бошад, ё ақаллан касе аз он хонавода маъюбу маслуқ барнагашта бошад. Лекин Аҳмадбек чуноне ки рафта буд, ҳамон хел сиҳат-саломат омад. Фақат як бор гулӯлаи тӯпи дурзани душман дар наздикиаш таркида, бар болои ӯ, ки дарҳол худро ба замин парӯ карда буд, тахмин чил-панҷоҳ замбар хокро бардошта партофтааст. Рафиқонаш ӯро аз зери хок кашола карда гирифтаанд. Пас аз ин як моҳи расо ӯ чизе намешунид. Косахонаи сараш гӯё лонаи занбӯр шуда бошад, пайваста ғуввос мезад, гоҳо андаруни ҳар ду гӯшаш баробар чизе ҳуштак мекашид. Духтурҳо ё рафиқонаш гап зананд, Аҳмадбек ҷунбидани лабу даҳони онҳоро медид, аммо ба гӯшаш фақат садои «гум-гум – гум», «бам-бам бам» мерасиду бас.

Баъди як моҳ Аҳмадбек ба саф баргашт.

Вақте ки ӯ ба ҳамдиёрон аз қиссаҳои ҷанг нақл мекард, ҳикояти оддии беобуранг ва бемуболиғаи ӯро бо диққат ва эҳтиром гӯш мекарданд. Вале қисме аз сомеон ба рӯи худи Аҳмадбек нагӯянд ҳам, дар дили худ мегуфтанд ё дар ғайбаш ба ҳамдигар такрор мекарданд, ки ӯ шахси назаркарда аст.

2

Димоғи Аҳмадбек он рӯз сӯхта ва хавосаш парешон буд. Аз дасти паҳлавони навбаромад Муҳаммадмуроди ҳангоматалаб чанд бор шуд, ки маъракаҳои хурсандӣ барои ӯ бо парешонӣ ва нохушӣ анҷомидааст.

Вай баъди пешин ба сари кӯча баромад, то ки дар он ҷо ба ду-се нафар ҳамқишлоқиёни худ ҳамроҳ шуда ба тӯйхона равад. Ногоҳ аз пас садои ҳамин Муҳаммадмурод баланд шуд, ки ӯро ном гирифта фарёд мекард. Аҳмадбек ба қафо нигарист. Паҳлавони ҷавон нимҷуволаи тахмин чаҳорпудиро дар паҳлуи чап озод бардошта меомад. Якин дар нимҷувола орд буд, ки гарди он ба рӯй зада, рӯи халта, остини чап ва як тарафи шими Муҳаммадмуродро сафед карда буд.

Ҷавон ба назди Аҳмадбек расида, бидуни он ки халтаи ордро ба замин гузорад, аввал дасти холии худро ба аломати таъзим ба сари сина гузошта, сипас дасти ба вохӯрӣ дарозкардаи Аҳмадбекро фишурд.

– Саҳат-саломатак ҳастед? Бардам-бақувватед? Камнамоед? Кайҳо боз надидаем? Соҳиби тӯй илтимос кард, ҳамин ордро ба тӯйхона бурда истодаам. Шумо ҳам он ҷо меравед? Пас ҳамроҳ меравем, – мегуфт.Муҳаммадмурод тӯтивор суханҳоро беоҳанг пайи ҳам қатор карда ва дар айни замон дасти рости Аҳмадбекро миёни панҷаҳои оҳанини худ гирифта мефишурд. Фишори дасти ҷавон лаҳза ба лаҳза қувват мегирифт.

Аҳмадака ки ҳаргиз нияти зӯрозмоӣ надошт, дар ҳолати начандон устувор ба Муҳаммадмурод паҳлуи росташро гардонда меистод, Вай ба пурсупоси паҳлавони ҷавон бо чеҳраи кушод, вале андаке бо оҳанги дилтангона ҷавоб медод ва ба қадре, ки ба ҳардуяшон аён буд, мекӯшид, ки дасти худро аз чанги паҳлавони ҷавон вораҳонад.

Агар дар ин кӯчаи беодам ҳоло касе пайдо мешуду ин пурсупосу дастфишорииро медид, гумон мекард, ки паҳлавони ҷавон ба паҳлавони машҳур арзи эҳтироми шогирдона мекунад. Аммо дар воқеъ «шогирд» нияте надошт, ки дасти устодро ба ин зудӣ раҳо намояд.

Ба машоми Аҳмад-паҳлавон бӯи шароб расид. Вай дид,

ки илоҷи дигаре нест, агар муқобилат накунад, тазъиқи дастони ҷавонмард ба андозаест, ки ҳамин ҳоло нохунҳои Аҳмадбек парида, буғумҳои панҷааш нарм хоҳанд шуд. Бинобар ин вазъияти худро тағир дода, ба ҷавон рӯй овард ва поҳояшро ба замин устувор намуда, бо як зӯр кафи худро ёзонид ва аз фишори сахт наҷот дод. Акнун кафҳо ва ангуштони ҳарду ба ҳамдигар ба андозаи баробар печида буданд.

Мушаке дар чеҳраи Муҳаммадмурод ҷунбид. Дар чашмони лаҳзае нимпӯшкардааш оташи кина барқ зад, ӯ мехост бори дигар зӯр ба кор бурда, дасти паҳлавони номдорро боз дар кафи фарохаш бупечонад, аммо Аҳмадбек дар ин асно дасти холии худро ба китфи ӯ гузошта бо мулоимат гуфт:

– Ақаллан боратро ба замин мемондӣ...

Дар оҳанги сухани Аҳмадбек як тобиши таънаомезе шунида мешуд. Гӯё ӯ гуфтан мехост, ки дар олам одоби муомила гуфтанӣ чиз ҳаст. Бо шахсе, ки сазовори эҳтиром аст, халта дар бағал вохӯрию пурсупос намекунанд.

Муҳаммадмурод нимҷуволаро ба замин гузошт. Лекин замини таки халта магар ноҳамвор буд, ки вай ба сӯе майл кард. Муҳаммадмурод нимҷуволаро андаке ҷунбонида устувортар карда монд. Халта акнун оҳиста-оҳиста сӯи дигар майл кардан гирифт. Он гоҳ Аҳмад-ака даҳони ресмонпечи нимҷуволаро ба дасти чапаш печонида озод бардошт ва ба девори хонае, ки дар паси он ҳар ду меистоданд, такя кунонида монд.

Ҷавон ин ҳаракати ӯро дида, зери лаб «ҳм» гӯён заҳрхандае кард.

– Писар, – гуфт Аҳмадака рост ба чашмони Муҳаммадмурод нигариста.

Вай мехост ба ҳаққи калонсолиаш такя намуда, паҳлавони ҷавонро насиҳат кунад. Бигӯяд, ки дигар шароб нанӯшад. Шаробро як пора мардум барои хурсандӣ менӯшанд, як пораи дигар, рости гапро гӯем, барои он ки ба назари худ аз будаш зиёд хирадмандтар ва тавонотар намоянд. Муҳаммадмурод паҳлавон аст, паҳлавони хуб аст. Пас на аз ин ва на аз он ҷиҳат ба май нӯшиданаш ҳоҷат нест.

Аҳмадбек мехост ҳамин андешаи худро ба Муҳаммадму-

род бигӯяд, вай аз сидқи дил мехост, ки ба паҳлавони ҷавон ба хотири ояндаи вай некие кунад. Аммо ба чашмони ӯ назараш афтода, гап дар гулӯяш дармонд. Дар чашмони ӯ ифодаи ошкорои адоват ва тамасхур хонда мешуд.

Вай қабл аз ин ҳам як-ду бор пай бурда буд, ки ин ҷавон ба ӯ зоҳиран арзи эҳтиром кунад ва қариб дуқат шуда таъзимкунон салом диҳад ҳам, дар ботин аз чӣ сабабе бошад, рашки адоватомез мепарварад. Алҳол ки ширакайф буд, кинаи ӯ баръалоина намудор шуда меистод.

Ҳолати Аҳмадбек баякбор тағир ёфт. Дилашро сиёҳие пахш кард. Чунон ғамгин шуд, ки гӯё худи ҳозир дар пеши назараш фалокате сар зада, бинои ифтихор, пояи зиндагонии осудааш банохост сарнагун рафта бошад.

3

Ахмадбек ба тӯйхона ҳамроҳи Салим-муаллим омад. Онҳо аз кӯдакӣ дар як ҷой калон шудаанд. Ҳарчанд ҷӯраи хамдеҳааш Салим аввал дар омӯзишгоҳи Ғарм хонда муаллим шуд, сонӣ боз чанд сол ғоибона таҳсил карда ба мартабаи директори мактаб ва баъдтар ба раисии Совети қишлоқ расид, бо Аҳмадбек ҳамон ҷӯрагии айёми бачагии худро давом медод.

Онҳоро аз пешгоҳи айвон аз қатори мӯйсафедони обрӯманди деҳот нишонида, ба наздашон лаълиҳои тозаи ширавор, обу мева ва нону чой оварданд.

Қисми асосии тӯй рӯзона гузашта, ҳоло мардуме боқӣ монда буданд, ки меҳмонони махсусан мӯътабар ҳисоб меёфтанд ва мебоист то охири тӯй – то як-ду поси шаб нишаста, хурсандӣ ва чақ-чақ мекарданд.

Дар зери тути калон, дар рӯи суфа тақрибан бист нафар ҷавонон менишастанд: дар болотари давра агроном, муаллимон, духтури ҳайвонот ва дар паҳлуҳо – ҷавононе, ки дар атрофи идораи колхоз ҷунбуҷӯл карда мегарданд ва фаъолони деҳот ба шумор мераванд. Муҳаммадмурод низ дар як гӯшаи ҳамон давра нишаста, аз мусобиқаҳои дар Душанбе ва дигар шаҳрҳо дидааш нақл мекард.

Аён буд, ки дар маъракаи ҷавонон шароб менӯшанд. Аммо, эҳтимол, барои ҳурмати мӯйсафедон бошад, шароб-

ро ба чойникҳо андохта меоварданд ва ба пиёлаҳо кашида менӯшиданд. Садои гуфтугӯи ҷавонон аз таъсири машрубот ҳар дақиқа баландтар мешуд.

Ду-се нафар мутрибони ҳаваскори деҳа ва қишлоқҳои боло бо навбат ба мобайни ҳавлӣ баромада, доираю рубоб ё думбра дар даст суруд мехонданд. Онҳо мувофиқи услуби солҳои охир расмшуда, ба артистони эстрадаҳои шаҳр тақлидкунон ба пасу пеш ё гирдогирди саҳни ҳавлӣ оҳиста-оҳиста қадамзанон ҳунарнамоӣ мекарданд.

Ба гӯши Аҳмадбек ҳоло савту тарона намедаромад. Аз афташ, инони ихтиёри дил бо мурури замон суст мегардад, фикр мекард ӯ. Даҳ сол, ё ҳатто панҷ-шаш сол пеш аз ин агар аз касе меранҷид, худ ба худ далелҳо оварда, таскин меёфт. Охир, панҷ панҷа баробар нест-ку, мегуфт ӯ ба худ ё зарбулмасали машҳурро ба ёдаш меовард ки:

Нокасе гар аз касе боло нишинад, айб нест,
З-он ки хас болои обу зери дарё гавҳар аст.

Оре, чанд сол муқаддам тағири рӯҳия ба ӯ ба осонӣ муяссар мешуд. Ҳоло ин тавр не. Ҳамин ки аз касе димоғаш сӯхт, гоҳо то як ҳафта парешонҳол мегардад ва даруннокӣ ғам мехӯрад.

Ба ин Муҳаммадмурод боз чӣ лозим? Дар музофот ба ҳама ғолиб омад, аз калоншавандаҳои физкултураи ҳар се районй ҳамшафат раҳматнома, ё чи хеле, ки ҳоло мегӯянд, грамота гирифт. Чанд бор ба Душанбе, як бор ба кадом як республикаи ҳамсоя, аз афташ, ба шаҳри Фрунзе фиристоданд. Ҳамин қадар обрӯю эҳтиром бас нест? Не. Вай Аҳмадбекро ҳам афтонданист. Ба мобайни маъракаи калон баровварда, дар пеши назари халқ афтонданист.

Охир Аҳмадбек чаҳор сол шуд, ки бо касе гӯштин нагирифтааст. Акнун инро ба худ эб ҳам намебинад. Гӯштин ба ҷавонон мезебад. Паҳлавонони ҳамсинну ҳамвазни ӯ кайҳост, ки аз қатор баромадаанд, ё фавтида ва ё ба ҷоҳои дуру наздик парешон шуда рафтаанд. Гӯштин ҳам қоидаву қонун дорад, одоб дорад.

Ё шояд қоидаву қонун гуфта нагашта, ин ҷавони хира-

сарро каме ҳушёртар карда мондан лозим буд? Хусусан ки соли гузашта ду маротиба мавриди муносиб иттифоқ афтода буд. Хайр, мавриди якумро чандон мувофиқ гуфта намешуд, чунки Аҳмадбек аз табобатхона меомад, хавосаш аз бемории вазнини занаш хеле парешон буд. Дар варзишгоҳи маркази район гӯштин мегирифтанд. Муҳаммадмурод бо як ваҷоҳати ҷангҷӯёна гирд-гирди майдон мегашт: шалвори трикотаж, ки ба танаш часпида меистод, то ба зону барзада шуда буд. Бо пои бараҳна рӯи сабзаи нарми майдон рустамона қадам мезаду ду бари яктаҳи нимтанааш аз бод пур шуда, шакли боли хурӯсҳои ҷангиро гирифта буд. Ҳар замон тӯппии худро аз сар бардошта ва дуқат карда, сару рӯи арақрезашро бод медод ва ба ҳар сӯ нигоҳҳои довталабона меафканд.

Аҳмадбек дақиқае аз роҳ бозистода, аз қафои тӯдаи мардум ба майдон нигоҳ кард. Худи ҳамон лаҳза чашми Муҳаммадмурод ба ӯ афтод ва низ аз гаштан монда, бо нимтаъзиме ба Аҳмадбек салом дод, сипас сари худро бо як ғурур боло карда, ба андоми ӯ нигоҳи дурударози маънидоре дӯхт. Маълум буд, ки ӯ чанд нафарро мағлуб карда, ҳоло дар талаби даъвогари тозае гирди майдон мегардад, аммо касеро ҷуръат нест, ки ба муқобили ӯ барояд.

– Офарин, писар, монда нашавӣ! – гуфт Аҳмадбек бо садои баланд ва ба роҳи худ равон шуд.

Дафъаи дигар ба худи ҳамин майдон ӯро Салим – муаллим кашола карда овард. Баробари намоён шудани онҳо раиси комитети физкултура ягона хараки чӯбинро, ки дар гӯшаи соярави майдон меистод, аз одам холӣ кунонда, онҳоро нишонид. Арафаи иди Октябр буд, тақрибан сӣ нафар ҷавонон, ки аз ҳамаи гӯшаҳои район омада буданд, мусобиқа мекарданд. Ҳакамҳо ба ғолибон транзистор, соат, либосворӣ ва дигар гуна тӯҳфаҳо медоданд.

Муҳаммадмурод баромада охирин ғолиби майдонро афтонид. Боз як-ду нафар довталабони аз гӯшаҳои дурдасти район омадаро низ мағлуб намуд. Баъд ба даврзанӣ дар гирди майдон шурӯъ кард. Вай чун аспи ҷавмасте, ки махсус барои пойга парво кардаанд ва дар арафаи мусобиқа гирди яккамех бесаброна қадам мезанад, вазнин-вазнин нафас кашида

давр мегашт ва ҳангоме ки наздик мешуд, тамошобинон садои нафаскашии ӯ ва дар зери пошнаҳои фарохаш саҳле ларзидани заминро баръалоина ҳис мекарданд. Муҳаммадмурод аз рӯи одати худ тӯппиашро ба даст гирифта, сару рӯяшро бод медод. Гоҳо яктаҳи кӯтоҳи аз матои ғафси бақувват махсус барои гӯштингирӣ дӯзондаашро аз китф ба қафо, ба рӯи шонаҳо фаровара ва даст ба миён монда роҳ мегашт. Дар ин асно баръало дида мешуд, ки ғафсии сару гардани паҳлавони ҷавон ба як андоза аст. Дар он ҷое, ки китф ва бозувонаш ба ҳам мерасанд, ду теппачаи мушак, мисли ҳандалак дамида баромадааст. Мушакҳои дасту пою гардану синаи сермӯяш аз ҳар як ҳаракат бозӣ мекунанд. Донаҳои арақ дар шуои офтоби бегоҳирӯзӣ чун алмоспораҳо медурахшанд.

Дигар ҳариф набаромад. Муҳаммадмурод ба пеши мизи алвонпӯше ки дар тарафи муқобили харак гузошта буданд, рафта истод. Дар сари миз раиси комитети физкултура ва дигар ҳакамҳо менишастанд. Муҳаммадмурод хам шуда ба онҳо чизе гуфт. Раиси комитети физкултура низ зери лаб чизе гуфту китф ба ҳам кашид.

Аҳмадбек бо Салим-муаллим саргарми сӯҳбат буд. Нохост касе аз таки гӯшаш «Акаи Аҳмадбек» гӯён ҷеғ зад. Ин раиси комитети физкултура буд, ки аз қафои харак омада, сар ба мобайни онҳо даровардааст.

– Акаи Аҳмадбек, – такрор намуд раиси комитет, – Муҳаммадмурод мепурсад, ки оё шумо дигар ҳеҷ гоҳ гӯштин намегиред?!

Аҳмадбек то буни гӯшҳояш сурх шуда рафт. Ана, он миш-мишу пичир-пичирҳои Муҳаммадмурод чӣ маъное доштаанд. Дар муомила бачаи дидадарою соҳибхирад менамуд, аммо... Хайр, ҳар кас кунад бо худ кунад, хоҳ нек кунад, хоҳ бад, гуфтаанд. Ҳоло дигар илоҷе нест, ӯ ба майдон мебарояд.

Вале Салим-муаллим аз китфи Аҳмадака зер карда, ӯро хестанӣ намонд ва ба раиси комитет рӯй оварда гуфт:

– Чаҳор сол шуд, ки Аҳмад гӯштин нагирифтааст, худатку хуб медонӣ, боз чаро мепурсӣ? Тавба, охир ту худи ҳамин пагоҳӣ аз осмон наафтодай-ку?

Раиси комитет «мебахшед, мебахшед» ва боз ким-чӣ гуна

калимаҳоро афвталабона такрор намуда, ба ҷои омадааш баргашт. Дере нагузашта ӯ ба охир расидани гӯштинро эълон намуд ва ҳама пароканда шуданд.

Аҳмадбек дар ёд дорад, ки Муҳаммадмурод дар иҳотаи як тӯда ҷавонон аз пеши онҳо гузашта мерафту ба сӯи вай қасдан назаре наафканд. Ба ӯ соати дастӣ ва ҷомае мукофот дода буданд ва ӯ бо овози баланд ба атрофиёнаш мегуфт:

– Ҳар дафъа соат медиҳанд. Магазини соатфурӯшӣ кушоям, мегӯям.

Аҳмадбек хаёломез роҳ мепаймуд. Салим-муаллим барои хурсанд кардани дӯсташ ҳазлу шӯхиҳо мекард.

– Чӣ ин қадар таҷангӣ? Наберадор шудию ҳоло ҳам дилат ба гӯштин меравад? Набошад, биё бо ман гӯштин бигир.

– Бо ту?

– Ҳа, чӣ? Фаромӯш кардӣ, дар бачагӣ ҳар рӯз гӯштин мегирифтем. Ба назарам, ду-се бор туро афтонда будам-ку!

Аҳмадбек беихтиёр хандид ва ҳамчунон шӯхиомез ҷавоб дод:

– Рост, дар бачагӣ гӯштин мегирифтем. Лекин ҳоло ту раиси ҷамоа, яъне дар қишлоқи мо Ҳукумати Советӣ ҳастӣ. Ман оқибати одамонеро, ки бо ҳукумат зӯрозмойи кардаанд, бисёр дидаам...

4

Шӯрбо кайҳо хӯрда шуда буд. Мутрибони ҷавон ҳамчунон нағмапардозӣ мекарданд. Одамони шӯтқарӣ бо ҳамдигар ҳазлу мазоҳ меварзиданд, аския мегуфтанд.

Дар зери айвон нишастагон бештар аз хотираҳои худ нақл мекарданд. Дар давраи ҷавонон мавзӯи сӯҳбат ҳар дақиқа тағир меёфт. Аз байни он давра садои ғафсу ширадори Муҳаммадмурод ҷудо шуда меистод.

– Бачаи аҷоиб, – ба сӯи Муҳаммадмурод ишора карда гуфт Салим-муаллим. – Бо ту ҳатман гӯштин гарифтанист.

– Ҳа, гуфт Аҳмадбек.

– Гирифтугираш ба ман маъқул не. Пагоҳ, албатта, бо ӯ гуфтугӯ мекунам.

– Чӣ мегӯӣ?

– Худам медонам.

Ногоҳ Аҳмадбек аз андешаи ҷӯрааш пай бурд. Ба ҳар ҳол, Аҳмадбек тамоми умр деҳқони оддӣ буд. Деҳқон мардум аксаран соддадил мешаванд. Ҳамин қадар вақт гузашту Аҳмадбек акнун пай бурд, ки ҷӯрааш дар бораи ӯ чӣ фикре дорад. Оре, ӯ гумон мекунад, ки аз Аҳмадпаҳлавон акнун фақат ном боқӣ мондааст. Ана аз барои ҳамин порсол дар майдони маркази район, дар арафаи иди Октябр ба раиси комитет аз номи худ ҷавоб дода ва Аҳмадбекро аз дохил шудан ба майдон манъ карда буд. Барои ҳамин ҳам ҳоло ӯ дар дилаш аҳд кардааст, ки бо Муҳаммадмурод гуфтугӯ карда, фаҳмонад, ки дигар ба Аҳмадбек начаққад. Хайрият, Аҳмадбек воқеаи имрӯз пешинӣ дар тангкӯча рӯйдодаро ба ҷӯрааш нақл накардааст, вагарна Салим дарҳол Муҳаммадмуродро ба каноре, ё ҳатто ба идораи совети қишлоқ ҷеғ зада, гӯшмоле медод. Агар ҳамин тавр мекард, расо шармандагӣ мешуд-дия.

– Салим, ба дӯсташ муроҷиат кард Аҳмадака бо нимовоз, то ки одамони дар паҳлуҳошон нишаста нашунаванд. Ба ту як чиз гуфтанӣ ҳастам.

– Гӯшам ба ту.

– Додарарӯси маро медонӣ? Ҳа, қассобро. Ҳамин бача як хосият дорад: гӯсфанд, гов, ё гӯсоларо куштанӣ шавӣ ба ӯ аввал нишон деҳ. Гӯсфанд бошад, аз пашми гардану думбааш дошта бо ду даст як бардошта ба замин мемонаду баъд баданашро даст-даст карда мебинад. Гов ё ҷавона бошад, тӯш, таки биқинашро пӯчида мебинад, аз ягон ҷояш дошта андак такон медиҳад. Сонӣ мегӯяд: молатон фалон қадар гӯшт, фалон қадар равған мекунад. Агар ҳавсала кунию баъди куштани мол гӯшту равғанашро баркашида бинӣ, аз гуфташ на як кило зиёд мебарояд, на кам.

– Хайр, ин хел одамро ман ҳам медонам. Нарзии осиёбон ҳам халтаро ба даст мегираду худи ҳамон замон мегӯяд, ки борат фалон қадар.

– Боракалло.

– Хӯш, ту чӣ гуфтанӣ ҳастӣ?

– Вақтҳое ки гӯштин мегирифтам, ман ҳам бо як дидани

ҳариф мефаҳмидам, ки чи қадар қувват дорад.

– Ҳоло чӣ?

Аҳмадбек дақиқае хомӯш нишасту баъд ҷавоб дод:

– Ҳоло ҳам.

– Набошад, чаро одоби ӯро намедиҳӣ? – Салим-муаллим боз ба сӯи суфаи ҷавонон нишаста ишора намуд.

– Бахил аст. То ҳоло ба гуфтан забонам намегашт. Бахил, синнаш аз бист нагузашта, бахил. Ҳамин ки рӯ ба рӯ омадам, кинаю нафрати дар ваҷоҳаташ нақш бастаро дида, дилам сиёҳ мешавад.

– Ту одами аҷиб ҳастӣ, Аҳмад.

– Ман мегӯям, ки, фараз кардем, ягон каси ману ту барин солхӯрда, бо мурури замон ба таъсири ягон хел... чӣ мегӯянд... муҳити бемаза афтода, хислати бахилӣ пайдо кунад, садқаи сар мегӯию мемонӣ. Аммо бахили бистсоларо бинӣ, чӣ кор мекунӣ? О, ин бедодӣ-ку! Рӯзҳои охир, ҳамин ки рӯ ба рӯ шуд, ба чашмонаш зеҳн мемонам. Бовар мекунӣ, чашми сиёҳ, ки онро одамон ба олуи сиёҳу ба наргису боз ҳазору як чизи зебо монанд кардаанд, ба назарам оруи ҷинҷак ё неши каждум барин менамояд.

– Рост, нигоҳаш ким-чӣ хел сахт ва... – Салим сухани мувофиқ ёфта натавониста, лаҳзае забон хоид ва ниҳоят гуфт: – Касро нороҳат мекунад. Лекин ту ҳам ғалатӣ-дия. Охир одамизот ҳар хел мешавад. Ту мехоҳӣ, ки ҳама Наврӯз-паҳлавон барин танте, баинсоф бошанд.

– Намедонам. Чизе ки дар дилам ҳаст, ба ту фаҳмонида наметавонам.

Оши палав оварданд. Аҳмадбек корди худро аз ғилоф бароварда, гӯштро реза кардан гирифт. Дар ин дам писари калонии соҳиби тӯй ба назди онҳо омад. Ӯ ба рӯи дастонаш чапотиеро нигоҳ медошт, ки дар болои он устухони сергӯшти мағздоре мехобид.

– Ба тағои Аҳмадбек, – гуфт писарак, ки зоҳиран ин гуна хизматро бори аввал ба ҷо меовард ва аз ин ҷиҳат каме шарм медошт.

– Кӣ дод? – пурсид Салим-муаллим аз дасти ӯ нону устухонро гирифта.

– Акаи Муҳаммадмурод, – гуфт бача ва дарҳол аз айвон

фаромада рафт.

Ҷӯраҳо маънидор ба ҳам нигоҳ карда монданд.

5

Моҳи шомхӯрда дар сари кӯҳ баланд шуда, дашту дараро ғарқи нур карда буд. Коҳу хаспораҳои парешони атрофи хирман дар шуои он чун донаҳои сайқалхӯрдаи каҳрабо милтос мезаданд. Чирчиракҳои бисёре суруди ҳазини худро месароиданд ва дар заминаи чир-чири якзайлу ҳузнангези онҳо садои доираю рубобе, ки аз канори деҳа, аз тӯйхона меомад, ба гӯши Аҳмадбек мисли як чизи бегона ва номафҳум мерасид.

Пирамарди посбон дар пеши мошини ғаллакӯбӣ ба рӯи нимкати симинаш ором мехобид. Аҳмадбек ду ҳафта боз рӯзҳо дар ҳамин хирман кор мекард. Гоҳо, баъди кор ҳам гузораш ба ҳамин тарафҳо афтад, ба хирманҷо омада, соате бо мӯйсафед нишаста чой менӯшид ва чақ-чақ карда мерафт.

Ҳоло мӯйсафедро дар хоб дида, ба зери садаи бузурге, ки рӯзона сояи ғафсу ҳаловатбахшаш истироҳатгоҳи деҳқонони атроф буд, омада нишаст. Мехост муддатеро дар ин ҷо, дар саҳрои кушод гузаронида, ғубори дилашро барорад. Хирманҷой чи хосияте дорад, ки дили марди деҳқон аз ҳасрату алам лабрез бошад ҳам, соате нагузашта, ҳамааш пароканда ва фаромӯш мегардад.

Лекин чаро имрӯз андешаҳои гарон сари Аҳмадакаро тарк намекунад? Дастфишории мулоимхунуконаи Муҳаммадмурод, нигоҳҳои пурадоват ва дар тӯйхона, дар ҳузури мардуми бисёре бо ғарази густохона ва беадабона устухони мағздор фиристодани ӯ, ҳарчанд кӯшиш кунад ҳам, аз madди назараш дур намерафт.

Ин бачаро ғурури ҷавонӣ, хумори шӯҳрат ва навпаҳлавонӣ саргаранг кардааст, аз дил гузаронид Аҳмадака. Рост мегӯяд Салим, ҳар зотею як хӯе, ҳар кас ҷавонии худро ба таври дилхоҳи худ мегузаронад.

Дар хотири Аҳмадбек баъзе лавҳаҳои айёми ҷавонии худаш аз нав зинда гардиданд. Мулоқот бо Наврӯз-паҳлавон ба хотираш омад.

Он вақт Наврӯз-паҳлавон дар диёри худ хеле машҳур гардида, номаш ба пиру ҷавони Дарвоз ҳам маълум шуда буд. Аҳмадбек ҳанӯз навгӯштин буд, лекин овозаи ғалабаҳои пайдарпайи ӯ низ ба гӯши паҳлавонони музофотҳои ҳамсоя расида буд. Оре, байни мардум ақидае ҳаст, ки номи паҳлавони навбаромад пеш аз ҳама ба гӯши паҳлавонони номдор мерасидааст ва баъд ба ҳаводорони онҳо. Эҳтимол, боиси зуд шӯҳрат пайдо кардани Аҳмадбек ҳамин бошад, ки он вақтҳо сохтмони роҳи калони Помир дар авҷ буд ва ӯ аввалин ғалабаҳои худро маҳз дар ҷамъомадҳои бинокорон ба даст оварда буд.

Воқеае ки дар сари роҳ рӯй медиҳад, зудтар машҳур мегардад ва ин табиист, хусусан, ки дар сари роҳи Помир он солҳо аз ҳамаи гӯшаю канорҳои Тоҷикистон ҳазорон нафар одамон кор мекарданд ва гӯштингирӣ дар баробари консертҳои артистони аз пойтахт омада аз дилхушиҳои писандидаи роҳсозон буд.

Як нимрӯзӣ Аҳмадбек аспи банохост ланг шудамондаи худро етаккунон ба Деҳаи Боло ба назди духтури ҳайвонот мерафт. Роҳгардӣ барои асп душвор бошад ҳам, ӯ роҳи нисбатан ҳамвору васеъро монда, пайраҳаи саҳили Ванҷобро интихоб карда буд. Шояд мехост, ки дар роҳ камтар ба одамон вохӯрад. Охир, маълум, ки ҳар шиносе, ки вохӯрд, бояд ҳатман ва батафсил фаҳмида бигирад, ки ҷеранди Аҳмадбек кай ва аз чӣ сабаб ланг шуд, оё вай фалон гиёҳро аз фалон пушта ёфта оварда, дар ӯғурча кӯфта ба банди пои аспаш набастааст, ё дар обе ки аз фалон чашма ҷорӣ мешавад, пои ҷерандро фалон муддат нигоҳ надоштааст ва ғайра ва ҳоказо.

Аҳмадбек дар яке аз хамгаштҳои пайраҳа дар ҷояш истод. Аспаш аз қафо бо фуки худ ба китфи ӯ расида, ба нафаси гармаш гардани ӯро қитиқ кард, гӯё пурсиданӣ мешуд, ки чаро банохост аз роҳ мондем. Аммо аз хӯҷаин ҷавобе нагирифта ва худ ба чизе сарфаҳм нарафта, бо канда хӯрдани алафҳои канори пайраҳа машғул гардид.

Дар пеш, тақрибан сӣ қадам дуртар марде дар лаби чашмаи зери чормағз рӯймоли миёнбанди худро густурда, намоз мехонд. Вай рӯ ба пайраҳа нишаста, ба муроқиба рафта буд.

Мувофиқи таомул аз пеши ӯ гузаштан мумкин набуд. Аҳмад таноби аспро ба буттае андармон карда, ба рӯи санге мунтазир нишаст.

Баъди фурсате аз тарафи чашма овоз баромад:

– Ҳой додар, ин сӯ биё.

Марди ношинос миёнбанди худро ба рӯи сабза паҳн карда, ба рӯи он аз сафархалтааш кулчаҳои равғанӣ, қоқ ва тухм гирифта мерехт. Вақте ки ӯ ин корро анҷом дода, қомати баланду таҳамтанонаи худро рост намуд, Аҳмадбек дарҳол пай бурд, ки ин мард паҳлавон аст.

Саломуалеку пурсупос карданд.

– Аз ҳамин қишлоқ мешавӣ? – ба роҳи омадаи Аҳмадбек ишора намуда пурсид марди ношинос.

– Ҳа.

– Дар пеши ман камтар менишастӣ, хуб мешуд, додарам. Ба танҳоӣ аз гулӯям нонреза ҳам намегузарад.

Марди ношинос кушодарӯёна, бо табассуми дилчаспе гап мезад ва Аҳмадбек ҳарчанд фурсати барзиёд надошт, таклифи ӯро рад карда натавонист.

Ҳар ду дар сари «дастурхон»-и он мард нишаста, кулчаҳои бомазаи равғанинро ба оби чашмае, ки аз наздашон ҷорӣ шуда, пайраҳаро бурида гузашта ба соҳили Ванҷоб мерехт, тар карда мехӯрданд.

Аҳмадбек аспи худро ҳоло ба танаи чормағз баста буд. Ҷеранд суми дардмандашро хаёле ба замин расонида, вазни худро ба се пои дигараш партофта меистод ва ҳар замон беқаророна фаххос зада ва сар афшонида, ба сӯи соҳибаш нигоҳ карда мемонд.

Марди ношинос номи раиси колхози Аҳмадбекро пурсид. Ӯ ҷавоб дод. Баъд аз саломатии ду-се нафар оқсақолони деҳа ҷӯё шуд. Аҳмадбек ба қадри имкон муфассал ҷавоб дод.

– Чанд сол пеш дар деҳаи шумо меҳмон шуда будам, – гуфт марди ношинос, – деҳаи хушобу ҳаво аст, халқаш ҳам халқи хушфеъл, одамдӯст. – Баъд боз як кулчаи ба об тар ва нармшударо хоида фурӯ бурду пурсид: – Аҳмадбекро мешиносӣ?

– Кадом Аҳмадбекро? – пурсид ҷавон дар ҳолате ки ба-

нохост вуҷудашро ҳаяҷоне фаро гирифту нафас дар гулӯяш печида буд.

– Дар қишлоқатон чандта Аҳмадбек ҳаст?

– Аз калонсолон якта, – гуфт ҷавон ва хатои худро акнун фаҳмида суп-сурх шуд. Хайрият, марди ношинос дар ин асно даҳони сафархалтаи худро яла карда, аз он ҷо чизе мекофт ва ба ӯ нигоҳ намекард.

– Ман ҳам ана ҳамон Аҳмадбекро мегӯям. Паҳлавонро.

– Дуруст, сиҳат – саломат.

Мегӯянд, ки хеле зӯр ва чолок аст...

– Ҳа, зӯр, аммо ҷавон, – гуфт Аҳмадбек, чӣ гуфтанашро надониста. Вай аз он ки дар бораи худ ҳамчун дар хусуси шахси беруна сухан мекард, дар хиҷолат монда буд.

– Э, паҳлавонӣ аз ҷавонӣ-дия.

– Надонам.

– Ту ҳам гӯштингирӣ, додар, аз андомат маълум. Номат чист?

Сӯҳбат ғайри ихтиёри Аҳмад чунон ранг гирифта буд, ки ӯ дурӯғ гуфт. Дурӯғ нагуфта бошад ҳам, рости гапро ҳам нагуфт. Ана акнун агар номашро бигӯяд, марди ношинос аз ӯ меранҷад. Агар номи дигареро бигӯяд, ба ботлоқи дурӯғ боз бештар хоҳад ғӯтид.

– Ман ҳам гоҳо гӯштин мегирам, – гуфт Аҳмадбек ва дар дил илтиҷо мекард, ки марди ношинос номи ӯро такроран напурсад.

– Бо Аҳмад-паҳлавон майдон доштӣ?

– Ҳа, як-ду бор.

– Афтондат?

– Мо баробарем.

– Рост? – тааҷҷубомез хитоб кард мард ва ҷаста аз ҷояш бархост.

Аҳмад ҳам ба по хест. Мард қаду басту афту андоми ӯро аз сар то по ва баъд аз по то сар кунҷковона аз назар гузаронида, боз табассуми кушоде кард ва хандакунон гуфт:

– Биё, додарам, ҳар ду як гӯштин бигирем.

– О чӣ хел?... – нимғурма эътироз кард Аҳмадбек ва ба сӯи аспаш назаре афканд.

– Ҳеҷ гап не, вақти бисёре намеравад, – лабхандкунон исрор менамуд марди ношинос. Вай, эҳтимол, аз он сабаб худ ба худ механдид, ки дар воқеъ, кори ҳеҷ кас нокарда ва ҳатто касношунидаеро фикр карда баровардааст: дар ҷои бегона, ба роҳгузари ношиносе гӯштингирӣ таклиф мекунад.

– О дар ин ҷо... Чӣ хел мешуда бошад?...

– Шудан мегирад. Аз бекорӣ кадукорӣ гуфтагӣ барин ин ҳам як гап-дия, – гуфт мард ва дар сари дастархонаш диккак нишаста, саросема фотиҳа хонд.

Аҳмадбек ҳам дарҳол диккак нишаста даст ба рӯй кашид.

– Ту миёнбанд надоштай, – гуфт мард ва нонрезаҳои рӯймоли дастархонро ба оби чашма афшонда, онро таҳ кард ва ба миёни худ баст. Баъд ҷомаи худро, ки лӯнда карда ба гӯшае монда буд, кушода аз байни он рӯймоли нави абрешимини зардеро баровард ва бо як ҳаракати чолокона пеҷонида ба дасти Аҳмадбек дод.

– Ма, банд.

Аҳмадбек ҳамчунон бо қиёфаи тааҷҷубомез ба марди ношинос нигоҳ карда меистод.

– Э ту бачаи аҷиб будай-ку, – гуфт мард ва ба Аҳмадбек наздик шуда рӯймолро ба миёни ӯ гузаронид. Мехост, ки гиреҳашро ҳам бандад, аммо Аҳмад «Хайр, майлаш, ҳозир худам»... гӯён рӯймолро баст.

Тарзи сӯҳбат ва андоми пурхандаи марди ношинос аз дақиқаи аввали мулоқот Аҳмадбекро ба худ тасхир карда буд. Ӯ ҳеҷ гоҳ чунин шахсеро дучор наомада буд, ки ӯро бо ду-се даҳан гапи нарм ва шӯхиомез зуд ба роҳи худ андохта бошад.

Онҳо ба гӯштингирӣ даромаданд. Аҳмадбек аз ибтидои кор пай бурд, ки ҳариф аз онҳое, ки ӯ дар майдонҳо қувваозмоӣ кардааст, хеле ва хеле пурқувваттар аст. Марди ношинос ҳам, аз афти кор, фаҳмид, ки намуди оддиёнаи ин ҷавон назарфиреб будааст. Ҳарчанд ҷавон ҳанӯз ҳунари худро нишон надода ва фақат бо муқобилат ба ҳилаҳои ӯ ва бо мудофиа машғул бошад ҳам, маълум шуд, ки сар то по гӯё аз чандир иборат аст.

– Сабр кун, – гуфт марди ношинос ва баъди он ки Аҳмадбек миёни ӯро сар дод, суханашро давом кунонид:

– Биё мӯзаҳоро бикашем ва болотар бароем. Дар болои чашма майдончаи ҳамвор будааст.

Гӯштини онҳо дар майдончаи нав ҳамагӣ чоряк соат давом накардааст. Аҳмадбек ё аз он сабаб, ки феълу хӯи ин мард ба ӯ маъқул афтода буд ва димоғи ӯро сӯзонидан намехост, ё худ аз ин мусобиқаи банохост дар нимароҳи хилват барпошуда ҳанӯз гаранг буду ба худ наомада буд, ҳамаи қувват ва маҳорати худро сарф намекард. Вай дар ҳақиқат ҳам ҳоло фақат сухани ҳамин марди мусофир нашиканад гуфта, ба ин майдони аҷиб даромада буд ва кӯшиш мекард, ки аз ҳилаю тақали ӯ, ки паҳлавони кордида менамояд, ғофил намонад ва наафтад. Фақат як маротиба, вақте ки марди ношинос аз муқаддимаи ниҳоят кашолёфта дилгир шуда, аз миёни Аҳмадбек сахт ба пеш кашида, бо мақсади аз по дарафтонидани паҳлавони ҷавон бо пои чапаш ба банди пои рости ӯ сахт фаровард, Аҳмадбек оташин шуд.

Агар дар ин асно қоматаш рост мебуд, ӯ бешубҳа, ба қафо гумбурросзанон меафтод. Хайрият, ки миёнаш ба пеш моил буд ва аз зарбаи ҳариф лаҳзае ба тарафи рост калавида, дарҳол худро дошта гирифт. Аҳмадбек дар қаҳр шуда як фишшос зад ва боз ким-чӣ гуна садое бароварду миёнбанди ҳарифро дар муштони худ сахттар печонида, ӯро аз замин канда озод ба сар бардошт ва ногоҳ чашмаш ба рӯи марди мусофир афтода, ӯро гашта ба замин гузошт.

Дар чеҳраи паҳлавони ношинос табассуми кушод ва ифодаи тааҷҷубомезе сайр мекард...

6

Бегоҳӣ Аҳмад аз назди духтури ҳайвонот баргашта дид, ки дар ҳавлиашон мардуми бисёре нишастаанд ва раҳматии падараш як тӯда ҳамқишлоқиёнро меҳмондорӣ мекард. Касе дарҳол ҷилави аспро аз дасти ӯ гирифта, ба пешгаҳи ҳавлӣ ба назди охураш бурда баст.

Ба дасти ӯ тангаи вазнинаки сурхи пурҷилоеро доданд.

– Ин чист? – пурсид ӯ бо ҳайрат.

– Тило. Наврӯз-паҳлавон ба ту дода рафт.

Падараш ва чанд нафар аз меҳмонон сухани ҳамдигарро бурида саросема гап мезаданд. Аз ин нақли пароканда Аҳмадбек ҳамин қадар фаҳмид, ки ҳамон марди ношиноси дар пайраҳа бо ӯ вохӯрда ва ӯро ба гуштингирӣ маҷбуркарда Наврӯз-паҳлавон будааст.

Ӯ ба қишлоқ омада, аз назди идораи колхоз ба хонаи Аҳмадбек кас фиристодааст. Каси фиристода баргашта ба ӯ гуфтааст, ки Аҳмадбек ба Деҳи Боло рафтааст, аспи лангашро ба пеши духтури ҳайвонот бурдааст. Инро шунида Наврӯз-паҳлавон ба назди падари Аҳмад омадааст ва ҳамин тангаи тиллоро дода гуфтааст: писаратонро дар роҳ дида будам, дуо кунед, паҳлавони хуб мешавад.

...Пас аз як сол Наврӯз-паҳлавон дар қатори ҳама ба ҷанг рафт. Аммо дар моҳи аввал, аз гуфти баъзеҳо, худи ҳафтаи аввал ҳалок шуд. Тангаи тило, ки аз ӯ нишона монда буд, ба қавли заршиносони атроф, тилои тозаи кашмирӣ будааст ва он хатҳои аҷиби ношиноси дар як тарафаш нақшёфта низ хатҳои қадимаи кашмирӣ будаанд.

Зани Аҳмадбек он тилоро баъди ба фронт рафтани шавҳараш чун хотираи неке аз як одами нек тахмин ду сол эҳтиёт кард, аммо рӯзе ки муаллимон ва комсомолони қишлоқ барои фронт ёрӣ гӯён аз хонаводаҳои колхозчиён пашм, пӯст ва ҳар гуна либосворӣ мегундоштанд, «соҳиби сарам сиҳат-саломат биёяд, барои ман ҳазор тило» гӯён тангаро ба муаллимон дода буд.

Қиссаи бо Наврӯз-паҳлавон гӯштин гирифтанашро Аҳмадбек на худи он рӯз ва на баъд аз он ба касе нақл накардааст. Баръакс ҳар дафъае, ки он воқеа ба ёдаш мерасид, худ ба худ хиҷолат кашида сурх мешуд, ки аз як шахси аз худаш калонсол, аз як паҳлавони овозадор бо кадом як мулоҳизаи кӯдакона номи худро пинҳон дошта буд. Қиссаи гӯштин аз даҳони худи Наврӯз-паҳлавон паҳн шуда буд. Ӯ ин воқеаро дар чанд ҷой ҳикоят карда, дар охир илова мекард: «Ҳеҷ кадоме аз мо наафтодааст. Аммо ман Аҳмад-паҳлавонро ғолиб медонам. Худо ҳозир, ӯ маро чун меҳмон ва мусофир иззат карда буд...».

Баъд мардум ин қиссаро бо обуранги зиёде пардоз дода,

ба таври худ нақл мекарданд ва ҳикоят аз даҳон ба даҳон гузашта, ба шакли достонҳои қадима даромада буд.

7

Шаббода қувват гирифта, ба хирманҷой бӯи пудина ва шуввоси мавҷҳои Ванҷобро мерасонид. Аз тӯйхона ҳоло фақат овози як ҳофиз ба гӯш мерасид. Эҳтимол, мутрибони дигар ба хонаҳошон рафта буданд ва яктои боқимонда, ки аввали шаб ба ӯ фақат як-ду маротиба навбат расида буд, худро соҳиби майдон дида, то ҷон дошт, ҳунарнамоӣ мекард.

Аҳмад-паҳлавон, ки пушт ба сада такя дода менишаст, шарфаи пойро шунида, ба пеш нигарист. Касе аз тарафи қишлоқ меомад. Лаб-лаби ҷӯй меомаду бо химчае алафҳои баланди лаби ҷӯйро шарт-шарт зада ва бурида мепартофт. Моҳ дар сари кӯҳ хеле баланд шуда, шуояш равшантар шуда бошад ҳам, кӣ будани ояндаро ҳанӯз фарқ кардан душвор буд.

Аҳмадбек ба қадаммонии шахси оянда зеҳн монда, дилаш ҷиғғӣ карда рафт. Оре, ин одам Муҳаммадмурод буд.

Ҳамин ҷо ва ҳамин соат ҷой ва мавриди муносиб аст, аз дил гузаронид Аҳмадбек. Худаш ҳам, бешубҳа, ба суроғи ман меояд. Аммо чӣ кор кунам? Наход гӯштин гирифтан лозим шавад? Садқаи гӯштин шавад ин дилсиёҳ. Пас, чӣ чора?

Муҳаммадмурод даме ба сояи сада бо диққат нигоҳ карда, тарҳи Аҳмадбекро дид, шинохт ва гуфт:

– Акаи Аҳмадбек, ту ин ҷой?

Паҳлавон чизе нагуфт. Ӯ ҳамчунон фикр мекард. Аз афти кор, бо ин ҷавони худписанд қувваозмоӣ кардан дар тақдираш будааст, ба ӯ ҳанӯз ҳамон Аҳмад-паҳлавон буданашро бояд нишон диҳад ва хотири ӯро якумрӣ ҷамъ намояд. Лекин гӯштин нахоҳад гирифт. Наход илоҷи дигар нест?..

– Акнун мо хоки пои шумо ҳастем, гӯем, мешавад, – ниммасту нимҳушёр дар ҳамон ҳолати ростистодааш мелаққид Муҳаммадмурод. – Ҳа, хоки пои шумо. Лекин агар гуфтем, ки дар район ё ҳамин ҷо рӯзона ба майдон набаромадӣ, хаёл кардам, ки дар ягон ҷои хилват мебароӣ. Ҳамту не, акаи

Аҳмадбек? Лекин мебахшӣ. Мо хоки пои шумо, мебахшед...

Муҳаммадмурод миёнбанди худро кушода, аз сари нав маҳкамтар мебаст. Ногоҳ фикре ба сари Аҳмад пайдо шуд. Чаро ҳамин чиз барвақттар ба ёдаш нарасид? Бист-биступанҷ сол пеш ӯ аз дасти якта-нимта зотҳои шилқини паҳлавонтарош, ки ҳошакалло бо мо гӯштин мегирӣ гуфта гарангаш мекарданд, бо ҳамин тақал худро раҳо макард.

– Хуб, хуб, – гуфт Аҳмадбек, – ҳоҷати гапро кашол додан нест. Ман аз даъвои ту кайҳо хабар дорам...

– Лекин мебахшӣ, ака, – сухани ӯро бурида боз ба лаққидан дарамаданӣ буд Муҳаммадмурод. Аҳмадбек сахт карда гуфт:

– Гӯш кун. Бо ту гӯштин мегирам. Модоме ки аз пасам кофта омадаӣ, дар худи ҳамин ҷо ва ҳозир мегирам. Аммо як шарт дорам.

– Ҳазор шарт дошта бошӣ, тоҷи сар, ба ҷону дил.

– Ҳоло ҳамин яктоашро иҷро кун.

– Тоҷи сар гуфтам-ку. Бигӯ, ака, бигӯ, садқа.

– Маро аз ҷоям бихезон.

– Туро? Аз ҷоят? Ҳозир-дия.

Муҳаммадмурод қадаме ба пеш гузошт. Аҳмадбек дасти росташро ба ӯ дароз кард. Вай пошнаҳои ҳар ду пояшро ба дӯнгичае ки барои такя интихоб карда буд, монда, тахтапушти худро ба танаи сада ҷафс карда менишаст. «Ё пирам, шарманда накун, дастам бигир» – дар дил илтиҷо мекард ӯ. Вай ҳамеша дар дақиқаҳои мушкил дар дили худ ба кадом як қувваи ниҳоние, ки ба хаёлаш шафеу мададгори ӯ буд, илтиҷо мебурд.

Муҳаммадмурод дасти ӯро кашола кард, ки аз ҷояш намеҷунбад.

– Намехезӣ-ку? – бо тааҷҷуб гуфт Муҳаммадмурод.

– Гуфтам-ку: бихезон.

– Ҳа-а, – мад кашида, гӯё аз мақсади ҳариф акнун пай бурда бошад, гуфт Муҳаммадмурод. – Дудаста мумкин?

– Ихтиёр дорӣ.

Муҳаммадмурод бо як даст аз каф ва бо дуввумаш аз банди дасти Аҳмадбек дошта ва поҳои худро ба замин кушод гузоштаву сахт такя дода, бо тамоми қувват кашола

кард. Ба назараш фақат китфи рости Аҳмадбек хаёле пеш омаду халос. Дигар аъзои баданаш заррае наҷунбид.

Аммо барои худи Аҳмадбек ин имтиҳон осон набуд. Вақте ки Муҳаммадмурод дуввумбора зӯр мезад, ба назараш гунбади тирафоми сада гӯё яктарафа шуда рафт ва пас аз он ҳазорон даврачаҳои сурху сиёҳ дар пеши чашмаш ба рақс даромаданд.

Муҳаммадмурод бори дуввум ҳам натиҷае ба даст оварда натавонист ва якбора оташин шуда фарёд кард.

– Тақал аст ин корат, ҳаромбозӣ! Ту бихез, ман бишинам, ана агар ҷунбонӣ, ман қоил.

Аҳмадбек заҳрхандае карда, аз ҷой бархост. Посбони пир аз ғавғои Муҳаммадмурод бедор шуда, «Кист он ҷо? Кист вай?» гӯён асои худро бардошта омад.

– Акаи Назар, ин манам, Аҳмад, – пирамардро таскин дод паҳлавон ва хам шуда ба Муҳаммадмурод гуфт: Поятро ана ба ин дӯнгича такя бидеҳ.

Муҳаммадмурод дуруст ҷойгир шуда, як-ду сулфа карда гулӯяшро афшонида монд ва фақат баъди ин дасти худро ба Аҳмадбек дароз кард. Аҳмадбек, ки дар ин асно худнамоии имрӯз дар тангкӯчаи қишлоқ кардаи ӯро бо тамасхур ба ёд меовард, дасти вайро маҳкам фишурда, қасдан оҳиста-оҳиста, андак-андак пеш кашида, тани ӯро аз замин ва танаи сада чудо карда, ба по хезонид.

– Аҳмад, ин боз кист? Шумо дар ин ҷо чӣ кор мекунед? – пурсид посбон, ки акнун ба сари онҳо расида омада буд.

Муҳаммадмурод, яқин, дигар тамом ҳушёр шуда буд.

– Боз як бор, ака, илтимос, – гуфт ӯ ва дар воқеъ аз оҳанги хеле нармшудаи суханаш тобиши илтимос ва узрхоҳӣ аён буд.

Бори дуввум Аҳмадбек гӯё нимҷуволаи коҳро аз гӯшакаш гирифта, ба сӯе мепартофта бошад, пайкари паҳлавони ҷавонро бо шаст кашида ва аз пеши худ гузаронида ба он сӯяш тела дод.

Муҳаммадмурод ду-се қадам онтарафтар рафта истод. Ҳолати вай боз ба куллӣ тағир ёфта буд. Ҳам аз шиддати зӯрзаниҳои беҳуда, ҳам аз ҷӯши ғазаб фишшосзанон нафас мегирифт ва дандонҳои худро ғиҷирросзанон ба ҳам месоид.

Агар рӯз мешуд, дидан мумкин буд, ки аз чашмони хунгирифтаи ӯ барқи оташ, оташи кина ва хусумат бармеҷаҳад.

Ҳамин ки тани Муҳаммадмурод аз сояи сада берун шуд, посбони пир ӯро дарҳол шинохт ва бо доду фиғон ба маломаташ даҳон кушод:

– Илоҳо, гарданакат бишканад, сағираи ношукр. Каси дигар ёфт нашуд, ки ту, худобехабар, аз гиребони Аҳмадбек гирифтаӣ? Ҳа, дар қабри бобои ту, муттаҳам...

Дар ин асно воқеае рӯй дод, ки ҳуш аз сари мӯйсафед парида давоми дашному ҳақораташ дар даҳонаш монд.

– Не! – бо тамоми қувват фарёд кашид Муҳаммадмурод.

Наъраи ӯ essential онҷунон зӯр буд, ки лаҳзае ҳамаи садоҳои дашти васеъро пахш карда, то ба шаххҳои он сӯи Ванҷоб ва доманаҳои Теғакӯҳ рафта расид ва такрор ба такрор акс ёфта, дар кӯҳу дара ғулғулаи бардавом андохт. – Не! – боз бонг зад паҳлавони ҷавон. – Ту бо ман гӯштини ҳалол мегирӣ!

Инро гуфту бо як хез ба Аҳмадбек расида, ба миёнбанди ӯ чанг андохт. Аммо вай ҳанӯз дасти дуввумашро аз камари паҳлавон нагузаронида, Аҳмадбек чолокона тоб хӯрда, баргашта аз миёни Муҳаммадмурод қапид ва чунон ки штангабардорони пурзӯр ҳангоми гирифтани вазни охирин ва гаронтарин мекунанд, саҳле ба як зону хам шуда, ҷуссаи бузурги паҳлавони ҷавонро болои сар бардошт. Бардошту пайкари бузурги паҳлавони ҷавон дар болои сари ӯ ба чарх задан даромад.

Аҳмадбек чарх мезаду оҳиста-оҳиста ба хирман наздик мешуд. Дасту поҳои дарози Муҳаммадмурод дар ҳаво мисли кӯдаке, ки онро падараш бозӣ медоронад, алвонҷ мехӯрданд.

Посбони пир ин манзараро дида, аз ҳайрат даҳонаш яла шуда монд. Чанд бор асоро баробари риши сафеди худ бардошта, чизе гуфтанӣ шуд. Аммо гуфта натавонист. Ниҳоят асои худро ба пешп нояш кӯфту фарёдкунон гуфт:

– Аҳмад, илоҳо сарат дард набинад. Ҳаққи ин бетамиз ҳамин.

Аҳмадбек ба коҳтӯдаи наздиктарин расида, ҷуссаи Муҳаммадмуродро ба адл миёнаи он андохт.

Баъд ба сӯи сада пас гашту бо тааҷҷуб ба ҳар сӯ нигарист, гӯё чизеро меҷуст. Ба ӯ чунин намуд, ки аз ҳамин қарибӣ чанд кас баробар ва сахт ҳуштак мекашад. Ӯ дар ҷояш истода, гӯшҳои худро маҳкам кард ва фақат акнун фаҳмид, ки дар атроф не, балки чизе дар мағзи сари ӯ ҳуштак мекашад, айнан ҳамон тавре ки бисту чаҳор сол муқаддам дар фронт ба зери хоктуда монда, ба ҳамин дард гирифтор шуда буд.

Вай сахт тарсид, ки аз шиддати ғайримӯътадил ҷисми худро хаста карда, сарашро ба ин балои ногаҳонӣ аз нав андохтааст. Аммо хайрият, баробари тадриҷан пасанда шудани гуп-гупи дил садои ҳуштак низ сусттар гардид ва ниҳоят тамом ғоиб шуд.

– Ма, чои хунук, бинӯш.

Посбони пир чойҷӯши сиёҳеро ба сӯи ӯ дароз кард. Аҳмадбек аз даҳони чойҷӯш як-ду ҷуръа чой нӯшид ва ба сӯи коҳтӯда нигоҳ кард.

– Вай куҷо рафт?

– Коҳи сару рӯяшро саг барин афшонида-афшонида поён рафт. Вай набераҷиян мешавад ба ман. Худат медонӣ, Аҳмад, лекин ман аз ту миннатдор. Соз кардӣ. Сакалту! – ба тарафи соҳил рӯй оварда дашном дод пирамард ва асозанон дур шуд.

Ҳоло дар ҳар ҷо фақат ягон-ягон чирчирак монда буд, ки суруди худро бе ҳавсала, гӯё бо дили нохоҳам давом медод. Аз тарафи тӯйхона дигар садое шунида намешуд. Бӯи пудина, коҳу гандуми кӯфта ба димоғи Аҳмадбек басо хуш мерасид.

Вай бо мӯйсафед хайрбод карданӣ шуда, атрофи хирманро давр зад, ба қафои мошини ғаллакӯбӣ гузашт. Вале мӯйсафед наменамуд. Дар дилаш, «хайр, боз саҳарӣ мебинамку» гуфту лаб-лаби ҷӯй роҳи қишлоқро пеш гирифт. Тахмин сад қадам барин масофаро хаёломез тай карда, баногоҳ пас гашт ва аз канори хирманҷой гузашта, ба поён ба соҳили нишеби наҳр равон шуд.

Мӯйсафед дар ними пайраҳа дар зери дарахте рост меистод:

– Канӣ вай? – пурсид Аҳмадбек.

– Ҳӯ ана. Ба соҳил нигоҳ кун.

Муҳаммадмурод ба рӯи тахтасанге пушт ба онҳо гардонида бо сари хам менишаст.

– Боз гиря ҳам мекунад, сакалту, гарданат шиканад илоҳӣ, – гуфт мӯйсафед. – Муттаҳам!

Муҳаммадмурод аз ҷояш хеста, куртаашро баровард, баъд ба мӯзакашӣ даромада буд, ки Аҳмадбек бо пирамард хайрухуш карда, дубора ба сӯи қишлоқ равон шуд.

«Оббозӣ кунад, ба худ меояд. Ванҷобро бахосият мегӯянд» аз дил гузаронид Аҳмадбек.

Қурси моҳ ба миёнаи осмон расида буд. Охирин чирчиракҳо низ хомӯш шуда буданд. Дар сар то сари водии паҳновар фақат нури фаровони моҳ ва шуввоси Ванҷоб ҳукмрон буд.

СОЗИ МУНАВВАР

Ишқро оғоз ҳаст, анҷом нест.
С а ъ д ӣ

Саид Амон дар канори гандумзор рӯи намадпорае такя бар танаи тути пир дода менишаст.

Қурси офтоб кайҳо аз назар пинҳон шуда буд, вале дар самти шарқии дара кулоҳи барфини кӯҳ аз шуоҳои охирини он ҳанӯз чун тоҷи арӯсон заррин ва дурахшон буд.

Аз кадом як ҳавлӣ садои пасту мунтазами гуппизанӣ меомад. Аз поён, аз тарафи роҳи калон баоси модаговҳои аз пода баргашта шунида мешуд, ки ба даъвати бетоқатонаи гӯсолаҳошон ҳамчунон беқаророна ҷавоб медоданд.

Саид Амон аз он ки имрӯз кораш барор кард, хушҳол буд. Вай аз касби худ – фолклоршиносӣ, аз он ки ба ин гӯшаи дурдасти Бадахшон омадааст, аз одамони имрӯз шиносшудааш, аз ин бегоҳирӯзии пурфайз, аз рангҳо ва садоҳои дилфиреби деҳачаи хурди озода, – хулоса аз ҳама чиз хурсанд, розӣ ва мамнун буд.

Ӯ ҳоло харсангҳоеро, ки ҳар ҷо – ҳар ҷои гандумзор ва санглохи он сӯи киштзор ба назар метофтанд, ҳарисона тамошо мекард. Онҳо фақат дақиқае қабл аз ин ба худ ранги

тираи бунафштоб гирифта буданд ва дар нимторикии оғози шаб ба назари Саид Амон ҳамчун махлуқони саропо асроромези зеризаминӣ мерасиданд, ки як вақтҳо, шояд ҳазор ё даҳ ҳазор сол пеш асири шавқи кунҷковӣ шуда, «канӣ, дар рӯи замин чӣ гап бошад?» гӯён аз зулмотхонаи худ то миён ё то ба зону берун баромадаанд ва ҳусни заминро рӯзона, зебоии осмонро шабона дида ва маҳвумот гардида, дар ҳамон ҳолат шах шуда мондаанд...

Саид Амон пай бурд, ки ногоҳ сар то сари деҳа хомӯшӣ ҳукмрон гардид: садои гуппизанӣ қатъ шуд. Ғурросу шақарроси дастгоҳе, ки дар соҳили дарё аз саҳар инҷониб барои бетонрезӣ санг мекӯфт, хомӯш гардид. Дар кӯчаву тангкӯчаҳои деҳа бачаҳо давутоз ва шавқуну сурон мекарданд. Касе ба сари онҳо итобомез бонг зада, пароканда намуд. Фақат гоҳ-гоҳе боди роҳгузар шуввоси Панҷи пурхурӯшро, ки аз қаъри маҷрои сангинаш бармехост, дар фазои дара, дар болои киштзор, марғзор ва сангзорон паҳн менамуд.

Хомӯшии ногаҳонӣ дар дили кас ҳисси ташвиш ва хавотиромезе илқо мекунад. Саид Амон ноором шуда, аз ҷояш бархост ва ба сӯи айвончае, ки соҳибони хона ҷои хобу истироҳаташ таъин карда буданд, равон гардид.

– Биё, меҳмон, – гуфт соҳибаи хона, зани миёнсоли баландболо ва сафедрӯй, ки тӯппии мудаввари зардӯзиашро то ба сари абрувонаш фароварда пӯшида буд.

– Биё, – такрор кард ӯ ва чароғи электри дар сақфи айвонча овезонро даргиронида, ба рӯи палоси нақшине, ки дар пеши симкати камбари яккаса паҳн карда шуда буд, дастархон партофт. Ба рӯи дастархон ду-се нон, косаи ҷуғрот ва дар табақчае намак гузошт, ба ошхонаи худ баргашт....

«Аҷаб, якбора ҳама ҷо хомӯш шуд. Наход аҳди ин деҳа аз ҳамин вақт ба хоб рафтанӣ бошанд?» Саид Амон ин мулоҳизаро ҳанӯз аз дил нагузаронида, аз куҷое садои тор баромад. Овози он ба танбӯр монанд буд. Меҳмон ҳама тан гӯш гардид. Садо аз боло, аз ҷониби хонаҳое меомад, ки мисли поғундаҳои зинаи бузурге яке аз дигаре баландтар ба фарози доманакӯҳ часпида мебаромаданд.

Соҳибаи хона косаи пур дар даст ба назди айвон пайдо

шуд ва меҳмонро ба имою ишора ба поён даъват намуд. Дар ҳавои кушод, дуртар аз бому девори иморатҳо садои тор баралоина шунида мешуд. Навозанда бо фосила сарахбори кадом як машқи кӯҳистониро менавохт, зоҳиран, танбӯри худро ҷӯр мекард.

Зан косаи дар дасташ бударо ба лаби дастархон гузошта омада, чанд қадам дуртар аз Саид Амон дар лаби ҷӯчаи беоб нишаст ва гӯш ба садои тор дод.

Мутриби ноаён асбобашро ҷӯр карда шуда дақиқае таваққуф намуд, пас навозиш аз нав оғоз ёфт.

– Ин кист? Кӣ менавозад? – пурсид Саид Амон аз соҳибаи хона.

Зан ангушт ба лаб ниҳода, ишорат кард, кн хомӯш бошад, баъд ҷавоб хоҳад гуфт. Навозанда аз ҷои ростистодаи Саид Амон тахмин камаш дар дусад қадам масофа ва боз дар баландӣ буд, лекин ҷарангоси тор то ба ин ҷо ба тамоми возеҳият мерасид.

Чизе ки меҳмон мешунавид, ба беҳтарини савтҳои кӯҳистонии то ҳоло шунидааш шабоҳат дошт, вале айнан хеҷ кадоме аз онҳо набуд. Зарбҳои нафиси оҳанг дар фазои беғубор ҷавлон мезаданд ва ба гунбади ларзони нур, ки акси шуои чароғони деҳа буду бар сари он парӯ шуда мехобид, расида гӯё хиромон-хиромон мерақсиданд.

Ҳар сол дар моҳи мизон – моҳи мувозанати шабу рӯз ва гармову сармо дар осмони софи айёми тирамоҳ манзараи аҷибе мушоҳида мешавад: аз куҷое пағаҳои нарми абрешиммонанде пайдо шуда, дар болои дарахтони зарринбарг, киштзороне, ки маҳсули яксоларо дода, акнун ба истироҳат рафтаанд, ба парвоз медароянд. Боди ноаён, ки ҳатто дар ҳавои оромтарин ҳам дар амал аст, баъзе аз ин торҳои пурҷилоро ба нӯки дарахтони баланд андармон мекунад, онҳо дар ҳамин ҳолат то барфу борони нахустин дар зери нурҳои гарми офтоб дурахшон меистанд. Пағаҳои ба ҷое андармоннашудаӣро ҳаври замин ба боло тела медиҳад ва онҳо соатҳои бисёре баландтар аз шамшодҳои мавзун, дар он ҷое, ки сайргоҳи уқобон аст, парвозкунон мегарданд, чашмони бачаҳои деҳотро бо дурахши сеҳрноки худ мебаранд.

Саид Амон ба садои тори навозандаи номаълум гӯш дода, ҳамин манзараро дар пеши чашм медид. Мазмуни ин савт чӣ бошад? – фикр мекард ӯ. Ба шикоят монанд аст, аммо агар дар воқеъ шикоят мешуд, зарбҳои шӯхи рақсовар намедошт ва манзараи дилкаши парвози мизон, муаллақзании шодиомези кабӯтаронро ба лавҳаи хаёл намерасонид.

Оё ин гила нест? – худ аз худ мепурсид олими ҷавон. Ҳа, ин гила аст, гилаи сабук аз рӯзгор. Вай аз айёми хушу беғаши ҷавонӣ ҳикоят мекунад ва гӯё аз рӯзгор гила мекунад, ки чаро аз даргузар будани он айём дар вақташ огоҳ накардӣ?

Навозиш хотима ёфт.

Соҳибаи хона оҳе кашида, аз лаби ҷӯй бархост ва яктаякта хаёломез қадам монда, ба айвон баромад. Косаро аз рӯи дастархон, ки дар ҳамон ҳолати кушода мехобид, гирифта, бидуни он ки ба меҳмон рӯй оварад, гуфт:

– Шӯрбо хунук шудааст, гарм карда меорам.

– Лозим нест, – эътироз кард Саид Амон, – нону ҷуғрот кифоя, ман гурусна нестам.

– Ихтиёр.

Зан ба ошхона рафт ва пас аз хеле фурсат боз ба назди меҳмон омада гуфт:

– Шумо номи он касро пурсидед. Мунавваршоҳ номаш.

– Чикора аст?

– Сал меронад... Ниҳол мешинонад... Танбӯр менавозад, ҳамаи ҳунарҳои навозандаи ношиносро якбора қатор кард соҳибаи хона ва: – Хайр, нағз хоб кунед, – гӯён ба хонааш рафт.

* * *

Бегоҳи дигар низ, баробари дар осмони пасту наздики дара фурӯзон шудани аввалин ситораҳо атроф сокит гардид. Радиодинамикҳо, приёмникҳо хомӯш шуданд. Заноне ки дар ҳавлиҳошон ба аҳли оилаи худ фармонфармоӣ мекарданд, бачаҳое ки агар калонсолон мудохила накунанд, дар кӯчаҳо давутози худро то нисфи шаб давом медиҳанд, гуё аз рӯи амри умумӣ ё бонги хатар якбора лаб фурӯ бастанд.

Саид Амон имрӯз дар бораи мутриби ношинос чанд ка-

лима шунида буд ва медонист, ки ӯ имрӯз ҳам, фардо ҳам дар «боми деҳа» нишаста, он асбоби сеҳрноки худро хоҳад навохт.

Меҳмон мехост, ки ин одамро аз наздик бубинад ва аз рози санъати ӯ огоҳ шавад. Вай бо пайроҳаи танге ки аз паси қатори ҳавлиҳо боло мехазид, пеш рафтан гирифт. Садои тор баланд шуд. Мутриб мисли дирӯза сарахбори машқеро навохта, асбоби худро ҷӯр месохт. Гоҳо торҳоро яктой, дутой нохун зада, садои онҳоро месанҷид. Гоҳо ба ҳамаи торҳо баробар даст зада, ҷарангоси боҳашами онҳоро баланд карда, сонияе чанд гӯш медод.

Пайроҳаи пешгирифтаи Саид Амон бо ғави серхоре интиҳо ёфт. Олими ҷавон дар ҳавои нимторик дастони худро ханҷор кунонида, аз ғав гузашт ва ба тангкӯчаи ноҳамворе баромад.

Мутриб сози худро ҳанӯз ҷӯр мекард. Садои тори ӯ монанди дирӯза хеле равшану возеҳ ба гӯш мерасид. Табиат домани ин кӯҳро ба шакли нимтанӯр, ба тарҳи амфитеатрҳои Юнони қадим чунон боб карда сохтааст, ки садои одам ё чизи дигар аз сар то канори деҳа бе хеҷ монеа сайр мекунад. Илова ба ин ба овоз, хусусан ба садои торҳо як танини гуворо, як ғулғули нозуки мисли акси садо салобатноке мебахшад.

Ба айвони аз чароғ мунаввар, ки садои танбӯр аз он ҷо мерасид, тақрибан сӣ-сиюпанҷ қадами дигар монда буд, ки аз паси Саид Амон касе овоз баровард. Марде ба лаҳҷаи помирӣ чизе гуфт, ки меҳмон нафаҳмид. Вай аз мақсади мард бехабар ба роҳам равам-наравам гӯён мулоҳиза мекард, ки соҳиби овоз ба наздаш расид.

– Ҳа, бародар, ин туӣ? – гуфт ӯ ба андоми Саид Амон аз наздиктар зеҳн монда. Ӯ марди хушрӯи тӯтибурути баландқомате буд, ки имрӯз дар пеши мактаб дидааст. Мӯи малла, чашмони осмониранг ва умуман қиёфаи ба одамони шимоли дур хоси ин мардро дида, ӯро кадом як мутахассиси европоӣ гумон карда буд. Бинобар ин дар саҳни мактаб бо дигар сокинони деҳа саволу ҷавоб карда, ба ӯ, ки аз рӯи тахминаш, ба дарди фолклоршинос даво шуда наметавонист, ягон бор муроҷиат накард. Марди малламӯй ҳам дар

гӯшае лабханди ниҳонӣ карда сокит менишаст.

– Ин сӯ биё, – гуфт мард бо оҳанги омирона ва аз дасти ӯ дошта, ба поёнтар, ба даромадгоҳи ҳавлии худ ҳидоят намуд. Аз даричаи пастаке сарҳошонро хам карда гузаштанд. Мардак Саид Амонро ба канори ҳавлиаш бурда, ба поён ишорат намуд. Дар зери пои онҳо ҳавлии дигар – ҳавлии ҳамсояи ӯ воқеъ гашта буд ва ҳоло онҳо дар рӯи боми яке аз хонаҳои ӯ меистоданд.

Аҳли он хонавода дар рӯи кати паҳни чӯбин давра гирифта, бо овози паст бо ҳам сӯҳбат карда менишастанд.

– Нигоҳ кун, ҳама мунтазири Мунавваршоҳанд, – гуфт марди малламӯй.

Саид Амон мехост бигӯяд, ки ин манзараро надида ҳам медонист, ки ҳама мунтазиранд. Имрӯз ба ӯ дар ин хусус одамон каму беш нақл карда буданд. Аммо соҳиби хона боз шарҳ дод:

– Вай дар пеши одами бегона наменавозад. Дигар ҳавлиҳо аз ин ҷо ба назар наменамоянд, лекин дар ҳама ҷо мардум мунтазир. Хафа нашав, меҳмон-бародар.

– Мард чароғ гиронда, Саид Амонро дар суфаи пеши хонааш ба рӯи кӯрпачаи нарм нишонид ва худ чойники тунукаро аз об пур карда, бар болои карасинка монда омад.

Мунавваршоҳ ба навохтан шурӯъ кард. Имшаб аз зери мизроби ӯ савти ҳазине берун меомад. Оҳанги навохтаистодаи ӯ ошкоро аз алами ҷудоӣ, аз сӯзу гудози ошиқ ҳикоят мекард.

Саид Амон ҳунарнамоии мутрибони мумтозро борҳо дида ва шунида буд. Ҳоло радио, театр ва телевизион осори ҳар як ҳунарпешаро аз шӯҳрат пайдо кардани ӯ дере нагузашта, дастраси халқ мегардонад. Чӣ ҷои сухан, ки аз санъати устодони ин соҳа ҳама баҳрамандӣ.

Бо вуҷуди он олими ҷавон то ҳоло навозандаеро надидааст, ки як оҳанги оддиро бо изтироб ва ҳарорати дили худ ба ин дараҷа гарм ва рангин карда бошад. Аз таъсири наво дар сари ӯ ногоҳ чунин хулосае пайдо шуд, ки гӯё Мунавваршоҳ дар зиндагии худ шитоб мекунад, гӯё ба худ аҳд кардааст, ки дарёи пуртуғёни ҳиссиёташро ҳар чи зудтар аз сари торҳои созаш ба самъи шунавандагон фурӯ резад ва ба

ин васила кадом як қарзеро ҳар чи зудтар адо намояд...

Мавҷҳои латифи савти мавзун тамоми ҳастии Саид Амонро фаро гирифтанд. Вай ҳис мекард, ки гӯё ба як ҷисми ниҳоят сабуке мубаддал шудааст ва ҳамроҳи рӯҳи ба риққатомадааш мисли насими саҳаргоҳон нозук тапида, ба ким-куҷое, ба саёҳати ниҳоят гуворои олами ношиносе меравад.

Агар ин одам бе сухан, фақат бо забони торҳои симин аз дунёи эҳсосоташ ба ин тариқа равшану дилпазир ҳикоят карда тавонад, пас, вай одами оддӣ нест. Вай, бешубҳа, эъҷозкор аст. Кӣ дидаасту кӣ шунидааст, ки дар ягон ҷой касе ҳушу ёди аҳли як деҳаро, бигузор он деҳаи бузург набошад, бо таронаҳои сози худ тасхир карда бошад? Ва ин ҳодиса як бор не, мувофиқи нақли одамон, чандин сол инҷониб ҳар рӯзи хушҳавое ки иқлими сернози кӯҳистон ҳадя мекунад, такрор мешавад...

– Ма, меҳмон, чой бинӯш.

– Бародар, илтимос мекунам, бигӯед, чаро ӯ ҳар рӯз менавозад? Мебахшед... Ман гуфтанӣ ҳастам, ки дар ин кирдори ӯ чӣ сирре ҳаст?

– Сирр? Сирре нест. Вай ошиқ асту вассалом.

– Ошиқи кист? Охир, ӯро панҷоҳудусола мегӯянд-ку! Магар зан надорад?

– Надорад.

– Пас ошиқи кист?

– Ошиқи занаш.

Мизбон тааҷҷуби меҳмонро дида, табассумкунон гуфт:

– Э, меҳмон-бародар, ин қисса дароз аст. Ту беҳтараш аз худи Мунаввар пурс. Вай кемарон аст.

– Магар дар ин ҷоҳо байни ду сарҳад кема рафтуо мекунад?

– Байни ду сарҳад не. Дар хоки худамон. Ту ба Хоруғ рафтаӣ?

– Ҳа.

– Бо ҳамин роҳ?

– Не, бо самолёт.

– Пас надидаӣ. Ту бо роҳи мошин боло бирав. Пас аз масофае мебинӣ, ки наҳре аз дарае баромада, ба Панҷ мерезад. Кемаи Мунаввиршоҳ одаму мошинҳоро аз ҳамон наҳр мегу-

заронад.

Марди малламӯй ба боло, ба айвони ҳанӯз аз чароғ мунаввари мутриб даме чашм дӯхта, сокит нишаст.

– Шумо дигар чизе намегӯед?

– Ту, меҳмон-бародар, олимӣ. Худат дарёб. Қаҳрат наояд, ту зарбулмасалу мақолҳои тайёрро ҷамъ карда, ба кори осон одат кардаӣ. Рост-дия, қаҳрат наояд.

– Рост, – гуфт Саид Амон беихтиёр хандида.

– Гӯш кун, меҳмон, Ҳилолӣ чӣ гуфтааст.

Ҳар кӣ майи ишқро ба ҷомаш карданд,
Аз дурдии дард талхкомаш карданд.
Гӯё ҳамаи дарди ҷаҳон дар як ҷо
Ҷамъ омада буд, ишқ номаш карданд.

Мизбон лаҳзае таваққуф карда, байти дуввуми рубоиро такрор намуд, баъд гуфт:

– Вақте ки бо Мунавворшоҳ рӯ ба рӯ мешавӣ, ҳамин шеър дар ёдат бошад. Хайр, акнун мехобем. Хоҳӣ дар ҳамин ҷо, дар хонаи ман бимон.

Меҳмон хайрухуш карда, ба ҷои хуфтухоби худ баргашт.

* * *

Саид Амон лаб-лаби дарёи Панҷ ба муқобили ҷараёни он боло мерафт. Ҳар ҷо – ҳар ҷо сутунчаҳои сарҳадди давлатӣ вомехӯрданд, ки ба рӯяшон рахҳои уреби сафеду сиёҳ кашида шуда буд.

Олими ҷавон аввалин бор дар умраш ба сарҳад ин қадар наздик омада буд. Ҳанӯз боварияш намеомад, ки хоки Ватани вай дар ҳамин ҷо тамом шуда, каме онсӯтар мулки давлати ҳамсоя сар мешавад.

Манзара айнан ҳамон тавре буд, ки дар рӯзномаҳо гоҳо менавиштанд: дар ин сӯ бо роҳи васеи ҳамвор мошинҳо равуо мекунанд. Дар он сӯ дар пайраҳаи борик харакӣ ва пиёдаҳо ҷунбуҷӯле доранд. Занон бори худро ба фарқи сар гузошта ва бо ҷунбиши пайкари худ мувозанатро нигоҳ дошта, чобукона қадам мезананд. Мегӯянд, ки аксари бошандагони деҳоти он тараф низ тоҷиконанд, зеро пештар ба маънои ҳозирааш сарҳад гуфтанӣ чиз вуҷуд надоштааст.

Тухми тоҷиконро ҳам таърихи куҳан ба рӯи олам басе парешон кардааст.

Саид Амон ба назди Мунавваршоҳ рафта истоданашро муваққатан фаромӯш карда буд. Вай аз роҳравӣ монда, овринги хатарнокеро ки дар соҳили муқобил дар камари кӯҳи рост ба дарёфаромада часпонда буданд, бомароқ тамошо мекард. Чунон ки фароштурук дар даҳонаш зарра-зарра лой кашонида ба девори рост мечаспонаду лона месозад, мардуми устокор ва бебок бар ҷабини санги хоро бо мӯъҷизае меххҳои чӯбин зада ва аз болои он чӯбу чахсу хасу хошок баста ва пӯшида помонаке сохтаанд, ки пули сироти афсонавӣ дар наздаш ҳеҷ аст. Агар одам эҳтиёт шуда, ба девораи кӯҳ худро нарасонида қадам монад, гузашта метавонад. Аммо мардуми ба мушкилиҳо обутобёфта аз ҳамин пули аҷал ҳам бо хару хингил ва халтаву хӯрҷини худ мегузаранд.

Панҷи пуртуғён бошад, дар поён роҳи ҳазорсолаи худро ҳамчунон кафкзанон тай мекунад ва на аз тангии як роҳ ғамгин асту на аз вусъати дигараш мамнун.

Саид Амон шарфаи пойро шунида ба пасаш нигарист. Ду нафар аскарони сарҳадчӣ наздик мешуданд. Оне ки рутбаи баландтар дошт, ба тарзи низомӣ салом дод. Ҳанӯз ӯ лаб накушода, Саид Амон ҳуҷҷатҳои худро бароварда дод.

– Лозим нест, – гуфт сарҳадчӣ. – Шуморо мешиносем.

Олими ҷавон ба сарҳадчиён ба мазмуни «Пас, чӣ мехоҳед?» саволомез чашм дӯхт.

– Ба замини бегона дурудароз зеҳн монда истодан... – гуфт он ки рутбааш поёнтар буд ва ба сардораш нигарист.

– Мумкин нест? – пурсид Саид Амон ба ҷои ӯ сухани чаламондаашро ба охир расониданӣ шуда.

– Хуб нест.

– Ман ба овринг менигаристам. Борҳо шунида, аммо ҳеҷ гоҳ надидаам.

– Фарқ надорад. Ба овринг ҳам дурудароз нигоҳ кардан хуб нест. Овринг ҳам азони онҳост, – гуфт он ки рутбааш баландтар буд ва бо ҳамин сӯҳбат тамом гуфтанӣ барин даст ба пешонӣ бурда, ба роҳаш равон шуд.

...Аз хамгашти роҳ кема намоён шуд. Дар ҳар ду тарафи наҳр қатор-қатор дарахтони чормағз, себ, ниҳолони мавзу-

ни сояафкан шинонида шуда буданд. Саид Амон нақлҳои одамонро ба ёд оварда, аз дил гузаронид, ки як қисми дарахтони Мунавваршоҳ шинонида эҳтимол ҳаминҳо бошанд, чунки дар он қарибиҳо дигар манзили одам ба назар наменамуд.

Кема ба соҳили муқобил ҷафс шуда меистод. Вай кемаи чандон хурд набуд ва агар нағз ҷойгир кунонида тавонанд, ду мошини калони пурбор ва ё як рама гӯсфандро гунҷонида метавонист. Ронандааш дар саҳни кема, ба рӯи хараке нишаста бо сари хам аз ҷӯб чизе метарошид.

Саид Амон аз дур ба ӯ нигоҳ карда меистод ва ба худ реҷа мекашид, ки чӣ тавр карда бо ӯ шинос мешавад, аз куҷо гап сар мекунад ва чӣ навъ ба сари мақсад меояд. Нохост занҷирҳои кема ҷарангос заданд. Мунавваршоҳ ба ин сӯ кема меронд. Кема дар рӯи мавҷҳои сабзтоби наҳр пайкари худро алвонҷ дода – алвонҷ дода, тақрибан дар ду дақиқа ба ин соҳил расид ва паҳлуи чапи худро, ки барои нарм расидан ба соҳил покрышкаҳои кӯҳнаи автомобил қатор баста шуда буд, ба тахтапул ҷафс намуд.

Мунавваршоҳ ба Саид Амон «марҳамат кунед» гуфтагӣ барин ишорате кард. Олими ҷавон ба наздиктараш расида салом гуфт, ӯ бо нимтаъзиме алек гирифта, занҷири ба мехи соҳил андармонкардаашро кушод ва ба сари суккон баргашт.

Кема аз ҳамлаи мавҷҳои тез ларзида-ларзида ба соҳили дигар роҳ гирифт.

Мунавваршоҳ марди миёнақад ва чорпаҳлуи сафедпӯсте буд. Ришашро тоза тарошида, дар зери бинии рости теғадораш мӯйлаби хурди чаҳоркунҷае гузошта буд. Дар андоми хаёломез, дар чашмони мешии нармнигоҳ, дар сарулибоси оддии коргаронааш ягон чизи фавқулоддае набуд, ки ҳангоми шунидани навои созаш олими ҷавон ба худ ҳамин гуна тасаввур мекард.

Бо вуҷуди ин оддият дар симои Мунавваршоҳ як ифодае, як фарре буд, ки дар қалби бинанда нисбат ба шахси ӯ дарҳол ҳусни таваҷҷӯҳ бедор мекард. Оре, ӯ бо кори ҳаррӯзаи худ банд буд, суккони муқаррарии кемаи муқаррариро идора менамуд, аммо нигоҳаш, ба як тарзи пуртамкин

ҷунбонидани сари мӯйсафедаш шаҳодат медод, ки фикру зикре ки ҳоло ӯро машғул медорад, ба хаёлу андешаи дигарон ба ҳар ҳол монанд нест, ӯ ба соҳил, ба мусофири ягонааш Саид Амон, ба мавҷҳои наҳр, ба кема, ба осмону замин якзайл – бо як нигоҳи андаке маҳзуни хайрхоҳона, бо ҳамин гуна нимтабассуми ба зӯр аёни ҳам маҳзунона ва ҳам хайрхоҳона менигарист.

Саид Амон, ки ба шарофати касбу кори худ бо одамони бегона ба зудӣ ҳамсӯҳбат ва ошно шуданро омӯхта буд, ба ин мард аз ҳамон чаҳор-панҷ қадаме қи байни онҳо монда буд, дигар наздиктар омада натавонист. Ба замми ин, рубоии аз Ҳилолӣ хондаи ошнои малламӯяш ва таъкиду таъиноти ӯ ба хотираш расиду ба хамгап шудан ҷуръат пайдо накард.

Кема ба соҳили дигар расида, ҷафс шуд ва олими ҷавон ба Мунавваршоҳ миннатдорӣ изҳор намуда, пои пиёда ба роҳе равон шуд, ки ӯро ҳаргиз лозим набуд. Вақте ки кема аз назар пинҳон шуд, дар канори роҳ мунтазири мошини роҳгузар нишаст. Аз он тараф дар ӯтоқи мошини боркаш, дар байни коргарони таъмиргари роҳ нишаста, ба деҳа баргашт. Дар сари суккони кема Мунавваршоҳ набуд. Кемаро марди якдастаи аз ӯ ҷавонтаре идора мекард.

* * *

– Ҳа, меҳмон-бародар, биё. Марҳамат, бишин. Мунавваршоҳро дидӣ? Чизе напурсидӣ? Э қандата бизан! Одамонро ба гап андохта наметавонию чӣ хел матал ҷамъ мекунӣ? Майлаш, ман қиссаи ӯро ба ту ҳикоят мекунам, – гуфт марди малламӯй шаби дигар низ Саид Амонро меҳмоннавозона истиқбол гирифта.

Чаро шаб нагуфтам? Хостам, ки камтар азоб кашӣ. Ман медонам, имрӯз аз ду мӯйсафед пурсидӣ, касе ҷавобат надод. Ба пеши худаш рафтӣ, натиҷа набаромад. Ана акнун ба қадри ҳикояти ман мерасӣ. Не, меҳмон-бародар, шӯхӣ мекунам, ҳамту ҳазл мекунам. Маслиҳат кардан даркор буд. Мунавваршоҳ ба мо раис нест, сардор нест, лекин ҳурматаш мекунем. Агар дар бораи вай ягон кас чизе пурсад, аввал бо ҳамдигар маслиҳат мекунем, лозим донем, ҷавоб медиҳем,

лозим надонем, намедонем, мегӯем. Вассалом. Қоидаи мо ҳамин. Маслиҳатро бошад, бо Давронбек мекунем. Вай додарарӯси мутрибамон, додараш гӯем ҳам мешавад, чунки меҳраш аз сад додар зиёд.

О ғник, чоят дастурхон ва![1] Ана, ба бахти мову ту имрӯз янгаат ҳам дар хона. Хӯш ки бошад, имрӯз худат овринги он сӯи Панҷро дидӣ? Сарҳадро ҳам дидӣ? Боракалло. Бистушаш сол пеш аз ин соли чандум буд? Бале, соли чилум. Як вақтҳо қишлоқи мо ва қишлоқи он сӯи Панҷ қариб як қишлоқ буд. Ғайр аз дарё дигар монеае набуд. Одамон ба қишлоқи якдигар арӯс медоданд, арӯс мегирифтанд. Баъдтар рафта-рафта сарҳадро бастан лозим омад, чунки мо дар зиндагонӣ роҳи нав пеш гирифтем, онҳо бо ҳамон пайроҳаи қадимаашон рафтан гирифтанд. Лекин, гапи худамон, сарҳадчиён назорат карда гарданд ҳам, алоқаи хешу таборӣ якбора канда нашудааст. Аз оби тези Панҷ гузаштан ҳунари ҳар кас нест. Аммо дар диёри мо шиноварҳои ҷасур кам не. Дар маросимҳои тӯй ё азо оҳистаяк, дар торикӣ гузашта, як рӯз-ду рӯз истода пас меомаданд. Калонҳои деҳа фаҳманд ҳам, худро ба нофаҳмӣ мезаданд, чунки медонистанд, ки аз йигитҳои мо хиёнат намебарояд. Агар яктанимта баднафсон бо мақсади савдогарӣ ба он сӯ карасин ё шароб гузаронанд, фаҳмида, даррав лаҷомашонро кашида мемонданд. Ба дигарон кордор намешуданд.

Ҳа, гап дар бораи Мунавваршоҳ. Соли чилум вай хонадор шуд. Духтари олиҷанобе буд ҳамноми худаш – Мунаввarбегим. Ҳар ду ба якдигар дил дода, аҳду паймон баста, бо ризоияти худ оила сохтанд. Лекин пеш аз тӯй миш-мише паҳн шуд, ки гӯё Мунавварбегим дар он сӯи дарё Манзарбек ном гаҳворабахш доштааст. Ин миш-миш ҳам дер напоид, чунки ба ҳама маълум буд, ки вай мардак, Манзарбек яъне, ҳанӯз се сол муқаддам зандор шуда будааст. Бо вуҷуди он баъзеҳо мегуфтанд, ки Манзарбек савганд хӯрдааст, ки агар Мунавварбегим аз они ӯ нашавад, рӯзи равшанро ба ҳама торик мекардааст. Ба ин гап ҳам касе эътибор надод, чунки Манзарбек аз рӯи қоидаву қонунҳои кӯҳна ҳукм мекард ва

1. Ҳой занак, чою дастархон биёр (лаҳҷ аи шуғнонӣ).

дӯғу пӯписаи вай ба мардуми мо хандаовар менамуд.

Шаби тӯй, меҳмон-randomбародар, як воқеаи нохуш рӯй дод. Домод бо ҷӯраҳояш ҳангоми гузаштанҳо ана аз он пайроҳаи танг ба зери сангчарх монданд. Яке аз ҷавонҳои мо аз китфаш сахт лат хӯрда, маъюб шуд, чанд моҳ дар табобатхона хоб карда баромад. Дигар ҳама сиҳат-саломат ба хонаи арӯс расиданд. Фақат ҳамин қадар ки чангу хоки домодро аз нав шуста, ба ӯ сарулибоси тоза пӯшонидан лозим омад. Хайр, гуфтем, рӯзгор бе ғилуғиш намешавад. Дар кӯҳистони мо сангчарху тарма ҳодисаи нав нест. Ҳамаи ин гузашту фаромӯш шуду рафт.

Муҳиммаш ин ки ду ҷавон бахти худро соҳиб шуд. Худораҳматӣ падару модари Мунавваршоҳ, вақте ки аз арӯси нав гап мезаданд, аз даҳонашон гӯё равғану шарбат мерехт. Бениҳоят хурсанд ва миннатдор буданд. Ноумед арӯс бисёр зебо буд. Хайр, ҳусни зоҳирӣ насиби бисёр занон мешавад. Аммо ҳусни инсонии Мунавварбегим ҳамто надошт. Шавҳарашро хушбахттарин йигити ин музофот буд гӯем, боз кам.

Ҳа, меҳмон-бародар, сад афсӯс ки буд. Аз мобайн як сол гузашту як пагоҳӣ аз хоб бо дасти чап бархостем, аз афташ, ки шумхабаре нигаронамон аст. Мунавваршоҳ як рӯз пеш ба шикор рафта будааст, шабона хонаашро одамони номаълум пахш карда, писарчаи саридастиашро ба кӯрпа печонида ва ба гӯшаи хона ғелонида, занашро баста гирифта гурехтаанд.

Мо, аҳли деҳа, саҳари солеҳон ба сари он мусибаткада ҷамъ шуда, чӣ кор карданамонро надониста меистодем. Бачаҳо пай гирифта-пай гирифта рафтанду пас аз муддате омада гуфтанд, ки Мунавварбегимро ба он сӯи дарё бурдаанд.

Чоштгоҳӣ Мунавваршоҳ омад. Дар рухсори ҳамеша сурхаш осори хун намонда, ранги рӯяш кабудча гашта буд. Ҳама мунтазир будем, ки ҳозир вай аз хонаи бекас мебарояду доду фиғонаш ба фалак мепечад. Аммо ӯ кӯдакро ба даст гирифта, дақиқае ба сари синааш оромона зер карда истоду баъд ба дасти модараш супурд.

– Ака, – гуфт ӯ ба пеши ман омада, – ду-серӯза аспи маро бигиру аспи худатро ба ман бидеҳ.

Манаҳаш меларзид ва аз чӣ сабабе бошад, чашмонашро пӯшида, дергоҳе дар ҳамин ҳолат меистод. Ҳатто роҳравон баъзан чашмонашро намекушод.

Дигар мо Мунавваршоҳро надидем. Мардум мегуфтанд, ки ҳамон рӯз ӯро дар пеши идораи сарҳадчиён дидаанд. Аз он пас касе дар ҷое надидааст.

Рӯзи дигар поёнтар аз Барушон, аз он ҷое ки Панҷ гӯё барои андаке нафас рост кардан туғёни худро фурӯ нишонида, мисли дарёҳои ороми саҳроҳо ботамкин ҷорӣ мешавад, ҷасади Мунавварбегимро аз дарё дошта гирифтаанд.

Арӯси нозанин, ҷавонмодари нокомро ба деҳа оварда, ба хок супурдем. Бегоҳи ҳамон рӯз додари арӯс – Давронбеки понздаҳсола аз деҳа ғоиб шуд. Ҳа, меҳмон-бародар, ҳодисаҳои пурасрор ба сари мо паси ҳам фаро мерасиданд ва мо ёрои мулоҳиза кардани онҳо, сарфаҳм рафтани робитаи байни онҳоро надоштем.

Боз як рӯз пас ба қишлоқи мо аз он сӯи сарҳад чанд нафар сарбозон омаданд. Сардори заставаи мо, ду-се командир ва чанд аскару калоншавандаҳои районамон – ҳамроҳи онҳо. Калони сарбозон фаши саллаашро дар тахтапушташ алвонҷ дода, дар пеши идораи ҷамоа асабонӣ қадам мезад, бо овози баланд иддаоомез сухан мекард. Мо, мардуми қишлоқ, гуфтушунидро ба калоншавандаҳои худ ва командирҳо вогузошта, ин ҳангомаро аз дур тамошо карда меистодем. Одамони мо ба меҳмони асабонӣ бо мулоимат гап мезаданд, аммо ӯ торафт баландтар аланга мегирифт ва тозиёнаи худро гоҳ ба камарбанди паҳнаш мехалониду гоҳ дар болои сараш таҳдидкорона афшонида, фарёд мекашид. Дар дасти чапи ӯ корди ғилофдори Мунавваршоҳ буд, ки ман онро аз пӯпаки сурх ва нақши ғилофаш нағз мешинохтам.

Мо аз ин кашмакаш ҳамин қадар фаҳмидем, ки Мунавваршоҳ парешаб ба он соҳил гузашта, Манзарбекро ба қатл расонидааст.

Як ҳафтаи дигар гузашту Давронбек аспи маро гирифта овард. Мардуми деҳа, калоншавандаҳо ӯро бо ҳар восита пурсуҷӯ мекарданд, ки Мунавваршоҳ куҷо шуд, худат ба куҷо рафта будӣ ва ҳоказо. Бача фақат ҳамин кадар хабар

дод, ки дар шаби тӯй сангчархро Манзарбек сохта будааст. Хоҳарашро Манзарбек дуздида, бо қӯшгупсар ба он соҳил бурдааст. Мунавварбегим худро аз болои овринги Росткамар ба коми Панҷ андохта будааст.

Аз бачаи понздаҳсола чӣ ҳам мегиред, меҳмон-бародар. Як моҳи дароз пурсиданд, ба ин сӯ-он сӯ кашола карданд, аммо ҷои рафтаи язнаашро нагуфт, ки нагуфт.

Сонӣ ҷанг сар шуд. Ҳамаи йигитхо рафтанд, ман ҳам рафтам. Аз нисф зиёдашон барнагаштанд. Дар соли саввуми ҷанг Давронбек ҳам рафта, якдаста шуда омад. Вай фақат баъди аз ҷанг баргаштан аз қиссаи хунини ҳамон шаби интиқом батафсил нақл кард. Мунавваршоҳ аввал ба ҳар гуна идораҳо хуб давидааст, мехостааст, ки Манзарбекро мувофиқи қонун ҷазо бидиҳанд. Лекин фаҳмидааст, ки ин кор басо мушкил, мураккаб ва қариб номумкин аст. Дигар тоқат карда натавониста шабона аз дарё гузаштааст. Манзарбекро аз хонааш даҳон ва даступо баста кашон-кашон ба лаби Панҷ овардааст. Дар он ҷо дар майдони кушод ӯро аз банд раҳо карда ва ба дасташ аслиҳае дода, дар талоши ҳалол қатл кардааст.

Қиссаро шунида, мардум аз гуноҳи Мунавваршоҳ гузаштанд. Охир дар диёри мо, меҳмон-бародар, одамкушӣ расм нест. Ана бирав, аз мӯсафеди садсола бипурс, бигӯ оё шунидаед, ки ягон марди бадахшонӣ ба хотири мол ё мулк, барои чизи дигар касеро аз ҳаёташ маҳрум карда бошад. Агар ин гуна ҳодиса рӯй диҳад ҳам, дар дусад сол як бор. Намедонам, меҳмон-бародар, ман олим нестам, маънидод карда наметавонам. Ба хаёлам, сабаб ин аст, кн Помир Боми Ҷаҳон аст. Боми Ҷаҳон бояд аз худи ҷаҳон фарқе дошта бошад. Ҳамту не?

Мунавваршоҳ соли чилу шашум ба деҳа омад. Мардум ӯро ба хушӣ пешвоз гирифтанд. Гӯё воқеае нашуда бошад. Аввалин кори кардаи Мунавваршоҳ ҳамин буд, ки болотар аз хонаи мо, ана дар ҳамон ҷои ҳозирааш хона андохт. Падару модари пирашро бо писарчааш кӯчонида омад. Ба ҳавлии пештарааш дигар нарафт.

То он вақт фоҷиа аз ёди калонҳо, аз афти кор, фаромӯш шуда буд. Хайр, охир, меҳмон-бародар, фарз кардем, фа-

ромӯш нашуда бошад ҳам, чӣ кор мекарданд? Гуноҳи Мунавваршоҳ чист? Намедонем, ки қонун дар ин масъала чӣ хел ҳукм мебарорад, лекин ҳукми мардум ин ки вай гуноҳ надорад. «Манзарбек одами бадавлат будааст, даъвогарони зӯр доштааст» гуфта овоза паҳн шуд. Астағфирулло, як гапҳо мегӯянд, ки на дар дег меистад, на дар кафгир.

Рӯзе як милитсионер, ки аслан фарзанди деҳаи мо буд, ба Мунавваршоҳ кордашро оварда додааст. Вай ҳамон шаби интиқом, намедонам, дониста ё бешуурона кордашро дар он соҳил партофта омадааст. Баъд онро мо дар дасти сарбози асабонӣ дида будем. Милитсионер бошад, ба таври худ некӣ карданӣ шуда, ҳамин корро кардааст. Яъне ки он ҷанҷолҳо пасанда шуда рафтанд, ин корд ягона далели шайъ, ягона шоҳиди он фоҷиа буд. Акнун лозим нест, бигир ва хотирҷамъ бош.

Мунавваршоҳ дар он дақиқа дар поён, дар назди қабристон будааст. Аз ҳамон ҷо кордро бо ғилофаш ба мобайни Панҷ партофтааст.

Сонӣ чанд рӯз аз хона набаромад. Аз Давронбек пурсем, мегуфт, ки нотоб аст. Баъди шифо ёфтанаш аввалҳо дар колхоз кор мекард, сонитар рафтуомади мошинҳо дар роҳи Хоруғ зиёд шуду дар Тангоб кемаи калон сохтанд. Бо Давронбек ҳар ду кемарон шуданд.

Ба маъракаю маросимҳои деҳа Мунавваршоҳ пештара барин шарик. Аммо худаш тамом одами дигар шудааст. Гӯё овозашро гум кардааст. Илоҷаш бошад, мақсадашро ба шумо бо имову ишорат мефаҳмонад. Агар ниҳоят зарур шуда монад, духтарҳои шармгин барин бо овози паст як-ду калима гап мезанаду бас.

Мо аҳволи Мунавваршоҳро бештар аз Давронбек пурсида мефаҳмидем. Дар чаҳор соли ҷанг ба кучоҳо рафтанаш, чӣ хел дар ҷангҳо иштирок карданаш, ихтиёрӣ як соли барзиёд дар сафи армия монданаш, – ҳамаи саргузашти ӯро аз додараш мешунидем.

Соли якум Мунавваршоҳ най менавохт. Ё ба дараи боло мебаромад, ё ба ягон гӯшаи хилвати соҳил мерафту соатҳои дароз най менавохт, дили абгорашро андаке холӣ карда меомад. Сонӣ ба рубоб гузашт. Солҳои охир сетор менаво-

зад. Он чизе ки ҳоло менавозад, ба номаш сетор аст, аммо дар воқеъ панҷ-шаш тор дорад. Ман намедонам, ки ин хел асбоб чӣ ном дорад. Мардум мегӯянд, ки онро сози Мунаввар ё сози ҳар ду Мунаввар гуфтан лозим, чунки усто бо супориши худаш махсус сохта додааст ва он солҳост, ки танҳо аз қиссаи ду Мунаввар ривоят мекунад.

Боз чӣ арз кунам ба ту, меҳмон-бародар? Ниҳолшинониаш аз куҷо сар шуд? Даставвал дар сари қабри занаш ду чинор шинонид. Сонӣ атрофи кабристонро бо девораи сабзи дарахтони мавзунқад печонида гирифт. Баъд, аз афташ, одат карда монд. Ҳамин ки аз кемаронӣ баргашт, хӯроке мехӯраду бел дар сари китф ба ннгоҳубини ниҳолҳояш меравад. Дарахтзори саҳни мактаб, арчаҳои лаби канал, чангали ҳар ду тарафи гузаргоҳи Тангоб – ҳамааш аз меҳнати Мунавваршоҳ сарсабз аст.

Ҳа, воқеан, қариб аст, ки зангириашро фаромӯш кунам. Ҳашт сол пеш аз ин гӯё аҳли деҳаро ғайр аз ғами Мунавваршоҳ дигар фикру хаёле набошад, аз пайи дубора зандор кардани вай афтоданд. «Охир, кори нашуданӣ шуд, аз ғусса хӯрда, дилу ҷигарро обу адо карда гаштан чӣ суд? Моҳбегим чавонзани биступанҷсолаи бева ба Мунавваршоҳ аз ҳар ҷиҳат муносиб. Хушфеъл, дӯстрӯякак. Мунавваршоҳ ҳам, охир ба чилу чор қадам мондааст, мӯи сараш аз андӯҳи гарон мошубиринҷ шуда рафт. Ин хел Мачнун барин оҳу афғон карда гаштанаш на ба худо хуш меояд, на ба бандаҳояш...»

Ҳамин тавр мегуфтанд маҳмадоноҳои деҳа. Лекин дар қишлоқ баъзе бадзабонҳо низ буданд, ки дар ҳаққи бечора Мунавваршоҳ носазо мегуфтанд. Вай касал шудааст, ӯро ба ҷинси зан дигар эҳтиёҷе намондааст, мегуфтанд.

Мунавваршоҳ муддати зиёде исроркунон не мегуфт, пас ба насиҳату ташвиқоти мардум тоб оварда натавониста розӣ шуд. Маҳмадоноҳои деҳотро худат медонӣ-ку, меҳмон-бародар, ба як кор камар банданд, то дусад фоиз ба ҷо наоранд, ором намегиранд. Ғайр аз ин, овозаҳои тӯҳматомези бадгӯён ҳам, зоҳиран, ба гӯши Мунавваршоҳ расида будааст, ки ба тағйири раъяш таъсир расонид. Як майдаяк тӯй кардем. Худи Давронбек ба маърака сарубар шуд.

Як рӯз пеш аз тӯй садои тор набаромад. Мо худ ба худ гуфтем, ки ҷароҳати дили мутрибамон акнун ба ҳам омад. Чист, ки дар ин дунё фаромӯш нашавад? Дарду алами инсон ҳам бедаво нест.

Лекин мо хато карда будаем. Ҳанӯз ҳафта пур нашуда, садои тор боз баланд шуд. Шаби аввал сози Мунаввар хаста-хаста, гӯё аз чизе истиҳолакунон месароид. Аммо шаби дигар навои соз қудрати пешинаро аз нав пайдо кард, боз ҳамон болу пари рангини худро кушода, дар фазои дара ба парвоз даромад, дар шаххҳои атрофи деҳачаи мо аз сари нав танинандоз шуд.

Мо, меҳмон-бародар, аз ҳайрат даҳонҳоро яла карда мондем. Намедонистем, ки аз ин воқеа ғамгин шавем ё хурсанд.

Як ними шаб бо чӣ коре ба рӯи ҳавлӣ баромадам. Зану бачаҳоям хоб мекарданд. Ҳамаи деҳа масти хоб буд. Лекин аз боло овози Моҳбегим меомад. Гӯш додам, ки «Фаромӯш намекунӣ? Наметавонӣ? Чаро наметавонӣ?» гуфта дағдаға мекард. Овози Мунаввbooшоҳ шунида намешуд. Баъд тақаррос зада ба ҳам хӯрдани ду табақаи дари оинадор ва пас аз як лаҳзаи дигар садои аҷибе ба атроф ғулғула андохт: гӯё арраи калони дусараро касе бо тамоми қувват ба санг ё танаи дарахт зада ду пора карда бошад.

Пагоҳӣ шунидем, ки Моҳбегим сетори бо садаф хотамкорӣ кардашудаи Мунавваршоҳро ба сутуни айвон зада, тикка-тикка кардааст. Сеторро шикастаасту аз хонаи Мунавваршоҳ баромада рафтааст.

Баъди ин воқеа чанд рӯз Мунавваршоҳро надидем. Давронбек аз саҳар то ними шаб – ба ҷои ду кас танҳо худаш кемаронӣ мекард. Сонӣ касе аз Хоруғ хабар овард, ки Мунавваршоҳро дар пеши театри вилоятӣ: ҳамроҳи устои асбобҳои мусиқӣ дидааст.

Ин хабар рост баромад. Мунавваршоҳ сози наве овард, ки аз сози пештарааш ҳам зеботар буд, садояш ҳам тоза ва нафистар.

Моҳбегим ба каси дигар расид. Шавҳар ва писарчаашро худат медонӣ. Чӣ хел намедонӣ? Э қандата бизан. Охир ту дар хонаи Моҳбегим истиқомат мекунӣ-ку! Ҳа, рост, туро

шавҳараш – муаллими мактаб ба хонааш таклиф кардааст, рост, рост, мебахшӣ.

Хулоса, меҳмон-бародар, ҳамин аст қиссаи Мунавваршоҳ. Мо, мардуми деҳа, дигар ба зандорию безани ӯ кордор нашудаем.

Ба ту чӣ гӯям, меҳмон-бародар, одам аз модар омада чашмашро худаш мекушояду олами равшанро мебинад. Сонӣ дар рафти зиндагонӣ чанд бори дигар чашмони ӯро атрофиёнаш яла мекунанд. Ва ҳар бори аз нав чашм кушодан ӯ бештару беҳтар бино мешавад. Мунавваршоҳро мо барои ҳамин иззат мекунем, ки ӯ чашми моро ба ҳусни замин ва одамизод кушодааст. Боз чӣ гӯям ба ту, меҳмон-бародар...

* * *

Саид Амон бо шофёри нимкола шинос оид ба бозгашти худ ба маркази район гапзанон карда, ба хонаи Моҳбегим омад. Чизу чорaашро ғундошта, ба ҷомадонча андохт. Магнитофони дастиашро ба китф овезон кард. Аммо таки дилаш ба рафтан моил набуд. Хуб мешуд агар сози Мунавварро бори дигар гӯш мекардам, мегуфт дар дилаш.

Ба сари кӯча баромада, аз байни мардуми дар чойхона нишаста шофёри шиносро мекофт, ки худи ӯ аз пас омада, ба оринҷаш оҳиста даст расонид.

– Муаллим, – гуфт ӯ. – Мебахшед, ба шумо дурӯғгӯ шудам. Чӣ мешуд, ки шабона ба роҳ дароем? Чароғҳои мошинаам нағз... Ин ҷо як рафиқ дорам. Як-ду соати дигар монданам лозим.

Саид Амон бо ҷону дил розӣ шуд.

Ҳамин ки ҳаво торик шуд, ӯ чизҳои худро дар чойхона монда, аз миёни боғу киштзор, аз паси тавораҳои аз санг ё шувох росткардаи ҳавлиҳо гузашта, ба наздиктари хонаи Мунавваршоҳ рафт. Дар зери чормағзи бузурге ки бо шохаҳои тавонои худ гӯё нисфи осмони дараро аз назар пинҳон мекард, нишаст.

Мунавваршоҳ ба навохтан даромад. Боз садои тор аз шӯриши эҳсосоти одам ба ривоят оғоз намуд. Боз фавво-

раи савтҳои махмуркунанда ба сари сомеон фурӯ мерехт. Меҳмон акнун аз қиссаи ғамангези мутриб, аз ишқи ноком, вале хомӯшнашавандаи ӯ воқиф буд ва лаҳзае ба назари ӯ чунон намуд, ки маъшуқаи ӯ – Мунавварбегимро низ хуб медонад ва мешиносад. Ӯ дар ҳақиқат ба ин гуна муҳаббати беинтиҳо, ишқи беғаразу поки беанҷом меарзад. Охир ӯ аз қабили Лайло ва Ширин, Комде ва Ҷулетта буд. Хуб кардааст тақдир, ки ҳамон умри кӯтоҳи ӯро, ҳамон муддати кӯтоҳаки хонадории ӯро бо Мунавваршоҳ барин марде пайвастааст, хуб кардааст, ки поси хотири муборaки он духтарро маҳз ба дасти ҳамин одам супоридааст.

Муддате сози Мунаввар хомӯш гардид. Саид Амон аз фикраш гузаронид, ки чӣ хуш буд агар мутриб ҳамон навои гилаомези шаби аввалро боз менавохт. Шубҳае нест, ки ин наворо Саид Амон дар ҳеҷ ҷои дигар ва ҳеҷ гоҳ нахоҳад шунид, зеро онро худи Мунавваршоҳ бастаасту танҳо худаш менавозад.

Он рӯз ҳам, аз афти кор, аз рӯзҳои бобарори олими чавон буд, ки Мунавваршоҳ маҳз ҳамон савтро навохт. Бале, рост мегӯяд мардаки малламӯй. Мунавваршоҳ ҳар дафъа ба сомеони худ асрореро ифшо мекунад. Ку, бигӯед, агар мардум бидонанд, ки касе ба онҳо аз асроре нақл хоҳад кард, кадоме аз эшон ба истиқболи ӯ намешитобад? Алалхусус ба шумо ҳар бор як чизи наве бигӯянд ва шумо баъди шунидани он ҳис кунед, ки оре, як олам чизҳои нав фаҳмидед ва он касе ки ба шумо ин чизро гуфт, ҳоло боз сад олам, ҳазор олам чизи тозаи дигар хоҳад гуфт...

Навозиш ба охир расид. Саид Амон ҳис мекард, ки сараш ба як тарзи гуворо сабук-сабук чарх мезанад, чуноне ки кас аз хона ба ҳавои софи офтобӣ барояд, дақиқаи аввал ҳамин тавр мешавад.

Чанд қадам дуртар аз ӯ хошоки таки по хиширрос зад. Касе дар он ҷо рост шуда, пасу пеши худро аз чангу хок тоза кард ва хаёломез қадам монда, ба поён фуромада рафт. Саид Амон дар мобайн фосилае гузошта аз дунболи ӯ давон шуд.

Дар кӯча, дар партави чароғон дид, ки он мард шофёри

шиносаш будааст.

Дар роҳ тақрибан ним соат ҳар ду сокит менишастанд. Мошин дар роҳи начандон васеи хатарнок чобукона печутоб хӯрда пеш медавид. Дар тарафи рост Панҷ наъра мекашид. Аз чап харсангҳо, шаххҳои азим қомат афрохта буданд ва гоҳо ба сари роҳ хам шуда, гӯё ба суруди мавҷҳои дарё аз наздиктар гӯш андохтанӣ мешуданд.

– Муаллим, чанд рӯз ин ҷо будед? – ниҳоят хомӯширо вайрон карда пурсид ронанда.

– Се рӯз. Чӣ буд?

– Ҳеҷ. Сози Мунавваршоҳро, албатта, ба магнитофонатон навишта гирифтед?

– Не. Ин магнитофон фақат барои гап. Савту сурудро вайрон менависад.

– Афсӯс. Онҳоро то ҳоло касе навишта нагирифтааст. Нақл мекунанд, ки ҳафт-ҳашт сол пеш ба назди Мунавваршоҳ акаи Ғуломалӣ омада будааст.

– Шумо марҳум Ғуломалиевро[1] мегӯед?

– Ҳа, ҳамонро. Мунавваршоҳ якта бузи фарбеҳашро кушта, акаи Ғуломалӣ ва ҳамроҳонашро зиёфат кардааст. Ғуломалӣ аз рӯи иззату икроми мизбон тахмин кардааст, ки Мунавваршоҳ таклифи ӯро рад намекунад, ба ансамбли вай ҳамроҳ мешавад. Аммо вақте ки дар поёни зиёфат арзи муддао мекунад, Мунавваршоҳ мегӯяд: «Ман туро мисли бародар ва устодам ҳурмат мекунам. Ту санъати диёри хурди моро ба аҳли Ватани бузургамон расонидӣ. Ҳазор раҳмат. Аммо аз ман наранҷ, ман ба ҷое намеравам, рафта наметавонам...»

Боз муддате ҳарфе ногуфта роҳ паймуданд. Сонӣ ронанда гуфт:

– Муаллим, ман қиссаи Мунавваршоҳро ба одамони дигар маҳалҳо чанд бор нақл кардам, баъзеҳо бовар намекунанд. Чӣ кор кардан даркор?

– Ҳеҷ. Ин қиссаро ба одамоне ҳикоят кунед, ки эътиқод

1. Артисти халқии СССР Ғуломҳайдар Ғуломалиев – ташкилкунанда ва сардори ансамбли суруд ва рақси Бадахшони Советӣ .

дошта бошанд.

– Эътиқод ба чӣ?

– Ба ишқ. Ба ишқе ки ибтидо дораду поён надорад.

– Ин гуна одамро то ҳамсӯҳбат нашавед, чӣ гуна мешиносед?

– Инашро ман ҳам намедонам.

Дигар то маркази район ҳар ду хомӯш буданд. Дар гӯшҳои Саид Амон ҳанӯз таронаҳои сози Мунаввар ҷарангос мезаданд. Дам ба дам симои Мунавваршоҳ пеши назараш пайдо мешуд, ки дар саҳни кема рӯи харак нишаста, бо сари хам аз чӯб чизе метарошид ё беле дар сари китф аз пайраҳаи тангу ноҳамвори деҳааш қадам зада, ба нигоҳубини ниҳолҳои ба тозагӣ шинондааш мерафт...

РӮЗИ ДАФНИ УСТО ОҚИЛ

«Ё тавба! Ин қадар сангдиланд мардум. Аз ягон бандаи шӯрбахт гуноҳе сар занаду аз байн муддате гузарад, ҳатто қонун, қонуни давлат гузашт мекунад. Ҳукумат ҳам ҳар сари чанд гоҳ ба гунаҳгорон авфи умум эълон мекунад. Аммо одамизод – не, намебахшидааст. Беақлӣ карда, ба оши касе намак пошида бошед, сад сол гузарад, устухонатон хоку туроб шуда равад, ки абераатонро аз дур бо ангушт нишон дода мегӯянд: «Нигаред, нигаред, оши бобои фалониро бобокалони ана ҳамин бача шӯр карда буд...»

Абдурауфамак бари ҷомаашро қаҳромез афшонида аз ҷо хесту чанд бор бо овози баланд «Тавба! Астағфирулло!» гуфта монд. Баъд ба ин сӯ-он сӯи кӯча назар афканд, ки оё касе намеояд?

Не, касе наменамоид. Шибир-шибир борон меборид, Акнун дигар одам намеомадагист. Вақт хеле шуд, ҷаноза хонанд ҳам мешавад.

Аз афти кор, Усто Оқилро аз сидқи дил дуои бад карда будаанд, ки дар рӯзи мурдааш борон борад. Се рӯз боз дам нагирифта мебораду меборад. Берун аз роҳу пайраҳаи

шиббашуда пой монед, то соқи маҳсӣ меғӯтед.

Дина бегоҳӣ камтар барф омаду боз номаълум ба борон гашт. Барф дурусттар мебориду кӯрпа мешуд, беҳтар буд. Дар ин замини хамир барин нарм барои бардошта ба сари пушта баровардани тобути гарон ва ҷасади дарози раҳматӣ ақаллан бисту панҷ бӯзбалаи ҳузарб даркор. Аммо ҷамъулҷамъ бист кас омадааст, ки аз нисф зиёдаш мисли Абдурауфамак одамонеанд, ки синну солашон ба як ҷо расидааст. Онҳо то сари қабр худашонро кашола карда расонанд ҳам, хуб гап.

Ба наомадани мардум борон баҳона не-куя. Рост-дия... Замона ки тинҷ, арзонӣ-амонист, одамон ба тӯй намераванду ба ҷаноза хозир мешаванд. Аз осмон санг борад ҳам, ба ҷаноза метозанд. Ҳа, гап дар феълу хӯи худи марҳум. Худо раҳмат кунад, устои гулдаст буд, лекин ҳунарашро ҳамроҳ ба гӯраш мебарад. Ба ҷояш ақаллан яктаяк шогирд тайёр накарде, ноасл!..

Аввалҳо ҳамқишлоқиҳо дар баъзе мавриду маъракаҳо аз Усто Оқил сухан сар карда, дар ҳаққаш гилаомез гап мезаданд. Аммо сонитар, рафта-рафта сахт гап мезадагӣ ва дар охири умраш ҳатто ба рӯяш давида, маломат мекардагӣ шуданд. Гилаи мардум ҷон дошт. Диданд, ки синни усто аз шаст гузашт, аммо аз ҷонишинаш ҳоло ҳам дарак не, дилашон хунук шуд, ҳатто ҳамон эҳтироме, ки ба ҳунараш доштанд, кам-кам аз байн рафтан гирифт.

Болои сӯхта намакоб, аввали зимистон воқеае рӯй дод, ки баъди он муносибати мардум ба Усто Оқил тамом вайрон шуд. Як рӯз радиои колхоз эълон кард, ки аз марказ олими зӯр омадааст, дар бораи ахлоқу одоб, одату анъанаҳои наву кӯҳнаи халқамон сӯҳбат мекардааст. Яъне ки хоҳишмандон ба клуб шитобанд. Абдурауфамак нарафт. Вай чанд маротиба лексияҳои дилбазани хобоварро шунида, аз ин хел сӯҳбатҳо қимоб шуда буд. Рост-дия, хонаи гармро монда, ба умед кашон-кашон меравӣ, аммо ба ту аз пайдоиши доғҳои рӯи моҳ ё касалиҳои касношунида, ё аз ягон чизи дигаре, ки ба зиндагонии имрӯза ҳеҷ дахле надорад, пӯлабой – шӯлабой гуфта чорта мелаққанду бо

ҳамин тамом, омин оллоҳ акбар, ба диққататон раҳмат, боз биёед...

Абдурауфамак нарафт. Лекин писараш Нодирҷон бевақти шаб аз идора баргашта, сӯҳбати оншабаро расо таъриф кард. Одами омадагӣ аввал ин ки бисёр суханҳои тозаи ғалатӣ гуфтааст. Сонӣ ин ки дар фуроварди сӯҳбат аз саҳна ба поён, ба миёни мардум омада, гуфтааст, ки акнун сӯҳбати ҳақиқӣ мекунем, яъне ки ҳар кас савол дошта бошад, ба мобайн партояд. Яке аз никоҳу талоқ савол додааст, дигаре ба ҳимояи кадом як оини қадимӣ баромада, бо меҳмон баҳс карда рафтааст. Лекин кори аз ҳама аҷибро Қӯчқорбой кардааст.

Дар қишлоқи Ҳисорак ба ҳамин ном як одами маҳмадононамо ҳаст. Худаш мардаки бад нею андак шартакигӯй. Ҳамин Қӯчқорбой хестаасту гуфтааст, кн одобу анъанаҳои қадимии халқамон ҳунармандеро, ки ба ҷояш шогирд тайёр накардааст, маҳкум мекард. Ҳатто мешавад гуфт, ки радди маърака мекард. Хӯш, савол додааст Қӯчқорбой, – қоидаҳои нав ба ин гуна шахс чӣ хел нигоҳ мекунанд?

Меҳмон ҷавоб додааст, ки ахлоқу анъанаҳои нав ин хел ҳунармандро аз пештара дида, сахттар мазаммат мекунанд. Баъд меҳмон мисолҳо, далелҳо оварда, аз хусуси қарзи ҳар як инсон дар пеши ҷамоат гап задааст ва дар ҳаққи мардум қариб як гуноҳи азим будани ин хел кирдорро таъкид кардааст.

Усто Оқил аз сар то охири сӯҳбат дар ҳамон ҷо будааст. Нодирҷон ҳикоят мекард, ки ҳамин ки сухан ба ин ҷо расидааст, Усто курсии нишастаашро тақаррос занонда хеста, бо шаст аз дар баромада рафтааст...

Дили раҳмгин – пайваста ғамгин, гуфтаанд. Кутоҳӣ аз худораҳматӣ Усто Оқил гузаштаасту динашаб инҷониб Абдурауфамак ғам мехӯрад. Вай гоҳ мардумро ба сангдилӣ айбдор мекунад ва симои ҳамсояаш Усто Оқил дарҳол пеши назараш ҳамчун як шахси ноҳақ таҳқирдида ҷилвагар мешавад. Гоҳ ба андешае меояд, ки миш-миши мардум ҳам, охир, бесабаб нест. Дар як колхози каппа-калон, ки чанд деҳаи дуру наздикро муттаҳид мекунад, устои дуредгар

набошад, мушкил-дия. Шароити шаҳр мешуд, масъала дигар буд. Дар як маҳаллаи шаҳр усто набошад ё фарз кардем, бошаду пӯлабой-шӯлабой гуфта, нозу нузро аз ҳад гузаронад, тозон ба маҳаллаи дигар меравед ва устои дигарро меоред. Яъне ки сари зулфи ту набошад, сари зулфи дигаре. Колхоз ҳам илоҷашро як навъ карда меёбад. Иморатҳои колхоз ҳамагӣ калон-калонанд. Бо ягон ташкилоти бинокори районӣ ё шаҳрӣ шартнома мебандад, аз он ҷо ҳа нагуфта, мошин-мошин устою халифаю шогирд бо асбобу анҷомашон меоянду тақар-туқур корро сар мекунанд. Ним сол нагузашта мебинед, ки, масалан гирем, як молхонаи олам── олампаноҳ сохтаанд. Ҳа, молхонае, ки аз ин канор то он канораш пиёда равед, шалпар мешавед...

– Дада, биёед, шуморо фарёд мекунанд.

Овози Нодирҷон риштаи хаёлоти падарашро қатъ намуд. Пеш аз даромадан ба ҳавлӣ Абдурауфамак бори дигар ба ин сӯву он сӯи кӯчаи пурлой ва кӯлмакзор назар афканд. Не, дигар ҳеҷ кас намеояд. Аз ин зиёд мунтазир шудан фоида надорад.

Ҷаноза хонда шуд.

Тобутро бардошта, аз дарвоза баромаданд. Занҳои дар хона буда навҳаю фиғонкунон ба рӯи ҳавлӣ ва аз он ҷо то ба таки дарвоза омаданд.

– Оҳ, мана танҳо монда, куҷо меравед, хонадонам? Воҳ, мани ғариба ба кӣ партофта меравед, соҳибаки сарам? – гуфта навҳа мекард зани Усто Оқил.

Абдурауфамак ду-се қатра ашки ба оҷингҳои рӯяш таровида фаромадаро бо пушти дасташ пок карда, гашти худро тезтар намуд, то ки ба пеши тобут расида гирад. Ӯ дар ин гуна мавридҳо борҳо ба маърака сардорӣ кардааст. Ҳоло ҳам мехост, ки пештар гузашта мисли ҳарвақта: «Ҳа, шаҳбозҳо, канӣ як ғайрат кунед!» – гуфта ҷавонони тобуткашро шитоб кунонад. Аз рӯи кадом як фатвое ё қоидае ба роҳи вопасин ҳар чи зудтар сабуктар бурдани бандаи мӯъмин савоб ҳисоб меёфтааст. Лекин Абдурауфамак бо азоб қадам мондани одамонро дида, чизе нагуфт. Ва он фатво низ дар ин дақиқа ба назари ӯ бепоя ва бемаънӣ

намуд ва пирамард дар дилаш истеҳзоомез хандида монд.

Бечора Усто Оқил... Аз фарзанд худо нафармуда будааст: якта писар дошт, ҳамон ҳам ба сари хокаш расида натавонист. Хайр, дар зиндагии Усто ҳам падару писар ба якдигар чандон меҳру оқибат надоштанд. Як вақтҳо писар мактаби олиро тамом карда, аз ҳамон ҷо як духтари кушодарӯи шаҳриро зан карда омада буд. Чанд сол қаҳрӣ шуда гаштанд. Фақат ду соли охир оштӣ буданд. Писар дар кадом кон инженер шуда кор мекунад. Соле чанд бор дар таки дари Усто Оқил мошини боркаши болояш брезентпӯш пайдо мегардид. Ҳамсояҳо аз ҳамон мошин пай мебурданд, ки писари Усто ба назди падару модараш ба меҳмонӣ омадааст.

Хайрият, дина Нодирҷон ба фермаи дурдасташ нарафта будааст. Пагоҳӣ зани усто бо доду фиғон якта ҷомаю миёнбанди навро бароварда, ба Нодирҷон дод ва илтимос кард, ки онро пӯшида, ба ҷои ҷӯрааш пешопеши тобут равад.

– Хайр, холаҷон, ман аздусар пешопеши тобути амакам меравам, – гуфт Нодирҷон. – Лекин ҷомаро даровварда монед. Худам ҷомаву миёнбанд дорам.

Зани усто бошад, бо тамоми овоз фарёдкунон мегирист.

– Дар ҳамин рӯзи сиёҳам мана боз хафа накун, писарҷонам, – гиряомез мегуфт зани шӯрбахт.

Ҳоло Нодирҷон пешопеши издиҳом пайроҳаи васеъ ва камлойтарро интихоб карда, ба сӯи қабристон роҳ мекушояд.

Чӣ шуд? Чӣ воқеа?

Зор монад ин борон! Таки осмон расо сӯрох шуда будаст-дия. Яке аз тобуткашон лағжида ба лой афтод ва дигарон дар роҳи нишеби ноҳамвор ба вазъияти ноустувор монда, тобутро ба замин гузоштанд. Астағфирулло! Рӯзи дафни Раиси тасмапеч ҳам тобут дар ними роҳ ба замин монда буд. Лекин вай, раҳаш ба худаш, ҷудо одами ганда буд. Ду соли аввали ҷанг, ки Раиси тасмапеч ба колхоз раис буд, ба сари халқ он қадар зулму тааддӣ кардааст, ки ҳокими золим он қадар намекард. Аммо мардум, ки ба

фикри ҷанг, ба фикри ҷону ҷигар ва ёру бародари ба фронт рафтаашон буданд, ба чигунагии раис аҳамият намедоданд. Гӯё мегуфтанд, ки садқаи сар, раис ҳар номаъқулӣ кунад ҳам, план буд шавад, аскарҳо ғалаба кунанд, душман несту нобуд шавад – шуд. Ба дигараш тоқат кардан мумкин. Бе ин ҳам ба ҳамин қадар машаққат тоб оварда гаштаем.

Рост, ки якта-нимта одамони хату саводашон бурротар ба калонҳои район ариза фиристода, аз кирдорҳои раис маълумот додаанд. Аммо калонҳои онвақта ё аз серкорӣ ё аз бепарвоӣ ба ин масъала эътибор надодаанд. Раиси тасмапеч айшу нӯшашро давом медодааст, колхозчиҳои ситорааш рост наомадаро дар рӯзи равшан қамчинкорӣ мекардааст.

Он солҳо Абдурауфамак дар фронт буд, лекин аз мазмуни мактубҳо пай мебурд, ки нафаси шуми қаҳтӣ ва қиматӣ ба деҳот ҳам расидааст.

Шабе аз шабҳои баҳори дуюми ҷанг Фотима ном ҷавонзан аз хонаи раис садои дoираву думбак ва қаҳ-қаҳаи меҳмонони шикамсерро шунида меояд. Ҷавонзани соддаи мусибатзада, ки чанд ҳафта пеш аз ин хати сиёҳи шавҳарашро гирифта, буду шуди хонадонашро ба маросими азокушоён сарф карда буд, он шаб дар як даст кӯдаки лоғар, дар дасти дигар косаи чинӣ аз дарвозаи ҳамсояи давлатманд дохил шудааст, ки як каф орд ё якта нон қарз бигирад.

Зани раис арзи Фотимаро шунида, косаро гирифта ба мадонаш медарояд. Ин вақт аз меҳмонхонаи сездаҳболори раис садои ҳофизе шунида мешудааст. Ба сутуни айвон нисфи танаи гӯсфанди ба тозагӣ кушташуда овезон будааст. Дар онсӯтар дар деги калоне кабоб меҷӯшидааст. Ногоҳ раис аз хона баромада, назараш ба Фотима меафтад, ки дар пеши дарвоза мунтазир меистодааст.

– Ҳа, ба чӣ омадӣ?

– Ба назди апаам... Ним коса орд қарз гирам...

– Орд? – калавида такрор мекунад раис. – Худам маъқул

нею ордам ширин-мӣ? А? Фалонамро бурида диҳам, бо бачаат намехӯрӣ?

Чашми ҷавонзан сиёҳ меравад. Ӯ навъе карда кӯдаки гирёнро оҳиста ба замин мемонад ва худи ҳамон лаҳза мадҳуш шуда гумбурросзанон дар паҳлуи кӯдакаш меафтад.

Сагро аҷал ояд, дар меҳроби масҷид мемезад. Пагоҳии дигар, ҳанӯз офтоб сар назада, мардуми қишлоқ дар таки дари раис ҷамъ мешаванд. Яке пештар баромада, дарвозаро мекӯбад. Пас аз соате раис мебарояд. Вай дар ҳақиқат зоти ғалатӣ будааст. Бӯи фронт ё ҳатто хизмати оддии аскариро аз дур нашамида бошад ҳам, аз чӣ сабабе доимо либоси афсарӣ пӯшида, аз болои он чаппаву роста ва болои ҳам тасмаҳои бисёре баста мегаштааст.

Дақиқае раис ба издиҳоми ҷамъомада ва издиҳом ба чашмони сурхи мастонаи раис менигаранд. Раис гӯё ҳеҷ коре накарда бошад, дасти қамчиндорашро дар ҳаво алвонҷ дода, акнун ба гап даромаданӣ мешавад. Вале ду-се нафар ҷавононе ки аз ҷанг якпою якдаста шуда баргашта буданд, пештар баромада, бе он ки ягон ҳарфе бигӯянд, раисро аз по дарафтонида, бо тасмаҳои шақарросиаш даступо мебанданд. Баъд ҷуссаи ӯро ба аробаи чорчарха бор карда, ба райком мебаранд...

Раиси тасмапеч баъди ҳашт сол ба қишлоқ баргашт. Рангаш мисли заъфарон, дар чашмонаш осори нур намонда буд. Нотоб омаду муддате гоҳ ба пою гаҳе рӯи ҷо хобида, охир аз олам гузашт. Лекин ба ҷанозааш касе наомад.

Ходими маҳалла, муллоимом, пойкор аз субҳ то шом давида, коре карда натавонистанд. Ба мурдааш, раҳаш ба худаш, як фарзанди инсон наомад.

Шабона парторги колхоз аъзоёни партия ва комсомолро ба идора даъват карда гуфт:

– Се сол боз худи шумо моро ба ташкилоти партиявӣ сардор интихоб мекунед. Ба хотири ҳамин эҳтиром ва эътимодатон ба шумо ҳамчун котиби ташкилот як супориш медиҳам: ҷасади он шахсро (котиб Раиси тасмапечро

ҳатто ном нагирифт) пагоҳ то пешин ба хок месупоред. Ҳам супориш, ҳам илтимос, ҳамаи гапи ман ҳамин...

Ё наузанбиллоҳ, тавба кардам, худоё! – бо нимовоз худ ба худ гуфт Абдурауфамак ва аз роҳ монда гиребонашро гирифт. Ӯ хиҷолатомез фикр мекард, ки чаро дар соати дафни ҳамсояи наздиктаринаш воқеаи Раиси тасмапечро ба ёд овардааст? Охир он зоти ба ғазаби мардум гирифторшуда ба раҳматӣ Усто Оқил чӣ шабоҳате дорад?.. Фақат соате пеш аз ин Абдурауфамак сангдилии мардумро сарзаниш мекард, акнун Усто Оқилро гӯё бо он шахси роҳгумзада муқоиса мекунад. «Дӯстам, хамсоям Усто Оқил, маро бубахш, пичиррос мезад ӯ зери лаб, аз гуноҳам гузар. Хотири туро ҳаргиз ранҷониданӣ набудам. Аз гуноҳам гузар».

...Қисми душвортарини роҳи қабристон сар шуд. Пайраҳа борик ва серпечутоб буд. Ҷавонони тобутбардорро касе шитоб намекунонид. Ҳоло ҳашт нафари онҳо чаҳоркасӣ аз ду паҳлуи тобут гирифта, якта-якта, гӯё шумурда қадам мегузоштанд, онҳое ки дар тарафи чап буданд, барои мувозанат тобутро дар болои сар, ба рӯи дастҳои дарозкардаи худ бардошта мебурданд.

– Эҳтиёт шуда, ҷойҳотона иваз кунед, – дам ба дам маслиҳат медод яке аз мӯйсафедон, ки аз пас меомаданд.

Абдурауфамак калӯши дар лои сақичак чандин бор аз пой баромадаашро акнун ба даст бардошта, маҳсии навашро то буҷулаки пой ба лой ғӯтонида меомад. Баъзе пирамардон хеле қафо монда буданд ва бо зӯр нафаскашон, даст ба зонуҳо монда ва ба ин тариқа ба пойҳои бемадоршудаашон кӯмаккунон меомаданд.

Ҳа, воқеан, чаро ба ёди Абдурауфамак дар чунин як соат каси дигар ё ҳодисаи дигар нею маҳз Раиси тасмапеч расид?

Аз афташ, нақши озоре ки ба одам расидааст, аз хотираш пок шавад ҳам, аз дилаш намеравад. Пас осори он воқеае ки ёздаҳ сол қабл аз ин шуда гузашта буд, ҳанӯз дар ким-кадом гӯшаи қалби пирамард зиндааст.

Усто Оқил мехост, ки ҳунари худро ба писараш мерос

гузорад. Бисёр кор нафармояд ҳам, кӯшиш мекард, ки писараш ба қадри имкон бештар дар коргоҳаш бошад, ба амали падар зеҳн монад ва ба касби вай меҳр пайдо кунад. Аммо «дили модар ба фарзанд, дили фарзанд ба фарсанг» гуфтанӣ мақол барин, писари усто дами холиро ки ёфт, ба пеши мошину тракторҳои колхоз давида мерафт. Бисёр мешуд, ки ҳамсояҳо ин писараки кунҷкови нооромро дар бинои партови истгохи барқ медиданд. Вай ба он бино аз чорчӯбаҳои оинааш шикастаи тиреза даромада, дар байни тасмаҳои даридаи чанголуд, динамо – мошинҳои занг пахшкарда муддатҳои дароз хаёломез мегашт, ба чархҳои калони дастгоҳи ҳаракатдиҳанда часпида, дасту рӯи худро ба равғани сиёҳ олуда мебаромад.

Нодирҷон бошад, баръакс шефтаи ҳунари Усто Оқил буд. Агар модараш барои чизе ба хонаи ҳамсоя фиристад, камаш як соат ғоиб шуда мерафт. То модар аз сари девор гаштаву баргашта фарёд накунад, аз пеши Устоамакаш дур намешуд. Дар хона ҳам аз куҷое бошад, рандаву теша, арраву исканаҳои гуногуни кӯҳна, вале нағз тез кардашуда пайдо мегардиданд. Нодирҷон барои укаҳояш ва бачаҳои гирдупеш курсичаҳо, аспчаҳо, сепояҳои чархдоре сохта медод, ки кӯдакони нав ба роҳ даромада онро дошта қадаммониро машқ мекунанд.

Боре Абдурауфамак аз боғи худ як лаълӣ гелоси сиёҳи саврӣ чинонида, ба ҳавлии Усто Оқил гузашт ва дар зимни сӯҳбат хохиши деринаи худро арз кард, ки Нодирҷонро ҳамсояаш ба шогирдӣ бигирад.

– Бача ба касби шумо дил бастааст. Ба хаёлам, шабҳо дар хобаш ҳам тақар-туқур чӯбкорӣ мекунад, – гуфт Абдурауфамак бо оҳанги илтиҷоомез.

Усто Оқил дарҳол ҷавоб надод. Муддате риши ғуллии сиёҳашро қабза карда ба хаёл рафт. Пас теғаи бинии паҳни кӯтоҳ ва чинҳои пешониашро молиш дода, гуфт:

– Майлатон. Лекин саросема нашавед. Ба таътил бароянд, сонӣ.

Тобистон Нодирҷон тақрибан як моҳ ба Усто шогирд истод. Як бегоҳӣ Абдурауфамак Нодирҷонро дар хона

надида аз модараш пурсид.

– Дар хонаи тағояш. Меомадагист, – ҷавоб дод занаш бо абрувони гирифта.

– Чаро «меомадагист» мегӯӣ? Барои чӣ аз қавоқат барфу борон меборад? Ё алҳазар! – шӯрида рафт Абдурауфамак.

Он гоҳ занаш ҳодисаи он рӯз рӯйдодаро нақл кард. Усто пешинӣ бист дона тухми мурғро ба рӯймоле баста, ба дасти Нодирҷон додааст, ки ба Ҳисорак, ба хонаи фалонӣ рафта, ба тухми мурғҳои вай иваз карда биёрад. Усто мехостааст, ки ба он мурғи дер куркшудааш аз тухмҳои асил чӯҷа хобонад.

Нодирҷон бист дона тухми муқарририро ба понздаҳта калон-калонаш иваз карда омадааст. Хосияти тухмҳои нав ин будааст, ки хурӯси селаи мурғоне ки он тухмҳоро ба дунё овардаанд, аз зоти хурӯсҳои кулангӣ будааст. Бинобар ин аз чӯҷаҳои он тухм мурғҳои калон-калон ба воя мерасидаанд ва минбаъд ҳамин гуна тухмҳои кулангӣ мезоидаанд.

Шогирд тухмҳоро то ба ҳавлии устод саломат расонида, дар рӯи ҳавлӣ ба чизе пешпо хӯрда афтодааст. Тухмҳои таърифӣ якта намонда шикастаанд. Зани усто ин ҳолро дида: «Эҳ, нӯноқ, эҳ бачаяки нобарор!» гуфта, коҳиш кардааст, аммо ваҷоҳати Нодирҷонро дида, дилаш сӯхта дилдорӣ додааст. Дар ин вақт Усто Оқил аз хона баромада, аз воқеа огоҳ шудааст ва бачаро дашном дода, пеш кардааст.

– Дафъ шав, касофат! Дую дубора башараат ба назарам натобад, – гуфтааст Усто Оқил дар сари хашм.

Абдурауфамак дар дунёи равшан то он рӯз як кам панҷоҳ сол умр дида бошад ҳам, фарқи байни тухми оддию кулангиро намедонист. Вай умуман ба мурғу мурғпарварӣ ҳавас надошт. Дар ҳавлие ки мурғ ҳаст, як ваҷаб замини ҳалол нест, аз «дасти» мурғ ҳеҷ чиз кошта, рӯёнда намешавад, – мегуфт ӯ бо нафрат рӯ турш карда.

Бо вуҷуди ин аз куҷоҳо як сабадча тухм ёфта, ба кадом як деҳаи дурдасте рафта, ба тухми мурғҳои хурӯсаш ку-

лангӣ иваз карда омад.

Ҳамон тобистон ҳавлии Усто Оқил аз чӯҷаҳои кулангӣ пур шуд, аммо Нодирҷон дигар ба назди Устоамакаш нарафт.

Ҷавонони тобуткаш хаста шуда, пои худро базӯр кашола мекарданд.

– Ҳа, писарҳоям, канӣ боз як зӯр занед, ҳа, шаҳбозҳо-я! – хитоб кард ба онҳо Абдурауфамак. Ва ҷавонон гӯё дар ҳақиқат мадори тоза пайдо карда, гашти пурмашаққати худро андаке тезониданд.

То сари пушта акнун фақат чоряки роҳ монда буд. Абдурауфамак ба поён, ба сӯи деҳа нигарист. Аз паси тӯри маҳине, ки борони дилбазан мебофт, деҳа ба назари ӯ кимчӣ гуна ҳақиру ҳузнангез метофт.

Не, аз дил гузаронид Абдурауфамак. Дар ин музофот қишлоқи мо барин қишлоқи зебо нест. Ҳозир ба чашмам ҳамин тавр бенур менамояд, чунки маросими азо, ҳаво ин хел вайрон...

Лекин аксари иморатҳои зебои қишлоқ маҳсули хунари ҳамин худораҳматӣ, боз ба ҳамон хулосаи аввалааш омад Абдурауфамак. Ин хел устои хунарманд дар сад сол ё як бор ба дунё меояд ё не. Бинои Совети қишлоқ, китобхонаи колхоз, ҳавлии Абдураҳмонакаи ҳосилотшӯро (як вақтҳо ҳамин хел як унвон буд дар колхоз), айвони худи марҳум, ё дигар биноҳои сохтаи ӯро тамошо кунед, ҳангатон меканад. Худаш чаласавод бошад ҳам, илми мувозанат, илми нафосатро об карда хӯрда буд марҳум.

Ба колхоз меҳмон ояд, албатта бурда китобхонаро нишон медиҳанд. Чор тарафаш тирезакорӣ. Аз субҳ то шом, ҳатто дар ҳавои абрнок ҳам пур аз нуру сафо. Кандакориҳо ва нақшунигори берангубори сақфу раф ва тирезаю пештахтаҳояшро бинед, ҳуш аз саратон мепарад. Ҳар кас ба он ҷо дарояд, қатор-қатор китобҳои хушрӯи олиҷаноб як сӯ мемонаду ба тамошои он хонаи аҷиб, он мӯъҷиза банд мешавад. Гӯё раис дар куҷое гуфта бошад, ки китобхонаро аз он ҷо кӯчонидан даркор. Ҳусни бино ҳуши одами барои китобхонӣ омадаро парешон мекунад.

Ё равоқи назди идoраро рафта бинед, ки дар болояш номи колхозро навишта мондаанд. Усто Оқил онро аз пайванди чӯби арчаи бисёре сохта буд, чунки барои ин хел равоқи баланд чӯби яклухти маҳкамро аз куҷо меёбед? Равоқ дар зери боду борону офтоби сӯзон дувоздаҳ сол боз истодааст, лекин ҳозир ҳам бо пурбин ковед, ягонта ҷои васлшудаи онро ёфта наметавонед.

Абдурауфамак пеш аз ҷанг ба Бухоро рафта буд. Дӯсто-наш шаҳрро тамошо дода, ба зиёрати мақбараи Исмоили Сомонӣ бурда буданд. Мақбара нақшу нигори бисёре надошт ва аз рангубор тамом озод буд. Фақат аз хишти оддии хумдонӣ сохта шуда буд. Аммо дар атрофаш як рӯз давр занед ҳам, аз ҳуснаш сер намешавед. Равоқи арчагии Усто Оқил ҳам ҳамин хел ҷозибаи асроромез дорад.

Зор монад, қабр ҳанӯз тайёр нашудааст.

Ҷои ҳамвортаре ёфта, тобутро бо нардбонаш ба замин гузоштанд. Аз хастагӣ ҳама мехост ба замин нишинад, аммо як порча ҷои нишастанбоб набуд.

Борон ҳамчунон майда-маҳин меборид. Баъзе эҳтиёткорон бо худ нимҷувола ё қарсе овардаанд ва ҳоло сарашонро аз борон пӯшонида меистоданд. Муллоимом чатри сурхи гулдори тобистонаро ба сараш дошта, диккак нишастааст. Духтари ӯ дар мактаби Ҳисорак муаллима аст. Эҳтимол, чатр аз они вай бошад. Астағфирулло, дар рӯзи мотам ҳам, албатта ягон чиз ёфт мешавад, ки хандаи одамро меоварад.

Абдурауфамак ба сари қабр омада, ба поён нигарист, то бубинад, ки ҳоло боз чи қадар кор боқӣ мондааст.

– Ин мардак танҳо будааст-дия, – ба пойкор рӯй оварда гуфт Абдурауфамак. – Барои ҳамин то ҳоло қабр тайёр не. – Баъд гӯё касеро меҷуста бошад, дар ҷои истодааш давр зада, атрофиёнро аз назар гузаронид ва ниҳоят ба писари худ муроҷиат кард:

– Нодирҷон, биё, писарам, фаромада ин хокро боло парто, кор тезтар саранҷом шавад.

Нодирҷон дарҳол ҷомаи беқасаб ва пичақашро кашид ва пичақро ба дасти падар дода, ҷомаро аз нав пӯшида,

миёнашро бо миёнбанд маҳкам баст ва ба «айвони» қабр фаромад.

Аз афти кор, шарик ёфта натавонистагист-дия, фикр кард Абдурауфамак дар бораи гӯрков. Лекин раҳматӣ Усто худаш аслан шарикбезор буд, дар иморатҳои калони оддӣ мардикору ёрдамчӣ кор мефармуд, аммо ҳангоми пӯшидани биноҳое, ки ҳунари баланди наҷҷорӣ ва санъати хоси кандакорӣ мехост, танҳо кор мекард. Аксари вақт талаб мекард, ки чӯбу чахси даркориро ба ҳавлиаш оварда партоянд. Сонӣ дару тирезаҳо, қоши айвон, сутун ва зерраву забарравҳоро дар хона кандакорӣ карда, баъди тайёр шудани ҳамаи узвҳо якбора кашонда, васл ва ҷо ба чо мекард.

Ҳа, марҳум хислатҳои ғароиб дошт. Агар соҳиби иморат ё аз кашол шудани кор, ё аз баногоҳ бар хилофи аҳду паймони аввала афзуда мондани музди хизмат норозигӣ баён кунад, дигар тамом, усто пӯстинашро чаппа мепӯшиду қаҳр карда мерафт. Рӯятонро ба хок молед, пӯлабой-шӯлабой гуфта, мақомашро ба осмонхо бардоред, ки дигар ба сари кори чаламондааш барнамегашт.

– Тезкорашро ёбед. Буду шуди ман ҳамин, – мегуфт ноаҳл, худо раҳмат кунад.

Маҳз барои он ки рӯзаш бе шогирду бешарик гузарад, ким-чӣ гуна дастгоҳҳо, усулҳо ёфта мебаровард. Болорҳои дувоздаҳ-сездаҳметрии то бист пуд вазн доштаро манҷаниқмонанд чизе сохта, танҳо худаш ба рӯи девор мебаровард. Чанд сол пеш як мухбир ин кори ӯро «навигарӣ, ихтирои ратсионализаторӣ!» гуфта ба рӯзнома таърифи карда буд. Астағфирулло...

Лекин чӣ фоида дид раҳматӣ аз ҳамин хислаташ? Ягон усто шогирд тайёр накунад, дунё бе усто мемонад магар? Илоҷе ёфт мешавад-дия. Ана дар шаҳрҳо қатор-қатор мактабҳои ҳунармандӣ кушода мондагӣ. Ду сол хононда якбора то сад-дусад касро устои ҳунарманд карда мебарорад. Харрот, ё оҳангар, наҷҷор, гилкор, монтёр, ронандаҳои мошин, поезд, – ҳазор хел ҳунари дигар. Нодирҷон мегӯяд,

ки акнун ба касе шогирд наистода ё ҳатто ба мактабаш ҳам нахонда, фақат аз рӯи китоб соҳиби ҳунар шудан мумкин. Ҳамин хел китобҳо бисёр будаанд. Нақшаи чизҳои сохта мешудагӣ, қисмҳои вай алоҳида-алоҳида кашида мондагӣ. Ҳатто, мегӯяд Нодирҷон, расми асбобҳоро кашида мондаанд ва дар поёнаш нишон додаанд, ки кадом асбобро дар кадом маврид ва дар кадом хел чӯб ё оҳан кор фармудан лозим.

Хуллас, ки хислати одам ба дилаш мувофиқ мешудааст. Дил сафед бошад, даст кушод, назар баланд мешудааст. Дигар гап не. Ба халқ ҳар қадар зиёд бахшӣ, ба худат ҳамон қадар зиёдтар мемонад. Лекин баъзеҳо ба ин ҳикмат бовар намекунанд: ба назарашон ин гап бемаъно, хатто дурӯғ менамояд.

Рост, барои фаҳмидани баъзе ҳикматҳо ақли оддӣ не, ақли худодод даркор.

Рӯи қабрро ҳамвор карда, аз болои хоктеппа сангеро монданд. Ҳама рӯ ба ҷониби қибла диккак нишастанд. Имом ба тиловати Қуръон оғоз кард. Бо овози бешираи маҳин, талаффузро саросар вайрон карда мехонд. Э худо кашад ту барин хизматгори хонаи худоя, дар дилаш дашном дод Абдурауфамак. Қӯчқорбой гоҳо дар маъракаҳои хурсандӣ ширинкорӣ карда, шеъри тоҷикиро бо оҳанги русӣ ё, баръакс, оҳанги тоҷикиро бо шеъри русӣ месарояд. Оятхониҳои муллоимом айнан мисли ҳамон. Ришата бод хӯрад ту барин донишманда...

Пас аз он ки ҳама даст ба рӯй кашиданд, пойкор аз ҷояш нимхез шуда савол дод:

– Усто Оқил чӣ хел одам буданд?

Ин саволи анъанавие буд, ки одатан баъди дафн карданни кас ҳанӯз аз сари қабраш нахеста, ба ҷамоат медоданд. Мувофиқи одат яке аз ҳозирон «Фалонӣ одами хуб буд» гӯён ҷавоб медод ва ҳама баробар такрор мекарданд: «Ҳа, одами хуб буд, худо раҳмат кунад», «Ҷояш ҷаннат шавад» ва ҳоказо.

Ҳоло ҳама аз ҷоҳои худ бархоста буданд, вале ҳанӯз касе

ҷавоби анъанавиро надода буд. Дили Абдурауфамак фишор хӯрда рафт. Наход чизе нагӯянд? Дар маросими дафни Раиси тасмапеч пойкор ҳанӯз саволи одатиро ба мобайн напартофта, касе гуфта буд:

– Ҳоҷати саволу ҷавоб нест. Рафтем. Ва ҳама хеста рафта буданд.

Гап, албатта, дар сари дуо нест. Агар ба дуои нек кор буд мешуд, олам кайҳо гулистон буд. Ва агар дуои бад ҳам таъсир медошт, ба ҳабсхонаю прокурору милиса ва монанди ҳамин идораю муассисаҳо эҳтиёҷе намемонд.

Саволу ҷавоби анъанавӣ гӯё баҳое буд ба умри одами дафншуда, ба қадру қимати вай. Баҳои охирини одам.

– Ҳой, бародарҳо, – қадаре оташин шуда гуфт Абдурауфамак, аз мо пурсиданд, ки Усто Оқил чӣ гуна одам буд? О як чиз гӯед, охир.

Ӯ метавонист худаш ҷавоб диҳад, вале бисёр мехост, ки маҳз дигарон ҷавоб диҳанд.

Дақиқае бо хомӯшӣ гузашт. Онҳое ки ба пайроҳа наздиктар меистоданд, чизе нагуфта ба роҳ даромаданд.

– Устои нағз буданд Оқиламак, – гуфт ҷавоне ки дар паси Абдурауфамак меистод.

– Борон рафта ба устухонам расид, – гуфт яки дигар зери лаб ғур-ғуркунон.

– Ҳа, усто буд, – тасдиқ намуд саввумӣ.

Дигар касе чизе нагуфт. Ҳама пасу дунбол ба пайраҳа фаромадан гирифтанд.

УСТО ГАРАЖ

(ҳикояи ҳаҷвӣ)

Ҳозир ба гуфти бобом, кучука занӣ, болои мошин меафтад. Баъзе ҳангоматалабҳо ба қазои ҳоҷат мошинсавор мераванд.

Ман ҳам мошин хариданӣ шудам.

– Аввал зан гир, – гуфт бобом. – Мошин гурехта намеравад.

– Зан ҳам гурехта намеравад, – гуфтам. Бобом хап шуда монд. Чунки бо модаркалонам чилу ду сол боз зиндагонӣ мекунад, бибиам ба ҷое нагурехтааст. Баръакс чанд бор аз худаш айбе гузаштаасту аз дӯғу дашноми очакалонам гурехта, дар хонаи мо ҷон ба саломат бурдааст.

Хуллас, ки жигулӣ харидам. Аз арзонтараш, аз панҷунимҳазориаш. Ба мошин гараж даркор. Инро пеш ҳам медонистам, лекин мегуфтам, ки як гап мешавад. Мошин нахарида, гараж созонам, ҷӯраҳо механданд: аз пода пеш чанг кардӣ; оба надида, мӯза кашидӣ; бача дар сафар, номаш Музаффар, пӯла буд, шӯла буд... Ба гап ҷома мепӯшонад ҳамааш, хусусан Ориф, Исмоил.

Масъалаи гараж ба худатон маълум.

Масъала не, санги хоро, муаммои дандоншикан. Қуттии оҳанин созонда, ба ягон ҷо монед, иҷозат даркор. Талаботи архитектура, фалон, бисмадон. Бе иҷозат созед, даррав комиссия пайдо шуда, акт мемонад, мошини ахлоткашон бардошта бурда, ба тӯдаи металлпораҳо меғурронад.

Акаам дар Ҳисор муаллим. Ҳавлӣ дорад. Дарвозахонааш гаражи тапа-тайёр. Аммо дур, бисту чор километр, охир.

– Дар шаҳр ягон хеши баобрӯи ҳавлидорат нест? – пурсиданд ҷӯраҳо.

– Ҳаст. Малика ҳавлӣ дорад, духтари холаам.

– Ба чӣ ҳамая гаранг мекунӣ? Дар ҳамон ҷо гараж созон, тамом.

Ба ҷӯраҳо ҳар гапа гуфта намешавад. Аз Малика то ҳоло кам-кам метарсам. Рафту ягон гапи сахт гӯяд, як ҳафта димоғам дуд мекунад. Солҳое ки ҳардуямон дар як синф мехондем, мана бисёр азоб медод. Шумо духтарчаҳои шаттоҳи ҷангарая надидаед, ки бо муштумзӯрӣ ҳамая зеридаст карда бошанд? Бандаи хушбахт будаед. Аз Малика қариб ҳар рӯзи худо шатта мехӯрдам. Кори фармудаашро иҷро накунам, даррав гӯшама тоб медод. Чунон сахт тоб медод, ки ким-куҷои мағзи сарам шароқкос зада мерафту аз чашмам ҳам об мебаромад, ҳам алав. Рӯзе дасти якдигара дошта, бозикунон аз мактаб меомадем. Димоғам чок буд, ди-

моғи Малика ҳам чоқ. Ба чӣ хаёл рафта, гуфтам, ки калон шавем, ману ту зану шӯ мешавем. Чӣ гуфтӣ? – гуфтам.

– Кай калон мешавем? – пурсид вай дастама сар дода.

– Кай? Баъди се рӯз синфи дуввума тамом кунем, – гуфтам. Дигар чизе гуфта натавонистам. Малика дар кунҷи портфелаш барои бозӣ доимо ду кило барин сангчаҳои рангоранг бардошта мегашт. Ана бо ҳамон портфели вазнин чунон кӯфт, ки варами чашмам баъди даҳ рӯз гашта бошад ҳам, кабудиаш то чиллаи тобистон нарафт.

Ин гапҳоя ба ёд овардаму ба ҷӯраҳо гуфтам:

– Хонаи Малика ҳам дур. Ними Ҳисор барин. Дар охири маршрути автобуси 18.

– Э, сода, автобус бошад, шуд-дия. Дар як соат ба гараж мерасӣ.

Ба хонаи Малика ҳамроҳи бобом рафтем, чунки вай ба Малика ҳам бобо. Бобом аз дур даромад карда омад. Ҳӯ-ӯ як шеър ҳаст-ку дар бораи дӯст? Дӯсте ки гирад дасти дӯст дар парешонҳолию... боз чӣ... Ҳа, дар парешонҳолию дармондагӣ. Ҳамун шеъра хонд. Сонӣ гуфт, ки Нур дар наздикиҳои хонааш гараж созад, ин иморат ба ту мемонад, ошхона мекунӣ, ё анборча, ё дигар чиз.

– Ба мо анборча-манборча лозим не, – гуфт Малика. – Акаам (вай мана ака мегӯяд, акнун ақлаш даромадааст)... Акаам мошин харидааст, ману ин кас (шавҳараша гуфт) хурсанд. Ҳавлӣ калон, ҳар чӣ хоҳад, сохтан гирад.

Баъди мошинхарӣ бобом аз нафақапулиаш андак-андак ёрдам мекард. Дар зиёфате ки ману ӯ аз ҳамон пул оростем, маслиҳат пухт.

– Ҳашар карда, гараж месозем, – қарор доданд ҷӯраҳо.

– Аздусар пул даркор, – гуфтам бо умед ба сӯи бобом нигоҳе афканда. Лекин ӯ бо шона задани ришаш машғул буд.

– Ҳаракату баракат. Ту сар кун, он тарафаш осон, – гуфт Ориф.

– Усто даркор не. Ман ҳастам, – гуфт Исмоил. Дар лабораторияи мо ҷавони аз ҳама бадаступо ҳамин Исмоил

аст. Чойники электр вайрон шавад, дарҳол дуруст мекунад. Чароғ ногоҳ хомӯш шавад, дар як зум соз мекунад. Дастаки дар канда шавад, зуд ба ҷояш мечаспонад. Рост, ки як бор дастакро чаппа часпонида буд, вақти даркушоӣ ҳар дафъа дастамонро ба паҳлӯдарӣ зада хуншор мекардем. Лекин ба ҳар ҳол часпонида метавонад. Якта ғалладони мизаш пур аз анбӯру болға, меху гайка, симу симчаҳо.

– Гараж сохтан ҳеҷ гап не, – гуфт Исмоил. – Ман хона сохтагӣ. Оламоро!

– Кай? Кай хона сохтӣ, рӯт сиёҳ! – гуфт Ориф, ки дар қарибиҳои Исмоил, дар болотари Водонасос, дар камари кӯҳ мезист. – Ба чӣ дурӯғ мегӯӣ? Вай катаки мурғ-ку!?

– Катак ҳам хона, хонаи мурғ, – паст наомад Исмоил. – Худат якта катака рост кун, сонӣ дигарҳоя айб мекунӣ.

Бобом ба мобайн даромада, баҳсро хотима дод. Қарор шуд, ки шанбею якшанбеи оянда ҳашар. Чаҳор ҷӯра гараж месозем. Бобом сармушовир, яъне маслиҳатгари калон. Лекин пешакӣ рафта, ба ибораи Исмоил, бояд план кашем, смета созем.

– Ҷои соз, оламоро! – гуфт Исмоил. – Ду девори гараж аллакай тайёр. Пушти хонаи ҳамсоя девори қафо мешавад. Девори тахтагини байни ду ҳавлӣ ин мешавад девори чапи гараж. Бом даркору халос. Чор сутуну чор болор кифоя. Камтар вассаю дастак. Ду тӯб тол, вассалом. Гаражи зӯр мешавад. Оламоро!

Саҳарӣ Исмоилро аз хонааш ба мошин савор кардам. Як сандуқ арраю тешаю табару болға доштааст, ба бағоҷмонаки мошин бор кард. Аз як худи ранда сета.

– Ин қадар ранда чӣ даркор? – пурсидам ман, ки дар таки дил аз кордориҳои ҷӯраам хурсанд будам.

– Ҳар кадомаш вазифа дорад, махсус ном дорад: дастранда, хасранда, харранда ва ғайра, – гуфт ӯ дар ҳолате ки маро лоиқи назар надониста, ба ким-куҷоҳо менигарист.

Кори бемаслиҳат накӯ н-ояд, гуфта, барои мех харидан панҷкаса ба магазини молҳои рӯзгор даромадем. Аммо Исмоил ба маслиҳат эҳтиёҷе надошт. Савдои ӯро дида,

чашми ҳама мош барин кушода шуд.

– Не, ин намешавад, – мегуфт ӯ ба фурӯшанда бо қиёфаи андешамандонаи дуредгарони таҷрибаноки номдор. – Ба мо мехи ҳаштод ва саду панҷоҳмиллиметрӣ даркор. Мехи заводи Свердловск бошад, боз беҳтар. Нағз мегазад. Оламоро!

Кор сар шуд. Мо чоркаса (ҳамроҳи язна, шавҳари Малика) барои гӯр кардани сутунҳо замин мекофтем, чӯб арра мекардем ва ҳоказо. Малика дар ду дег ду хел таом мепухт. Исмоил қалами бунафшро ба пушти гӯшаш халонида, дасту остин барзада, моку барин ин сӯ-он сӯ мегашту амру фармонҳо медод. Ба нӯки ресмон сангеро баста, шоқул сохт. Ҳангоми сутунгӯркунӣ сад бор маҷбур мекард, ки шоқулро аз ин тарафу он тарафи сутун овезон карда, ба ӯ нишон диҳем. Дуртар рафта, як чашмашро пӯшида ва дигарашро нимкоф карда, дуру дароз ба сутунҳо нигоҳ мекард.

– Ба чап, ба чап, гуфтам, кар-мӣ шумо ҳамаатон, боз андак ба чап, шу-уд, акнун ба пеш, ҳо боракалло, оламоро! Ана ҳамту дореду шах шавед, сутун наҷунбад. Илми мувозинат гуфтанӣ чиз ҳаст дар олам, – таълим медод ӯ.

Бобом соате ба кори мо назора карда истоду гуфт:

– Писарҳо, ман даркор набудагӣ барин. Ба «Роҳат» меравам (чойхонаро мегуфт). Барака ёбад Исмоилҷон, устои дуруст менамояд, кораш пухта.

Пешинӣ дар сари таом қариб ҷанҷол хеста буд.

– Ман дар хона чойи 95 менӯшам. Оламоро! – гуфт устои мо.

– Шарм намедорӣ? – шӯрид Ориф. – Ин ҷо, охир, хонаи худат не, аз они очакалонат ҳам не.

– Аз кӣ шарм дорам? – эътироз кард усто. – Ҳама аз они худӣ.

Ориф боз чизе гуфт. Сонӣ боз усто гуфт. Язнаам ба миёна намедаромад, har хаша калон мешуд. Вай аз кадом ҳамсояаш як каф чойи 95 қарз гирифта омад.

Бегоҳӣ усто гуфт:

– Ба мизоҷи ман лимонад намефорад. Ба шоҳамбарӣ одат кардагӣ. Оламоро!

Зуд рафта, аз ресторани «Уқёнус» як тӯрхалта оби шоҳамбарӣ овардам. Шунида будам, ки устоҳои асил сернозунуз мешаванд. Хоҳиши Исмоил аз даҳонаш набаромада иҷро мешуд.

Рӯзи якшанбе гаражи айвоншакламон буд шуд. Майдончаи бинокория тоза карда, жигулия ба гараж даровардем. Сонӣ чаҳоркаса усто Исмоила рӯи даст гирифта, бо тамоми овоз «ура» гӯён ҳафт маротиба ба сарамон бардоштем.

Рӯзҳои истироҳат ба саёҳат мерафтем. Дар бадали чанд ҳафта дар дараҳои Варзобу Ромиту Алмосӣ, дар Файзободу Нораку Боботоғ ҷои надидаю гӯшаи ғелназадаамон намонд. Гӯгирд лозим шавад, мошинсавор мерафтем. Малика ҳам аз гараж хурсанд буд. Сабзӣ-пиёзи рӯзгори ӯро акнун ман мекашондам.

Сентябр расид, борони аввалин борид. Як саҳар дар «Икарус»-и тиққа-тиқон аз тугмаҳо ҷудо шуда, ба гараж рафтам, ки ба афту андоми мошин нигоҳ карда намешавад. Гӯё ба ботлоқе андохта, бо ҳавсала хуб ҷӯлонида, баъд дар офтоб хушконида бошанд. Маълум шуд, ки толро ба рӯи бом чаппа пӯшонидаем, яъне аз нишеби бом ба боло не, баръакс, аз боло ба поён мехкӯб кардаем ва оби борон чанги фаровони бомро шуста, аз тарқиши тол ба рӯи автомабил шоридааст.

– Ҳеҷ воқеа не, – гуфт усто Исмоил рӯзи ҳашари дуввум. – Об рӯшноӣ гуфтаанд.

Сонӣ боз борон борид ва ин дафъа маълум шуд, ки рӯзи ҳашари такрорӣ чаҳоркаса болои бом баромада, ҳангоми канда аз сари нав задани тол бо пойафзоли худ тахмин чил ҷояшро сӯрох кардаем.

– Ҳеҷ воқеа не, – гуфт боз усто. – Дар олам коре нест, ки аз дасти одамизод наояд.

Шанбеи навбатӣ ҳашари саввум эълон шуд. Бо нишондоди усто аз сохтмоне як лӯндаи дупудии қатрон оварда, аз хишт оташдон сохтем ва дар лагани ҷомашӯии Малика об

кардем, баъд онро қисм-қисм ба сатил бардошта, бо чойкаше гирифта ба болои сӯрохиҳо рехтем.

Вақти аз ҳавлӣ баромаданам Малика миқдоре пулро ба дастам қапонда гуфт:

– Лагану сатилу чойкаши нав биёр. Барои тоза кардани ин қатрон умри Нӯҳ даркор. Гир, гир, ҳозир ту кисакасал, медонам.

Ночор гирифтам. Замин намекафид, ки дароям, аммо дар як гӯшаи дилам шодӣ мекардам: чӣ хел нағз, ки духтари холаам калон шуда, ақлаш даромадааст. Замони пеш мешуд, чизе нагуфта, аз чашмам оташ мебаровард.

Дере нагузашта, ба гараж омадам ва боз мошинро шинохта натавонистам. Қатрони ба сӯрохиҳо рехтаамон дар офтоби тасфони дирӯза об шуда, ба бому дару сарпӯши мотор ва бағоҷмонак рехтааст, лӯнда-лӯнда часпида мондааст. Илоҷи онро аз тани мошин ҷудо кардан набуд. Бо ҳамон ҳолаш рост ба хонаи Исмоил равон шудам. Дар маркази шаҳр инспектори ГАИ дошта, панҷ сӯм ҷаримаам андохт ва боз даст ба пешонӣ бурда гуфт, ки хоҳиш мекунад минбаъд автомобили аз гӯлах баромадаро ба кӯчаҳои шаҳр намоиш надиҳам.

– Душанбе, ба маълумотатон, пойтахти республика аст, – гуфт инспектор дар анҷоми сӯҳбат, – ва барои унвони фахрии шаҳри намунавӣ бо Фрунзе, Ашқобод мусобиқа дорад.

Усто Исмоил бошад, мошинро дида гуфт:

– Ҳеҷ воқеа не, ҷӯра. Илоҷи ин бисёр осон.

Як чова карасин оварда, ба теппачаҳои қатрони шах шуда бо латта такрор ба такрор мемолидем то дами нарм шуданаш. Ба қадри мулоим шуданаш қабат-қабат бо латта канда мегирифтем. Рӯз бо ҳамин кор гузашт. Шабона ба ҳаммом рафтем.

Ҳуҷҷатҳои шофериам дар дасти инспектор буд. Мошин дар гараж мехобид.

Рӯзи душанбе усто моро ҷамъ карда гуфт:

– Одам, ки ба як кор даст зад, онро бояд ба сомон расонад. Ман гаража гуфта истодаам. Тол барои иморат, рости

гап, матоъ нест. Тол худаш чист? Пуф кунӣ, медаррад. Чумчуқ шинад, пояш меғӯтад. Шанбеи оянда ҳашар. Боми гаража ҳалолу покиза мепӯшонем. Бо шифер.

– Ту ғалатӣ, Исмоил, шифера аз куҷо меёбем?

– Бобо меёбанд. Он кас нафақаи шахсӣ мегиранд. Ҳукумати район якта гапи он каса дута намекунад. Лекин шифери цементӣ даркор не. Вазнин. Конструкцияи гаражамон намебардорад. Шифери пластмассӣ даркор. Ҳам сабук, ҳам рангаи хушрӯ. Ҳӯ, дар баъзе павилонҳо аз ҳамон шифер пӯшидагӣ. Хаёл мекунӣ, ки аз таки бомаш набаромада, як умр ба боло нигоҳ карда шинӣ. Оламоро!

Ҳашари чаҳорум бо шиферзанӣ гузашт. Акнун усто Исмоил чойи 95, оби Шоҳамбарӣ талаб намекард.

Як саҳар бобоям бедор карда гуфт, ки туро Малика ба телефон ҷеғ мезанад.

– Зуд биё, – гуфт Малика бе он ки саломуалек кунад ва гӯшаки телефонро овехт. Аз гуфтораш оҳанги ҳамон давраҳое ки ба писару духтарони синфамон ҳукмфармоӣ мекард, шунида мешуд.

Шабона барфи калон борида буд. Автобусҳо суст ҳаракат мекарданд. Дили ман ба ҳазор кӯчаю паскӯча даромада мебаромад. Аммо жигулиамро дар кӯча, берун аз дарвоза дида, каме таскин ёфтам.

«Аз афти кор, язнаам ҳам мошин харидааст. Мошини маро ба кӯча баровардааст», – гуфтам дар дилам. Лекин аз язнаам беҳуда бадгумон шудаам. Бечора нисфи шаб аз шақарроси болори гараж бедор шуда, дигар хоб накардааст. Барфи калон миёни бомро хам кардааст. Язнаам ҳамсояҳояшро бедор карда оварда, мошинро тела дода, ба кӯча баровардаанд. Аз куҷое якта сутун оварда, ба таки болори кафидагӣ тиргак мондаанд.

Азбаски ба болои бом баромадан хатарнок буд, усто Исмоил ба нӯги ходаҳо ба шакли каланд тахтапора часпонида, ба дасти мо дод. Аз дур истода, барфи нимметрии бомро кам-кам кашола карда, ба ҳавлии ҳамсоя резондем.

Аммо ҳамон зимистони сербарфу сармо ба сари мо та-

швиши бисёре овард. Боз як нимишабӣ телефон шуд. Бобом маро бедор кард. Барфи калони рӯи ҳавлиро дида, аввал аҳд кардам, ки аз хона бароям сарама гирифта, ба ягон ҷои дур гурезам. Набинаму насӯзам.

Ҳанӯз автобусҳо намегаштанд. Дарду балои шофёри мошини барфрӯбакро гирифта, нолаю зориҳо карда, худро ба гараж расонидам. Хайрият, мошин асосан бутун буд. Фақат якта дари чапаш пачақ шудагӣ. Аммо боми пурбарфи гараж якҷоя бо девори тахтагини байни ду ҳавлӣ ба рӯи қозхонаи ҳамсоя афтода, онро маҷақ карда буд. Зану бачаҳои ҳамсоя, Малика, язнаам, тахмин понздаҳ нафар ҳамсоягони атроф дар ҳавои нимторики бомдодон шикастапораҳои гаражу девору қозхонаро саранҷом мекарданд. Зану духтари ҳамсоя қоз пар меканданд. Фақат чаҳор қозро кашида бароварда, дар вақташ сар зада ҳалол кардаанд. Қозҳои шаҳидшударо бо нархи бозор ҳисоб карданд. Дусаду ҳафт сӯм шуд.

Ду шанбе ва ду якшанбеи навбатӣ девор рост мекардем, барои ҳамсоя катаки нав месохтем.

Усто Исмоил бо ҳамон оҳанги доимии некбинона мегуфт:

– Гуфтам-а: боми имората, қоида, фақат ба девори капиталнӣ, яъне бақувват бор кардан мумкин. Аммо гапи одами чашмаш пухтагия дар ин замона кӣ гӯш мекунад?

Ориф гуфт:

– Ҳамту гуфта будӣ? Бубахш, ҷӯра, мо ҳама, аввал ин ки карем, сонӣ, ношукрем, ба қадри ту барин устои гулдаст намерасем.

Лаҳзае ба мехзании Исмоил зеҳн монда истоду илова кард:

– Лекин, ҷӯра, ба катаксозӣ дасту панҷаат нағз мечаспидааст. Аслан устои катак будаӣ ту. Оламоро!

Жигулия арзонтар фурӯхта, мебель, яхдон харидам. Зан мегирам. Бобом хурсанд, аммо худам... Хайр, канӣ, бинем.

МУНДАРИҶА

Абдулҳамид Самад. Боғбони хосакори наср... 3
Варта (қисса)... 9
Хиёбони Нодир 108
Шаби саввум... 119
Ҷага... 154
Даъво... 174
Сози мунаввар 198
Рӯзи дафни Усто Оқил 218
Усто гараж (ҳикояи ҳаҷвӣ) 231

Фазлиддин Муҳаммадиев

ХИЁБОНИ НОДИР
(Қисса ва ҳикояҳо)

Муҳаррири ороиш Р. Шералӣ
Муҳаррири саҳифабандӣ М. Саидова
Мусаҳҳеҳ З. Неъматова
Чопи компутерии С. Орипова

Ба матбаа 02.02.2010 супурда шуд. Чопаш 08.02.2010
ба имзо расид. Андозаи 60x84 1/16. Коғази офсет.
Чопаш офсетӣ. Ҷузъи чопӣ 15. Адади нашр 1000 нусха.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734018. Душанбе, кӯчаи Н. Қаробоев 17а.

www.ravshanfikr.tj